

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ FIATAL FELNŐTTEK
TÁRSADALMI INTEGRÁLÓDÁSÁNAK ESÉLYEI
ÉS LEHETŐSÉGEI A MAI MAGYARORSZÁGON

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ FIATAL FELNŐTTEK
TÁRSADALMI INTEGRÁLÓDÁSÁNAK ESÉLYEI
ÉS LEHETŐSÉGEI A MAI MAGYARORSZÁGON

OPPORTUNITIES AND POSSIBILITIES
FOR SOCIAL INTEGRATION FOR YOUNG ADULTS
LIVING WITH DISABILITIES IN HUNGARY

Kutatási zárókötet

L'Harmattan

Budapest, 2010

A jelen kiadvány *A fogyatékosággal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon* INNOTARS_08-fogyat77 című kutatás zárókötetete, amelyet az NKTH INNOTÁRS programja támogatott.

© L'Harmattan Kiadó, 2010
© Szerkesztők, szerzők, 2010

A kiadványt szakmailag lektorálta: Molnár Krisztina és Szauer Csilla.

L'Harmattan France
7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava, 37
10124 Torino–Italia
T. / F.: 011.817.13.88

ISBN 978-963-236-292-2

A kiadásért felel: Gyenes Ádám
A kiadó kötetei megrendelhetőek, illetve kedvezménnyel
megvásárolhatóak a L'Harmattan Könyvesboltban,
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Olvasószerkesztő: Macskássy Zsuzsanna
A borító Ujváry Jenő, a nyomdai előkészítés Kállai Zsanett munkája.
A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte, felelős vezető Kecskeméthy Péter.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	7
A projekt kutatói	10
Köszönetnyilvánítás	10
A fogyatékosügy rövid helyzetelemzése	12
A brief introduction of the project	14
A brief situation analysis	17
Hallgatói vizsgálatok, elemzések	19
Ellenszenv – rokonszenv	29
Az ellenszenv-rokonszenv skálák	30
Az alapmegoszlások alakulása	30
Az ellenszenv-rokonszenv kérdések alakulása a +/-100 fokú skálán	32
Az ellenszenv-rokonszenv kérdések alakulása nemek szerint	34
Az ellenszenv-rokonszenv kérdések alakulása az oktatási intézmények szerint	35
Az egyes oktatási intézmények sajátosságai a „rokonszenvindexek” mentén	38
Kit tudna leginkább, illetve legkevésbé elfogadni?	52
Fogyatékos emberek a megkérdezett környezetében	57
Van-e fogyatékos személy a közvetlen környezetében?	58
A fogyatékossgal élők aránya a mai magyar társadalomban	59
A fogyatékossgal élők helyzetének megítélése	63
Az egyes fogyatékossgalok súlyosságának megítélése	64
A fogyatékossgal élők támogatásáról	65
Milyen foglalkozásokat képesek ellátni a fogyatékos személyek?	68
Mennyire értenek egyet bizonyos kijelentésekkel?	70
Többdimenziós elemzések	77
Teljes faktoriális modellek alkalmazása az előítéletesség kérdéskörében	78
A klaszteranalízis eredményei a különböző kisebbségi csoportok megítélése kapcsán	82
„Kit tekint Ön fogyatékosnak?”	87

A nyitott kérdés válaszainak tipológiája	88
Az egyes választípusok előfordulási gyakoriságai az oktatási intézményekben	90
Állami, nonprofit és gazdasági szervezetek elemzése	93
A fogyatékos személyek munkaerő-piaci helyzetének rövid áttekintése	94
Vizsgálatok a munkaadók körében	97
Albert Fruzsina: Az Észak-Alföldi régió	99
Állami szektor	100
Nonprofit szektor	104
Gazdasági szektor	109
Ságvári Bence: Az Észak-Magyarországi régió	115
Állami szektor	117
Nonprofit szektor	120
Gazdasági szektor	124
Molnár Krisztina: A Dél-Alföldi Régió	129
Állami szektor	130
Nonprofit szektor	134
Gazdasági szektor	139
Albert Fruzsina: A Dél-Dunántúli régió	143
Állami szektor	144
Nonprofit szektor	148
Gazdasági szektor	153
Laki Ildikó: A Közép-Dunántúli régió	159
Állami szektor	160
Nonprofit szektor	163
Gazdasági szektor	168
Laki Ildikó: A Nyugat-Dunántúli régió	173
Állami szektor	174
Nonprofit szektor	177
Gazdasági szektor	180
Laki Ildikó – Ságvári Bence: A Közép-Magyarországi régió egy szervezetének bemutatása – Magyar Posta Zrt.	185
Nagy Krisztina: Bizalom egy egészséges és egy mozgáskorlátozott párkapcsolatában	189
Kis Adrienn: Honlapok a fogyatékossggal élőkről, a fogyatékossggal élőkért (honlapok tartalomelemzése)	213
Mellékletek (a kutatás során felhasznált kérdőívek, kérdéssorok)	221

BEVEZETŐ

„Kifürkészhetetlen rejtély. Tanulni kell, akkor talán megvilágosodik. Megtanulni mindennek a lényegét, mit rejt magában az éjszaka, amikor az ember nem él, de mégis érez, megismerni az ismeretlent, megragadni, ami oly messze van, tisztán látni, ami oly sötét, és megtanulni, hogyan kell az embereket kikérdezni...”
Jakob Wassermann: *Kaspar Hauser, avagy az emberi szív restsége*

A fogyatékoság és annak kérdésköre az elmúlt években kiemelt hangsúlyt kapott mind az Európai Unió, mind pedig a hazai szakpolitikákban. Európa lakosságának 10–15%-a minősül fogyatékosnak vagy nevezi magát fogyatékosnak (European Disability Forum 2002). Ezzel a fogyatékos emberek Európában, az Egyesült Államokhoz hasonlóan az egyik legnagyobb kisebbséget és – az idős emberek után – az állami szolgáltatások egyik legnagyobb fogyasztói csoportját alkotják. Az OECD adatai szerint a fogyatékosággal kapcsolatos kiadások az EU-tagállamok nemzeti szociális költségvetéseinek harmadik legnagyobb tételét képezik – az öregségi és egészségügyi kiadások után, a munkanélküliséggel kapcsolatos kiadásokat megelőzve.

E teherterhelés növekedésének figyelembevételével olyan felépített elveket és gyakorlatokat kell kialakítani, amelyek hosszú távon segítik és növelik a célcsoport integrálódásának esélyeit, a társadalmi elismertségük, elfogadottságuk kilátásait. Ez csak oly módon lehetséges, ha komplex vizsgálatot végzünk, majd pedig javaslatokat teszünk a megvalósításukra.

A fogyatékosággal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon címet viselő kutatásunk 2008 őszén kezdődött a céllal, hogy megismerjük és feltárjuk a Magyarországon élő fogyatékos fiatalok és fiatal felnőttek helyzetét, felsőoktatásban való elhelyezkedését, társadalmi integrálódásuk oktatási, valamint intézményi lehetőségét és esélyét, továbbá a munkaerő-piacon történő elhelyezkedésük formáját. A kutatás során arra is kíváncsiak voltunk, vajon maguk az érintettek, a fogyatékos hallgatók és végzett hallgatók, fiatal felnőttek milyen célból léptek be a felsőoktatás falai közé, mi volt a fő motiváló tényező, amely arra készítette őket, hogy a felsőoktatás különböző szegmenseiben tudást és diplomát szerezzenek, majd pedig diplomával a kezükben állást keresve a munkaerőpiacon, milyen helyzetekkel találják szembe magukat. Ez

utóbbi probléma természetesen nemcsak a fogyatékos fiatalokat és fiatal felnőtteket érinti napjainkban, hanem a korosztály egészét.

A kutatás nemcsak egy kutatás kívánt lenni a sok közül, hanem egy olyan vizsgálódás, amelyben különböző területeket járunk körbe, s feltárjuk azokat a hiányosságokat, amelyekre minél előbb megoldást kell találni. A hiányosságok feltárását bizonyára teljes körűen nem tudtuk megtenni, ellenben néhány általános és speciális tapasztalatot sikerült szereznünk a területen, amelyek nem csak a mi számunkra hasznosak, hanem azoknak is segítségére lehetnek, akik szívügyüknek tekintik a fogyatékos emberekkel, a fogyatékos emberek életterével való foglalkozást.

Zárókötetünk első egysége a felsőoktatásban részt vevő hallgatók véleményét, attitűdjeit s egyben ismereteit mutatja be a fogyatékoságról, a fogyatékos személyek társadalomba való integrálásáról, valamint a különböző élethelyzetekben történő viselkedési formák mindennapi gyakorlatáról. Kérdéseink alapvetően a fogyatékos fogalmának ismeretére, a fogyatékos hallgatók elfogadására, s a velük kapcsolatos előítéletekre vonatkoztak.

A kötet második nagy területét a munkaerőpiac szereplőinek bemutatása adja, elsődleges hangsúlyt helyezve a szervezetek fogyatékos személyek foglalkoztatására irányuló törekvéseire, fogyatékosügyi politikájára, az akadálymentesítések szervezeten belüli megvalósítására, továbbá a munkaerőpiacon e tárgykörben végzett szerepük megismertetésére. A hazai foglalkoztatáspolitikát a 21. században kiemelt szereppel illeti a fogyatékos személyek integrálását, előtérbe helyezi, egyben támogatja azokat a programokat, valamint munkahelyeket, ahol a társadalmi felelősségvállalás, az egyenlő bánásmód elve gyakorlatként is működik. A vizsgált szervezetek ebben igen eltérőnek mutatkoznak, s úgy tűnik a fogyatékos munkavállalókkal kapcsolatos attitűdök még mindig inkább negatívnak mondhatóak.

A szervezetek és a felsőoktatásban jelen lévő folyamatok elemzése mellett ugyanakkor kíváncsiak voltunk arra is, hogy a diplomás, illetve diplomára váró mozgás-, látás- és hallássérült fiatalok milyen jövőképet álmodnak maguk elé, mit jelent számukra a diploma, valamint ezzel összefüggésben a kvalifikált munkaerő-piaci részvétel, továbbá a személyes életterük jellemzői, a fogyatékoságukból adódó hátrányaik megfogalmazása. Ezek összefoglalása bár inkább személyes volt, mi mégis úgy döntöttünk, az érintett személy(ek) megkérdezése mellett, hogy jelen összefoglalónkban bemutatunk egy életteret, melyet mindenféleképpen kiemelt figyelemmel kell illetni a mai magyar társadalomban.

A kutatásban vállalt feladatok mellett ugyanakkor helyet kaptak azok az eredmények is, amelyeket az egyes vizsgálati egységek során nyertünk. Ehhez kapcsolódott a fogyatékos és nem fogyatékos személyeknek szóló honlapok elemzése, amely magába foglalta az akadálymentesítési, elérhetőségi törekvéseket, célunk volt igazolni, hogy a hazai internetes portálok között még mindig igen nagy arányban vannak jelen azok, amelyek nem vagy csak részben használhatóak akadálymentesen, de legfőképpen az érintettek számára elérhetetlenek. Az *Esélyegyenlőség és Társadalom* című kurzusunk, amelyet a Szegedi Egyetemen és a budapesti Zsigmond Király Főiskolán vezetünk be szociológus, továbbá társadalmi tanulmányok szakos hallgatók számára. A Szegedi Tudományegyetemen végül úgy döntöttünk, hogy a hallgatókkal közösen elkészítjük a kurzus zárókötetét, amely a

hallgatók mindennapjaiban megélt kisebbséggel, fogyatékos személyekkel összefüggő élményeit gyűjtötte össze. Az *Esélyegyenlőség és Társadalom* című tanulmánykötetünk bár nem minden tanulmányában kötődött a fogyatékoság témaköréhez, mégis olyan értékes hallgatói munkákat tartalmaz, amelyek arra tesznek tanúbizonyságot, hogy a fiatalok körében a téma nem tabu.

A kurzusok során olyan ismereteket, tudásokat adtunk át kutatásunk tárgykörében, amellyel elsődleges célunk a véleményformálás, értékalakulás, másodsorban a téma széles körű terjesztése olyan egyetemi szakokon, ahol erre nem vagy csak kismértékben helyeznek hangsúlyt.

Számos hazai és néhány nemzetközi konferencián is bemutatásra kerültek a kutatásunk éppen aktuális vizsgálati egységei. Ezeken a rendezvényeken a kutatás bemutatása mellett, hangsúlyt helyeztünk a különböző hazai és nemzetközi összefüggések megismertetésére, értékelésére, a fogyatékosügyben tapasztalt változásokra, a mintaértékű modellek alkalmazásának lehetőségeire. Kutatásunk kiegészült azzal a tudatosan vállalt törekvéssel, hogy az egyes vizsgálati egységekbe bevonjuk magukat az érintetteket, kérjük egyfelől szakmai, másfelől emberi segítségüket, támogatásukat. A honlapelemzés esetében mozgássérült diplomás kollégával dolgoztunk, a hallgatói kérdésekbe pedig látássérült munkatársat vontunk be. Előadásainkon a korrekt véleményformálás elősegítése végett minden esetben jelen voltak a politika, a gazdaság és az érdekvédelem területét képviselő személyek.

A kutatás során mindvégig úgy gondoltuk, munkánk akkor lesz sikeres, ha a megalapozott belső szakmai tudás mellett azokat a személyeket is megszólítjuk, akik tudásukkal, ismereteikkel és munkájukkal tudnak támogatni egy olyan ügyet, amellyel a fogyatékos személyek életterében változásokat tudunk generálni. Ezért komoly szakmai kapcsolatokat, együttműködések építettünk ki magán- és civil szervezetekkel, állami szereplőkkel. A kutatás lezárulásával ezeket a kapcsolatokat tovább kívánjuk ápolni, építeni.

Munkánk jelenlegi eredménye természetesen nem teljes körű, ma már mi is látjuk a kutatás során nem érzékelt hiányosságok, pontatlanságok vagy a megválaszolatlan kérdések körét. Ezért úgy gondoljuk, a vizsgálódást, a tényfeltárást és a szakmai munkát folytatni kell, hogy a jelenlegi kutatás egyes szegmensei még alaposabb megismerés tárgyát képezzék, s mindezek ne csak leírt eredményekként jelenjenek meg, hanem társadalmi szinten is involválódjanak.

Eredményeinket ezért is ajánljuk a szakembereknek, oktatóknak és kutatóknak, hallgatóknak, továbbá a téma iránt érdeklődőknek, akik a fogyatékosügy iránt elkötelezettséget vagy elhivatottságot éreznek. Ugyanakkor az összefoglalást azoknak is ajánljuk, akik ezt az ügyet eddig távolról tekintették, amolyan problémás területnek tartották vagy éppen közömbösséget mutattak.

A PROJEKT KUTATÓI

Albert Fruzsina
Jancsák Csaba
Kabai Imre
Kiss Viktor
Ságvári Bence

A projekt adminisztrátora, egyben kutató munkatársa: Sulyok Tamás

A projekt vezetője: Laki Ildikó

A projekt intézményi háttere: MTA Szociológiai Kutatóintézet

A projekt honlapja: www.fogyat77.socio.mta.hu

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatás megvalósításában, a munka során nyújtott segítségért, valamint az aktív munkavégzésért köszönetet mondunk az alábbi kollégáknak, szakembereknek, munkatársaknak:

Béki Orsolya
Buda Ágnes
Dollenstein János
Egressy Gergely
Filebics Magdolna
Fodor Ágnes
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Gajda Endréné

Géczi Kinga
Hegedűs Lajos
Hricó Gabriella
Horváth Péter László
Hunnia Bt.
Kabai Imréné
Kállai György
Kaposvári Esélyek Háza és munkatársai
Kis Adrienn
Kocsi Béla és a Hotel Panda munkatársai
Kovács Györgyi
Könczei György
MTA Szociológiai Kutatóintézet
Molnár Krisztina
Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége
Mucska Gábor
Nagy Krisztina
Ormódi Róbert
Paksi Veronika
Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége
Szegedi Esélyek Háza
Szegedi Tudományegyetem JGYPK Alkalmazott Társadalomismereti Tanszéke
Tardos Katalin
Tibori Tímea
Tóth László
Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége
Vigh György

A munkaadóknak, akik a szervezeti kérdések esetében rendelkezésünkre álltak, az érintett fiataloknak, fiatal felnőtteknek, valamint a felsőoktatási intézményeknek. Különösen hálásak vagyunk a Szegedi Tudományegyetem JGYPK Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszéke munkatársainak, akik kurzusunkat azonnal befogadták és népszerűsítették a hallgatói körben.

A FOGYATÉKOSÜGY RÖVID HELYZETELEMZÉSE

A hazai tényfeltárások alapján elmondható, hogy a fogyatékos személyek létszámának felmérésére az 1990. évi és a 2001. évi népszámláláskor került sor, ez utóbbi szerint 577 ezer fő volt a számuk, ez a népesség 5,7%-át tette ki. Az adatfelvétel – a KSH szerint is – alulbecsüli a fogyatékos népesség adatait, így a létszám 600 ezer főre becsülhető. A fogyatékos személyek demográfiai összetételére jellemző, hogy közöttük jelentősebb számban vannak időskorúak, mivel a fogyatékos személyek nagy része nem születésétől fogva sérült, hanem életkora előrehaladtával betegség vagy baleset következtében vált azzá. A fogyatékos személyek között a 60 évnél idősebbek aránya 44,8%, több mint kétszerese a népesség egészében képviselt aránynak.

A fogyatékossgot leginkább valamilyen tartós betegség idézi elő (53,8%). A fogyatékos személyek 17%-a születése óta szenved fogyatékossgban.

A 2001. évi népszámlálás kategóriái szerint megállapítható, hogy a fogyatékos személyek közül legnagyobb arányt a testi fogyatékosok és a mozgássérültek képviselik együttesen (43,6%), míg az értelmi fogyatékosok aránya megközelítőleg 10%, a vakok és gyengén látók aránya 14,4%. Az egyéb fogyatékossgban szenvedők aránya az 1990. évi adathoz képest (6,7%) 21,6%-ra növekedett. Hallás-, beszédzavar-fogyatékossgban kb. 10%-uk szenved. A fogyatékos személyek 22,7%-a egyedül élt, 57%-a lakott másodmagával (de nem fogyatékos személlyel), további 10,5%-uk három vagy annál nagyobb létszámú háztartásban élt, míg megközelítőleg 8%-uk intézetben kapott elhelyezést.

A fogyatékos személyeket magukba foglaló családok 19%-ában van fogyatékos gyermek. A kétszülős családoknál ez a mutató 15%, az egyszülős családoknál 45%. Különösen nehéz helyzetben vannak azok a családok, ahol mindkét, illetve mindhárom gyermek fogyatékos. A fogyatékos gyermeket gondozó családok 2,9%-a, illetve 0,3%-a tartozik ebbe a körbe. A fogyatékos és nem fogyatékos emberek régiókénti területi megoszlása jelentősen eltér egymástól. A dél-alföldi és észak-magyarországi régióban nagyobb a fogyatékos emberek aránya. A településtípus szerinti megoszlás adatai alapján a fogyatékos emberek magasabb arányban élnek a községekben (40,3%) és kevésbé a fővárosban (14,2%), valamint más városokban (29,6%),

mint a nem fogyatékos népesség, akiknek 17,6%-a él a fővárosban, 47,2%-a egyéb városokban és csupán 35,2%-a él községekben.

A 2001. évi népszámlálási adatok kiegészítésre kerültek a fogyatékossgal élők foglalkoztatási adatainak bemutatásával. A fogyatékos személyek minél teljesebb társadalmi integrációjához elengedhetetlenül szükséges az integrált, illetve védett munkaerőpiacon való növekvő jelenlétük. A 2001. évi népszámlálás szerint a fogyatékos személyek foglalkoztatási mutatója 9%-os volt az 1990. évi 16,6%-hoz képest. Ezzel párhuzamosan a munkanélküli fogyatékos személyek 0,7%-os aránya „csak” 2%-ra emelkedett. Ez azzal magyarázható, hogy az érintettek inaktív keresővé (57,5%-ról 76,7%-ra) váltak. 2000-ben, 2001-ben, 2002-ben és 2003-ban az érintettek 1/3-át sikerült a munkaerőpiacon elhelyezni.¹

¹ <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1295>.

A BRIEF INTRODUCTION OF THE PROJECT

Disabilities and the whole host of related areas consistently received special attention in the policies of both the European Union and Hungary. Approximately 10–15% of the European population can be classified or identifies itself as living with disabilities (European Disability Forum 2002). Similarly to the United States, this makes the disabled one of the largest minority groups in Europe and, following the seniors, also a major recipient of public services. According to OECD data, disability expenditures make up the third largest item in the social/welfare budgets of EU member states – not far behind pension outlays and public health care, while exceeding unemployment related costs.

Given the increasing burden placed on the existing social/welfare systems there is an accentuated need to devise principles and functioning practices that can improve and heighten in the long-term the opportunities for integration, social recognition, and acceptance. The realization of these goals is only feasible if complex studies are undertaken to be followed by policy proposals relying on the findings gathered.

Our research, titled the *Opportunities for social integration among young adults living with disabilities in contemporary Hungary*, commenced in the fall of 2008 with the goal of mapping the status and positions of youngsters and young adults in higher education, as well as the current weight, prospects, and long-term participation in academic life and the labor market of the target group's representatives. During the research we intended to find out what the motivations were for the involved students and graduates living with disabilities to enter institutions of higher learning. What was the main factor that prompted them to seek degrees and diplomas in a wide range of such educational institutions, and upon graduation what type of challenges faced them upon entering the labor market. Nowadays the latter problem, of course, affects not merely those youngsters and young adults living with disabilities, but all their peers in the same age group.

This research aims to be not merely one out of the numerous studies already done in this field; rather our goal was to survey several topics simultaneously and pinpoint the still persisting shortcomings that call for immediate attention. We cannot claim to have located all the existing trouble spots, however were able to surmise some specific and general characteristics in this area that could be useful not merely for our research but

also for all those who deal and work with people living with disabilities in various walks of life.

The first segment of our research paper describes the opinions, attitudes, as well as the actual knowledge students in institutions of higher learning possess concerning disabilities in general, the opportunities for integration into society of people living with disabilities, and the most suitable approach one can take in various life situations in which individuals with disabilities are involved. Our survey questions were primarily aimed at ascertaining the level of knowledge about the definition of disabilities, the acceptance of disabled students, and the prejudices still persisting towards them.

The second main part concerns the introduction of actors present in the labor market, giving primary attention to those bodies and organizations which have taken tangible steps to elevate the employability of the disabled, have existing policies or rules of conduct concerning them, and aim to realize full wheelchair accessibility at their facilities. In the Hungarian employment policies of the 21st century special attention is paid to the integration of the disabled; this is realized by the emphasis and support programs that places of employment receive which strive for full social responsibility in this respect and where non-discrimination is routinely followed. The organizations surveyed, however, exhibited markedly different approaches and it can be said that the attitudes regarding workers/employees with disabilities are still rather negative.

In addition to the analysis of processes occurring in various business organizations and institutions of higher learning we were also interested in the sort of concept that the physically disabled, hearing or vision impaired students before and upon graduation have about their future. What difference the attainment of a degree and the gaining of more marketable skills in the labor market make in their livelihoods. Although the information generated here is of highly personal nature, but we decided that with the consent of the individuals involved, we present in the current summary a living environment/condition that must be treated with added attention in contemporary Hungarian society.

In addition to the elaboration of the tasks undertaken in the research we have also given ample space to the description of results harnessed in the various stages of research. In line with this we have conducted an analysis of web portals catering for both those living with or without disabilities, which included issues of accessibility and ease of use. Our goal was to prove that among the Hungarian internet portals there is still a substantial portion which can be used either only partially or not at all by the disabled, posing substantial handicaps upon interested disabled users. Our course *Equal Opportunities and Society (Esélyegyenlőség és Társadalom)* was introduced at the University of Szeged and King Sigismund College, Budapest for students majoring in sociology and social sciences. We have taken the decision, in conjunction with the involved students, at the University of Szeged to draft a closing paper to the course which collects the personal experiences of our students vis-à-vis minorities and people with disabilities. Our paper *Equal Opportunities and Society (Esélyegyenlőség és Társadalom)* though did not directly relate to the topic of disabilities in each of its studies, but contains pieces by

students of high merit which attests that this topic is not treated as a taboo among the younger generations.

During the courses we were able to share the knowledge and skills amassed throughout our research that could formatively contribute to the formation of opinions and values, and secondarily acquaint students with this field even if majoring in diverse areas where their exposure to this topic may be marginal.

At several Hungarian and some international conferences our new research results were immediately shared, primarily focusing on the particular research topic then investigated. At these events emphasis was laid, in addition to the delineation of the research in general lines, on finding common patterns in domestic and non-Hungarian methods, their evaluation and the changes taking place in the area of disabilities, and the potential for adopting new novel practices. Our research has been further supported by the intention of incorporating into the various segments those disabled actively involved as well, asking for their assistance from a professional and also a human point of view. During the website analysis we utilized the help of a physically disabled college graduate colleague, whereas during the surveys of students we were helped by a vision-impaired person. At our lectures, in order to create an atmosphere conducive for the formation of opinions, in every case the representatives from political life, business, as well as from relevant interests groups were present.

During the research we believed that our work will be successful if, besides a well-structured academic premise, we can also reach those individuals who with their knowledge and experience can help the cause, which in turn will enable us to generate meaningful changes in the lives of people living with disabilities. Therefore we managed to establish valuable links and cooperation channels with private and civil society organizations, as well as state actors. Upon the conclusion of the research we intend to further nourish these valuable contacts, developing them still.

The results of our current work are definitely not conclusive. By now we can also see certain shortcomings, some vagueness, and some issues partially missed during our work. Thus we believe that academic research in this field should be continued and some aspects of our current work need deeper elaboration so as to become not merely academic hypotheses and theories, but also practices followed generally by the whole of society.

Our findings should serve well academics, faculty members at educational institutions, researchers, students, and all those who are interested in this topic, for whom the issue of disabilities holds significance. Furthermore, the summary is also recommended to all those who viewed this area as something removed from them, as a problematic field, which until now could not generate any interest in them.

A BRIEF SITUATION ANALYSIS

It can be stated that the approximate numbers of *people living with disabilities were established relying upon the censuses of 1990 and 2001. According to the latter the figure reached 577,000 individuals or 5.7% of the total population. However, this number is widely considered to be too low, disputed even by the Hungarian Central Statistical Office, with the real numbers estimated to be closer to 600,000.*

In the demographic makeup of the disabled the preponderance of the elderly is clearly visible. A substantial portion was not born with disabilities; rather simply through natural aging or being suffering victims of accidents lapsed to this condition. In this group the proportion of those above 60 is 44.8%, more than double that of the general population. Disabilities ensue most commonly as collaterals to some chronic illness, in 53.8% of the cases; whereas a mere 17% of the disabled are born with such condition.

According to the census of 2001 the largest segment of the disabled is that of the physically disabled and movement impaired, altogether 43.6%, those with mental disabilities make up roughly 10%, while the proportion of the vision impaired is 14.4%. The Figure for those classified in the so-called other category increased from 6.7% in the 1990 census to 21.6% by 2001. Approximately one out of every ten individuals living with disabilities is affected by hearing or speech impairment. 22.7% live in a single household while 57% cohabit with another non-disabled person, a further 10.5% share a household of three people or more, and nearly 8% permanently reside in various inpatient care provides.

Nineteen percent of families with at least one person with some form of disability also include an offspring with disabilities. In two-parent families this figure is 15%, meanwhile for single-parent families reaches 45%. Those families where two or three children have disabilities are in especially dire situation. Fortunately, only 2.9% in the former and 0.3% of the latter of all families with disabled children are included in these two categories. Based on geographical location the prevalence of people with disabilities in the general population is highly uneven. In the regions of the Southern Great Plain and Northern Hungary their proportion is higher than the national average. In a stratification model based on the type of human habitats their concentration is highest in villages (40.3%), which far exceeds the capital (14.2%), and other towns (29.6%). The comparable figures for the general population include 17.6% as residents of the capital, 47.2% of other towns, and 35.2% of villages.

The 2001 census data were complemented by the employment statistics of the disabled. For their complete social integration it is indispensable to maintain a protected, preferential labor market scheme on their behalf. The 2001 census indicated that the employment rate of the disabled was a mere 9% compared to 16.6% in 1990. At the same time, the proportion of the registered unemployed with disabilities climbed from 0.7% only to 2%; this can be explained by their permanent departure from the labor market, which rose from 57.5% to 76.7%. In the timeframe between 2000 and 2003 one-third of the pertaining cases gained employment.²

In the realization of the research Fruzsina Albert, Csaba Jancsák, Imre Kabai, Viktor Kiss, Bence Ságvári, and Tamás Sulyok were involved. For the preparations of research methodology Imre Kabai and Kabainé Klára Tóth were responsible. The tasks of research coordinator and director were carried out by Tamás Sulyok and Ildikó Laki respectively.

---

² <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1295>.

HALLGATÓI VIZSGÁLATOK, ELEMZÉSEK

A Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon című kutatás keretében zajlott intézményi vizsgálatok hét egyetemet és egy főiskolát (kontrollintézmény) vettek górcső alá (1. ábra). Az intézményi 2220 fős mintát tizenkilenc zárt és nyitott kérdésből álló kérdőívvel kérdeztük meg a fogyatékossgáról, a fogyatékos emberekről, az integrálás és kirekesztés témaköréről, valamint az együttélés lehetőségeiről. A hallgatók készségesen álltak rendelkezésünkre, hiszen ők is felmérték, egy olyan ügyet kívánunk képviselni, amely közös társadalmi ügy.

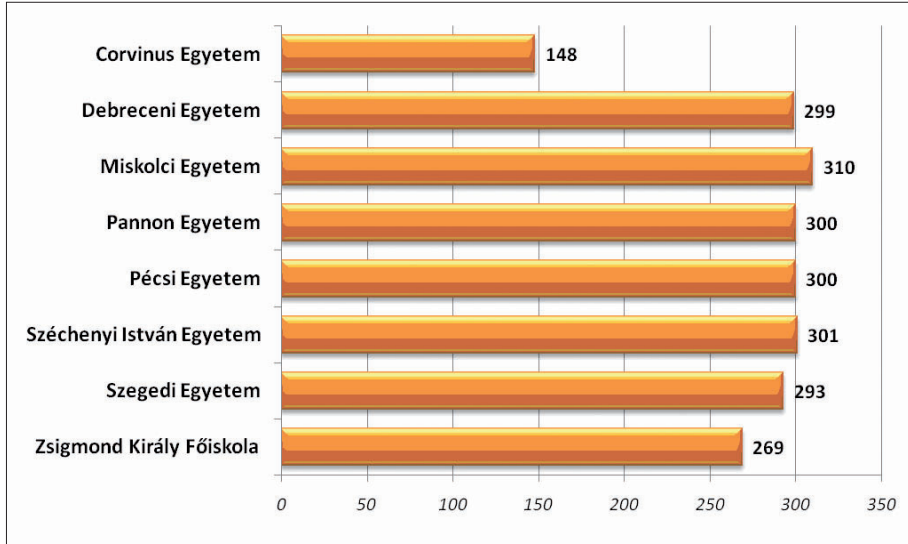
Hét felsőoktatási intézmény megkérdezettjeinek esetében a kérdőív kitöltése nem okozott problémát, egy felsőoktatási intézmény (Corvinus Egyetem) esetében azonban sajnos akadályokba ütköztünk, így következett be, hogy a megkérdezettek száma az általunk meghatározott számaránytól (300 fő/intézmény) eltérést mutat. A további – kisebb – különbségeket pedig a kérdőívek pontatlan kitöltése okozta.

A vizsgálatba bevont felsőoktatási intézmények a regionális lefedettség elvét követték, azaz törekedtünk arra, hogy minden régió legnagyobb – állami – felsőoktatási intézményének hallgatói bekerüljenek a megkérdezettek körébe. Egy intézmény – a Zsigmond Király Főiskola – magánintézményként került a mintába, melynek oka, hogy itt indítottuk el – a Szegedi Tudományegyetem mellett – az ún. Esélyegyenlőségi kurzusunkat, képzésünket.

A válaszadók körében a női nem felülreprezentáltságot mutat (61,9%), ezzel is bizonyítjuk azt a tendenciát, amely azt mutatja, néhány éve a női nem magasabb arányban van jelen a felsőoktatási intézmények falai között. A korosztályi megoszlásban pedig a legmagasabb arányban a 20, 21 és 22 évesek (18,3%, 19,1%, 16,7%) adtak választ a feltett kérdéseinkre. Ennek oka lehet az a tény, hogy mind a nappali, mind pedig a levelező képzésekben egyre magasabb a fiatal korosztály aránya, egyre többen a középiskolai képzés után azonnal felsőoktatási intézményekben folytatják életútjukat.

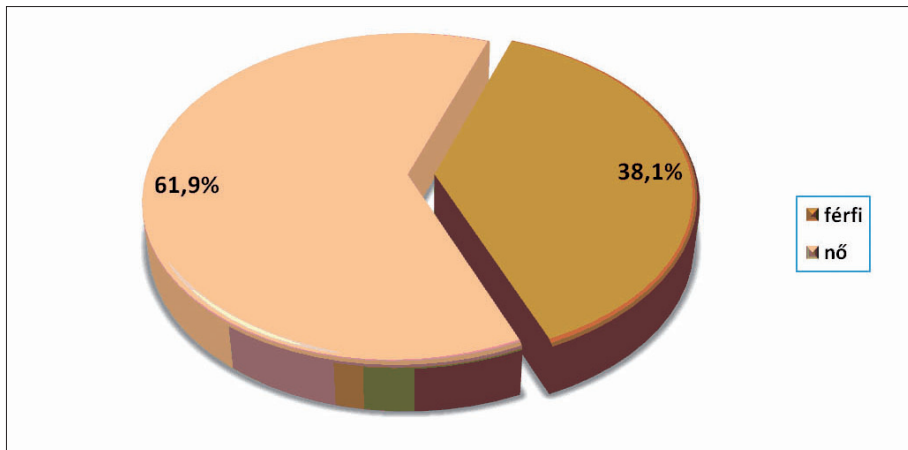

1. ábra. A vizsgálatba bevont felsőoktatási intézmények mintaelemszáma

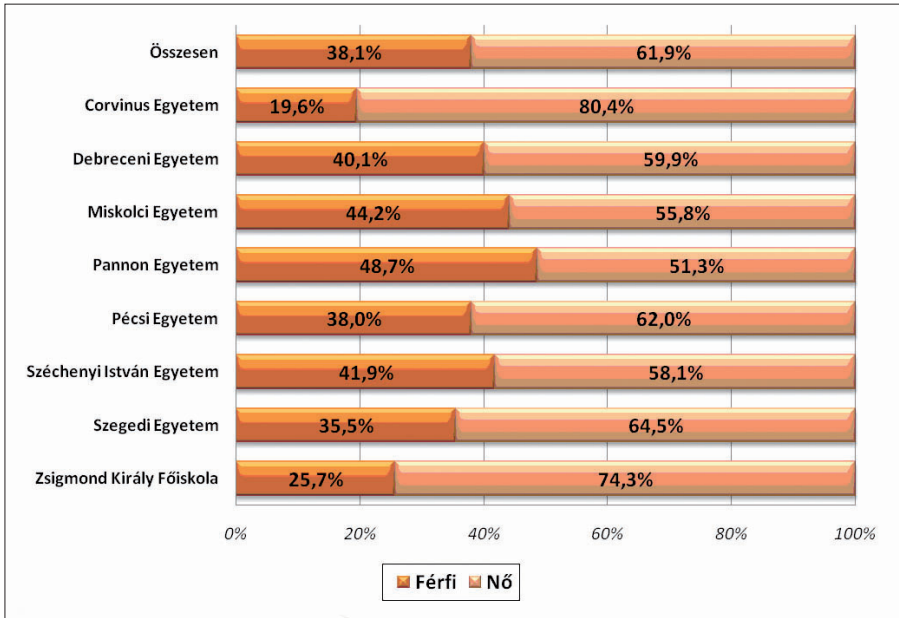
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

2. ábra. A minta megoszlása nemeként

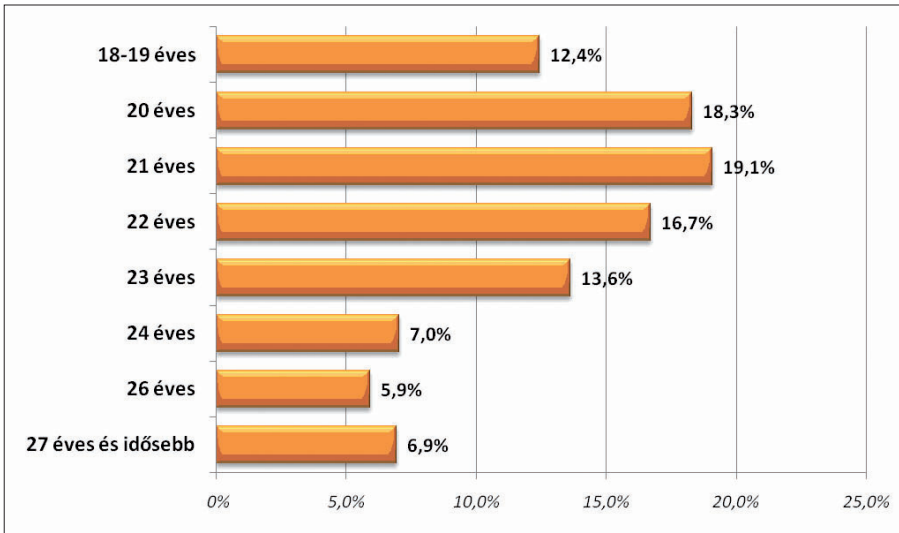
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

3. ábra. A minta megoszlása nemenként és intézményenként (%)

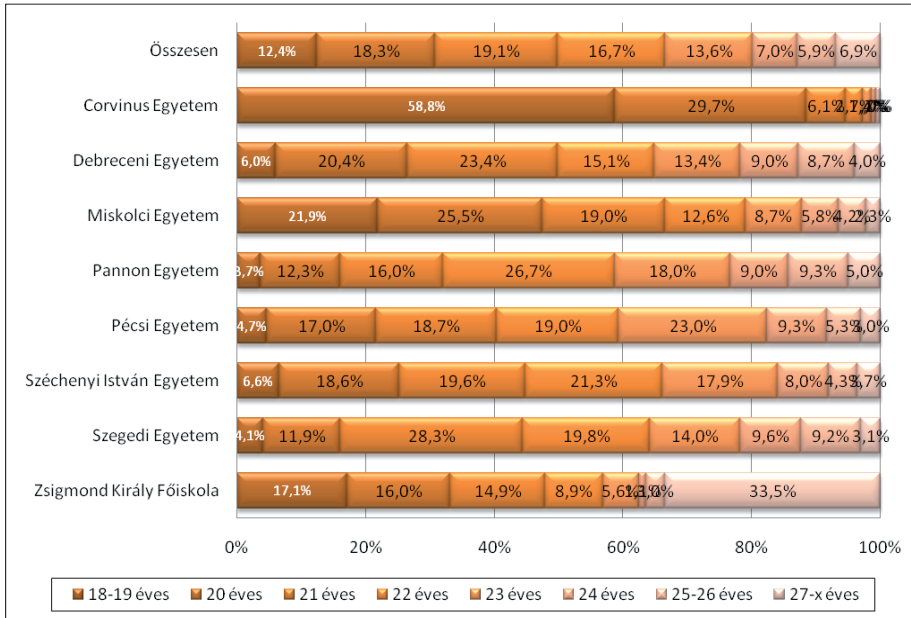
Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

4. ábra. A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

5. ábra. A minta megoszlása korcsoportonként és intézményenként (%)

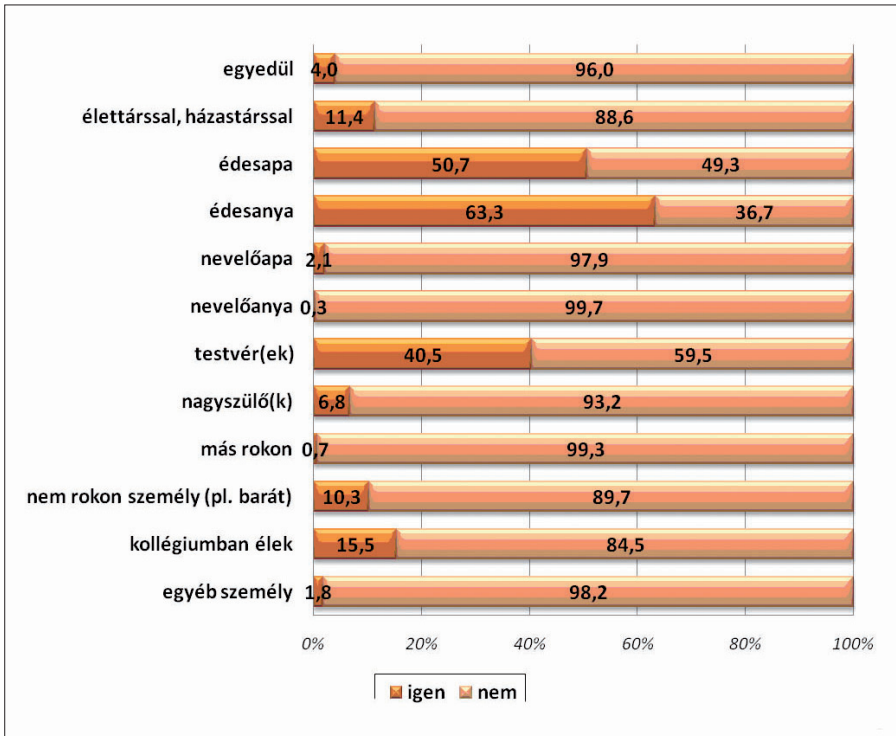
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

1. táblázat. A minta megoszlása korcsoportként és intézményenként (%)

Intézmény: Korcsoport	Zsigmond Király Főiskola	Szegedi Egyetem	Széchenyi István Egyetem	Pécsi Egyetem	Pannon Egyetem	Miskolci Egyetem	Debreceni Egyetem	Corvinus Egyetem	Össze- sen
18-19 éves	17,1%	4,1%	6,6%	4,7%	3,7%	21,9%	6,0%	58,8%	12,4%
20 éves	16,0%	11,9%	18,6%	17,0%	12,3%	25,5%	20,4%	29,7%	18,3%
21 éves	14,9%	28,3%	19,6%	18,7%	16,0%	19,0%	23,4%	6,1%	19,1%
22 éves	8,9%	19,8%	21,3%	19,0%	26,7%	12,6%	15,1%	2,7%	16,7%
23 éves	5,6%	14,0%	17,9%	23,0%	18,0%	8,7%	13,4%	1,4%	13,6%
24 éves	1,1%	9,6%	8,0%	9,3%	9,0%	5,8%	9,0%	0,7%	7,0%
25-26 éves	3,0%	9,2%	4,3%	5,3%	9,3%	4,2%	8,7%	0,0%	5,9%
27-x éves	33,5%	3,1%	3,7%	3,0%	5,0%	2,3%	4,0%	0,7%	6,9%

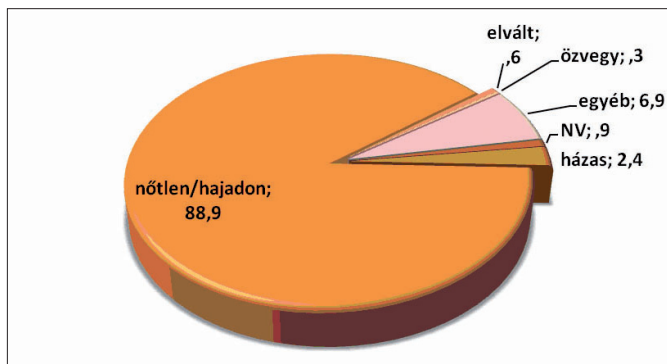
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

6. ábra. Kivel él együtt? (Közös háztartás? Ideje legnagyobb részében?) (%)

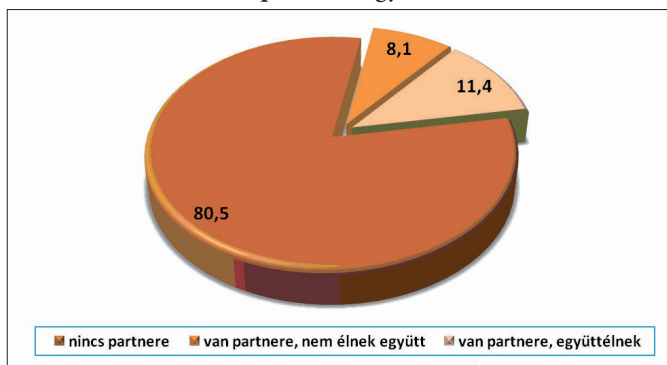
Forrás: „Fogyatékoossággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

7. ábra. Családi állapota (%)

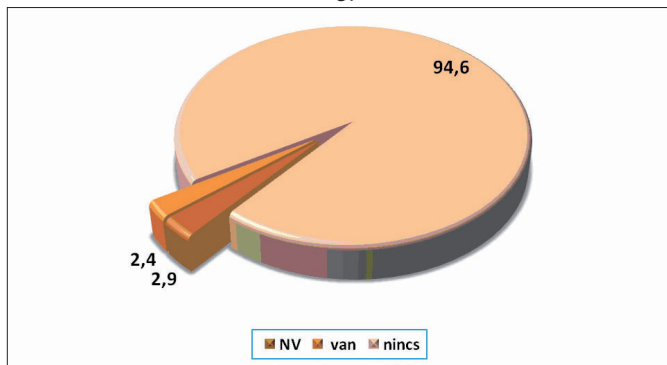
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

8. ábra. Van-e partnere, együtt élnek-e? (%)

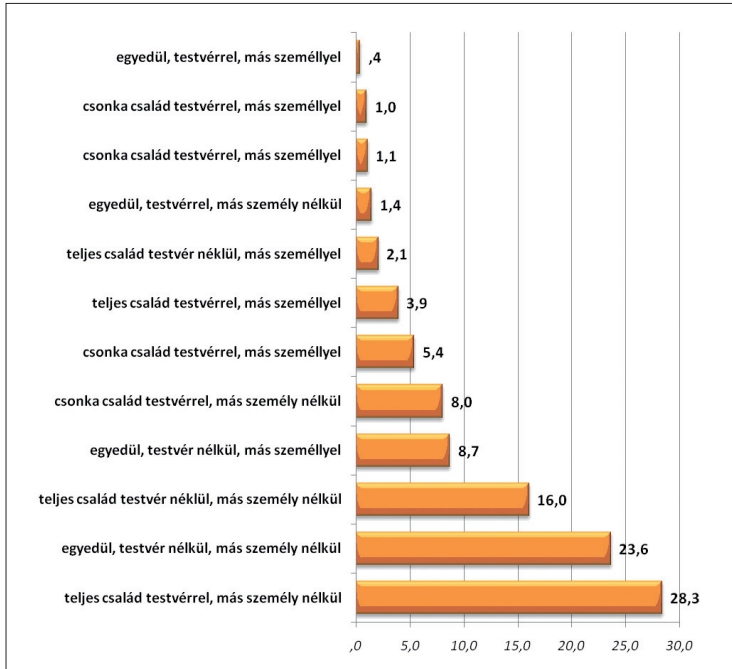
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

9. ábra. Van-e gyermeke? (%)

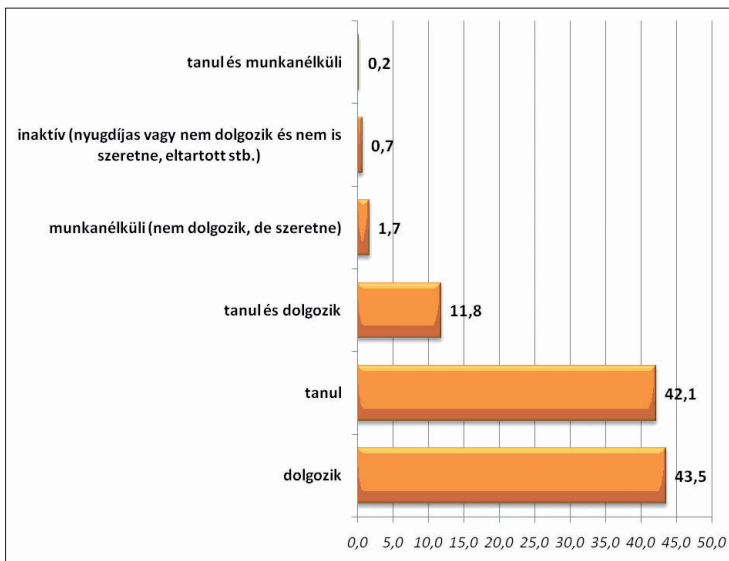
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

10. ábra. A családi háttér, a háztartás összetétele (kombinált adatok; %)

Forrás: „Fogyatékoossággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

11. ábra. Az Ön házastársa/élettársa jelenleg... (csak akinek van házastársa, élettársa; %)

Forrás: „Fogyatékoossággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=416)

2. táblázat. Tipikus családi, háztartási formák (kombinált adatok; fő)

	nincs partnere – nincs gyereke	nincs partnere – van gyereke	van partnere, nem élnek együtt – nincs gyereke	van partnere, nem élnek együtt – van gyereke	van partnere, együttélnek – nincs gyereke	van partnere, együttélnek – van gyereke	Összesen
teljes család testvérrel, más személlyel	72	4	116	0	39	1	1339
teljes család testvérrel, más személy nélkül	517						
teljes család testvér nélkül, más személlyel	36						
teljes család testvér nélkül, más személy nélkül	291						
csonka család testvérrel, más személlyel	16						
csonka család testvérrel, más személy nélkül	94						
Kibocsátó családban összesen	1179						
egyedül, testvérrel, más személlyel	7	6	46	1	168	40	537
egyedül, testvérrel, más személy nélkül	26						
egyedül, testvér nélkül, más személlyel	154						
egyedül, testvér nélkül, más személy nélkül	89						
Kibocsátó családon kívül összesen	276						
Kollégiumban összesen	321	2	17	0	4	0	344
Mindösszesen	1776	12	179	1	211	41	2220

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

ELLENSZENV – ROKONSZENV

AZ ELLENSZENV–ROKONSZENV SKÁLÁK

A kérdőív második része elsősorban a „társadalmi távolság” – egyes csoportokkal szembeni szubjektív értékítéletek – kérdéskörével foglalkozik. Különös jelentőséget tulajdonítunk annak a kérdésnek, hogyan alakul a fogyatékos emberek megítélése, mennyiben elutasítóak, illetve elfogadóak velük szemben más – speciális – társadalmi csoportokhoz viszonyítva. Ezzel a komplexebb megközelítésmóddal azt reméljük, hogy kiszűrhetjük azok vélekedését, akik „általában” elítélőbbben, illetve elfogadóbban viszonyulnak a kiválasztott kisebbségi csoportokhoz. Így a relatív értékítéletek is pontosabban beazonosíthatóak: vagyis „önmagában” a fogyatékoság milyen mértékben vált ki elutasító attitűdöket a főiskolai, egyetemi hallgatók körében.

A kérdés a következőképpen hangzott a kérdőívben (lásd a 8. kérdést): *„Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz? Kérjük, minden sorban egy-egy számot karikázzon, aszerint, hogy az adott csoport az ön számára nagyon rokonszenves, vagy nagyon ellenszenves. A köztes kategóriákkal természetesen árnyalhatja véleményét!”* Az alkalmazott rokonszenvi skála 1-től 5-ig terjedt. A 12. ábrán látható eredmények születtek.

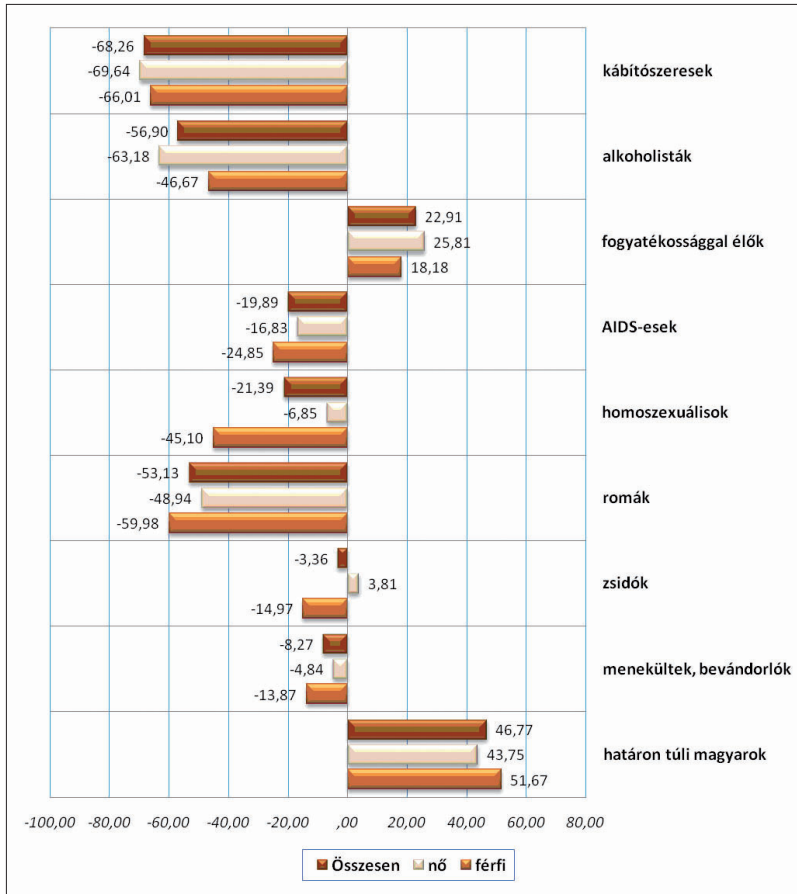
AZ ALAPMEGOSZLÁSOK ALAKULÁSA

Adataink alapján megállapítható, hogy válaszadóink legtöbbször kialakult véleménnyel rendelkezik a felsorolt csoportokkal kapcsolatban: többnyire 1 százalékos, vagy az alatt van a „választani nem tudók” illetve „nem akarók” aránya. Ez alól – látványos – kivételt képeznek az AIDS-esek, ahol 3,3 százalékos a válaszhiány (ez részben magyarázható az utóbbi időkben tapasztalható sajátos „médiacsenddel”, azaz a téma jelentős háttérbe szorulásával a médiában). Az ábrán jól nyomon követhető a leginkább elutasító kategória („nagyon ellenszenves”) arányainak alakulása, miután e szerint alakítottuk ki a csoportok felsorolásának a sorrendjét (legalul a legnagyobb, míg legfelül a legkisebb érték szerepel).

A sorrend alapján megállapítható, hogy a „kábitószeresek” a legellenszenvesebbek a felsőoktatási intézmények aktív hallgatói szerint (több mint felük – 54,5 százalékuk – egyértelműen és határozottan elítéli ezt a magatartásformát) – míg az ellenkező póluson a „határon túli magyarok” találhatóak (itt az 1-es „osztályzat” aránya kevesebb, mint egyszázada az előzőnek: mindössze 0,5 százalék). Közvetlenül őket követik a „fogyatékosággal élők”: alig 1,5 százaléka megkérdőjeztjeinknek nyilatkozott erős ellenszenvvel róluk, de 2,9 százalék csupán a „kettes osztályzatok” („inkább ellenszenves”) aránya is.

Megállapítható tehát, hogy összességében alig 3,3 százalékos gyakorisággal fordul elő „markáns elutasításuk”, hiszen a többi válaszadó legalább a „közömbös” (51,2 százalék), illetve az „inkább rokonszenves” (35,8 százalék), vagy a „nagyon rokonszenves” (7,6 százalék) kategóriákat választotta. (Megjegyezzük, viszonylag alacsony az értékítéletek hiánya is e csoportnál: 1,1 százalék.)

12. ábra. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A pozitív összképet támasztja alá az a tény is, hogy a „fogyatékossgal élők” esetében regisztráltuk a második legnagyobb arányt az 5-ös értéknél (a közel egytizedes arányt csupán a „határon túli magyarok” csoportja haladta meg, az utánuk következő „zsidók” esetében sem éri el az 5 százalékot).

Az ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a „közömbös” alternatívát választók aránya meghaladja az 50 százalékot – összességében tehát kevesebb, mint a hallgatók fele (43,4

százalékuk) viseltetik rokonszenvvel testi vagy szellemi fogyatékossgal élő embertársai iránt. Ha csak ezeket az abszolút számokat vesszük figyelembe, arra következtethetünk, hogy jelentős tennivalói vannak még azoknak, akik csökkenteni akarják azt a „relatív társadalmi közömbösséget”, amely e fontos réteg (a leendő „véleményformáló értelmiség”) körében kimutatható. A „segítőkész, pozitív hozzáállás” tehát – amely elengedhetetlen feltétele e réteg sorsa jobbításának – még ebben az „átlag fölött érzékeny” csoportban is finoman fogalmazva „fejleszhető”!

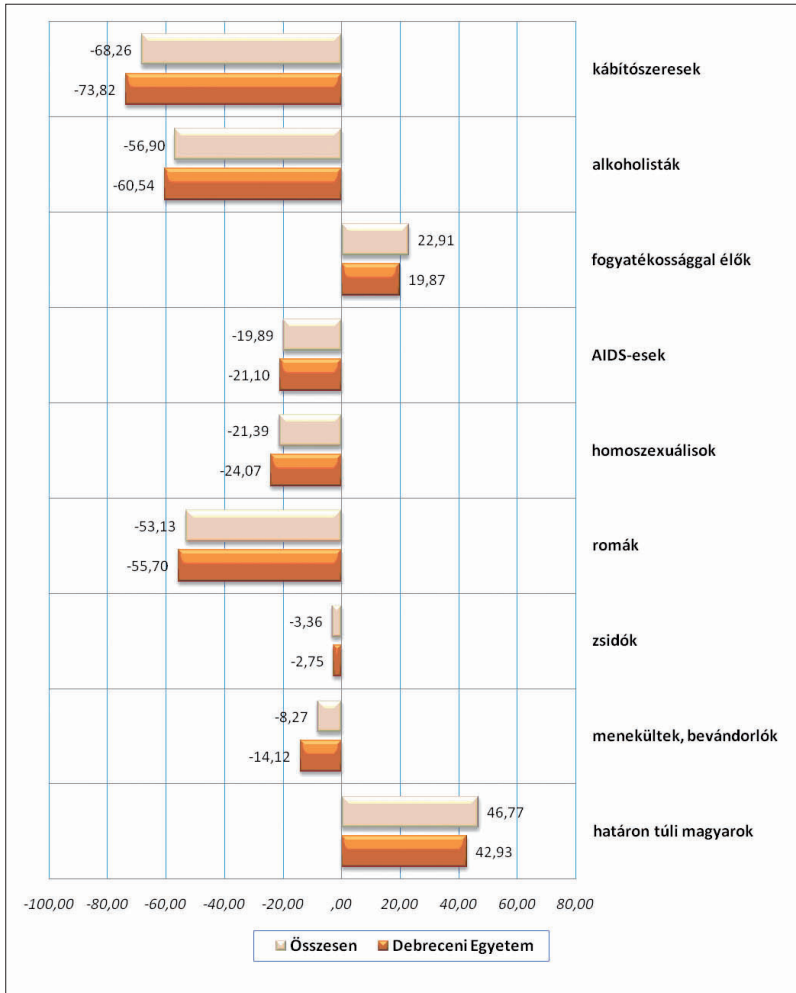
AZ ELLENSZENV–ROKONSZENV KÉRDÉSEK ALAKULÁSA A +/-100 FOKÚ SKÁLÁN

A következőkben – némi aritmetikai átalakítások után – az egyes kiválasztott csoportok iránti ellenszenv-rokonszenv alakulását összevetjük néhány kiemelt „magyarázó változóval”. Az ötfokozatú rokonszenvindex egyes értékeit a szemléletesebb megjelenítés érdekében egy +/-100 fokú skálára transzformáltuk át, ahol a „nagyon rokonszenves” alternatíva képviseli a +100-as, míg az „inkább rokonszenves” a +50-es értéket. Az ellenkező póluson hasonló módon jártunk el: a „nagyon ellenszenves” attribútum a -100-as, míg az „inkább ellenszenves” a -50-es értéket kapta. A „közömbös” kategória értéke: 0. Így – mint azt a 13. ábra adatai is jól szemléltetik – nyomon követhető a megkérdezettek értékítéleteinek egyfajta „mérlege” is. Ahol a válaszok átlagértéke a pozitív tartományba került, ott az adott csoport megítélése során az elfogadó attitűdök dominálnak, míg az elutasító értékítéletek túlsúlyát fejezi ki a negatív átlagérték.

Az ábrán jól nyomon követhető, hogy csupán két kisebbségi csoport esetében „dől” a mérleg a kedvező – elfogadó – attitűdök felé: a „határon túli magyarok” és a „fogyatékossgal élők” csoportjainál (lásd az ábrán „Összesen” vízszintes oszlopokat). Míg az előző csoport +/-100 fokú skálán mért „elfogadási értéke” közelít a +50-hez (az összesített pontszám itt +46,77, amely az „inkább rokonszenves” alternatívának felel meg), a „fogyatékossgal élők” összpontszáma +25 körüli (+22,91, tehát a „közömbös” és az „inkább rokonszenves” alternatívák között helyezkedik el megítélésük). Mindezek megerősítik azt a korábbi megállapításunkat, amely az értelmi fogyatékosok iránti relatíve pozitív viszonyulásra utalt.

Természetesen ezek az átlagpontszámok nagyon sokat „elfednek” a válaszok tényleges szóródásaiból (lásd előző ábránkat is), de igen plasztikusan jelzik a felsőoktatásban tanuló fiatalok közvélekedésének tendenciáit. A negatív – elutasító – tartományban a legkedvezőtlenebb értékítéletek a „kábitószerekek” csoportjához kapcsolhatók (esetükben az átlagpontérték -68,26, amely az „inkább ellenszenves” értékítéletnél súlyosabb elutasító attitűdökre utal). Ettől valamelyest kedvezőbb, de még mindig dominánsan negatív megítéléssel találkozunk az „alkoholisták” esetében (-56,90 pont), és ettől csupán egy árnyalattal kisebb az elutasítása a „romáknak” (itt az átlagérték -53,13 – amely híven jelzi a vizsgált egyetemista, főiskolás populációban kialakult súlyos „cigányellenes” hangulatot).

13. ábra. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv mutató átlagértékeinek alakulása az összes megkérdezettnél és nemenként (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)³

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A „homoszexuálisok” és az „AIDS-esek” esetében is a negatív értékítéletek dominanciája figyelhető meg – lényegesen kisebb „intenzitással”, mint azt az előző csoportoknál tapasztalhattuk (itt az átlagértékek: 21,39, illetve 19,89 pont). A „zsidók” és a „menekültek, bevándorlók” megítélése hasonló módon alakul: mindkét csoport esetében a „közböb” alternatívához közeli átlagértéket mértünk (-3,36 és -8,27).

³ A 95 százalékos megbízhatósági szint mellett minden alkérdés esetében szignifikánsak a nemek szerinti eltérések.

AZ ELLENSZENV–ROKONSZENV KÉRDÉSEK ALAKULÁSA NEMEK SZERINT

A továbbiakban a nemek szerinti véleményeltéréseket vesszük sorra – amelyek szintén nagyon tanulságosak. Ehhez a varianciaanalízis egyszerű eszközét vesszük igénybe: megvizsgáljuk az alkalmazott ± 100 fokú skálán az átlagértékek eltéréseit, de figyelemmel kísérjük ezek szignifikanciáját is.⁴

Az már az első ránézésre is megállapítható, hogy a férfiak elutasítóbbak: csupán a „kábitószeresek”, az „AIDS-esek” és a „határon túli magyarok” csoportjánál tapasztalhatjuk azt, hogy az ő értékítéleteik – relatíve – pozitív irányban tér el az átlagtól, a másik hat csoport esetében kedvezőtlenebb átlagértékeket regisztráltunk. Ha kiszámítjuk a nemek szerinti átlagértékeit a kilenc pontszámnak, akkor még nyilvánvalóbbá válnak a férfi hallgatók „tendenciózusan elutasító” attitűdjei: miközben a vizsgált átlagérték a teljes populációban $-17,95$ -nek adódott, a férfiaknál ez $-22,40$, míg a nőknél $-15,21$.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a nemenként tapasztalható eltérések nagysága mennyiben tudható be a mintavételből eredő hibának, de az F-próba értékei rendre azt mutatták, hogy az átlagok különbségei szignifikánsak (kivételem nélkül mind a kilenc „null-hipotézis” elfogadási valószínűsége alatta maradt az 5 százalékknak). Az alkalmazott statisztikai eljárás (a varianciaanalízis) lehetőséget biztosított arra is, hogy az eltérések egyfajta „rangsorát” is megvizsgáljuk: az Eta-négyzet értékek azt fejezik ki, hogy a nem változója az egyes attitűd-változók szóródását milyen mértékben „magyarázza”.⁵

A vizsgálataink eredményét a 3. táblázatban kísérhetjük nyomon. Mint az a fenti ábránkon is jól észrevehető, a „homoszexuálisok” esetében térnek el a legnagyobb mértékben a nemek szerinti értékítéletek átlagértékei: míg a nők pontértéke a ± 100 -as skálán a „közömbös” alternatívához közeli átlagot ($-6,85$) mutat, addig a férfiak $-45,10$ -os mutatója markáns elutasításra utal e csoporttal kapcsolatban. Ezt fejezi ki az alábbi táblázatban található 0,141-es Eta-négyzet érték is (ez a mutató a „magyarázott szórás” arányára utal: összességében a nem változója 14,1 százalékos „magyarázó erővel bír” a homoszexuálisok megítélése esetében).

⁴ Abban az esetben, ha a magyarázó (független) változónk alacsony, míg a magyarázandó (függő) változónk magas mérési szintű (mint esetünkben is), a varianciaanalízist (ANOVA vagy *szóráslelemzés*), illetve az F-próbát alkalmaztuk. Ennek lényege: a függő változó szóródását két részre bonthatjuk: a csoportosított kategóriák közötti és az azon belüli szórásra. Az előbbi független változó által „magyarázott”, míg az utóbbi a „nem magyarázott” szórása a függő változónak. E két elem hányadosát nevezzük F-statisztikának (bizonyos küszöbérték meghaladása esetén beszélhetünk „szignifikáns hatásról”, itt és a későbbiekben is a 95%-os megbízhatósági szintet fogadjuk el). Ha az F értéke nagy, úgy is mondhatjuk, hogy a csoportokon belüli szórások kicsik, míg a csoportok közöttiek nagyok – vagyis a csoportok „viszonylag jól el vannak különítve” egymástól a független változó által. (Lásd erről bővebben: Székelyi–Barna, 2002: 166–174.)

⁵ Az adott függő változó szóródásának „teljes négyzetösszegét” viszonyítjuk a „nem megmagyarázott külső négyzetösszeghez”. (Lásd erről bővebben: Székelyi–Barna, 2002: 170–171.)

3. táblázat. Az egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv alakulása nemek szerint (a varianciaanalízis Eta-négyzet értékei)

Kisebbségi csoportok	Eta-négyzet
határon túli magyarok	,008
menekültek, bevándorlók	,014
zsidók	,046
romák	,014
homoszexuálisok	,141
AIDS-esek	,009
fogyatékossgal élők	,010
alkoholisták	,034
kábítószeresek	,002

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

Ennél csak kisebb értékeket találunk a táblázatban, melyek alapján megállapítható, hogy relatíve a legnagyobb „egyetértés” a nők és a férfiak között a „kábitószeresek” és a „határon túli magyarok” megítélésében figyelhető meg (az Eta-értékek: 0,002 és 0,008). Viszonylag nagy a különbség a „zsidók” (4,6 százalékos magyarázó erő) és az „alkoholisták” esetében (itt 3,4 százalék a vizsgált érték). Az is leolvasható ugyanakkor a 13. ábráról, hogy míg ez utóbbi csoportnál a nők elutasítóbbak, addig az előzőnél a férfiak.

AZ ELLENSZENV–ROKONSZENV KÉRDÉSEK ALAKULÁSA AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK SZERINT

A fentebb alkalmazott matematikai statisztikai eljárás segítségével a következőkben a vizsgálatba bevont egyes felsőoktatási intézmények hallgatóinak véleményeltéréseit elemezzük a kilenc „kisebbségi csoport” esetében.

Itt is kiszámítottuk az F-próba „elfogadási valószínűségeit”, majd az intézmények szerinti átlageltérések egyfajta „erősségét” (az Eta-négyzeteket). Az eredményeink azt mutatják, hogy egyetlen kivételtől – az „alkoholisták” csoportjától – eltekintve jelentős, szignifikáns eltérések mutatkoznak a kiválasztott egyetemek, főiskolák hallgatóinak „elfogadó-elutasító” attitűdjeiben. A fentiekhez hasonló módon közöljük az Eta-négyzet statisztika értékeit a 4. táblázatban.

4. táblázat. Az egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv alakulása oktatási intézmények szerint (a varianciaanalízis Eta-négyzet értékei)

Kisebbségi csoportok	Eta-négyzet
határon túli magyarok	,011
menekültek, bevándorlók	,024
zsidók	,033
romák	,051
homoszexuálisok	,070
AIDS-esek	,040
fogyatékossgal élők	,015
alkoholisták (*)	,005
kábítószeresek	,010

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)
 (*): Nem szignifikánsak az átlageltérések (F-próba; P = 0,129)

A „homoszexuálisok” megítélése ez esetben is rendkívül nagy szóródást mutat (az Eta-négyzet értéke itt a legnagyobb: 7,0 százalékos magyarázóereje van az intézmény változójának), míg – relatíve – a legegységesebb az „alkoholistákkal” szembeni intézményenkénti értékítélet (mint azt jeleztük, itt nincsenek szignifikáns eltérések sem). Markáns különbségeket mutat még a „romák” és az „AIDS-esek” átlagértéke is (a magyarázott szórás 5,1, illetve 4,0 százalék), de jól kitapinthatóak a „zsidókkal” szembeni attitűdök eltérései is (a magyarázott szórás 3,3 százalék). Ami különösen tanulságos: a „fogyatékossgal élők” viszonylag egységes megítélése (ez esetben is szignifikánsak ugyan az átlageltérések, de az 1,5 százalékos magyarázóerő a legalacsonyabbak közé tartozik).

A továbbiakban arra vállalkozunk, hogy a nyolc – a vizsgálatba bevont – felsőoktatási intézmény hallgatóinak véleményeltéréseit a „kisebbségi csoportokkal” kapcsolatban külön-külön is elemezzük: egyfajta „elfogadó-elutasító profilt” vázolunk fel az átlagértékek alakulása alapján, sorra véve az egyetemeket és főiskolákat. Ezt megelőzően egy összesítő táblázat adatai révén (lásd az 5. táblázatot) a „szélsőséges relatív eltéréseket” – azaz a legelfogadóbb és legelutasítóbb intézményeket – vizsgáljuk meg az egyes kisebbségi csoportok esetében.

5. táblázat. Az egyes csoportokkal kapcsolatos ellenzenv-rokonszenv alakulása oktatási intézmények szerint (átlagértékek a +/-100 fokú skálán)

Kisebbségi csoportok	Debreceni Egyetem	Pannon Egyetem	Pécsi Egyetem	Széchenyi István Egyetem	Zsigmond Király Főiskola	Szegedi Egyetem	Miskolci Egyetem	Corvinus Egyetem	Összesen
határon túli magyarok	42,93	41,47	53,73	46,09	41,08	51,71	48,87	48,63	46,77
menekültek, bevándorlók	-14,12	-4,28	-12,41	-9,97	2,42	-2,23	-14,35	-11,64	-8,27
zsidók	-2,75	-3,75	-1,01	-5,38	11,01	-2,39	-18,23	-1,36	-3,36
romák	-55,70	-51,18	-50,00	-49,32	-35,58	-50,34	-72,49	-62,59	-53,13
homoszexuálisok	-24,07	-27,20	-26,26	-20,41	6,51	-14,16	-42,10	-18,15	-21,39
AIDS-esek	-21,10	-16,85	-27,60	-16,73	-6,72	-16,38	-34,14	-15,31	-19,89
fogyatékossgal élők	19,87	20,65	24,83	19,86	33,40	24,57	17,90	23,81	22,91
alkoholisták (*)	-60,54	-56,23	-61,95	-56,40	-55,39	-52,05	-54,68	-58,84	-56,90
kábítószeresek	-73,82	-68,52	-68,35	-69,22	-61,19	-62,46	-72,26	-70,41	-68,26

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

(*) : Nem szignifikánsak az átlageltérések (F-próba; P = 0,129)

Ha a „fogyatékossgal élők” teljes populáción mért +22,91 pontos értékét vetjük össze az intézményenkénti átlagokkal, feltűnik a viszonylag csekély szóródás (ez jutott kifejezésre az alacsony Eta-értékben is). Megállapítható, hogy az intézményi átlagértékek a Zsigmond Király Főiskola (ZSKF) +33,40 pont maximumértéke és a Miskolci Egyetem (ME) +17,90 pont minimuma között mozognak. Nincs tehát egyetlen olyan felsőoktatási intézmény sem, ahol az értelmi fogyatékos embereket elutasítanak – bár elfogadásuk viszonylag alacsony fokú a legkedvezőbb esetben is (a ZSKF hallgatóinak átlaga is csak közelít az „inkább rokonszenves” kategória +50 pontos értékéhez).

A legnagyobb szóródás az Eta-négyzet értékei szerint a „homoszexuálisok” megítélésében tapasztalható. Itt a szélső értékek: -42,10 (ME) illetve +6,51 (ZSKF) pont. Nagy ingadozást mutat még az „AIDS-esek” (-34,14 az ME illetve -6,72 a ZSKF két szélső értéke) valamint a „zsidók” megítélése (itt a szélső értékek ugyanazon intézményeknél regisztrálhatók: -18,23 az ME és +11,01 a ZSKF esetében). Az „alkoholisták” a „kábitószeresek” és a „romák” csoportjához minden intézmény hallgatóinál egységesen negatív (egyáltalán nem vagy kevéssé rokonszenves) értékítéletek kapcsolódnak – bár itt is vannak jellegzetes eltérések (például a „romák” -72,49 pontos „erőteljes elutasítása” Miskolcon, illetve -35,58 pontos „relative kisebb elutasítása” a ZSKF-en).

AZ EGYES OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK SAJÁTOS SÁGAI A „ROKONSZENVINDEKXK” MENTÉN

A továbbiakban az egyes felsőoktatási intézmények hallgatóinak véleményeltéréseit kísérjük nyomon a kiválasztott kilenc kisebbségi csoport esetében. Minden intézménynek a +/-100 fokú skálán mért átlagértékeit vetjük össze a teljes populáció hasonló értékeivel egy-egy ábra segítségével.

A Debreceni Egyetem sajátosságai a „rokonszenvindexek” mentén (14/a ábra)

A Debreceni Egyetem (DE) hallgatói közül 299 fő töltött ki kérdőívet. Az érdemben válaszoló átlagértékeinek megoszlása a 14/a ábrán követhető nyomon. Mindezek alapján megállapítható, hogy a +/-100 fokú skálán mért „ellenszenv-rokonszenv” átlagértékek az esetek döntő többségében jól illeszkednek a teljes minta értékeihez. Jelentősebb eltérések csupán a „kábitószeresek” (teljes minta átlaga: -68,26 pont; ugyanez a DE esetében: -73,82), valamint az „alkoholisták” esetében tapasztalható (itt a két átlagérték: -56,90 és -60,54 pont). Mindkét esetben érzékelhetően elutasítóbbak az átlagnál a DE hallgatói. Egy árnyalattal a „romák” megítélése is kedvezőtlenebbül alakul a vizsgált egyetemen tanuló fiatalok körében (itt -55,70 pont, a teljes átlag pedig -53,13). Megfigyelhető körökben a „határon túli magyarok” árnyalatnyival kisebb mérvű elfogadása (+42,93 versus +46,77 pont) illetve a „menekültek” fokozottabb elutasítása (-14,12 versus -8,27 pont). Nagyon kicsi negatív eltérés regisztrálható a „fogyatéko ssággal élők” esetében is (+19,87 versus +22,91 pont).

Ha megvonjuk a DE hallgatóinak mérlegét, egy ehhez hasonló relatív „enyhe elutasítás” illetve „visszafogottabb elfogadás” tapasztalható, vagyis valamelyest átlag alatti – de a főbb trendeket igen pontosan követő profil alakul ki. Azaz három csoportot utasítanak el markánsan („kábitószeresek, alkoholisták, romák”), egy esetében dominálnak a pozitív értékítéletek („határon túli magyarok”), míg a többi esetében (öt csoportnál) a „közömbös” kategóriába sorolható az átlagértékek (a -25 és a +25 pont közé esnek).

A Pannon Egyetem sajátosságai a „rokonszenvindexek” mentén (14/b ábra)

A Pannon Egyetem hallgatói közül 300 fő töltött ki kérdőívet. Az érdemben válaszoló átlagértékeinek megoszlása a 14/b ábrán követhető nyomon. Itt is megállapítható, hogy igen csekélyek az eltérések – még kisebbek, mint a DE esetében. Ami érzékelhetően másképpen alakul a teljes minta átlagaihoz képest: a „homoszexuálisok” egy árnyalattal erőteljesebb elítélése (itt -27,20 pont a válaszok átlagértéke, míg populáció átlaga -21,39 – a PANE hallgatóinak véleménye tehát már meghaladja a „közömbös” intervallumot, az „enyhe elutasítás” kategóriájába sorolható). Egy árnyalattal kedvezőbb a „romák” megítélése (itt: -51,18, a teljes minta átlaga: -53,13), valamivel „visszafogottabb” a „határon túli magyarok” elfo-

gadottsága köreikben (+41,47 versus +46,77). A „fogyatékossgal élők” megítélése esetében is ezt a csekély eltérést tapasztaljuk – hasonló irányban (+20,65 versus +22,91).

A Pannon Egyetem „mérlege” tehát nagyon kiegyenlített a teljes minta eredményeinek alakulásához képest: alig tapasztalhatóak eltérések, ezek egy része relatíve kedvezőbb, másik része kedvezőtlenebb értékítéletekről árulkodik. Az egyetem hallgatói körében a következő csoportok egyértelmű elutasítása figyelhető meg: „kábitószeresek”, „alkoholisták”, „romák”, a „homoszexuálisok” megítélése a „semlegesnél” egy árnyalattal rosszabb, míg a „határon túli magyarok” kapcsán itt is markáns pozitív attitűdök tapasztalhatóak.

A Pécsi Egyetem sajátosságai a „rokonszenvindexek” mentén (14/c ábra)

A Pécsi Egyetem (PE) hallgatói közül szintén 300 fő töltött ki kérdőívet. Az érdeemben válaszoló átlagértékeinek megoszlása a 14/c ábrán követhető nyomon. A korábbiakhoz képest valamivel markánsabb sajátosságok tapasztalhatóak az átlageltérések tekintetében: míg az „alkoholisták” megítélése a pécsi diákok körében érzékelhetően elutasítóbb (itt $-61,35$ az átlagérték, míg a teljes minta esetében $-56,90$). Ugyanakkor a romákkal szembeni negatív előítéletek kisebb mértékűek a teljes mintához viszonyítva ($-50,00$ versus $-53,13$ pont), ugyanakkor átlag fölötti a „határon túli magyarok” elfogadottsága itt ($+53,73$ versus $+46,77$ pont). Ez utóbbival ellentétes – kedvezőtlenebb – átlageltérések tapasztalhatóak a „menekültek” ($-8,27$ versus $-12,41$) esetében. A „fogyatékossgal élők” elfogadottsága a PE hallgatói körében valamivel jobb az átlagosnál ($+24,83$ versus $+22,91$ pont).

A Pécsi Egyetem „mérlege” is meglehetősen kiegyenlített a teljes minta eredményeinek alakulásához képest: vannak ugyan jól érzékelhető eltérések, ezek egy része azonban relatíve kedvezőbb, másik része kedvezőtlenebb értékítéletekről árulkodik, így az összkép erősen átlag közeli. A pécsi hallgatók körében is a következő csoportok egyértelmű elutasítása figyelhető meg: „kábitószeresek”, „alkoholisták”, „romák”, a „homoszexuálisok” és az „AIDS-esek” megítélése a „semlegesnél” egy árnyalattal rosszabb, míg a „határon túli magyarok” kapcsán szemmel láthatóak a pozitív „eltolódások”.

A Széchenyi István Egyetem sajátosságai a „rokonszenvindexek” mentén (14/d ábra)

A Széchenyi István Egyetemen (SZIE) 301 érdeemben kitöltött kérdőív készült. A válaszoló hallgatók átlagértékeinek megoszlása a 14/d ábrán követhető nyomon. Rendkívül kiegyensúlyozottak az eredmények: alig térnek el a teljes mintán mért átlagértékektől. Csupán a „romák” megítélése esetében tapasztalhatunk jelentősebb pozitív elmozdulást: a győri hallgatók szemmel láthatóan kevésbé elutasítóak (itt az átlagérték $-49,32$ szemben a $-53,13$ pontos mintaátlaggal), minden más esetben 1-2 pontos differenciákat regisztráltunk csupán. Ez érvényes a „fogyatékossgal élők” csoportjára is.

Összességében tehát ugyanaz a három csoport kerül itt is az „elutasítottak” közé, mint a teljes mintában; csupán a „határon túli magyarok” kerültek a „dominánsan elfogadottak” közé.

A Szegedi Egyetem sajátosságai a „rokonszenzindexek” mentén (14/e ábra)

A Szegedi Egyetem (SZE) hallgatói közül 293 fő töltött ki kérdőívet. Az érdeemben válaszoló átlagértékeinek megoszlása a 14/e ábrán követhető nyomon. Egyfajta tendenciózus eltolódás figyelhető meg a szegediek eredményeiben: szinte minden esetben érzékelhetően kedvezőbben alakulnak az átlageredmények a kiválasztott kisebbségi csoportokkal kapcsolatban. Jól kimutatható ez a „kábitószeresek” (itt $-62,46$ pont az átlag, míg a teljes mintában $-68,26$), az „alkoholisták” ($-52,05$ versus $-56,90$) és a „romák” esetében ($-50,34$ versus $-53,13$). Mindhárom csoport itt is az „egyértelműen elutasítottak” közé került – de érzékelhetően kisebb az elutasítás irányukban. Hasonlóan relatíve mérsékeltbb elutasítás tapasztalható a „homoszexuálisok” ($-14,16$ versus $-21,39$) és az „AIDS-esek” ($-16,38$ versus $-19,89$) esetében, de a „menekültek” megítélése is jobb az átlagosnál ($-2,23$ versus $-8,27$). Ugyanakkor a „határon túli magyarok” iránti pozitív attitűdök jelentősen kedvezőbben alakulnak ($+51,71$ versus $+46,77$). Valamelyest érzékelhető ez a relatíve pozitív hozzáállás a „fogyatékossgal élők” esetében is, bár igen kicsik a különbségek ($+24,57$ versus $+22,91$).

A Szegedi Egyetem „mérlege” érzékelhetően pozitív, bár ez a tendenciákat nem igazán „rajzolja át”. A szegedi hallgatók körében is a következő csoportok egyértelmű – bár valamivel csekélyebb mértékű – elutasítása figyelhető meg: „kábitószeresek”, „alkoholisták”, „romák”, a „homoszexuálisok” és az „AIDS-esek” megítélése a „semlegesnél” itt is egy árnyalattal rosszabb, míg a „határon túli magyaroknak” köreikben az átlagosnál nagyobb az elfogadottságuk.

A Miskolci Egyetem sajátosságaia „rokonszenzindexek” mentén (14/f ábra)

A Miskolci Egyetem (ME) hallgatói közül 310 fő töltött ki kérdőívet. Az érdeemben válaszoló átlagértékeinek megoszlása a 14/f ábrán követhető nyomon. Itt már az első pillanatban feltűnnek a tendenciózus eltérések: két kivételtől – a „határon túli magyaroktól” és az „alkoholistáktól” – eltekintve minden csoport megítélése érzékelhetően elmarad az átlagostól. Különösen szembetűnő ez a „romák” esetében: míg a teljes minta átlaga $-53,13$ pont, a miskolci hallgatóknál ez lényegesen alacsonyabb: mindössze $-72,49$ pont a $+/-100$ fokú skálán (ez is utal a cigányprobléma területi egyenlőtlenségeire – bár meglepő a mértéke az egyetemi hallgatóság körében).

Az „AIDS-esek” (itt $-34,14$ pont az átlag, szemben a $-19,89$ pontos mintaátlaggal) és a „homoszexuálisok” ($-42,10$ versus $-21,39$) súlyosabb elítélése, markáns elutasítása is igen tanulságos. Majdnem „átcsúszik” Miskolcon a „zsidók” megítélése a „semleges” interval-

lumból az „enyhén elutasítottakéba” (–18,23 versus –3,36), de érzékelhető a negatív elmozdulás a „menekültek” esetében is (–14,35 versus –8,27). A „fogyatékossgal élők” megítélése szintén kedvezőtlenebb az átlagnál: az ME hallgatói körében +17,90 a válaszok átlagértéke a +/-100-as skálán, míg a mintában ennél érzékelhetően kedvezőbb: +22,91 pont.

Összességében megállapítható, hogy a Miskolci Egyetem hallgatói érzékelhetően elutasítóbbak más felsőoktatási intézmények hallgatóihoz képest. A markánsan elutasítottak csoportjába tartozik köreikben is a „romák”, a „kábitószeresek” és az „alkoholisták” csoportja (érezhetően más sorrendben, mint egyéb intézményekben); de közel került a „homoszexuálisok” és az „AIDS-esek” csoportja is a „dominánsan elutasítottak” köréhez. A máshol általában „semleges” megítélés alá eső csoportok is jelentősebb elutasítással találhatják magukat szembe Miskolcon („menekültek”, „zsidók”, „homoszexuálisok”, „AIDS-esek”).

A Zsigmond Király Főiskola sajátosságai a „rokonszenvindexek” mentén (14/g ábra)

A Zsigmond Király Főiskolán (ZSKF) összesen 269 fő töltött ki kérdőívet. Az érdemben válaszoló hallgatók átlagértékeinek megoszlása a 14/g ábrán követhető nyomon. Ez esetben is szembetűnőek az átlageltérések – csak a miskolci egyetemisták válaszaitól eltérően, itt pozitív irányban. Feltűnően kedvezőbb a megítélése a „romáknak” (itt –35,58 az átlag a +/-100 fokú skálán, míg az összes megkérdezett esetében –53,13), de jelentősen jobb az „AIDS-eseké” is (–6,72 versus –19,89). Különösen szembetűnőek a kedvező értékképletek azoknál a csoportoknál, ahol a teljes minta átlaga alatta marad a nullának, míg a ZSKF-en „megfordulnak az előjelek”: ilyen a „homoszexuálisok” (+6,51 versus –21,39), a „menekültek” (+2,42 versus –8,27) és a „zsidók” csoportja (+11,01 versus –3,36). Lényegesen kedvezőbb a fogadtatása a „fogyatékossgal élőknek” is, hiszen itt regisztráltuk a legmagasabb átlagértéket: +33,40 pontot (míg a teljes minta átlaga +22,91).

Összességében elmondható, hogy a ZSKF hallgatói relatíve a legbefogadóbbak/el-fogadóbbak a vizsgált nyolc intézmény közül. Jelentősen más ezen intézmény hallgató-ságának „profilja” a vizsgált szempontból: csupán két egyértelműen elutasított csoport van (a „kábitószeresek” és az „alkoholisták”), a „romák” már a kevésbé elutasítottak csoportjába kerültek át. Számítalan olyan csoport, amely másutt „enyhén elutasított” – itt „semleges”, vagy „enyhén pozitív” minősítést kapott („AIDS-esek”, „homoszexuálisok”, „zsidók”, „menekültek”), ugyanakkor dominánsan pozitív értékképletek kapcsolódnak a zsigmondosok körében a „határon túli magyarok” mellett a „fogyatékossgal élők” csoportjaihoz is.

A Budapesti Corvinus Egyetem sajátosságai a „rokonszenvindexek” mentén (14/h ábra)

A Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) hallgatói közül 148 fő töltött ki kérdőívet. Az érdemben válaszoló hallgatók átlagértékeinek megoszlása a 14/h ábrán követhető nyomon.

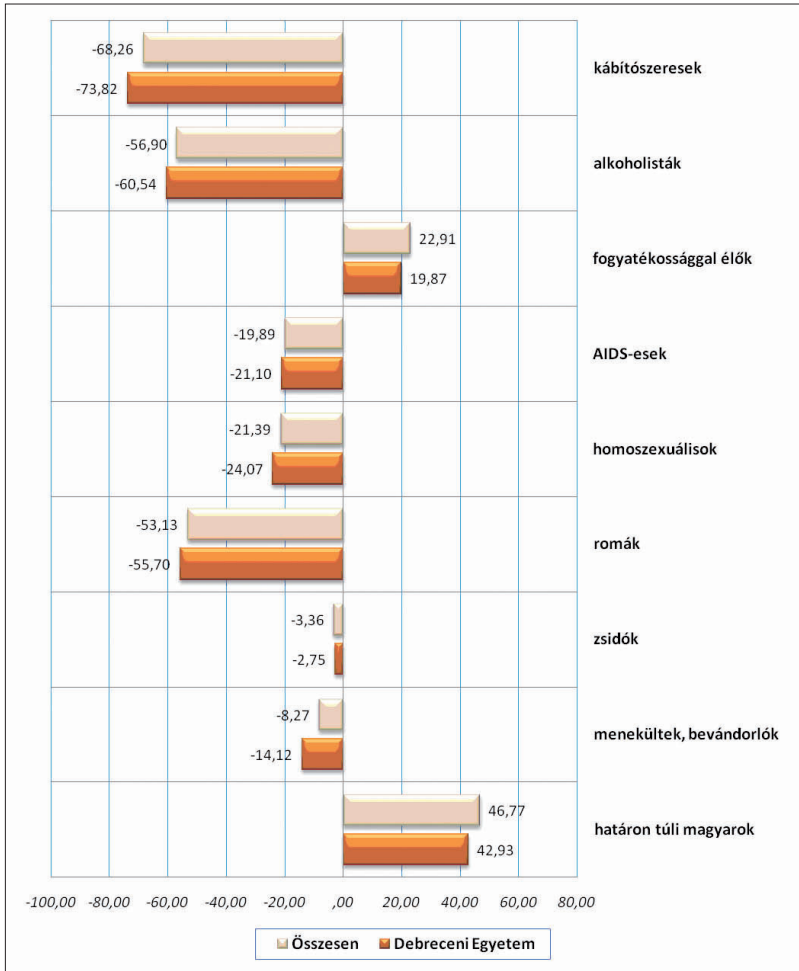
Az előző intézményekhez képest itt a mintaátlagokhoz képest viszonylag szerények – és korántsem olyan tendenciózusak – az eltérések. Miközben a „romák” megítélése itt érezhetően kedvezőtlenebb (a BCE-n az átlag $-62,59$ pont, az összes megkérdezett esetében $-53,13$), ugyanakkor kevésbé elutasítóak az „AIDS-esekkel” szemben ($-15,31$ versus $-19,89$). Más csoportoknál nem tapasztalhatóak jelentősebb különbségek, így a „fogyatékossgal élők” megítélése is erősen átlag közeli ($+23,81$ versus $+22,91$).

A BCE hallgatóinak „mérége” tehát – kisebb eltéréseket leszámítva – jól követi a teljes mintán tapasztalható arányeltéréseket: három markánsan elutasított csoport („kábitószeresek”, „alkoholisták” és „romák”) mellett két dominánsan pozitív megítélésű jelölhető meg (a „határon túli magyarok” mellett a „fogyatékossgal élők”), míg a többiek általában a „semleges zónában” találhatóak.

A „ROKONSZENVINDEXEK” ÖSSZEJEI OKTATÁSI INTÉZMÉNYENKÉNT (14/i ábra)

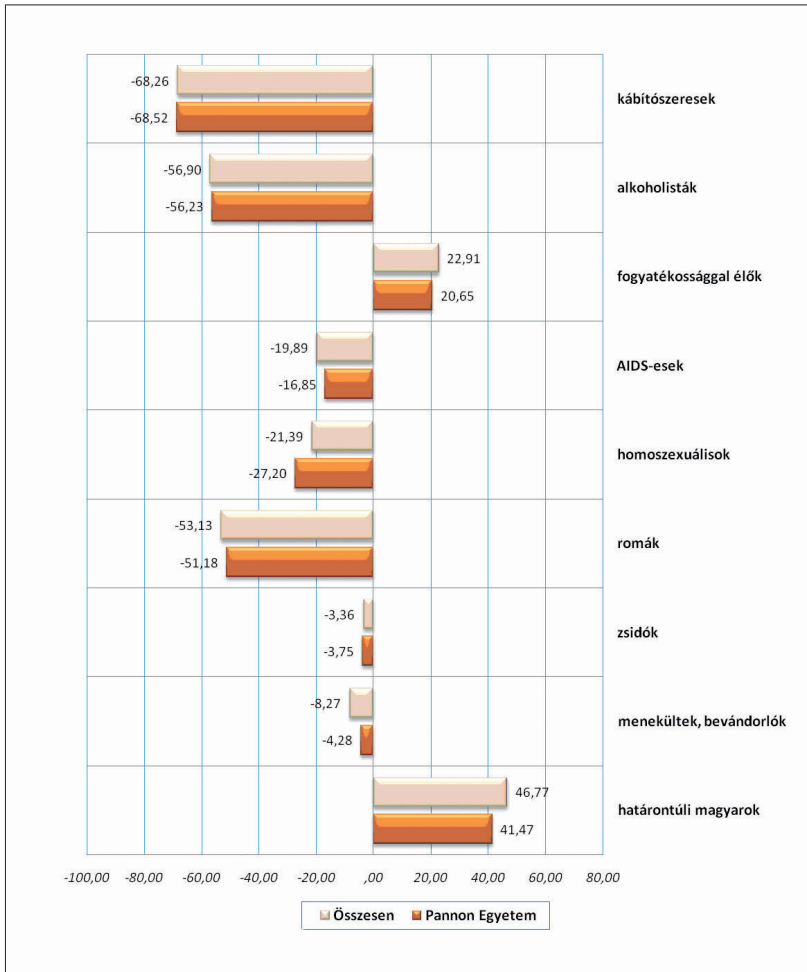
A 14/i ábrán annak a mutatónak az értékeit követhetjük nyomon, amelyet úgy képeztünk, hogy a $+/-100$ fokú skála értékeit minden kérdezett esetében összegeztük (itt a $+900$ pont tehát azt jelenti, hogy mind a kilenc csoport „nagyon rokonszenves”, míg a -900 azt, hogy mindegyik „nagyon ellenszenves”). A teljes minta összpontszáma $-160,34$ -nek adódott, amelyhez képest a legkedvezőbb viszonyokat a Zsigmond Király Főiskolán regisztráltunk ($-64,77$ pont), míg az ellenkező póluson a Miskolci Egyetem található (itt a pontérték $-241,40$). Bár a fenti „profilokból” ez egyértelműen kitűnt, de rendkívül tanulságos a többi felsőoktatási intézmény „rangsora” is.

14/a ábra. Debreceni Egyetem. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

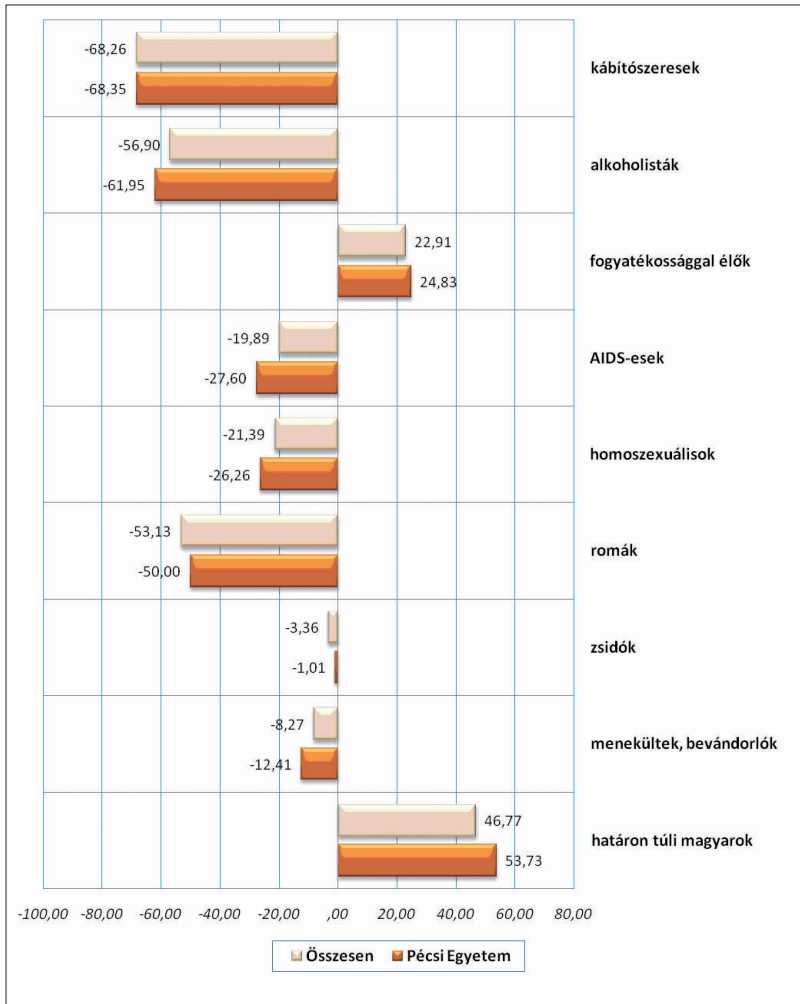
14/b ábra. Pannon Egyetem. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

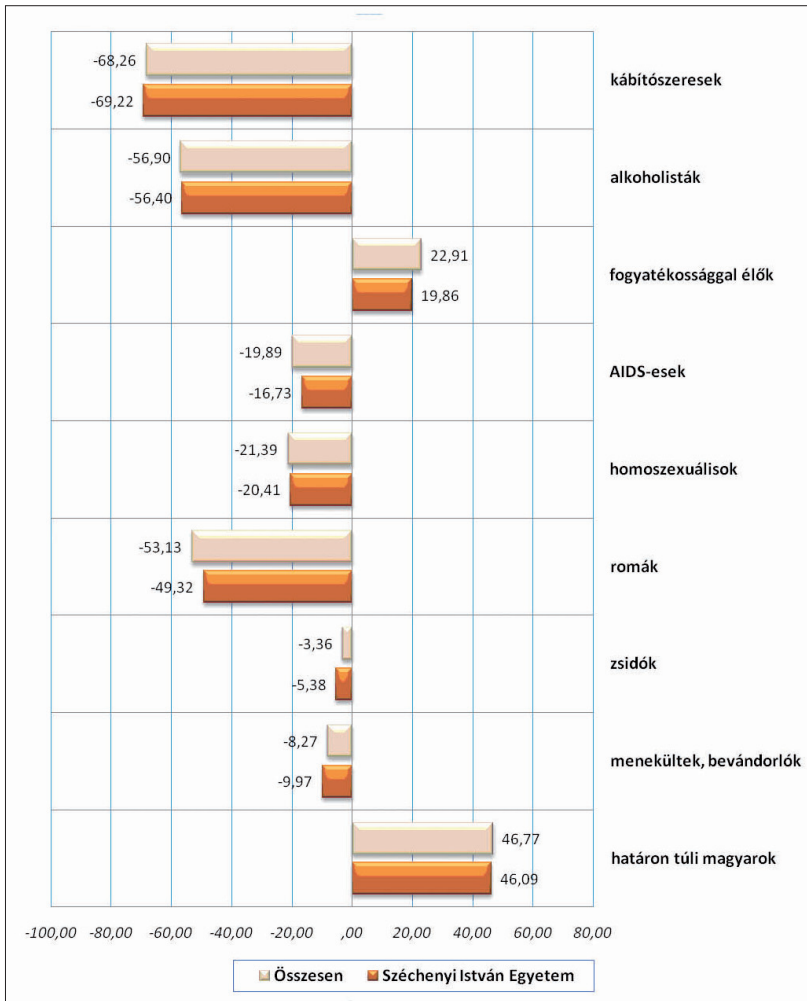

14/c ábra. Pécsi Egyetem. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

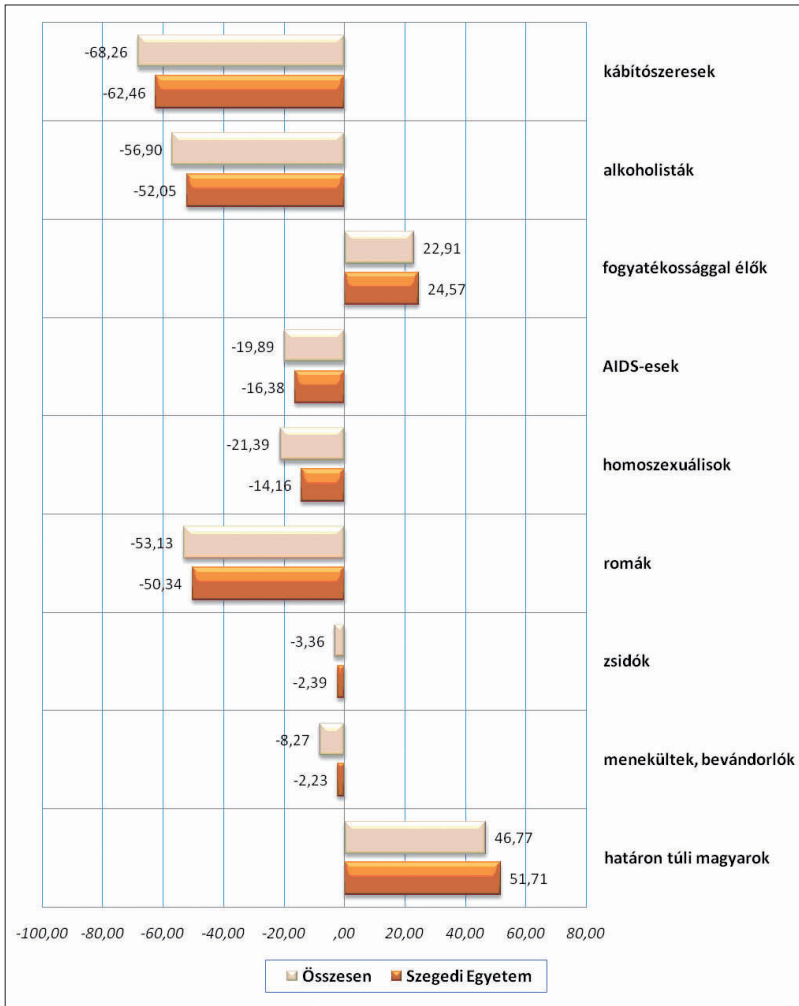
Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

14/d ábra. Széchenyi István Egyetem. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

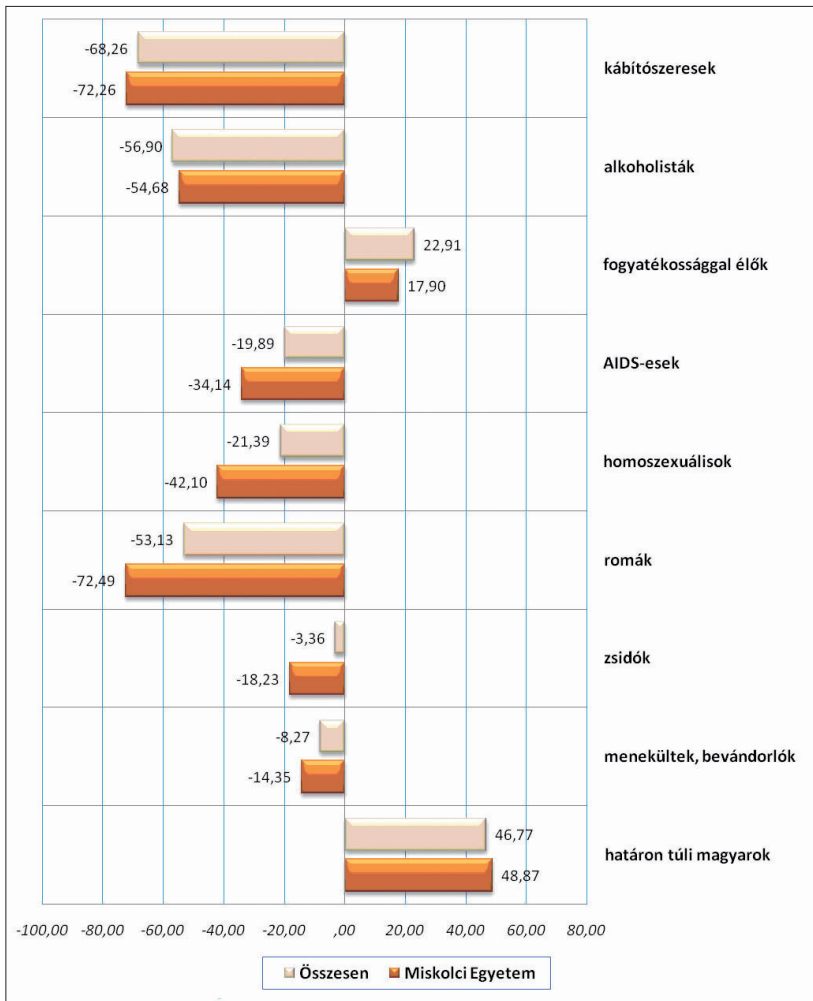
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

14/e ábra. Szegedi Egyetem. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

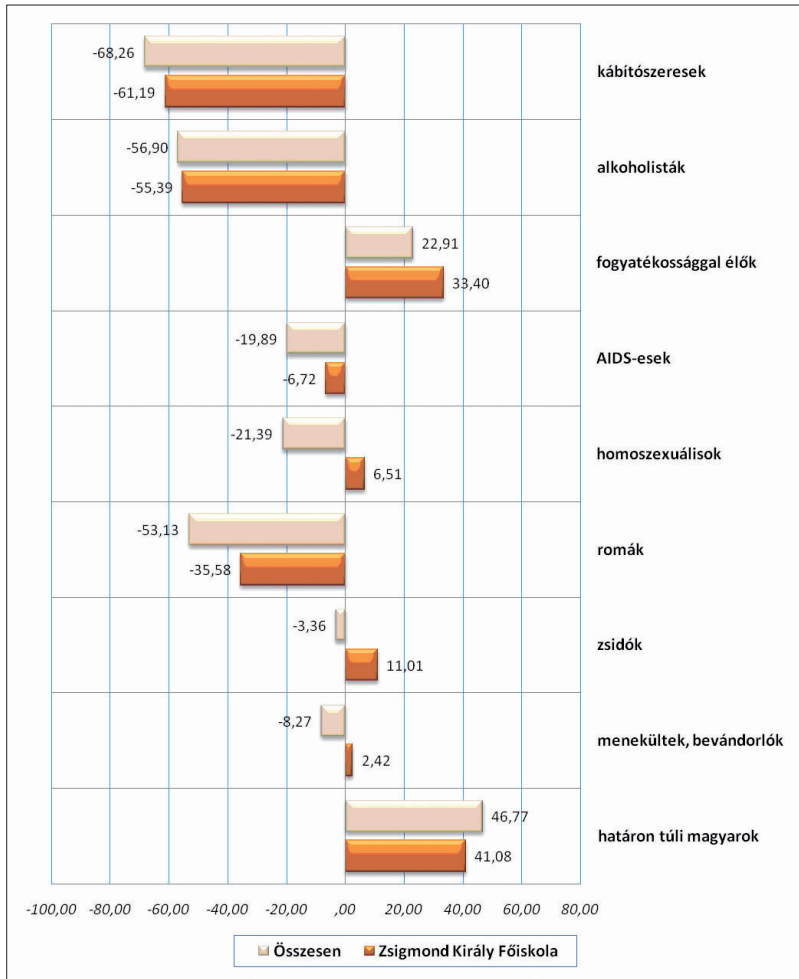
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

14/f ábra. Miskolci Egyetem. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

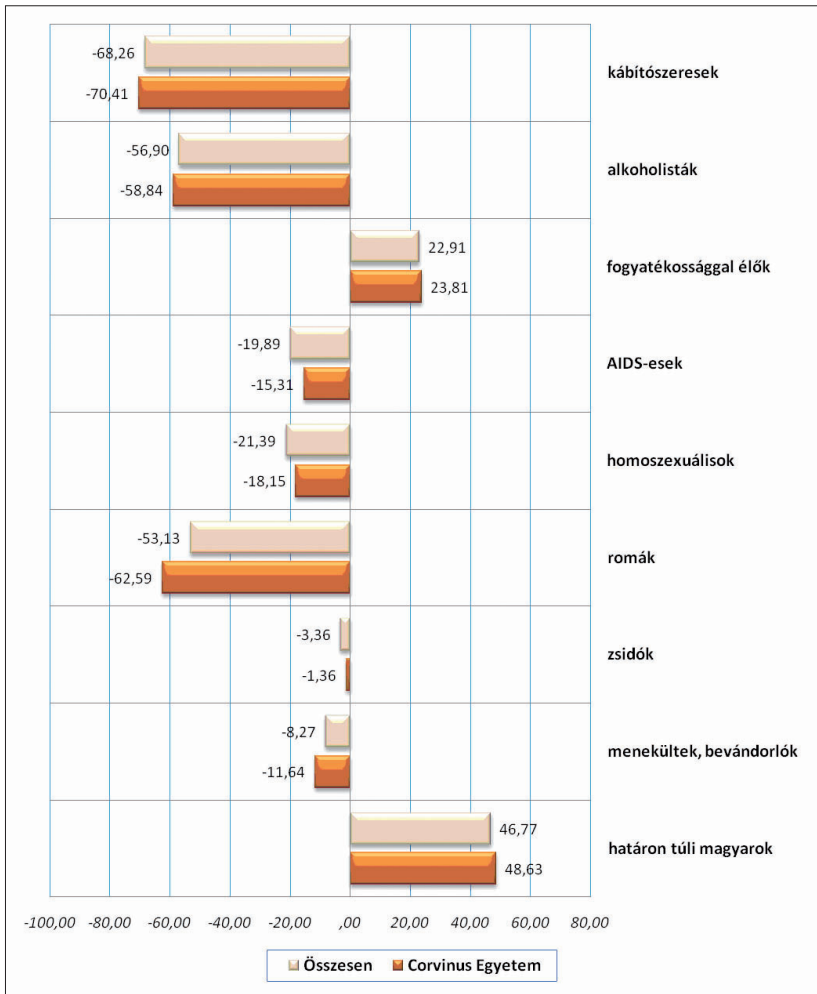
Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

14/g ábra. Zsigmond Király Főiskola. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

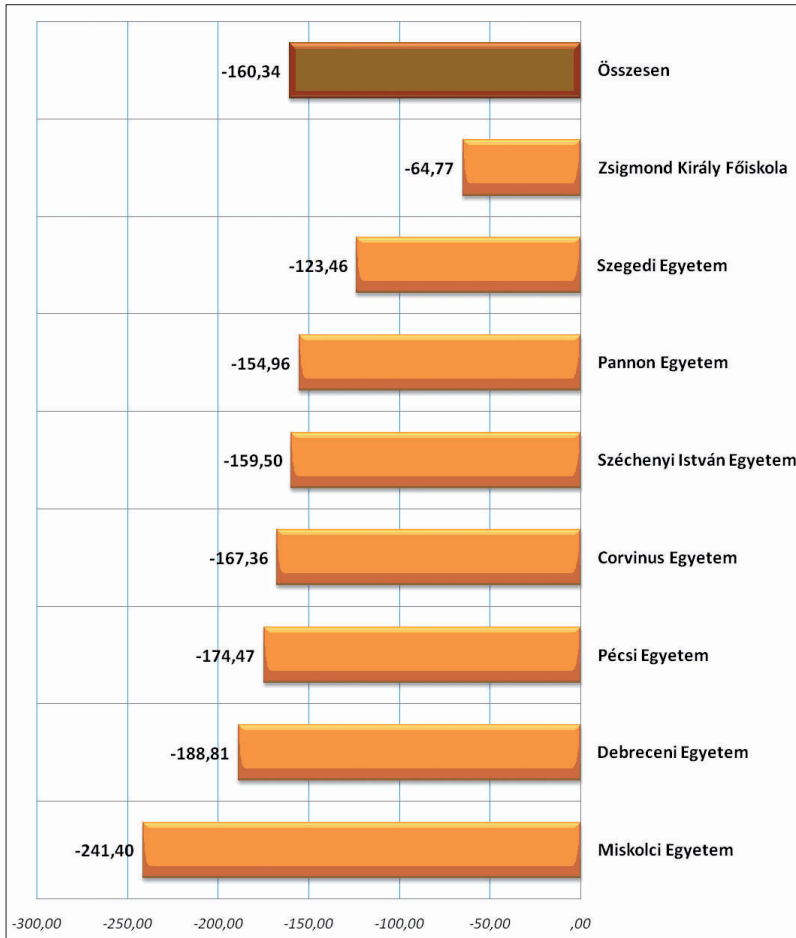
Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

14/h ábra. Corvinus Egyetem. Egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol -100 = „nagyon ellenszenves”; +100 = „nagyon rokonszenves”)

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

14/i ábra. Az egyes csoportokkal kapcsolatos ellenszenv-rokonszenv mutatók összegeinek átlaga felsőoktatási intézményenként (átlagértékek a +/-900-as skálán; ahol -900 = „nagyon ellenszenves”; +900 = „nagyon rokonszenves” minden csoport)

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

KIT TUDNA LEGINKÁBB, ILLETVE LEGKEVÉSBÉ ELFOGADNI?

Az előzőekben részletesen elemzett ellenszenvi-rokonszenvi viszonyt a kijelölt kilenc kisebbségi csoporthoz most egy másik aspektusból elemezzük. A kérdőív következő kérdéspárja arra vonatkozott, hogy a csoportok tagjai közül kiket tudnának leginkább, illetve legkevésbé elfogadni szomszédjuknak, barátjuknak, munkatársuknak valamint családtagjuknak.

A 15. ábrán és a 6. táblázatban a pozitív „elfogadó/befogadó” kérdéssor adatai láthatók. Mindezekből egyértelműen kitűnik, hogy a „határon túli magyarok” csoportjához olyannyira pozitívan viszonyulnak a megkérdezettek, hogy közel kétharmaduk (60,6 százalékuk) családtagként is elfogadná őket. Tanulságos ugyanakkor, hogy munkatársnak viszont csak 41,4 százalékuk jelölte meg, mint leginkább elfogadhatót, valamivel többen barátjának (49,7 százalék) és még többen szomszédjának (52,3 százalék) – legalábbis, ha a megadott kilenc csoport valamelyike közül lehetne választani.

Ez a relatíve magas elfogadottság már a korábbi kérdések elemzése kapcsán is felmerült, ugyanakkor a „fogyatékossgal élők” iránti pozitív attitűdök itt alig tapasztalhatóak. A megkérdezettek kevesebb, mint 2 százaléka választotta őket mind a négy reláció esetében. Lényegesen nagyobb arányban esett a választásuk például a legmegfelelőbb családtagként a „menekültekre” (12,8 százalék tartja őket leginkább elfogadható családtagnak), a „zsidókat” (itt 7,1 százalék ez az arány), vagy a „romákat” is többen választották (6,1 százalék nevezte meg őket), de még a „homoszexuálisok” és az „AIDS-esek” is elfogadottabbnak tűnnek (3,0 és 1,9 százalékos arányokkal). Csupán az „alkoholisták” és a „kábitószeresek” tűntek kevésbé alkalmas családtagoknak, mint a vizsgált fogyatékkal élő csoport.

De más relációkban sem kedvezőbb a helyzet, így a szomszéd választásakor az érintett csoport a legkevésbé preferált (mindössze 0,9 százalék választotta). Különösen tanulságos a „romák” igen kedvező megítélése: „barátként” a második legnagyobb arányt érték el (13,0 százalékos eredménnyel), de „családtagként” és „munkatársként” is a negyedik legelfogadottabbak, megelőzve pl. a „homoszexuálisokat”.

Alaposan megváltozik az összkép – különösen a „fogyatékossgal élők” tekintetében –, ha megnézzük a fenti kérdéssor „ellenpróbáját”. Amikor ugyanis arra kérdeztünk rá, hogy a kilenc csoport tagjai közül kit „nem tudna a leginkább elfogadni” a felsorolt négy relációban, a „romák” csoportja került a legtöbb szempontból az élre.

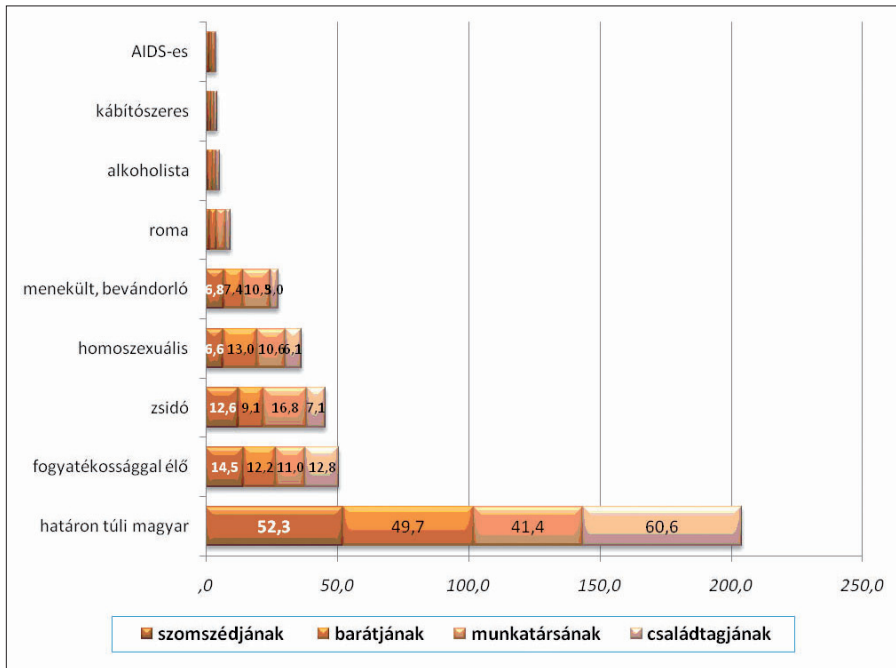
Különösen a „szomszéd” megválasztásakor szembetűnő a romaellenes elutasító magatartás, hiszen a megkérdezettek közel fele (45,6 százalékuk) vélekedett úgy, hogy a legkevésbé elfogadhatóak – megelőzve az „alkoholistákat” és a „kábitószereket” is. Csupán a „barát” és a „munkatárs” esetében előzik meg őket más csoportok, de itt is 20-30 százalék azok aránya, akik el sem tudják képzelni a velük való együttműködést. (Vajon milyen okok idézhették elő, hogy a megkérdezett egyetemisták, főiskolások jelentős része szívesebben látna egy alkoholistát családtagnak vagy barátjának, mint egy cigány embert?)

Merőben más a „fogyatékossgal élők” megítélése: szemmel láthatóan ők képezik az „ellenkező pólust”. Mindössze a megkérdezettek 1-2 százaléka gondolja úgy, hogy velük tudja a legkevésbé elképzelni az együttműködést a felsorolt szituációkban. Három esetben az ő relatív megítélésük a legkedvezőbb („szomszéd”, „barát” és „családtag” relációkban), egyedül a munkatársi viszony esetében előzik meg őket a „határon túli magyarok”.

Megállapítható tehát, hogy a megkérdezettek jelentős hányada nem tartja ugyan „vonzó alternatívának” a fogyatékossgal élő személyekkel a „közeli, szorosabb emberi relációkat” (együtt élni, dolgozni, szórakozni...), de nem is tartja elfogadhatatlannak, taszítóknak – így integrációs esélyeik alapvetően kedvezően alakulnak a vizsgált populációban.

15. ábra. Kit tudna elfogadni leginkább...⁶ (összesen %)

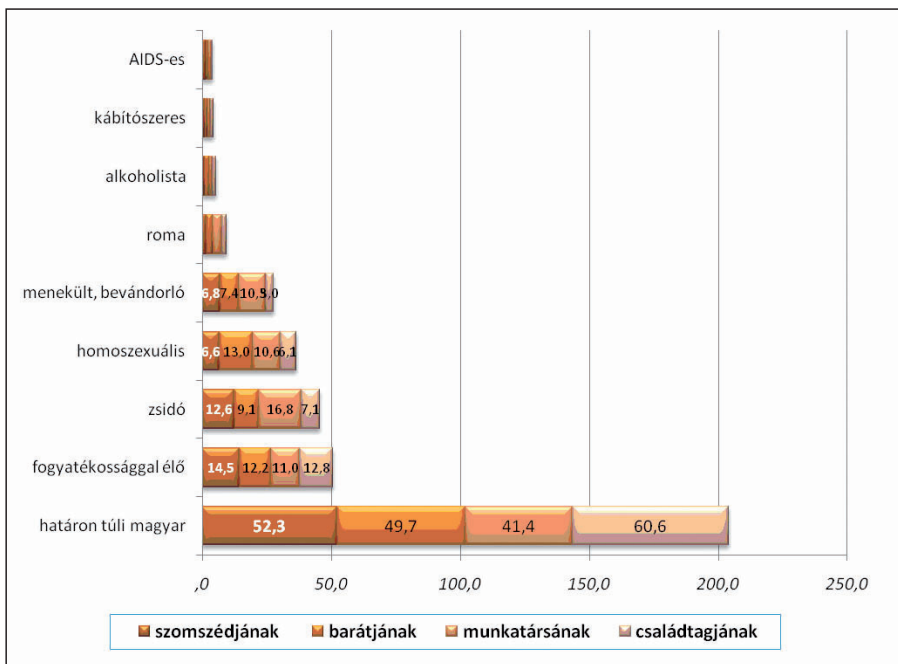

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

⁶ A kérdés a kérdőívben: „A fenti csoportok közül kit/kiket tudna leginkább elfogadni? Kérjük, a válaszadásnál használja a (K8-as) kérdéssnél található sorszámokat, és írja bele az alábbi táblázatba! (Egy-egy négyzetbe csak egy számot írjon!)”

6. táblázat. Kit tudna elfogadni leginkább... (összesen %)

	szomszédjának	barátjának	munkatársának	családtagjának
határon túli magyar	52,3	49,7	41,4	60,6
menekült, bevándorló	14,5	12,2	11,0	12,8
zsidó	12,6	9,1	16,8	7,1
roma	6,6	13,0	10,6	6,1
homoszexuális	6,8	7,4	10,5	3,0
AIDS-es	1,6	2,5	3,4	1,9
fogyatékossgal élő	0,9	1,8	1,2	1,4
alkoholista	1,0	1,0	1,2	1,2
kábítószeres	1,4	0,8	1,4	,5
NT/NV	2,1	2,6	2,5	5,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

16. ábra. Kit nem tudna elfogadni leginkább...⁷ (összesen %)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

⁷ A kérdés a kérdőívben: „A fentiek közül kit nem tudna leginkább elfogadni? Kérjük, a válaszadásnál használja a (K8-as) kérdésnél található sorszámokat, és írja bele az alábbi táblázatba! (Egy-egy négyzetbe csak egy számot írjon!)”

7. táblázat. Kit nem tudna elfogadni leginkább... (összesen %)

	szomszédjának	barátjának	munkatársának	családtagjának
roma	45,6	23,1	22,3	29,3
kábítószeres	18,1	31,9	22,8	26,8
alkoholista	16,2	16,6	27,7	18,2
homoszexuális	4,2	9,5	5,8	7,3
AIDS-es	3,4	6,7	7,7	6,6
zsidó	3,3	3,8	4,6	3,3
menekült, bevándorló	3,2	2,0	2,7	2,3
határon túli magyar	2,0	1,8	1,4	2,0
fogyatékossgal élő	1,0	1,6	2,2	1,2
NT/NV	2,9	3,0	2,8	3,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

FOGYATÉKOS EMBEREK A MEGKÉRDEZETT KÖRNYEZETÉBEN

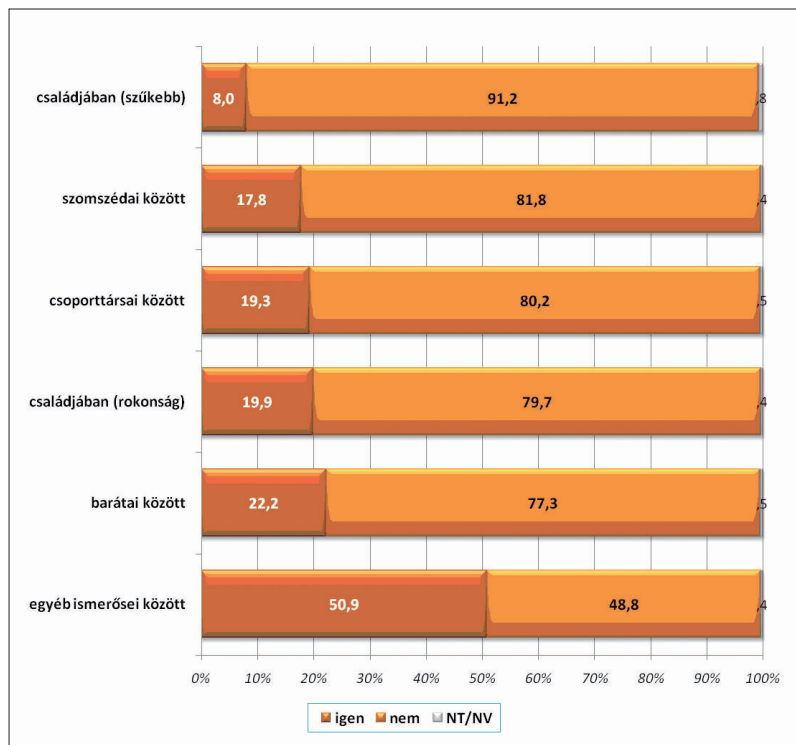

VAN-E FOGYATÉKOS SZEMÉLY A KÖZVETLEN KÖRNYEZETÉBEN?

A fogyatékossgal élők megítélése sok tényező között talán elsősorban azon múlik, hogy a megkérdezettek ismerik-e őket, helyzetüket – egyáltalán szereztek-e már személyes tapasztalatokat velük kapcsolatban eddigi életük során? A következő kérdés a legszorosabb relációra vonatkozik: jelenleg van-e szűkebb környezetükben olyan ember, aki valamilyen fogyatékossgal rendelkezik?

Az adatokból kiderül (lásd a 17. ábrát), hogy a megkérdezett egyetemisták, főiskolások mindössze 8,0 százaléka számolt be arról, hogy szűkebb családjában van valamilyen fogyatékossgal élő személy. Tágabb rokonságában ennek több mint a kétszerese (19,9 százalék) tapasztalta meg közvetlen módon az ilyen problémákkal küzdő emberek sorsát. Más aspektusból – szomszédjai kapcsán – 17,8 százalék szerzett ilyen jellegű tapasztalatokat. Barátai között 22,2 százaléknak vannak fogyatékossgal élők, míg tágabb ismeretségi körükben (egyéb ismerőseik között) minden második válaszadónk (50,9 százalékuk) ismer ilyen személyeket. Ami a vizsgálat szempontjából talán a legfontosabb körülmény: a megkérdezett hallgatók közel egyötöde (19,3 százalékuk) számolt be arról, hogy az egyetemen, főiskolán is találkozott már e hátrányos helyzetű csoport valamely tagjával.

Ha összegezzük a fenti adatokat, kiderül, hogy a megkérdezettek több mint kétharmadának (69,5 százalékuknak) vannak a fentiekben felsorolt relációkból származó közvetlen tapasztalataik ezzel az élethelyzettel kapcsolatban. Igen jelentősek az oktatási intézmények szerinti eltérések: míg a Szegedi Egyetemen tanulók esetében a legnagyobb a vizsgált arány (76,1 százalék), addig a másik végletet a Debreceni Egyetem hallgatói képezik (itt csupán 62,9 százalék ez az arány). A válaszadók mintegy 6,2 százaléka számolt be arról, hogy a felsoroltak közül 4 vagy annál is több relációban találkozott már valamilyen fogyatékos emberrel – itt a legmagasabb arányt (8,4 százalékot) a Miskolci Egyetem hallgatói körében regisztráltunk.

17. ábra. Van-e valamilyen fogyatékossgal rendelkező személy az Ön...⁸ (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK ARÁNYA A MAI MAGYAR TÁRSADALOMBAN

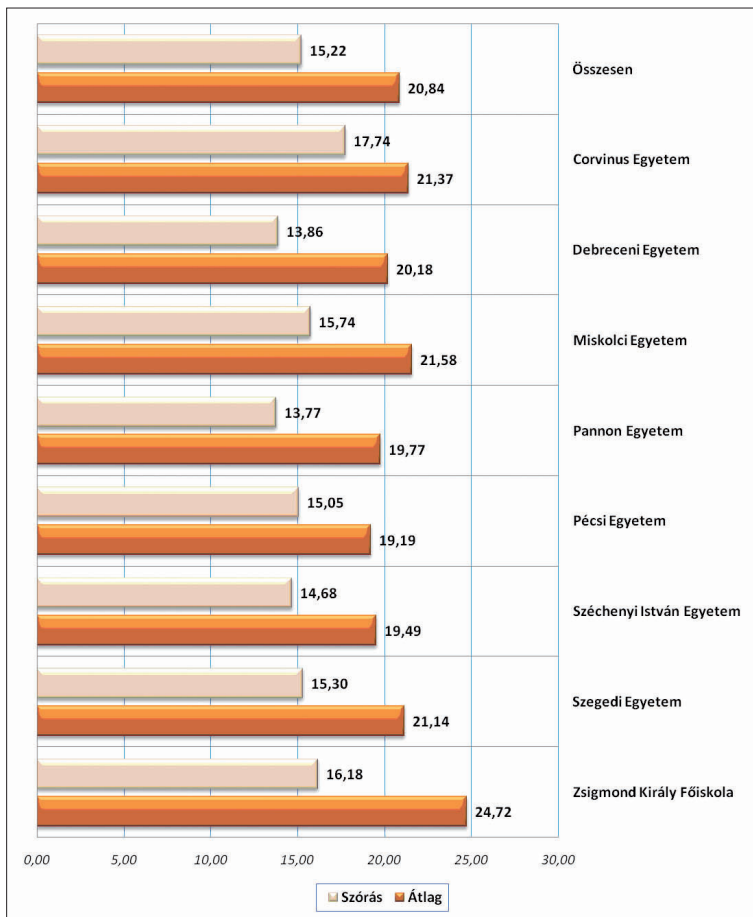
A megkérdezettek véleménye szerint a magyar lakosság egyötöde (20,84 százalékuk) él valamilyen fogyatékossgal. A vizsgált intézmények szerint igen jelentős (szignifikáns; az F-próba elfogadási valószínűsége: $P = 0,001$) eltérések tapasztalhatóak (lásd a 18. ábrát). A Zsigmond Király Főiskola hallgatói szerint ennél több (24,72 százalék), a Pécsi Egyetem megkérdezettjei viszont a legalacsonyabbra becsülték (19,19 százalék itt az átlagérték).

A vélemények meglehetősen nagy szórást mutatnak: vannak, akik 5 százalékra, vagy annál is alacsonyabb értékre „tippeltek” (13,1 százalékuk), de közel egyötödük (17,5 százalékuk) 30 százalékos, vagy ennél is magasabb arányt jelölt meg (ezt fejezi ki az igen magas 15,22 százalékos szóródás az átlagérték körül – a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatóinál a legnagyobb: 17,74 százalék, míg a legkisebb a Pannon Egyetemen: 13,77 százalék).

⁸ A kérdés a kérdőívben: „Van-e valamilyen fogyatékossgal élő személy az Ön ..... ? Kérjük minden sorban egy-egy számot karikázzon!”

A nemek szerinti eltérések szintén szignifikánsak (az F-próba elfogadási valószínűsége itt is alatta marad az 1 századnak). Megállapítható, hogy a nők lényegesen magasabb értékeket adtak meg: itt 23,11 százalék az átlag, míg a férfiaknál ennél érzékelhetően kisebb: 17,15 százalék (a nők esetében a szórás is egy árnnyalattal nagyobb).

18. ábra. Véleménye szerint a mai magyar társadalom hány százaléka él valamilyen fogyatékos-sággal? (a becsült százaléértékek átlagai és szórásai; felsőoktatási intézményenként)

Forrás: „Fogyatékos-sággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

Megvizsgáltuk, hogy mennyire befolyásolja az értékítéleteket az, hogy hány fogyatékos-sággal élő van a megkérdezett közvetlen közelében (szűkebb, tágabb ismeretségi körében, a barátai, szomszédjai, hallgatótársai között – lásd fentebb). Az átlageltérések itt is igen jelentősek (szignifikánsak: az F-próba elfogadási valószínűsége alatta marad a 0,001 szá-

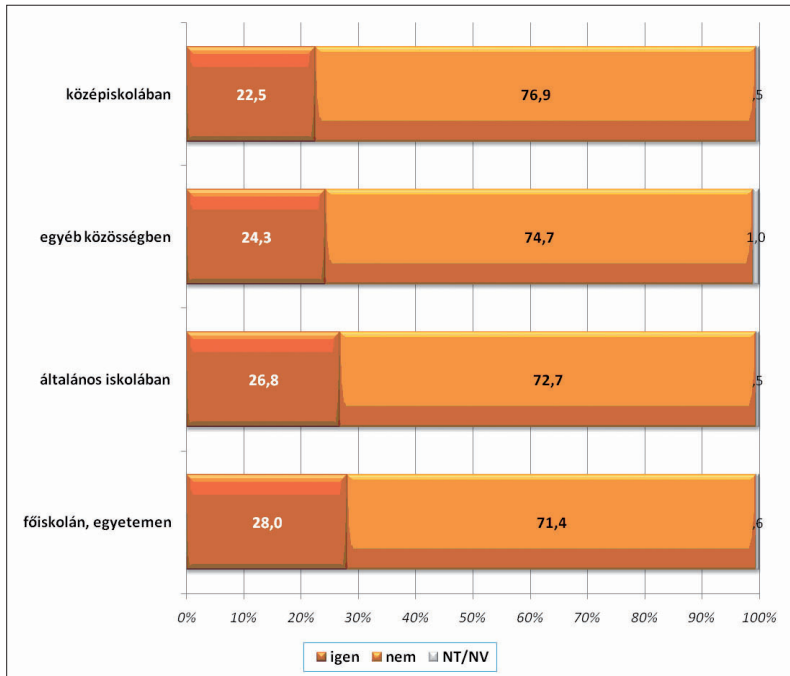

zaléknak) – a várt összefüggést mutatják. Míg azok, akik közvetlen környezetében nem élnek ilyen emberek, átlag alatti értékeket adtak meg (náluk 19,24 százalék az átlag), míg az ellenkező pólust azok jelentették, akik három vagy több relációban (szomszéd, barát stb.) is beszámoltak arról, hogy fogyatékossgal élők vannak közvetlen környezetükben: itt a vizsgált átlagérték 24,69 százalék.

Ehhez kapcsolódóan kíváncsiak voltunk arra is, hogy az eddigi iskolai pályafutásuk során hányan tanultak együtt fogyatékossgal élő emberekkel. A megkérdezettek negyede-ötöde számolt be ilyen jellegű közvetlen tapasztalatairól (lásd a 19. ábrát).

Bár kicsik az ingadozások, az mégis feltűnik, hogy a felsőoktatási intézményekben gyakrabban találkoztak ilyen személyekkel (28,0 százalékuk számolt be erről), mint más iskolatípusokban, oktatási közösségekben.

19. ábra. Volt-e valamilyen fogyatékossgal élő osztálytársa/csoporttársa az eddigi tanulmányai során? (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK HELYZETÉNEK MEGÍTÉLÉSE

AZ EGYES FOGYATÉKOSSÁGOK SÚLYOSSÁGÁNAK MEGÍTÉLÉSE

Különböző fogyatékossgot soroltunk fel, és arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezteink melyiket milyen súlyosnak ítélik meg. Ezek a következők voltak (lásd a 20. ábrát):

- a) *Látássérültek*: esetükben a válaszadók alig több mint egytizede (10,9 százalékuk) jelölte meg a „nagyon súlyos” alternatívát, míg egy harmaduk (33,6%-uk) a „kevésbé súlyos” kategóriát. A háromfokú skálán e csoport esetében az átlagérték 1,77 pontnak adódott.
- b) *Vakok*: ez esetben a legmagasabb az összes vizsgált csoport közül az átlagérték: 2,78 pont. A válaszadók közel négyötöde (79,9 százalékuk) ítélte meg ezt a fogyatékossgot „nagyon súlyosnak”, míg 2,3 százalékuk szerint „kevésbé súlyos”.
- c) *Siketek*: A háromfokú skálán 2,51 pont az átlagérték. Válaszadóink több mint fele (55,8 százalékuk) ítélte „nagyon súlyosnak”, míg – az ellenkező póluson – 4,9 százalék jelölte meg a „kevésbé súlyos” alternatívát.
- d) *Nagyothallók*: Itt az átlagérték 1,59 pont volt, amely a legalacsonyabb érték. Mindössze 4,8 százalék gondolta úgy, hogy ez egy „nagyon súlyos” fogyatékossg, míg 45,4 százalék szerint kevésbé az.
- e) *Részleges mozgássérültek*: az átlagérték igen magas, 2,14 pont, de a válaszadók 63,0 százaléka sorolta a „közepesen súlyos” kategóriába ezt a csoportot, mindössze 11,2 százalék szerint „kevésbé súlyos”, ugyanakkor több mint kétszer annyian (25,4 százalékuk) ítéli „nagyon súlyosnak”.
- f) *Kerekesszékesek*: a második legnagyobb átlagértéket, 2,75 pontot regisztráltunk ez esetben. Magas azok aránya, akik a „nagyon súlyos” kategóriába sorolták a kerekesszékeseket (77,4 százalék), míg az ellenkező póluson mindössze 2,3 százalék jelölte meg a „kevésbé súlyos” kategóriát.

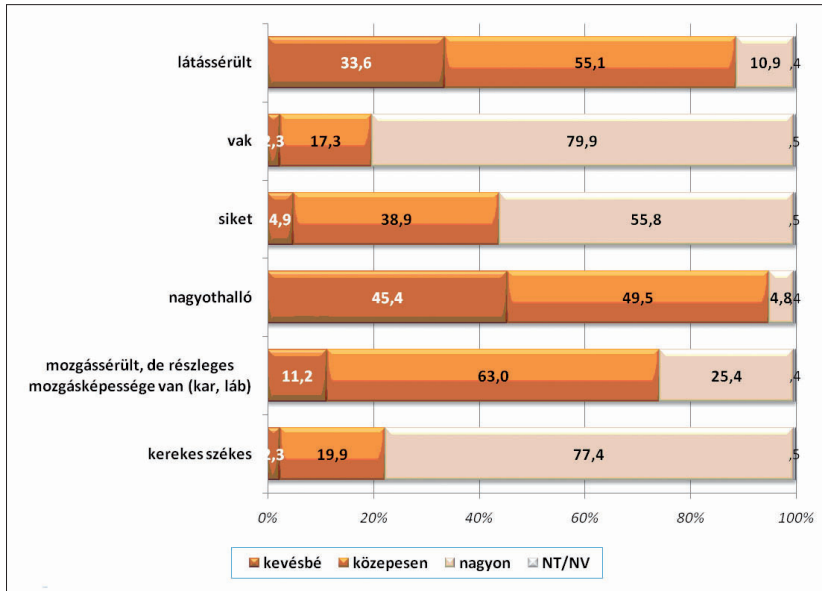
Az oktatási intézmények szerint három csoport esetében találtunk szignifikáns eltéréseket:⁹ a siketek csoportját a BCE hallgatói az átlagosnál súlyosabbnak ítélték meg; a részleges mozgássérülteknél a SZE hallgatói, míg a kerekesszékeseknél ugyancsak a BCE válaszadói esetében mértünk átlag fölötti értékeket.

Nemek szerint három fogyatékos csoport esetében is a férfiak átlagértékei voltak szignifikánsan magasabbak (vakok, nagyothallók, részleges mozgássérültek), míg egy esetben

⁹ Ez esetben is az F-próbát és a varianciaanalízist alkalmaztuk, a 95 százalékos megbízhatósági szintet vettük alapul.

(látássérültek) a nők ítélték súlyosabbnak e csoport helyzetét. Végül azok körében, akik több fogyatékossgal élő embert ismertek eddigi életük során a vakok és a nagyothallók megítélése esetében regisztráltunk szignifikánsan magas átlagértékeket.

20. ábra. Melyik fogyatékossgat tekint nagyon, közepesen vagy kevésbé súlyosnak?¹⁰ (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐK TÁMOGATÁSÁRÓL

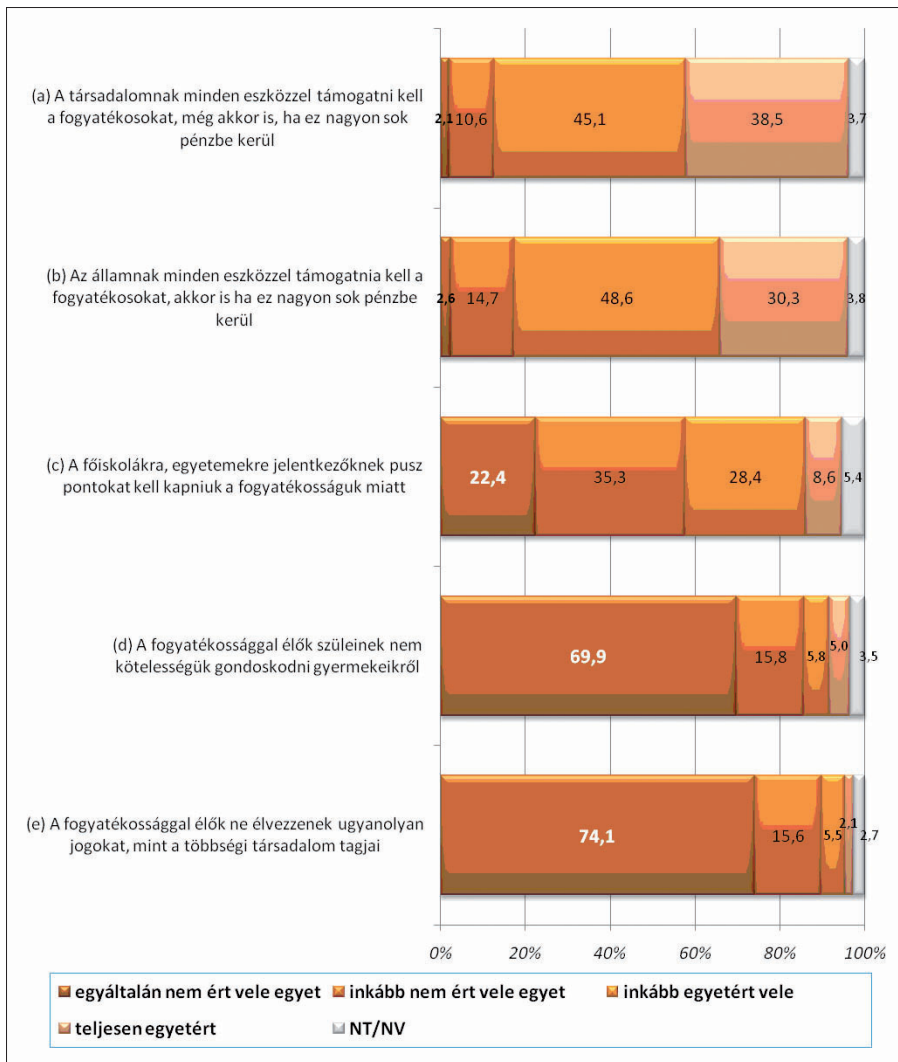
Az továbbiakban olyan kijelentésekkel kapcsolatos véleményeket vizsgálunk meg, amelyek a fogyatékos személyek társadalmi megítéléséhez, a közösség segítőkészségéhez kapcsolódnak (lásd a 21. és a 22. ábrát). Arra kértük válaszadóinkat, „osztályozzák” a kijelentéseket aszerint, hogy mennyire értenek velük egyet: az 1-es azt jelentette, hogy „egyáltalán nem értenek vele egyet”, míg a 4-es azt, hogy „teljesen egyetértenek”; a közbülső értékekkel árnyalhatták véleményüket (2: „inkább nem ért vele egyet”; 3: „inkább egyetért vele” – tehát nem volt „középső”, vagy „semleges” alternatíva).

Az eredmények egyszerűbb összegző megjelenítése érdekében egy +/-100 fokú skálára transzformáltuk az eredeti értékeket (a 4-es volt +100-zal egyenlő, az 1-es a -100-zal, míg a közbülső értékek esetében: 2 = -50 illetve 3 = +50). A továbbiakban az egyes kijelentésekre adott válaszok százalékos megoszlásait és a +/-100-as skálán mért átlageredményeket

¹⁰ A kérdés a kérdőívben: „Ön, az alábbi fogyatékossgok közül melyiket tekint nagyon, közepesen vagy kevésbé súlyos fogyatékossgának? Kérjük, jelölje választát soronként egy-egy szám bekarikázásával!”

mutatjuk be – a kapott pontértékek szerint csökkenő sorrendben. Ez utóbbi esetben megvizsgáljuk az intézmények, a nemek és a fogyatékkal élők ismertsége szerinti szignifikáns átlageltéréseket is.¹¹

21. ábra. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel?¹² (%)

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

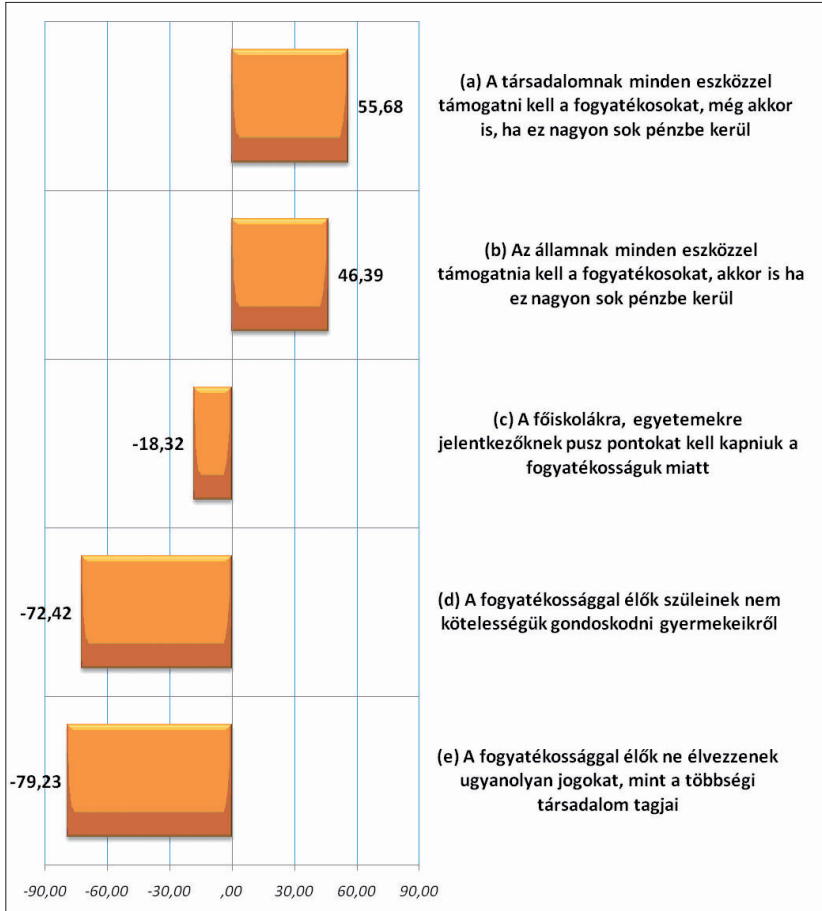
¹¹ Az F-próba és a varianciaanalízis eredményeit közöljük.

¹² A kérdés a kérdőívben: „Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Kérem értékelje egy négyfokú skálán, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nem ért vele egyet, míg a 4-es, hogy teljes mértékben egyetért. A köztes válaszokkal természetesen árnyalhatja a véleményét! Soronként egy-egy számot karikázzon!”

- (a) Az első kijelentés, mely esetében a legegértelműbb elfogadást regisztráltuk, így hangzott: *„A társadalomnak minden eszközzel támogatni kell a fogyatékosokat, még akkor is, ha ez nagyon sok pénzbe kerül.”* A válaszadóink döntő többsége egyetértett ezzel: 83,6 százalékos a 4-est vagy a 3-ast jelölte meg. Ez kifejezésre jut a +/-100-as skálán mért +55,68 százalékos pontértékben is. Az intézmények szerinti átlagértékek itt is és a további kérdések esetében is szignifikáns eltéréseket mutatnak. A legmagasabb átlagértéket a ZSKF válaszadóinál mértük, míg a legalacsonyabbat a PTE hallgatóinál. Nemek szerint ennél a kijelentésnél szintén szignifikánsak az eltérések: a nőknél magasabb az átlagérték, mint a férfiaknál. Azok, akik közvetlen környezetében egyetlen fogyatékos sem élt, kevésbé elfogadóak, míg a legmagasabb értéket azoknál mértünk, akik sok (három vagy több) fogyatékos személyt ismernek (az eltérések szignifikánsak).
- (b) A második legelfogadottabb kijelentés így hangzott: *„Az államnak minden eszközzel támogatnia kell a fogyatékosokat, még akkor is, ha ez nagyon sok pénzbe kerül.”* Bár a kijelentés igen hasonló az előzőhöz, az állam szerepét a fogyatékkal élők sorsának javításában a válaszadóink egy árnyalattal alacsonyabbra értékelték, mint a társadalom egészéét. Ez kifejezésre jut a +46,39 százalékos pontértékben, és abban, hogy az „inkább egyetértők” és a „teljesen egyetértők” együttes aránya itt nem éri el a 80 százalékot (78,9 százalék). Az intézmények szerinti átlagsorrend valamelyest átrendeződött (itt a BCE hallgatói a legelfogadóbbak, míg az ME esetében regisztráltuk a legkisebb értéket). A nemek, illetve a fogyatékkal élők ismerete szerinti relatív eltérések jellege teljesen megegyezik a fentebb leírtakkal (a nők és a sok fogyatékkal élőket ismerők az elfogadóbbak).
- (c) Erőteljesen megoszlanak a vélemények a következő kijelentés esetében, mely így hangzik: *„A főiskolákra, egyetemekre jelentkezőknek plusz pontokat kell kapniuk a fogyatékoságuk miatt.”* Az összesített „mérleg” a +/-100 fokú skálán negatív: -18,32 pont; az elutasítók aránya 57,7 százalék, míg az elfogadóké csak 37,0 százalék (itt a legmagasabb a válaszhiány aránya is: 5,4 százalék). Az intézmények szerinti jelentős (szignifikáns) eltérések is a hallgatók megosztottságára utalnak, a legelfogadóbbak a ZSKF hallgatói, míg a legelutasítóbbak szegediek (SZE). Itt más szempontból nem tapasztaltunk szignifikáns átlageltéréseket.
- (d) A következő kijelentés esetében már egyértelműen dominálnak a negatív értékítéletek: *„A fogyatékossgal élők szüleinek nem kötelessége gondoskodni gyermekeikről.”* Az átlagpontérték -72,42, míg a százalékos megoszlások esetén alig egytized azok aránya, akik „részben” vagy „egészben” elfogadhatónak gondolják ezt a kijelentést (az elutasítók aránya 85,7 százalék). Relatív a legelutasítóbbak BCE válaszadói, míg a legkevésbé elutasítók a pécsi hallgatók (PE). Itt sem regisztráltunk szignifikáns eltéréseket más magyarázó változók (a nem és a fogyatékkal élők ismertsége) mentén.
- (e) A leginkább elutasított kijelentés így hangzott: *„A fogyatékossgal élők ne élvezzenek ugyanolyan jogokat, mint a többségi társadalom tagjai.”* A +/-100-as skálán -79,23 pont átlagértéket mértünk, az elutasítók aránya itt 89,7 százalék. A ZSKF hallgatói

körében a legalacsonyabb a pontérték, míg – relatíve – a legmagasabb itt is a pécsieké (PTE). Valamelyest elutasítóbbak e kijelentés kapcsán a nők és azok, akik több fogyatékossgal élőt is ismernek.

22. ábra. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? (átlagértékek a +/-100-as skálán; ahol: -100 = „egyáltalán nem ért vele egyet”; +100 = „teljes mértékben egyetért”)

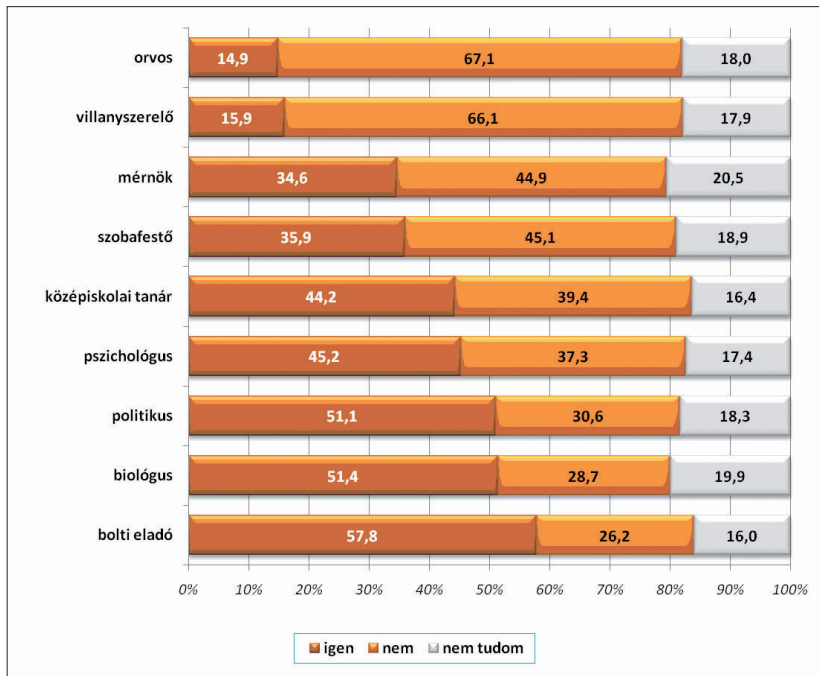
Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

MILYEN FOGLALKOZÁSOKAT KÉPESEK ELLÁTNI A FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK ?

Az egyes foglalkozások megítélése abból a szempontból, hogy a fogyatékos személyek mennyire képesek ellátni, igen érdekes eredményekkel szolgált. Mint az a 23. ábra adatai révén is nyomon követhető, a megkérdezett hallgatók közel négyötöde fogalmazta meg véleményét az egyes szakmák esetében.

23. ábra. Az egyes foglalkozások megítélése a fogyatékos személyek szemszögéből: képesek-e ellátni?¹³ (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A legnagyobb kétségek az orvosi szakma ellátása esetében merültek fel megkérdezettjeinkben: közel ötször annyian gondolták úgy, hogy ezt a hivatást a vizsgált csoport tagjai nem képesek ellátni (mindössze 14,9 százalékuk volt az ellenkező véleményen, míg a „nem”-ek aránya 67,1 százalék; nem tudott véleményt alkotni 18,0 százalék). Ha áttranszformáljuk a válaszalternatívákat egy +/-100 fokú skálára (+100 = „igen”; -100 = „nem”), akkor még plasztikusabban előtűnik az elutasítás dominanciája: az átlageredmény -63,65 pont. Hasonló helyzetet regisztráltunk a villanyszerelő szakma esetében: az „igen”-nel válaszolók aránya (15,9 százalék) egyötöde sincs az ellenkező alternatívát választókéknak (66,1 százalék); az átlagérték itt is nagyon alacsony: -61,14 pont.

Viszonylagos hasonlóság mutatkozik a mérnök és a szobafestő szakma megítélésében: csupán válaszadóink egyharmada (35-36 százaléka) tartja alkalmasnak a fogyatékkal élőket e két szakma művelésére, az átlagpontértékek még egyértelműen a negatív tartományban találhatók (-12,92 és -11,33 pont). A középiskolai tanár és a pszichológus szakma is egymás mellé került ebben a sajátos vizsgálati szituációban: itt már a pozitív válaszok

¹³ A kérdés a kérdőívben: „Az alábbi foglalkozások közül melyek esetében gondolja úgy, hogy a fogyatékossgal élők egészség társaikhoz hasonlóan képesek ellátni a feladataikat? Soronként egy-egy számot karikázzon!”

enyhe többsége figyelhető meg (44-45 százalék gondolja a vizsgált csoportot e két hivatás művelésére képesnek, míg a „kétkedők” aránya 37-39 százalék között ingadozik; az átlagértékek: +5,77 és +9,55 pont).

A politikus és a biológus került a következőkben egymás mellé: itt már egyértelműen az „igen”-ek dominálnak (51 százalék körül mozognak, míg a „nem”-ek 29-30 százalékot tesznek ki). A +/-100-as skálán mért +25,08 és +28,23 értékek is jól mutatják a válaszadók pozitív értékítéleteinek dominanciáját. Végül a legegyszerűbb pozitív értékítéletek a bolti eladó szakma esetében regisztrálhatóak: az átlagérték itt már +37,59 pont, az „igen”-ek aránya több mint kétszerese a „nem”-ekének (57,8 versus 26,2 százalék).

Az átlagértékek alakulása kapcsán elvégeztük itt is a megfelelő statisztikai elemzéseket az intézmények, a nemek és a fogyatékkal élők ismertsége magyarázó változók mentén. Az oktatási intézmények esetében kiemelkedően magas a ZSKF és a SZIE hallgatóinak a pozitív értékítélete, míg a BCE és az ME került a legtöbbször a negatív szélső pólusra (a legtöbb esetben szignifikánsak voltak az intézményenkénti átlageltérések). Nemek szerint az orvos és a politikus szakma esetében tapasztaltunk csupán szignifikáns eltéréseket: itt rendre a nők véleménye volt kedvezőbb. Hasonló tendenciózus – de lényegesen markánsabb átlageltérések figyelhetőek meg a fogyatékossgal élők ismertsége szempontjából: minden szakma esetében szignifikánsak az eltérések – a több tapasztalattal, nagyobb ismeretekkel rendelkezők javára.

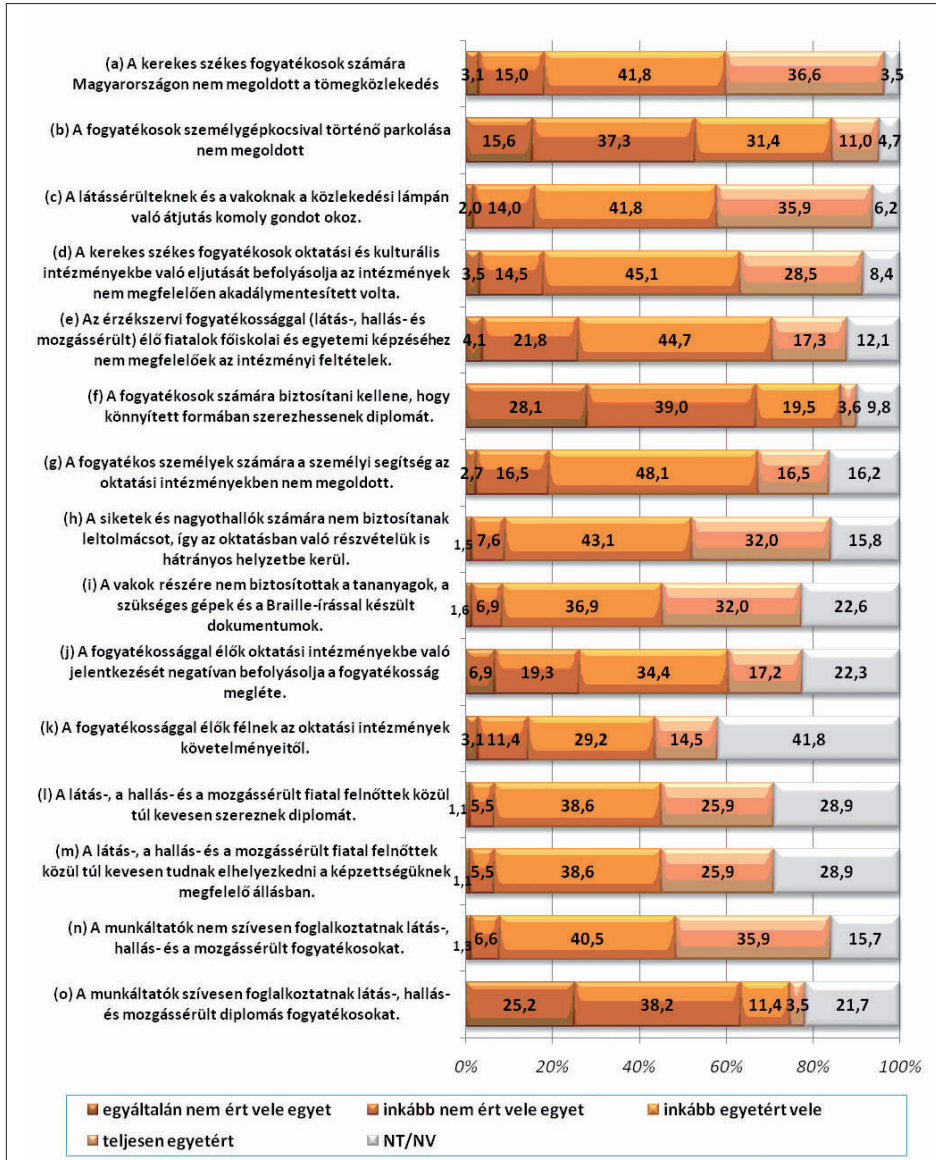
MENNYIRE ÉRTENEK EGYET BIZONYOS KIJELENTÉSEKKEL?

A fogyatékos személyek helyzetét, problémáit, társadalmi esélyeiket érintő kérdések sora szerepelt a kérdőív következő részében. A szerteágazó kérdéskörök, illetve a megkérdezettek válaszainak megoszlásai követhetők nyomon a 24. ábránkon. A továbbiakban a hallgatók véleményének alakulását elemezzük – kiemelve néhány jellegzetes összefüggést, intézményenkénti véleményeltéréseket.

A látás-, hallás- és mozgássérült fogyatékosok kiemelkedő problémája a munkaerő-piaci esélyegyenlőtlenség. Három kérdés is foglalkozik ezzel a problémakörrel: az (m), az (n) és az (o). Míg ez utóbbi kifejezetten a diplomás fogyatékos személyek elhelyezkedési esélyeire vonatkozik, addig az előbbieket minden fogyatékos személyre kiterjesztjük a kérdéskört. A megkérdezettek több mint egyharmada (35,9 százalékuk) teljes mértékben egyetért, további kétötödük (40,5 százalékuk) inkább egyetért azzal a kijelentéssel, hogy a munkáltatók nem szívesen foglalkoztatnak fogyatékos munkavállalókat, míg az ellenkező véleményen mindössze 7,9 százalékuk van („egyáltalán nem” illetve „inkább nem ért vele egyet” összesen). Megállapítható tehát, hogy a felsőoktatásban tanulók döntő többsége úgy érzékeli, hogy súlyos, rendkívül hátrányos helyzetbe kerültek a munkaerőpiacon e csoport tagjai. (Megjegyezzük: 15,7 százaléka válaszadóinknak nem tudott véleményt alkotni e kérdés kapcsán.) Hasonló problémákra utal az (m) kérdés, amely arra vonatkozik, hogy az érintettek nem tudnak elhelyezkedni képzettségüknek megfelelő munkahelyeken: itt is

egyértelműen túlsúlyban vannak a pesszimista vélemények (64,5 százalék – szintén igen magas a válaszmegtagadók aránya: 28,9 százalék).

24. ábra. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel?¹⁴ (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

¹⁴ A kérdés a kérdőívben: „Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Kérem, értékelje egy négyfokú skálán, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nem ért vele egyet, míg a 4-es, hogy teljes mértékben egyetért. A köztes válaszokkal természetesen árnyalhatja a véleményét! Soronként egy-egy számot karikázzon!”

Egy árnyalattal kedvezőbb a kép a diplomás fogyatékosok megítélésében: a megkérdezettek 14,9 százaléka szerint a munkáltatók szívesen foglalkoztatják őket, míg az ellenkező véleményen 63,4 százalék van (itt is jelentős a bizonytalanok aránya: 21,7 százalék nem válaszolt kérdésünkre). A +/- 100-as skálán még plasztikusabban előtűnik e kérdések jelentősége, egyértelműen negatív megítélése, illetve az is jól követhető, hogy a diplomások esetében valamivel kedvezőbb esélyeket gondolnak válaszadóink (lásd a 25. ábrát). Míg az összes érintett fogyatékos személy vonatkozásában az (n) kérdésnél a skála értéke +61,17 pont (ez a mért legnagyobb pozitív érték – itt a „nem szívesen foglalkoztatnak...” megfogalmazás szerepel), illetve az (m) kérdésnél +58,21 pont, addig a diplomásokra vonatkozó (o) kérdésnél –44,74 pont (ez a legkisebb negatív érték – a „szívesen foglalkoztatnak...” megfogalmazás miatt).

Az előzőekben tárgyalt (n) és (o) kérdések esetében jellegzetes, erősen szignifikáns átlageltérések¹⁵ figyelhetőek meg a vizsgálatba bevont felsőoktatási intézmények szerint: miközben a diplomás fogyatékosok munkaerő-piaci helyzetét a Pécsi Egyetem hallgatói az átlagosnál lényegesen kedvezőbbnek ítélik meg (esetükben az átlagérték –17,94 pont a +/-100 fokú skálán), addig a Budapesti Corvinus Egyetem átlaga 15 ponttal rosszabb a teljes minta átlagánál (–61,11 pont). Az összes fogyatékos esélyei esetében (n kérdés) szintén ők a legpesszimistábbak (+70,40 pont), míg itt a Debreceni Egyetem helyezkedik el az ellenkező póluson (+54,88 pontos relatíve kedvezőbb értékítéletekkel).

A legproblematisabb kérdéskörök közé sorolható még az, hogy a vakok részére nem biztosítanak Braille-írással készült dokumentumokat, speciális gépeket – lásd az (i) kérdést, ahol az átlagérték +58,64 pont. Hasonló probléma vetődik fel a siketek és nagyothalók esetében: a (h) kérdés megítélése szerint a jeltolmács hiánya miatt kerülnek az oktatás terén súlyos helyzetbe (az átlagérték itt +57,28 pont). Még egy probléma esetében haladja meg az átlagérték az 50 pontos határt: a (c) kérdés szerint a közlekedési lámpákon való átjutás a vakok és látássérültek számára általában komoly gondot okoz (az átlagérték +51,03 pont a +/-100 fokú skálán).

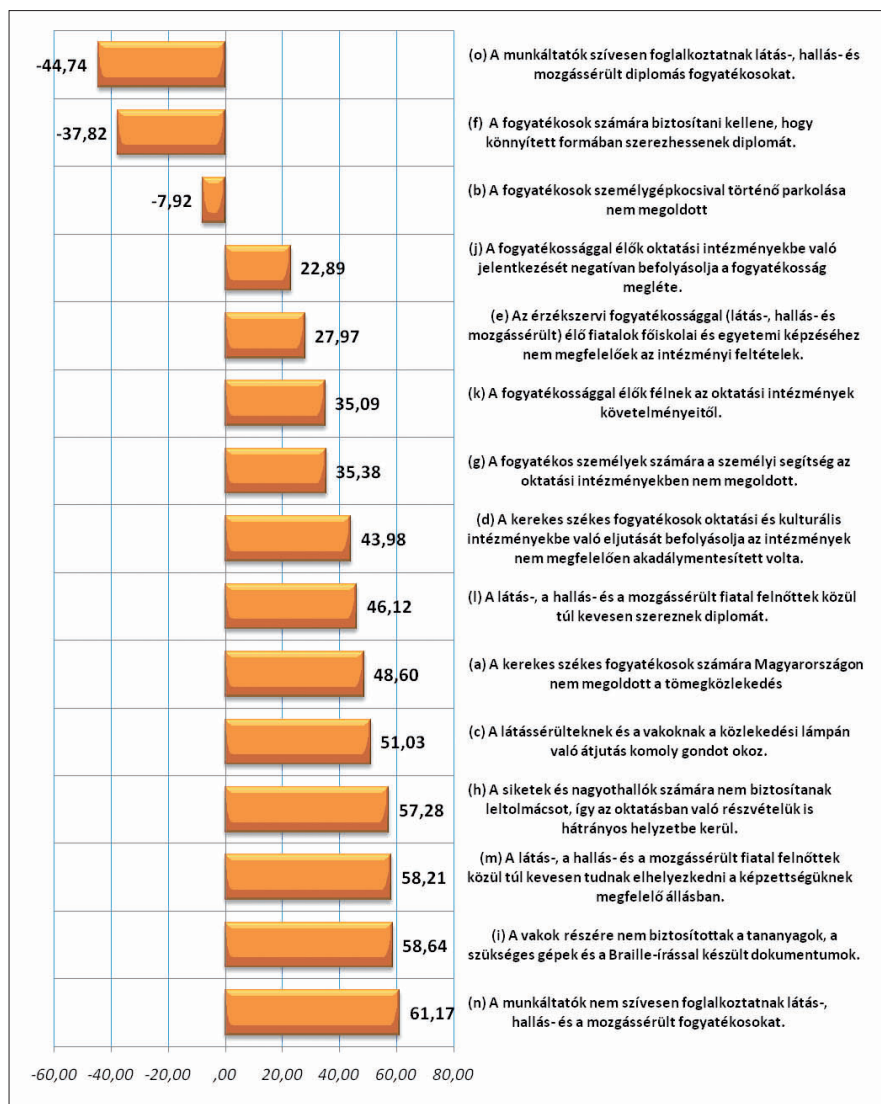
A válaszadóink véleménye szerint súlyos problémák tapasztalhatóak még a következő területeken: a kerekesszékesek tömegközlekedése (a); a fogyatékos személyek közül túl kevesen szereznek diplomát (l); a kulturális intézmények nehéz megközelíthetősége a kerekesszékesek számára (d). Ezeknél a kérdéseknél az átlagértékek 40 és 50 között mozognak. Az „enyhébb problémák” közé sorolható a személyi segítség hiánya (g); a félelem az oktatási intézmények követelményeitől (k); nem tartják megfelelőnek a felsőoktatás nyújtotta feltételeket számukra (e); valamint a bekerülési esélyeiket a többség nem tartja megfelelőnek (j).

Ez utóbbi kérdésekhez kapcsolódik az a problémakör, hogy kapjanak-e könnyítéseket a diploma megszerzése során a fogyatékos személyek (f). A felsorolt hátrányok ellenére a válaszadók, akik maguk is a felsőoktatási intézmények hallgatói, igen elutasítóan nyilatkoznak: mindössze 23,1 százalékuk támogatja ezt a javaslatot, míg 67,1 százalékuk ellenzi

¹⁵ Itt is az F-próbát és a varianciaanalízist alkalmaztuk.

(egyáltalán- vagy részben nem ért vele egyet – az átlagérték is ezt a dominánsan negatív hozzáállásukat tükrözi: $-37,82$ pont).

25. ábra. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? (átlagértékek a $+/-100$ -as skálán)

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

Kijelentések	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)	(h)	(i)	(j)	(k)	(l)	(m)	(n)	(o)
(a) A keresés székely fogyatékosok számára Magyarországon nem megoldott a tömegközlekedés.	1	,294**	,261**	,344**	,247**	,030	,211**	,121**	,176**	,100**	,094**	,092**	,181**	,129**	-,068**
(b) A fogyatékosok személygépkocsival történő parkolása nem megoldott.	,294**	1	,269**	,273**	,186**	,205**	,171**	,045	,101**	,130**	,075**	,084**	,117**	,097**	,048*
(c) A látásérülteknek és a vakoknak a közlekedési lámpán való átjárás komoly gondot okoz.	,261**	,269**	1	,327**	,223**	,089**	,180**	,171**	,198**	,117**	,125**	,153**	,182**	,144**	-,095**
(d) A keresés székely fogyatékosok oktatási és kulturális intézményekbe való eljutását befolyásolja az intézmények nem megfelelően akadálymentesített volta.	,344**	,273**	,327**	1	,392**	,135**	,292**	,193**	,209**	,172**	,127**	,186**	,192**	,178**	-,102**
(e) Az érzékszervi fogyatékosokkal (látás-, hallás- és mozgássérült) élő fiatalok főiskolai és egyetemi képzéséhez nem megfelelőek az intézményi feltételek.	,247**	,186**	,223**	,392**	1	,180**	,359**	,217**	,238**	,263**	,198**	,198**	,219**	,169**	-,110**
(f) A fogyatékosok számára biztosítani kellene, hogy könnyített formában szerezhesenek diplomát.	,030	,205**	,089**	,135**	,180**	1	,189**	,093**	,034	,213**	,152**	,176**	,093**	,047*	,176**
(g) A fogyatékos személyek számára a személyi segítség az oktatási intézményekben nem megoldott.	,211**	,171**	,180**	,292**	,359**	,189**	1	,282**	,263**	,240**	,158**	,244**	,189**	,152**	-,074**
(h) A siketek és nagyothallók számára nem biztosítanak jeltolmácsot, így az oktatásban való részvételük is hátrányos helyzetbe kerül.	,121**	,045	,171**	,193**	,217**	,093**	,282**	1	,455**	,229**	,175**	,217**	,225**	,174**	-,088**

(i) A vakok részére nem biztosítottak a tananyagok, a szűkeges gépek és a Braille-írással készült dokumentumok.	,176**	,101**	,198**	,209**	,238**	,034	,263**	,455**	1	,201**	,159**	,246**	,231**	,174**	-,107**
(j) A fogyatékossgal élők oktatási intézményekbe való jelentkezését negatívan befolyásolja a fogyatékossg megítélése.	,100**	,130**	,117**	,172**	,263**	,213**	,240**	,229**	,201**	1	,263**	,256**	,206**	,160**	,020
(k) A fogyatékossgal élők félnek az oktatási intézmények követelményeitől.	,094**	,075**	,125**	,127**	,198**	,152**	,158**	,175**	,159**	,263**	1	,335**	,268**	,195**	-,034
(l) A látás-, a hallás- és a mozgássérült fiatal felnőttek közül túl kevesen tudnak elhelyezkedni a képzettségüknek megfelelő állásban.	,092**	,084**	,153**	,186**	,198**	,176**	,244**	,217**	,246**	,256**	,335**	1	,396**	,198**	-,046
(m) A látás-, a hallás- és a mozgássérült fiatal felnőttek közül túl kevesen tudnak elhelyezkedni a képzettségüknek megfelelő állásban.	,181**	,117**	,182**	,192**	,219**	,093**	,189**	,225**	,231**	,206**	,268**	,396**	1	,366**	-,220**
(n) A munkáltatók nem szívesen foglalkoztatnak látás-, hallás- és a mozgássérült fogyatékosokat.	,129**	,097**	,144**	,178**	,169**	,047*	,152**	,174**	,174**	,160**	,195**	,198**	,366**	1	-,444**
(o) A munkáltatók szívesen foglalkoztatnak látás-, hallás- és mozgássérült diplomás fogyatékosokat.	-,068**	,048*	-,095**	-,102**	-,110**	,176**	-,074**	-,088**	-,107**	,020	-,034	-,046	-,220**	-,444**	1

8. táblázat. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Korrelációs mátrix (a Pearson-féle korrelációs együtthatók)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

A 8. táblázatunk adatai révén nyomon követhetőek az egyes kérdésekre adott válaszok összefüggései: a korrelációs együtthatók híven árulkodnak a „tendenciózusan egybecsengő” válaszokról (lásd a 8. táblázatot). Rendkívül erős negatív korreláció figyelhető meg a korábbiakban tárgyalt (n) és (o) kérdések esetében. Tehát akik általában nehezznek gondolják a fogyatékosok helyzetét a munkaerőpiacon, azok a diplomás fogyatékosok esetében is sokkal pesszimistábbak az átlagosnál (a korrelációs együttható értéke: $-0,444$).

Szoros, még ennél is erősebb pozitív korreláció tapasztalható a (h) és (i) kérdések esetében: a jeltolmács illetve a Braille-írás eszközeinek hiánya sokak szerint mindkét érintett csoport életét megkeseríti – ugyanakkor megint mások szerint egyik kérdés esetében sem érzékelhető probléma (a korrelációs együttható értéke: $+0,455$). Egy további jellegzetes összefüggést emelünk még ki. A fogyatékos személyek sorsában sokak szerint összekapcsolódik a diplomaszerezés és a munkahelykeresés esélye – erről árulkodik az (l) és az (m) kérdések erős korrelációja.

Ugyanakkor rendkívül tanulságos még: az (o) kérdés, a diplomás fogyatékosok alkalmazásának nehézségei viszonylag gyakran összekapcsolódnak a könnyített diplomaszerezés lehetőségével (f); a megfelelő tananyag hiányával a vakok és gyengénlátók esetében (i); valamint a kerekesszékesek nehézségeivel a kulturális intézmények megközelítése kapcsán (d).

TÖBBDIMENZIÓS ELEMZÉSEK

Az alábbiakban ismertetjük azoknak a többdimenziós matematikai-statisztikai elemzéseinknek az eredményeit, amelyek révén a válaszadók sajátosságainak és véleményeiknek a mélyebb összefüggéseit írhatjuk le. Különösen fontosak számunkra azok a jellegzetességek, amelyek a fogyatékos személyekhez kapcsolódó elfogadást/elutasítást „magyarázhatják” – abban az értelemben, hogy a pozitív, illetve negatív vélemények a válaszadók mely sajátosságaival mutatnak „tendenciózus kapcsolatot”. Még érdekesebb annak kimutatása, hogyan alakulnak ezen „magyarázó változók” (a nem, a kor, az oktatási intézmény vagy a családi állapot) kölcsönhatásai függvényében a vélemények, mely ismérv statisztikai kapcsolata erősebb, hogyan változik más ismérvek kölcsönhatásainak („interakciók” és „interferenciák”) függvényében?

Mindezekre a kérdésekre két jól ismert többdimenziós matematikai-statisztikai eszköz, a *teljes faktoriális modell* (egy többdimenziós „magyarázó modell”), valamint egy „dimenziócsökkentő” eljárás, a *klaszteranalízis* révén remélünk választ.

TELJES FAKTORIÁLIS MODELLEK ALKALMAZÁSA AZ ELŐÍTÉLETESÉG KÉRDÉSKÖRÉBEN

A korábbiakban már említést tettünk a *varianciaanalízis* (vagy szórásanalízis) lényegéről,¹⁶ vizsgálati eredményeiről. Ha e modellben több független (magyarázó) változót vizsgálunk egyszerre, azt is figyelembe kell vennünk, hogy ezek kölcsönhatásban vannak egymással. Hogy kiszűrjük ezeket a torzító tényezőket, úgy is elvégezhetjük a számításokat – egy speciális algoritmus segítségével –, hogy az egyik magyarázó változó értékeit rögzítjük, és így nézzük meg a többi hatását. Minden független változó értékeire ugyanezt a számítást elvégezve megkaphatjuk a magyarázó változók „vegytisztá hatásait” (azaz kiszűrjük pl. azt az összefüggést, hogy akiknek gyermekük és partnerük van, azok idősebbek). Ezt az eljárást nevezzük „*teljes faktoriális modellnek*”,¹⁷ amelyben az *Eta-értékek* mutatják az eredeti – a kölcsönhatások kiszűrése előtti – „magyarázó erő”-t, míg a *Béta-értékek* a „vegytisztá” hatásokat. Az egyes magyarázó változók kategóriái szerinti átlageltérések hasonló módon kétféleképpen számíthatók, így megkaphatjuk a csoportonkénti „*nyers*” és „*adjusztált*” értékeket is az eljárás során. A modellbe bevont magyarázó változók együttes magyarázó erejét az R^2 érték fejezi ki.

¹⁶ Lásd a 3.4. fejezetet!

¹⁷ Lásd bővebben: Székelyi–Barna, 2002: 188-203; Kolosi–Rudas, 1988: 52–59; Füstös–Meszéna–Simonné, 1986: 129–138.

Elsőként a fogyatékos személyek hallgatói megítélését vesszük alaposabban górcső alá. A következő magyarázó változók hatásait és kölcsönhatásait elemezzük: nem, életkor, családi helyzet¹⁸ és oktatási intézmények. Mint azt a teljes faktoriális modell összefoglaló adataiból kiolvashatjuk (lásd a 9. táblázatot), elsősorban az oktatási intézmények szerinti különbség dominál: ennek a magyarázó változónak a hatása a legnagyobb (az Eta értéke itt 0,124 – ami azt jelenti, hogy ennek a változónak a „magyarázó ereje” önmagában 1,5 százalék a magyarázandó változó szórására vonatkozóan), ezt követi az életkor és a nem változója (Eta értékei: 0,100 illetve 0,102), míg a családi állapoté – relatíve – a legkisebb (0,097). Ez utóbbi esetében az F-próba gyengén szignifikáns (elfogadási valószínűsége: $P = 8,5$ százalék), a másik három esetben szignifikáns (a valószínűségi értékek rendre az 5 százalék alatt maradnak).

9. táblázat. Mennyire szimpatikusak a fogyatékossgal élők (a +/-100-as skálán)?
Az egyes „magyarázó változók” esetében az F-próba elfogadási valószínűsége,
az Eták és a Béták ($P = 0,000$; $R^2 = 3,4\%$; lásd a 26. ábrát)

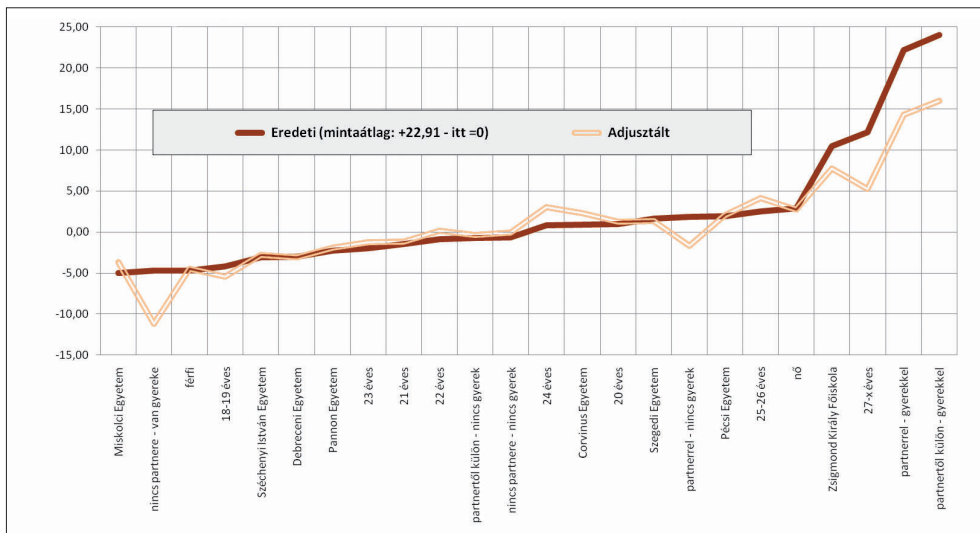
	F-próba	Eta	Béta
Nem	0,001	0,100	0,095
Életkor	0,001	0,102	0,077
Családi állapot (egyedül vagy partnerrel él – van-e gyerek?)	0,085	0,097	0,069
Oktatási intézmény	0,008	0,124	0,098

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2196)

Ha megvizsgáljuk a négy változó kölcsönhatásait (az ún. „interferenciákat” úgy számíthatjuk ki, hogy megnézzük a Béták és az Eták különbségeit), akkor megállapíthatjuk, hogy a másik három változó kölcsönhatásai elsősorban a családi állapot magyarázó erejét csökkentették (itt 0,28 századdal kisebb a Béta, mint az Eta értéke), míg a legkevésbé a nemét (a csökkenés itt csupán 0,05 század). Az interferenciák kiszűrése után a magyarázó változók „erősorrendje” alig változott: az oktatási intézmény a legfontosabb tényező (a Béta értéke: 0,098), ezt követi a nem változója (0,095), majd az életkor (0,077) és a családi állapot (0,069) követi. Mindezek függvényében a 26. ábrán nyomon követhetjük a fogyatékossgal élők rokonszenvmutatójának alakulását aszerint, hogy kiszűrtük-e a kölcsönhatásokat, vagy sem.

¹⁸ A „családi helyzet” mutatójának megszerkesztésekor azt vettük figyelembe, hogy a megkérdezettnek van-e partnere (tartós párkapcsolata), született-e már gyermeke és együtt él-e partnerével. Adataink szerint a 2220 hallgató kerek 80 százaléka még tartós párkapcsolaton kívül, gyermektelenül él; további 9,5 százalékának van partnere, vele együtt él, de még nincs gyermekük; 8,1 százalékuk párkapcsolatról számolt be, de nem élnek együtt, egyéb kategória összesen 2,3 százalék. A minta életkor szerinti megoszlását lásd fentebb.

26. ábra. Mennyire szimpatikusak a fogyatékossgal élők?
(a csoportonkénti átlagértékek eltérései a teljes minta átlagától a +/-100-as skálán;
eredeti és adjusztált értékek a teljes faktoriális modellben)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2196)

Ha nem szűrjük ki a kölcsönhatásokat, kiderül, hogy a Miskolci Egyetem hallgatói a legkevésbé elfogadóak (itt a +22,91-es értéktől 5 ponttal marad el a miskolciak rokonszenvindexe), míg az ellenkező póluson azok helyezkednek el, akik partnerüktől külön élve egyedül nevelik gyermeküket (az ő esetükben a rokonszenvindex közel 25 ponttal magasabb a teljes minta átlagához képest). Amint kiszűrjük a kölcsönhatásokat, a magyarázó változók közötti „interferenciákat”, egy kicsit átrendeződik a sorrend: a gyermeküket egyedül nevelő magányos emberek átlagértéke lesz a legalacsonyabb (amint kiszűrtük, hogy ezek milyen idősök, mi a nemük, mely intézmény hallgatói): a teljes minta átlagától több mint 10 ponttal marad el. Más „átrendeződések” is tapasztalhatók, például a 27 éves és idősebb, vagy a 24 évesek, de a partnerrel és gyermekkel együtt élők esetében is szemmel látható a változás.

A 10. táblázat adatai révén egy másik többdimenziós magyarázó modell legfontosabb adatait vehetjük szemügyre. Itt az „összesített toleranciamutató” (a kilenc kisebbségi csoport megítélésének pontjai egyszerű algebrai összege) alakulását kísérhetjük nyomon a fentiekben tárgyalt négy magyarázó változó (nem, életkor, családi helyzet és oktatási intézmények) függvényében.

Megállapíthatjuk, hogy az oktatási intézmények szerinti átlageltérések a legjelentősebbek (az Eta értéke itt: 0,246), míg a többi változó közül a nem (0,163) és az életkor (0,130) játszik jelentősebb – szignifikáns – szerepet a vizsgált mutató alakulásában (a családi állapot mutatójának hatása nem szignifikáns: a P értéke itt meghaladja az 5 százalékos; 16,3 százalék). Ha a kölcsönhatásokat kiszűrjük, az erőssorrend nem változik, csak

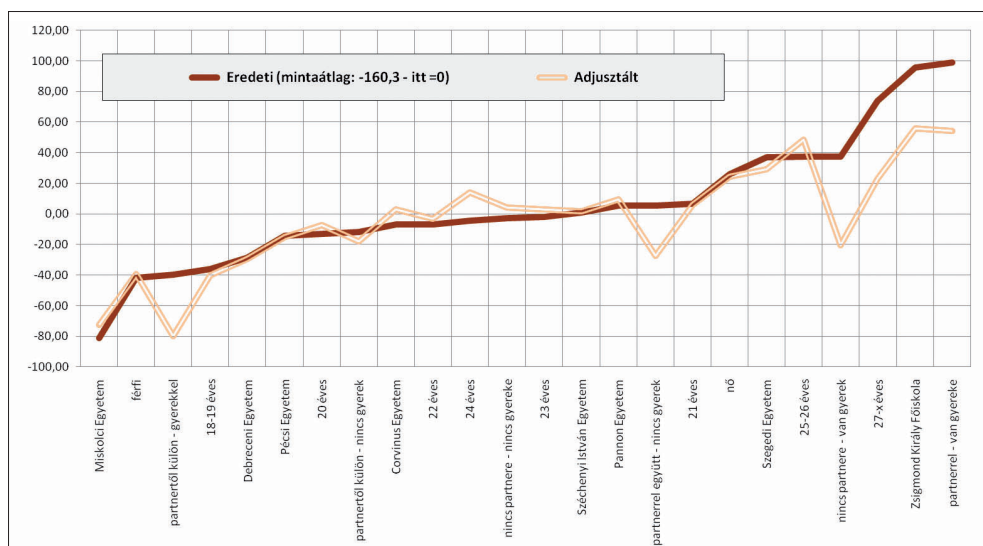
az intézményi különbségek jelentősége válik még szembetűnőbbé (nem azért magas pl. a ZSKF indexének átlaga, mert ide történetesen több idősebb hallgató jár – akiknek jobb a megítélése –, hanem ennek mélyebb, az intézményhez kötődő okai lehetnek).

10. táblázat. „Toleranciamutató”: Az egyes csoportokkal szembeni rokonszenvmutatók összege (a +/-900-as skálán) Az egyes „magyarázó változók” esetében az F-próba elfogadási valószínűsége, az Eta és a Béta (P = 0,000 ; R² = 3,4%; lásd a 27. ábrát)

	F-próba	Eta	Béta
Nem	0,001	0,163	0,154
Életkor	0,001	0,130	0,101
Családi állapot (egyedül vagy partnerrel él – van-e gyerek?)	0,163	0,087	0,067
Oktatási intézmény	0,000	0,246	0,221

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2080)

27. ábra. „Tolerancia-mutató”: Az egyes csoportokkal szembeni rokonszenvmutatók összege (a csoportonkénti átlagértékek eltérései a teljes minta átlagától a +/-900-as skálán; eredeti és adjusztált értékek a teljes faktoriális modellben; 9 tényező)

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2080)

Tanulságos a magyarázó változók egyes attribútumainak az átlagértékeit megvizsgálni a kölcsönhatások kiszűrése előtt és után (lásd a 27. ábrát). A Miskolci Egyetem hallgatóinak

korábban is jelzett súlyosabb előítéletes attitűdjei szembetűnőek – a kölcsönhatások után is ők a sorrend „sereghajtói” (átlagértékük a ± 900 fokú skálán 80 ponttal marad el a teljes minta $-160,3$ pontos átlagától).

Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a partnerétől különélő, gyermekét egyedül nevelő megkérdezettjeink pontértékei jelentősen alacsonyabbak, ha kiszűrjük nemüket és életkorukat (ők többnyire nők és a legidősebb kategóriába tartoznak, akik véleménye kedvezőbb az átlagosnál).

Az összes vizsgált szempont alapján korrigált átlagértékek még plasztikusabb képet mutatnak az egyes felsőoktatási intézmények „belső hangulatáról”: ha figyelmen kívül hagyjuk tehát azt, hogy a nemek, illetve a korösszetétel szerint jelentős eltérések tapasztalhatóak az intézmények hallgatói között, és ezek a tényezők befolyásolják a vélemények alakulását (pl. a nők átlagértéke lényegesen magasabb a férfiakénál), akkor a következő rangsor alakul ki:

A legelutasítóbbak a miskolci hallgatók (a fentebb jelzett eltérés a minta $-160,3$ pontos átlagához képest a kölcsönhatások kiszűrése után is -70 pont), őket követik a debreceniek (a korrigált érték ez esetben -30 pont), majd a pécsiek következnek (-15 pont), a BCE képviseli a SZIE-vel együtt az „átlagot”, míg a Pannon Egyetem hallgatóinak átlaga már érzékelhetően meghaladja azt ($+10$ pont), őket követi a Szegedi Egyetem hallgatósa ($+50$ pont), végül a ZSKF-esek a korrekció után is a legkedvezőbb viszonyokat mutatják a vizsgált szempontból ($+55$ pont az átlaghoz képest).

A KLASZTERANALÍZIS EREDMÉNYEI A KÜLÖNBÖZŐ KISEBBSÉGI CSOPORTOK MEGÍTÉLÉSE KAPCSÁN

A *klaszteranalízis* egy tipológiaiakészítő, úgynevezett „dimenziócsökkentő” eljárás.¹⁹ A megkérdezettekhez rendelt változók (jelen esetben a 9 „előítélet-skála”) jelentik azokat a dimenziókat, amelyek mentén csoportosítani kívánjuk az egyedeket. Olyan típuscsoportokat („*klasztereket*”) alakít ki az eljárás, amelyekben az egyes egyedek közel vannak egymáshoz (a vizsgált kilenc kérdés szempontjából a válaszaik „hasonlóak”), ugyanakkor minden más klasztertől távol esnek. A távolságot euklideszi értelemben definiáltuk, az SPSS „Quick Cluster” eljárását alkalmaztuk hat klaszterre. Az elemezhető egyedek száma: 2080; akik mind a kilenc kérdésre érdemben válaszoltak.

A 11. táblázatban és a hozzá kapcsolódó 28. ábrán nyomon követhető a típusalkotó eljárás néhány kísérleti futtatása (klaszterszámok, iniciális klaszterközéppontok változtatása) után kialakított hat klaszter középértékeinek (a „centroidoknak”) az elhelyezkedése a kilencdimenziós (± 100 fokú skálán mért rokonszenyvmutatók alkotta) mintatérben.

¹⁹ Lásd bővebben: Székelyi–Barna, 2002: 133–163.

11. táblázat. Az egyes csoportokkal szembeni rokonszenvmutatókra készített klaszterek centroidjainak értékei (a +/-100-as skálán; 9 tényező; lásd a 29. ábrát)

Kisebbségi csoportok	1. klaszter	2. klaszter	3. klaszter	4. klaszter	5. klaszter	6. klaszter	Összesen
határon túli magyarok	91	71	77	26	31	22	47
menekültek, bevándorlók	14	-34	48	-27	-4	-8	-8
zsidók	14	-61	68	-4	1	7	-3
romák	-42	-91	35	-79	-39	-45	-53
homoszexuálisok	-17	-84	58	-49	-2	10	-21
AIDS-esek	-6	-49	40	-47	-4	-17	-20
fogyatékossgal élők	42	18	68	3	16	28	23
alkoholisták	-68	-40	-10	-81	-24	-87	-57
kábítószeresek	-78	-70	-18	-92	-27	-94	-68
Fő (N)	373	325	84	382	503	413	2080
<i>Százalék</i>	<i>17,9</i>	<i>15,6</i>	<i>4,0</i>	<i>18,4</i>	<i>24,2</i>	<i>19,9</i>	<i>100,0</i>

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2080)

AZ EGYES KLASZTEREK JELLEGZETESSÉGEI

A legnépesebb típuscsoport az 5. klaszter: ide sorolta be eljárásunk a megkérdezettek közel negyedét (24,2 százalékot). E csoportot sok szempontból hasonló átlagértékek jellemzik az egyes dimenziókban, mint a teljes mintát (a különböző kisebbségi csoportok megítélése tekintetében), azaz: leginkább a „határon túli magyarokat” kedvelik a kilenc csoport közül (+31 pont – itt a teljes minta átlaga +47 pont a +/-100 fokú skálán); erőteljesen elutasítják a „romákat” (-39 pont), a „kábítószereseket” és az „alkoholistákat” (-27, illetve -24 pont); egy árnyalattal elutasítóbbak a „fogyatékossgal élőkkel” szemben, mint az átlag (itt +16 az átlag, míg a teljes mintában +23 pont), közömbösen viszonyulnak a „zsidókhoz” (+7 pont) és a „bevándorlókhoz” (-4 pont).

Minden szempontból kedvezőtlenebb a 2. („intoleráns”) klaszter tagjainak átlagértéke: mind a kilenc csoporthoz az átlagtól messze elmaradó, intoleráns módon viszonyulnak (különösen feltűnő ez a relatív eltérés a „zsidókkal”, a romákkal” és a „homoszexuálisokkal” kapcsolatban) – ide tartozik a megkérdezettek 15,6 százaléka.

Az „ellenkező póluson” a 3. *klaszter* található (ők a „*toleránsak*”): minden vizsgált szempontból messze kedvezőbbek az értékítéleteik az átlagnál, különösen szembeötlő ez a „*zsidók*”, a „*romák*” és a „*homoszexuálisok*” esetében. Ennél a csoportnál (melybe az összes megkérdezettnek mindössze a 4,0 százaléka tartozik) a „*kábítószeresek*” és az „*alkoholisták*” kivételével minden más vizsgált kisebbségi csoport esetében +40 és +70 pont közötti átlagértékeket regisztráltunk, amelyek jelentősen meghaladják a teljes minta átlagait.

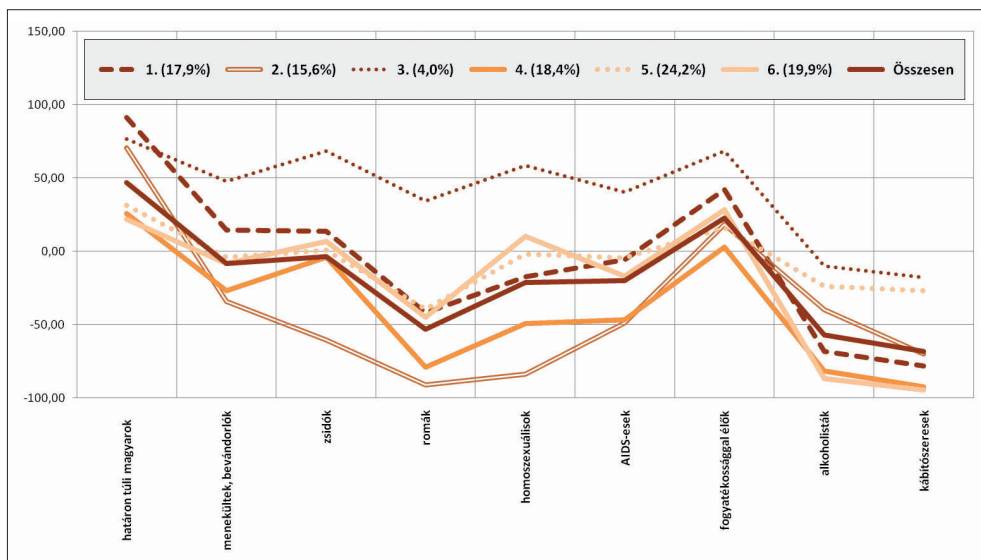
Az 1. *klaszterbe* került a válaszadóink 17,9 százaléka, amelyre egyfajta „*mérsékelt tolerancia*” jellemző: minden kisebbségi csoport esetében az átlagértékek érzékelhetően meghaladják a teljes mintáét (kivéve az „*alkoholistákét*” és a „*kábítószeresekét*”).

A 4. *klaszter* egyik jellegzetessége, hogy minden vizsgált csoporttal szemben az átlagosnál intoleránsabbak – de ez különösen feltűnik a „*romák*” esetében (ők a „*romaelutasítók*” – idesorolható a minta 18,4 százaléka).

Végül a 6. *klaszter* közel a vizsgált személyek ötödét (19,9 százalékat) foglalja magában. Jellegzetességük, hogy miközben az „*alkoholistákat*” és a „*kábítószereseket*” az átlagot meghaladó mértékben elutasítják, a „*homoszexuálisokkal*” szemben toleránsabbak az átlagnál.

E hat csoport jellegzetességei képviselik tehát a megkérdezettek körében tapasztalható leglényegesebb véleményeltéréseket.

28. ábra. Az egyes csoportokkal szembeni rokonszenvmutatókra készített klaszterek centroidjainak értékei (a +/-100-as skálán; 9 tényező)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2080)

Az egyes klaszterek előfordulási gyakorisága szignifikánsan eltér az oktatási intézmények szerint.²⁰ Az egyes klaszterek a következő intézmények esetében voltak szignifikánsan alul-, illetve felülreprezentálva (lásd a 29. ábrát).

29. ábra. Az egyes klaszterek arányai felsőoktatási intézményenként (%)

Forrás: „Fogyatékosággal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2080)

²⁰ A kontingenciatábla elemzése során a Pearson-féle Ké-nyezet függetlenségi próbát alkalmaztuk: az elfogadási valószínűség $P = 0,0001$ volt. Az egyes cellák szignifikáns eltéréseit az „adjusztált standardizált reziduálisok” – ASR – alkalmazása révén állapítottuk meg (a 95 százalékos megbízhatósági szint mellett definiáltuk a „szignifikánsan alul-, illetve felülreprezentált” cellákat, azaz a $\pm 1,93$ küszöbértékeket vettük figyelembe).

A 2. klaszter („intoleránsak”) esetében tapasztaltuk a legnagyobb relatív eltéréseket: miközben a teljes mintán belül az idesorolható megkérdozettek aránya 15,6 százalék volt, a Miskolci Egyetem hallgatói körében e „véleménytípus” közel kétszer akkora arányban képviseltette magát (a miskolciak 30,5 százaléka sorolható ide, az ASR értéke +7,8, nagyon erősen szignifikáns felülreprezentáltságról beszélhetünk). Az ellenkező irányú szignifikáns relatív eltéréseket tapasztalhatjuk a Zsigmond Király Főiskola hallgatói körében: mindössze 7,2 százalékuk került ebbe a csoportba (az ASR értéke: -4,0). A Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói esetében is szignifikáns az eltérés: a 9,0 százalékos arány mellett az ASR értéke -2,3.

A 3. klaszter („toleránsak”) arányeltéréseinél éppen ellenkező elmozdulások tapasztalhatóak: miközben a ZSKF hallgatói körében az átlaghoz képest több mint kétszeres az ehhez a csoporthoz tartozók aránya (11,0 százalék – szemben a teljes mintán mért 4,0 százalékkal, az ASR értéke +6,1), addig a Miskolci Egyetem hallgatói között csak elvétve találhattunk „toleránsakat” (0,3 százalékuk kerül ebbe a klaszterbe, az ASR értéke -3,6).

A „romaelutasító” 4. klaszter relatív előfordulási gyakorisága a Debreceni Egyetem hallgatói körében messze a legmagasabb: a 18,4 százalékos „átlagos előfordulási aránnyal” szemben itt a hallgatók 26,1 százaléka került ebbe a csoportba (az ASR értéke +3,5), de a BCE hallgatóinál is átlag fölötti az arányuk: 25,0 százalék (az ASR értéke: +2,1). Mint az a fenti „intézményi toleranciaprofilokból” is kiderült, a ZSKF hallgatói körében viszonylag alacsony a romák elutasítása, így nem meglepő, hogy ez a klaszter is szignifikánsan alacsony – 6,4 százalékos – arányban fordul itt elő (az ASR értéke -5,4).

Néhány további jellegzetesség: az „átlagoshoz” legközelebb álló 5. klaszter a legnagyobb arányban a Pannon Egyetem hallgatói körében fordul elő (29,0 százalék, az ASR értéke +2,0), míg a legkisebb arányokat a Miskolci Egyetemen regisztráltunk (18,5 százalék, az ASR értéke -2,5). A 6. klaszter (amely jellegzetessége a „homoszexuálisok” iránti relatíve magas tolerancia) előfordulási gyakoriságának két szélső pólusa a ZSKF (30,3 százalék, az ASR értéke +4,6), és a Miskolci Egyetem (12,7 százalékos arány, az ASR értéke itt -3,4).

„KIT TEKINT ÖN FOGYATÉKOSNAK?”

A NYITOTT KÉRDÉS VÁLASZAINAK TIPOLÓGIÁJA

A nyitott kérdésként megfogalmazott problémát, nevezetesen, hogy ki tekinthető fogyatékosnak, a válaszokban megjelenő kulcsszavak, -kifejezések alapján kódoltuk és tipizáltuk. Mint az a 30. ábráról is leolvasható, összesen 22 „típuscsoportba” lehetett sorolni az érdeemi válaszokat (az összes megkérdezett 87,1 százaléka írt valami érdemben feldolgozható választ a nyitott kérdésünkre).

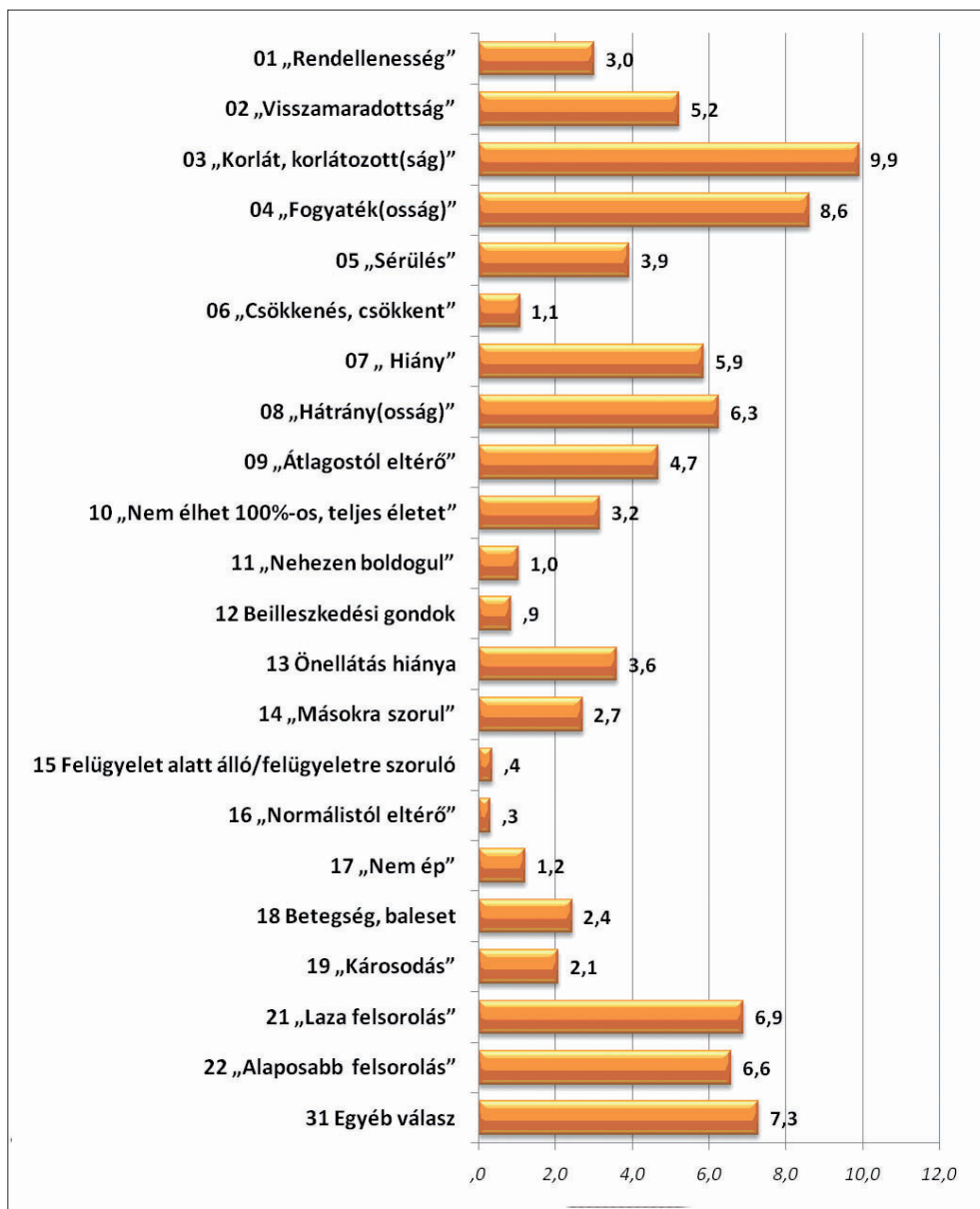
A leggyakrabban használt megjelölések a semlegesnél általában negatívabbak, a különbözőségek hátrányként, hiányként, valamilyen rendellenességként vagy „visszamaradottság”-ként képeződtek le a megkérdezett hallgatókban. A válaszok erős értéktartalmat hordoznak, és pejoratív értékkel jelennek meg.

A következő nagy csoportja a fogyatékos definíciónak azokra a nehézségekre hívja fel a figyelmet, amellyel az érintett kénytelen együtt élni, a nem teljes élet, az önellátás képességének hiánya, az átlag(os)tól való eltérés.

Egy másik tipikus válaszcsoport vagy önmagával magyarázza a fogyatékossgot (8,6 százalék), vagy felsorolja, hogy kiket ért ebbe a csoportba, vagy „lazábban”, 1-2 fogyatékossgot említve (6,9 százalék) vagy alaposabban, több fajtájáról is szót ejtve (6,6 százalék). A válaszok 7,3 százaléka a fenti kategóriákba besorolhatatlan volt, itt jelentek meg a kisszámú pozitív („*ne használjuk a fogyatékos kifejezést, helyette az angolból vegyük át az emberek speciális igényekkel meghatározást*”) és a szélsőségesen negatív megnyilvánulások is.

Találkoztunk olyan vélekedéssel, amely a fogyatékossg tényéhez a szülők anyagi helyzetétől függetlenül, számolatlanul áramló segélyeket kapcsolta, más pedig „*a magyarság korcsuló genetikai állományát*” említette fel. Ez utóbbi vélekedéssel kapcsolatban különösen elszomorító a tény, hogy az egyik orvoskarról érkezett.

30. ábra. Kit tekint Ön fogyatékosnak? A nyitott kérdésre adott válaszok tipológiája (%)

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=2220)

AZ EGYES VÁLASZTÍPUSOK ELŐFORDULÁSI GYAKORISÁGAI AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE

Abban a válaszcsoportban, amely az eltérésekre teszi a hangsúlyt, a leggyakrabban a „korlát” és az ehhez vagy ebből eredő kapcsolódó kifejezések. A válaszadók több mint 11 százaléka számára fogyatékos embertársából annak korlátai jelennek meg leginkább.

Néhol a szóhasználatban nem tesznek különbséget a „korlátozott” és a „korlátolt” kifejezések között sem a válaszadók. Ezekkel a kifejezésekkel a Pannon Egyetem válaszadói közül több mint 21 százalék írta le a fogyatékoságot, míg Debrecenben ezt mindössze 5 százalék választotta (lásd a 12. táblázatot).

A „visszamaradottság”, amely semmiképp nem tekinthető pozitív értéktartalmú vagy semleges kifejezésnek, kivált Pécsen „népszerű”, minden tizedik hallgató számára ezt jelenti a fogyatékoság, míg a Szegedi Egyetem válaszadói az átlagot közel kétszeresen meghaladó mértékben (12,0 százalék) valamilyen hiányként írják ezt le. A fogyatékos leginkább a ZSKF és a BCE hallgatói számára jelenik meg hátrányként, ezt a szempontot átlag alatt említik Győrben és Debrecenben.

Általánosan megfigyelhető, hogy azok a válaszok, amelyek a fogyatékos személyek életére, beilleszkedésére, önellátására céloztak, sokkal ritkábbak azoknál, amelyek meg- vagy kijelölik a fogyatékosokat. Mintegy 5 százaléknál említés jut az „átlagostól eltérő” összefoglaló véleménynek. Az összes többi, e csoportba tartozó definíció csak ritkán, 5 százalék alatti gyakorisággal jelenik meg a válaszokban, és nincs jelentős eltérés az intézmények között bennük.

A fogalmat magyarázó válaszok közül majdnem 10 százalék tulajdonképpen „önmagával határozza meg” azt. Különösen sokan voltak a debreceni egyetem hallgatói közül azok, akik nem bajlódtak a definiálással: „fogyatékos az értelmi fogyatékos”, és szintén ők azok, akik az átlagot kétszeresen meghaladó mértékben egy „laza”, hiányos felsorolást tesznek meghatározásként. Legalaposabban a BCE hallgatói sorolják fel a fogyatékosokat, közel 14 százalékuk három vagy több formáját is említi a fogyatékoságnak.

A fogyatékosággal kapcsolatban általánosan elmondható, hogy a megkérdezett hallgatók leginkább utalnak a válaszaikban a másokkal szembeni eltérésekre, a különbségekre, mint arra, hogy valakinek valamilyen tulajdonsága folytán több segítségre lenne szüksége.

Végezetül álljon itt a legösszefoglalóbb válasz arra a kérdésre:

„Ön kit tekint fogyatékosnak?” – „Bárkit!”

12. táblázat. Kit tekint Ön fogyatékos személynek? A nyitott kérdésre adott válaszok tipológiája felsőoktatási intézményenként; csak az érdemben válaszolóokra. (%)

	Corvinus Egyetem	Debreceni Egyetem	Miskolci Egyetem	Pannon Egyetem	Pécsi Egyetem	Széchenyi István Egyetem	Szegedi Egyetem	Zsigmond Király Főiskola	Összesen
1. Rendellenesség	3,8%	1,7%	3,0%	4,3%	2,2%	4,9%	4,9%	3,4%	3,5%
2. Vissza- maradottság	6,1%	6,7%	6,3%	4,7%	10,3%	2,4%	9,0%	2,1%	6,0%
3. Korlát, korlátozott(ság)	9,2%	5,0%	12,6%	21,0%	8,1%	15,9%	9,4%	10,2%	11,4%
4. Fogyatékos(ság)	3,8%	23,8%	6,6%	6,4%	6,3%	11,4%	7,5%	7,7%	9,9%
5. Sérülés	2,3%	3,0%	6,6%	7,7%	3,1%	4,5%	4,9%	2,6%	4,5%
6. Csökkenés, csökkent	,8%	,0%	,7%	,4%	4,9%	,4%	2,3%	,9%	1,2%
7. Hiány	9,2%	3,4%	4,3%	4,7%	7,2%	8,9%	12,0%	6,0%	6,7%
8. Hátrány(os)ság	9,9%	5,0%	6,3%	7,3%	7,6%	4,5%	6,4%	12,8%	7,2%
9. Átlagostól eltérő	3,8%	4,4%	7,6%	4,3%	6,7%	3,3%	4,1%	8,1%	5,4%
10. Nem élhet 100%-os, teljes életet	3,8%	3,4%	1,3%	3,4%	6,7%	2,4%	4,1%	4,7%	3,6%
11. Nehezen boldogul	,0%	,7%	1,3%	,4%	2,7%	2,0%	,8%	1,3%	1,2%
12. Beilleszkedési gondok	,8%	,3%	1,7%	,9%	1,3%	,4%	1,5%	,9%	1,0%
13. Önellátás hiánya	1,5%	3,7%	5,0%	4,7%	6,3%	3,7%	4,5%	2,6%	4,1%
14. Másokra szorul	5,3%	3,7%	4,7%	2,1%	2,7%	2,0%	2,6%	2,1%	3,1%
15. Felügyelet alatt álló / felügyeletre szoruló	1,5%	,0%	,0%	1,7%	,0%	,0%	,8%	,0%	,4%
16. Normálistól eltérő	,0%	,3%	,0%	,4%	,0%	,8%	,4%	,9%	,4%
17. Nem ép	,8%	,7%	,0%	2,6%	4,0%	1,6%	1,5%	,4%	1,4%
18. Beregség, baleset	3,8%	2,0%	1,7%	4,7%	2,2%	3,3%	2,6%	3,0%	2,8%
19. Károsodás	1,5%	,7%	5,0%	1,7%	1,3%	3,3%	3,0%	1,7%	2,4%

21. „Laza felsorolás”	9,9%	14,1%	6,0%	6,9%	2,7%	10,6%	4,9%	8,1%	7,9%
22. „Alaposabb felsorolás”	13,7%	6,0%	10,3%	5,6%	5,4%	6,1%	6,0%	9,8%	7,6%
31. Egyéb válasz	8,4%	11,4%	9,0%	3,9%	8,1%	7,7%	6,8%	11,1%	8,4%
Összesen (N)	131	298	301	233	223	246	266	235	1933

Forrás: „Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek” MTA SZKI (N=1933)

ÁLLAMI, NONPROFIT ÉS
GAZDASÁGI SZERVEZETEK ELEMZÉSE

A FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK MUNKAERŐ–PIACI HELYZETÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE²¹

A fogyatékos személyek társadalomba való beilleszkedésének, társadalmi elfogadottságának mértékét jelentősen meghatározza, hogy miként tudnak számukra valamilyen kereső tevékenységet biztosítani. Természetesen a fogyatékosság jellege, súlyosságának foka nagy mértékben befolyásolja a munkavállalás lehetőségét, azonban ennél is fontosabb, hogy egy adott országban milyen a foglalkoztatottság mértéke, a munkanélküliek aránya, a munkaerőpiac általános helyzete.

A népesség fogyatékosság és gazdasági aktivitás szerint Magyarország – 1990, 2001

Gazdasági aktivitás	1990			2001		
	Összesen	fogyatékos	nem fogyatékos	összesen	fogyatékos	nem fogyatékos
		személyek			személyek	
Foglalkoztatott	43,6	16,6	44,6	36,2	9,0	37,8
Munkanélküli	1,1	0,7	1,1	4,1	2,0	4,2
Inaktív kereső	25,6	57,5	24,5	32,4	76,7	29,8
Eltartott	29,7	25,2	29,8	27,3	12,2	28,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A gazdasági aktivitás tekintetében a fogyatékos és nem fogyatékos emberek között már 1990-ben is jelentős különbséget mutatkoztak, míg az előbbi csoportban a foglalkoztatottak aránya csupán közel 17 százalék volt, addig az utóbbiban meghaladta a 44 százalékot. Az 1990-es évtized alapvető munkaerő-piaci változásai a fogyatékos személyek körében még ezt az alacsonynak mondható foglalkoztatotti arányt is 9 százalékra csökkentették. (Ez 7,6 százalékpontos csökkenést jelent, a nem fogyatékosok között a visszaesés mértéke ennél közel egy százalékponttal kevesebb volt.)

²¹ A munkaerőpiac múltja és jelene I. A Foglalkoztatottság és munkanélküliség. Letölthető: http://konyvtar.ksh.hu/kiadvanyok/Foglalkoztatottsag_es_munkanelkuliseg/ofa1/main.html. tanulmány alapján összeállított felvezető egység.

Viszont a munkanélküliek aránya a fogyatékos személyek körében kevésbé nőtt, mint a nem fogyatékos emberek között. Ennek talán az lehet a magyarázata, hogy a valamilyen fogyatékossgal rendelkezők kevésbé tartják lehetségesnek, hogy munkát találjanak és már az aktív munkakeresésről is lemondanak.

A 15 éves és idősebb fogyatékos személyek döntő többsége a fentiek miatt, s egészségi állapotukra is tekintettel nem keres munkát, illetve nem tartozik a munkanélküliek közé. Ennek ellenére négy százalékuk, több mint 20 ezer fő, ezen belül 12 ezer fő munkanélküli nyilatkozott úgy, hogy munkát keres, megélhetése érdekében szívesen dolgozna. A munkát kereső fogyatékos személyek olyan fogyatékosok közül kerülnek ki, akiknek fogyatékossga kevésbé súlyos, és úgy gondolják, hogy még ilyen nehéz egészségi állapot mellett is tudnának dolgozni. Leginkább a mozgássérült és a bizonytalan kategóriájú egyéb fogyatékos személyek keresnek munkát, de a gyengénlátók és nagyothallók közül is többen jelezték munkába állási szándékukat.

A 2001. évi népszámlálást megelőző évtized gazdasági és társadalmpolitikai gyakorlatának másik lényeges következménye, hogy – a már ismertetett okokból – megnőtt az inaktív keresők száma. Emellett a piacgazdaság térhódításából adódóan a korábbinál szűkebbé vált a valamilyen egészségkárosodásban szenvedő munkavállalók szervezett foglalkoztatásának a lehetősége, aminek következtében e munkavállalók közül sokan rokkantsági nyugdíjasok lettek; mások – akiket egészségügyi problémáik a „teljes foglalkoztatottság” időszakában érdemlegesen nem gátoltak az aktív kereső tevékenységben – a létszámleépítések hatására elvesztett munkahelyük helyett nem az átmeneti munkanélküli-segélyt vagy támogatást, hanem inkább a rokkantsági nyugdíjazás lehetőségét választották. Végeredményben – a fiatalabb korcsoportokat is érintően – erőteljesen bővült a rokkantsági nyugdíjban részesülők köre.

Ez a tendencia jól látható a fogyatékos emberek gazdasági aktivitás szerinti összetételében, mivel körükben sokkal jobban emelkedett az inaktív keresők aránya, mint a nem fogyatékos személyek között. Ez természetesen a korösszetétel módosulásából is következik, tekintettel arra, hogy a fogyatékos emberek körében az időskorúak aránya a nem fogyatékosokénál jobban emelkedett. A rokkantsági nyugdíjasok számának növekedése is hasonló tendenciát jelez, mivel a fogyatékos emberek között nagyobb volt e növekedés, mint amit a fogyatékossgban nem szenvedők körében tapasztaltunk.

A fogyatékos személyek gazdasági aktivitás és a fogyatékoság összevont típusa szerint 2001

A fogyatékoság összevont típusa	Összesen	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső			Eltartott
				együtt	ebből:		
					saját jogú	rokkantsági	
					nyugdíjas, járadékos		
Testi fogyatékos	100,0	7,0	1,5	85,7	42,0	37,1	5,8
Látássérült	100,0	13,0	2,9	72,3	44,1	18,8	11,7
Értelmi fogyatékos	100,0	7,0	1,2	47,2	8,5	33,1	44,6
Hallássérült	100,0	11,0	2,0	77,2	52,1	16,4	9,8
Egyéb fogyatékos	100,0	10,3	2,9	75,0	24,4	45,7	11,8
Összesen	100,0	9,0	2,0	76,7	35,9	34,1	12,2

Más megközelítésben a rokkantsági nyugdíjasok között 1990-ben 25 százalék volt a magukat fogyatékosnak tekintő emberek aránya, 2001-re ez a mutató 34 százalékra emelkedett. Figyelemre méltó, hogy még 2001-ben is a rokkantsági nyugdíjasok közel kétharmada nem jelezte, hogy valamilyen fogyatékosága van, mely részben azt jelentheti, hogy – főleg a fiatalabb korosztályoknál – a rokkantsági nyugdíjasok egészségi állapota nem olyan súlyos, hogy a munkaerőpiacon – ha lenne munka – ne tudnának elhelyezkedni. A fogyatékos emberek gazdasági aktivitása a fogyatékoság típusától is függ. Nyilvánvaló, hogy főleg azok tudnak munkát vállalni, akiknek a fogyatékosága kevésbé súlyos. (Más kérdés, hogy jól működő szociálpolitikai rendszerben meg kellene találni annak a módját, hogy minden fogyatékos embernek, aki képes valamilyen munkatevékenységre, legyen állása, hiszen a rehabilitációban nagy szerepe van a munkavégzésnek.). Az összevont kategóriákon belül a vakok (5,8 százalék), a mozgássérültek (6,3 százalék) foglalkoztatottsága volt a legalacsonyabb értékű, az értelmi fogyatékosok 7 százalékos aránya is az átlagnál alacsonyabb. Ugyanakkor a nagyothallók, illetve a gyengénlátók körében a foglalkoztatottak aránya 10,7, illetve 15,7 százalékot ért el. Általánosságban is figyelemre méltó, hogy a fogyatékos emberek döntő többsége valamilyen jövedelemmel – főleg nyugdíjból származóval – rendelkezik, ebből a szempontból az értelmi fogyatékosok vannak nehezebb helyzetben, mivel körükben a legnagyobb az eltartottak aránya. (Ez természetesen azzal is összefügg, hogy ebben a kategóriában a legnagyobb a gyermekkorúak aránya, amit az is jelez, hogy az összes 0–14 éves fogyatékos gyermek közel 37 százaléka értelmi fogyatékos.)

Az a már részletesen ismertetett körülmény, hogy gazdasági aktivitás tekintetében az ország területileg erősen megosztott, a fogyatékos és nem fogyatékos emberek foglalkoztatottságára egyaránt igaz. A fogyatékos emberek körében a legmagasabb a foglalkoztatottak

aránya a közép-magyarországi régióban (11,1 százalék) és a legalacsonyabb Észak-Magyarországon (6,3 százalék). Településtípus szerint vizsgálva az adatokat, míg Budapesten lakó fogyatékosok 12,5 százaléka dolgozott, addig ez a mutató a községek esetében csak 6,7 százalék volt. (Az alapvető különbség a város és község között van, mert a megyeszékhelyeken és a többi városban is az ott lakó fogyatékosok közel 12 százaléka talált magának munkát.)

VIZSGÁLATOK A MUNKAADÓK KÖRÉBEN

Munkaerő-piaci elemzéseink Magyarország hét régiójának állami, nonprofit és forprofit szervezetei körében készült, ún. strukturált kérdőívek alapján. Az elemzés szerkezetét tekintve egyfelől táblázatos összesítésben, másfelől szöveges tartalomelemzés formájában mutatjuk be az egyes szervezeteket szektoronkénti bontásban. A tartalomelemzésen belül – a kutatás szempontjából fontos – olyan kérdéseket érint, mint: általános információk, a fogyatékos személyekkel kapcsolatos attitűdök, akadálymentesítési gyakorlatok, a fogyatékos személyek foglalkoztatása, valamint az intézményi kommunikáció. Emellett kiemelt szereppel illettük azt a kérdést is, hogy milyen dokumentumok és szabályzatok segítik a szervezet működését, s minek mentén végzik mindennapi munkájukat. Az egyes régiós elemzések esetében a szervezeti munka áttekintése után általános következtetéseket fogalmaztunk meg – a három szektor összehasonlítását is magában foglalva – a fogyatékos személyekkel kapcsolatos attitűdre, foglalkoztatási gyakorlatra és jövőképre vonatkozóan. A vizsgált szervezetek (149 szervezet) esetében általánosságban elmondható, hogy valóban jelentős törekvéseket kell tenniük még a fogyatékos személyek foglalkoztatásában, ennél azonban még sürgetőbb változást igényel az a szemléletmód, amelyet az érintett csoporttal szemben kialakítottak.

AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ

AZ ÁLLAMI SEKTOR

Az állami szektorból 6 különféle szervezetet vizsgáltunk a régióban, összefoglaló adataik az alábbi táblázatban találhatóak.

1. táblázat. Észak-alföldi állami/önkormányzati cégek adatai

	ÉA-Á1	ÉA-Á2	ÉA-Á3	ÉA-Á4	ÉA-Á5	ÉA-Á6
fenntartó	HBM önkormányzat	HBM önkormányzat	Debrecen MJV önkormányzat	Debrecen MJV önkormányzat	Nyíregyháza MJV önkormányzat	Nyíregyháza MJV önkormányzat + NGYIK
tevékenység	könyvtár	múzeum	könyvtár	óvoda	pályázatfigyelés, jogi tanácsadás, képzések, pro- gramok	
foglalkoztatottak száma	39	100	68	27	5	81
felsőfokú foglalkoztatottak	32	60	43	14	4	61
nők/férfiak	31/8	75/25	58/10	26/1	3/2	61/20
fogyatékossgal élő foglalkoz- tatottak	nincs	nincs, de a közeljövő- ben lesz	nincs	nincs	1	1
alapító okirat	+	+	-	+	+	+
szmsz	+	+	+	+	-	+
kollektív szerződés	+	-	-	+	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	-	+	+	-
esélyegyenlőségi program	+	+	+	+	-	+
juttatásokra és támogatásokra vo- natkozó szabályzat	+	kollektív szerződés szabályozza	kollektív szerződés szabályozza	+	-	+
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	-	+	-	+
etikai kódex	+	-	+	-	-	-

A vizsgált intézmények önkormányzati fenntartásúak, a foglalkoztatottak száma 5 és 100 fő között alakul, minden intézményben a dolgozók nagyobb hányada felsőfokú végzett-

séggel rendelkezik, és a női dominancia is tetten érhető. Fogyatékos munkatársat (egy-egy személyt), mintegy „mutatóba”, a vizsgált közintézmények harmada foglalkoztat. Alapító okirata mindegyik intézménynek van, de az összes többi dokumentum nem teljes körűen található meg. Legkevésbé etikai kódex és minőségbiztosítási dokumentáció található az intézményeknél. Esélyegyenlőségi programmal furcsa módon pont a nyíregyházi Esélyek Háza nem rendelkezik csak.

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

A vizsgált körben a fogyatékoság definíciójának központi eleme a „normális, mindennapi” életvitelt korlátozó probléma, állapot, például: *„szellemi és testi visszafogottság, korlátozottság”,* vagy *„veleszületett vagy egészségügyi probléma, ami korlátozza cselekvőképességét, élettani funkcióit (mozgás, látás, gondolkodás)”*, *„olyan fizikai vagy szellemi képességek hiánya, ami a mindennapi életet, megélhetést, társadalomban való létezését hátrányosan érinti”*. Találkozhattunk olyan definícióval is, amely az átlagostól való eltérést, a másságot emeli ki, de volt, aki a WHO átfogó definíciójára hivatkozott: *„minden egészségkárosodott csoport, akiknek életminőségében változást hozott (pszichotikus problémák is)”*. Az Esélyek Háza munkatársai kiemelték, hogy a minisztérium csak a látás-, hallás-, értelmi és mozgássérültekre korlátozza a meghatározást, ezt kevésnek, bővítésre szorulónak tartják. A vizsgálatunkba került iskola pragmatikus megközelítést alkalmaz: *„Az iskola azt a gyereket tartja annak, akit a szakértői bizottság annak minősített.”*

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítésbe minden megkérdezett állami intézmény beleértette a fizikai mozgáslehetőségek szabadságát, például mozgássérültek számára rámpa, lift, esetleg látássérülteknek vezetőcsík biztosítását, de emellett szórványosan felmerült – nyilván az egyes intézmények speciális profiljával összefüggésben – több egyéb elem is, pl. a látássérültek részére honlap, olvasható információk, tapogatható kiállítás, illetve bármiféle segítség, ami egyenlő esélyeket biztosít bármilyen fogyatékos személynek. Emellett volt, ahol kiemelték, hogy az esélyegyenlőségi gondolkodásforma és magatartás nemcsak pénz, hanem jó szándék kérdése is, *„pl. egy ügyfélszolgálati munkatárs nem megijed egy fogyatékosággal élőtlől, hanem akar és tud segíteni. Egyenlő esély és hozzáférés.”* A megkérdezettek kisebb hányada tág értelmezéssel azt vallja, hogy az akadálymentesítés a feltételek biztosítása a fogyatékos személyeknek ahhoz, hogy a nem sérült emberekhez hasonló eséllyel tudják a mindennapi életüket szervezni.

A vizsgált állami intézmények kevesebb mint fele akadálymentesített, ha az egy intézményként felvett, de 13 fiókkal rendelkező városi könyvtárat ekként vesszük figyelembe. Az új közintézmények esetében megoldották az akadálymentesítést (lift, mozgássérült-

WC, vezetősík), más intézmények a közlegő felújítástól remélik ezt. A többi intézmény szeretne akadálymentesíteni, és ehhez pályázati forrásokat próbál szerezni, eddig sikertelenül. Az erre a célra szolgáló forrásokat rendkívül szükségesnek ítélik.

„Minden akadálymentesített (rámpa, lift, mozgássérült-WC, vezetősík) – modern, 2 éve épült épület, tervezéskor az előírásokat figyelembe vették.”

„Még nem akadálymentesítettünk, de 2010-ben lesz teljes épület- és kiállításfelújítás, akkor készül rámpa, lift, WC, EU-s pályázati forrásból.”

A vizsgált óvodában semmiféle akadálymentesítést nem sikerült eddig megoldani, noha több fogyatékos gyermeket is gondolnak. Többszöri sikertelen pályázás ellenére ezt a tevékenységet a jövőben is folytatni tervezik. Az Esélyek Háza munkatársai bérelt irodában dolgoznak, ahol korábban egy mozgássérült kisfiú lakott, a lakás akadálymentes, az épületben van lift, a bejáratnál rámpa, de standard méretű kerekesszék nem fér be az ajtókon. Az ilyennel érkező ügyfélhez lemennék az utcára. Állandó helyszínt keresnek, ehhez önkormányzati segítséget várnak – esetleg a 2010-ben felújítandó városi művelődési házban.

A fogyatékos munkatársak foglalkoztatása

A vizsgált 6 közintézményből 2 alkalmaz 1-1 fogyatékos munkatársat, de elvileg nyitottnak mutatkoznak a többiek is. A jövőre nézve fogyatékossgal élők további alkalmazására vonatkozó konkrét tervvel az intézmények fele rendelkezik, egy helyen került fel egyértelműen, hogy a rehabilitációs járulék motiváló erő, egy másik esetben közmunkaprogram keretében igényelt egy intézmény fogyatékos munkatársat adminisztratív munkakörbe. Érdekes, hogy mindkét fogyatékos munkatársat foglalkoztató intézmény kiemelte, hogy az érintett munkatárstól a beosztásának megfelelően mindent elvárnak, tehát a dolgozó teljesen alkalmas, rátermett, képzésben, támogatásban ugyanúgy részesül, mint a többi munkavállaló. A törvényben garantált állami támogatásokat, juttatásokat egy intézmény veszi igénybe, egy pedig majd a jövőben fogja.

Noha a megkérdezett közintézmények mindegyike nyitottnak bizonyult a fogyatékos munkavállalók foglalkoztatására, ennek feltételei nem igazán adóttak az általános munkaerő-piaci helyzet miatt, amit jól illusztrál az alábbi idézet: *„Létszámstop van, egy meghirdetett álláshelyre százan jelentkeznek.”* Tehát nincs státusz, nincs pénz. Van, ahol csak a Munkaügyi Központ által ajánlott embereket veszik fel. Az egyik közintézményben konkrét lépéseket is tettek fogyatékos személyek alkalmazására: közcélú/közhasznú munkára kiírt pályázaton indulva ilyen munkatársat kértek. A fogyatékos személyeket is oktató iskola szeretné a saját diákjai közül a legjobbakat megtartani, folyamatban van egy mozgáskorlátozott számítástechnikus alkalmazása.

A vizsgálatba került óvodába 6 fogyatékos kisgyermek jár.

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

Az összes vizsgált közintézményben legfőképpen a napi szintű személyes kapcsolattartást, a (gyakran flottás) mobiltelefonokat, esetleg ritkábban az e-mailt és egy esetben a Skype-ot említették. Egy közintézményben vannak szervezett csapatépítő események. Egy intézményben, a nyíregyházi Esélyek Házában a vezető alapfokú jelnyelvi tolmács végzettséggel is rendelkezik. Ugyanez az intézmény SMS-ben tartja siket ügyfeivel a kapcsolatot. Egy másik intézményben a látássérült munkatárs felé közvetlen felettese továbbítja az írásos kérdéseket, üzeneteket.

A vizsgált közintézmények mindegyike külső kommunikációjában a nyitottságot, elfogadást hangsúlyozta. A múzeum és könyvtárak esetében számos, fogyatékossgal élőknek szervezett speciális szolgáltatásról, rendezvényről értesülhettünk. Az Esélyek Háza esetében nagyon is tudatos és rendszeres sajtómegjelenések vannak mind a nyomtatott, mind az elektronikus fórumokon, nem titkolt szemléletformáló céllal.

A fogyatékossgal témaköre a vizsgált észak-alföldi közintézményekben eltérő módokon jelenik meg: a művelődési profilú intézményekben a rendezvények, programok, beszerzések (pl. hangoskönyv-állomány), illetve az esedékes épületfelújítás okán, az oktatási intézményekben pedig a gondozottakkal, diákokkal kapcsolatban.

A közintézmények keretein belül megjelenő, kimondottan a fogyatékossgal élőköt segítő egységek, programok, szervezetek a vizsgált intézmények harmadában nem voltak. Az intézmények nagy részében többféle fogyatékossgszervezettel, intézménnyel, védőnői, városi egészségügyi szolgálattal való együttműködést említettek. Az együttműködés tartalma a közös képzéseken való részvételtől a közös szupervízió, közös rendezvényeken, fejlesztéseken át a szakmai gyakorlatokig terjed.

Mindegyik vizsgált intézménynek vannak kapcsolatai, együttműködései más fogyatékossggal élőkkel kapcsolatos szervezetekkel. Rendezvények esetén, pályázatokban (TIOP, TÁMOP) gyakran vesznek részt ilyen együttműködésben. A Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár évente megrendezi a fogyatékossggal élők hetét, az épületben helyet biztosítanak a fogyatékossgszervezetek programjainak, ünnepek előtt árusítási lehetőséget biztosítanak a fogyatékos szervezeteknek, a vakvezető kutyák könyvtári mozgásának gyakorlására tereplehetőséget nyújtanak a kutyakiképzőknek. A debreceni Déry Múzeumba sok látássérült felnőtt és gyermek jár, számukra műtárgymásolatokkal „Tapogató délután” és több más tematikus program, a Down-kóros és autista gyermekeknek külön délutáni foglalkozások biztosítottak. Siketek és nagyothallók számára hangos tárlatvezetésre van lehetőség. Mivel a múzeum még nem akadálymentesített, a mozgáskorlátozottak, ha csoportosan jönnek, hoznak rámpát, ha egyénileg, a vagyonsörök segítenek nekik. A jelenlegi szabályozás szerint 1 sérült emberrel 2 fő ingyenesen látogathatja a múzeumokat. A TÁMOP 3.2.8. programja keretében a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum értelmi fogyatékos gyerekeknek szóló programokat nyújt.

A vizsgált közintézmények zömében nem rendelkeznek semmilyen kifejezett szereppel a fogyatékos emberek foglalkoztatását, érdekképviseletét illetően. A nyíregyházi Esélyek

Háza képviselőjének véleménye szerint a fogyatékos szervezetek zárkóztak, nehezen mozdulnak, nem szívesen vállalják a közmegjelenést, főleg a régi rutin miatt. A nagy taglétszámú fogyatékos szervezetek elnyomják a kicsiket, az újakat, valamint az állam is inkább őket támogatja, rájuk írnak ki pályázatokat is. A pszichés problémákkal küzdők például rendszeresen kimaradnak e forrás szerzési lehetőségekből. A foglalkoztatással kapcsolatban úgy vélik, noha az önkormányzat kért fogyatékossgal élőt valamilyen állás-helyre, de csak kényszerből. A kisebb cégek nyitottabbak, a nagyobbak szeretnék letudni ezt a kötelezettséget.

A NONPROFIT SZERVEZETEK

A vizsgált 8 nonprofit szervezeten belül külön szegmenst alkot a két fogyatékos személyeket alkalmazó védett szervezet, nemcsak azért, mert alkalmazottaik száma is nagyságrendekkel magasabb, mint a többi szervezeté (kétezeren felüli létszámok szemben a 3-66 fős szervezetekkel), de a foglalkoztatottak megoszlása is nagyon eltérő. Ez utóbbi csoportban a felsőfokú végzettségűek és a nők dominálnak, míg a védett foglalkoztató szervezeteknél ugyan a dolgozók többsége nő, viszont a szignifikánsan képzetlenebbek, illetve nagyon jelentős a fogyatékossgal élő munkatársak aránya. Megjegyzendő azonban, hogy a másik 6 vizsgált NGO felében is foglalkoztatnak fogyatékos munkavállalókat. A közsférához hasonlóan alapító okirat és szmsz minden szervezetnél van, de kollektív szerződés csak egy kht.-nál, illetve esélyegyenlőségi terv, juttatásokra, támogatásokra vonatkozó szabályzatok is csak kevesebb mint a szervezetek felében.

Mit tekintenek fogyatékossgagnak?

A vizsgált nonprofit szervezetek a közsféra intézményeihez hasonlóan vélekednek a fogyatékossgáról. Volt, ahol taxatív felsorolták a különféle érintett csoportokat, de általában a normálistól való eltérésként, a tevékenységek, lehetőségek korlátozottságaként értelmezik. *„Az átlagtól, normalitástól való eltérés, ami visszafordíthatatlan, a mozgást, látást, hallást, értelmi képességet, beszédet érinti. Akkor is fogyatékossg, ha korai életszakaszban kialakuló, tartósan fennáll.”*, *„valaki nem képes valamilyen tevékenységet önállóan elvégezni testi vagy szellemi hiányosságai miatt.”*, *„olyan emberek, akiknek esélyei és lehetőségei behatároltak”*, *„valaki testileg és szellemileg valamilyen tevékenységben korlátozott”*. Nagyon pragmatikus megközelítésben: *„valaki nem képes azt a termelési kapacitást hozni, amit egy ép ember tudna”*.

²² Ebből 544 mozgáskorlátozott, 6 hallássérült, 4 látássérült, 18 értelmi fogyatékos, 15 halmozottan fogyatékos. Többség betanított és szakmunkás. Kp.: Nyíregyháza és számos telephely országoserte.

²³ Megváltozott munkaképességű, fogyatékkal élő mind szellemi, mind fizikai dolgozó.

²⁴ Egyes telephelyeken.

²⁵ Csak a rehabilitációra vonatkozóan van, a cég rehabilitációért felelős igazgatója készítette.

2. táblázat. Észak-alföldi nonprofit szervezetek adatai

Cégnév	ÉA-N1	ÉA-N2	ÉA-N3	ÉA-N4
tulajdonos	hazai magán, védett szervezet	soft alapítvány a gyermek- rehabilitációért	kiemelten köz- hasznú egyesület	kiemelten köz- hasznú egyesület
tevékenység	élelmiszer-csomagolás, faipar, könnyűipar	korai fejlesztés	családsegítés	tanácsadás, érdekvédelem szolgáltatás
foglalkoztatott száma/ ebből felsőfokú végzettségű	2111 25	7 6	3 2	12
nő/férfiak	1417/694	7/7	2/1	8/4
fogyatékos munkatárs	657 ²²	nincs	nincs	12 mozgáskorlá- tozott
alapító okirat	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	-
kollektív szerződés	-	-	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	-	+/-
esélyegyenlőségi program	+	-	-	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	+	-	-	-
minőségbiztosítási dokumentáció	+ ²⁴	-	-	-
etikai kódex	+	-	+	+

Cégnév	ÉA-N5	ÉA-N6	ÉA-N7	ÉA-N8
tulajdonos	Debrecen Önkormányzata	Debrecen Önkormányzata	hazai magán	magyar, védett szervezet
tevékenység	rendezvényszervezés, moziüzemeltetés, vá- rosi nagy programok	állatkert, vidámpark	művészeti központ	csomagolóesz- közök, varrodák, nyomda, vegyes termékek
foglalkoztatott száma/ ebből felsőfokú végzettségű	66 27	54 10	32 19	2400 90
nő/férfiak	37/29	18/36	22/10	1560/840
fogyatékos munkatárs	2 értelmi fogyatékos	4 rokkant- nyugdíjas nő	0	2200 ²³
alapító okirat	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	+
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	+	+
esélyegyenlőségi program	-	-	+	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	+	-	+	kollektív szerződésben
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	+	+
etikai kódex	+	-	-	+ ²⁵

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés tekintetében a nonprofit szervezeteknél a hozzáférhetőség dimenziója volt a legdominánsabb, de persze a fizikai mozgáslehetőségek biztosítása is több helyen megjelent. *„A közlekedéssel kapcsolatos akadálymentesítés a legelterjedtebb, de inkább a hozzáférés a lehetőségekhez.”* *„Mindenki számára hozzáférhető és elérhető legyen minden olyan hely, ami számára fontos.”* A látássérültekre utalás két szervezetnél jelent meg.

A közintézményeknél tapasztaltakhoz hasonlóan, az új épületekben működő szervezetek irodája akadálymentesített. A két, fogyatékossgal élőket foglalkoztató szervezet esetében az egyes telephelyeken az ott dolgozók speciális igényei szerint megoldott az akadálymentesítés. *„Minden munkahely az ott dolgozók adottságaihoz igazított, 24 telephely plusz egy központ. Mozgássérülteknek: WC és vizesblokk. Ahol siketek dolgoznak, van jel-tolmács, fontosabb értekezleten igénybe veszik. Gyengénlátók részére speciális világítóberendezések, útvonal-felfestések, lépcsők széle jelölve. Minden üzemben vannak segítő személyek: segítenek a közlekedésben, ételmelegítésben, a munkaanyagok elvitelében a dolgozókhöz.”*

Néhány esetben az iroda bérelt volta az akadálymentesítés megkülsője. Minimális megoldásként a vizsgált szervezetek negyedénél rámpát készíttettek.

A fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált nonprofit szervezetek negyede speciális foglalkoztató. Ezeknél a szervezeteknél *„Mindenki egészségi állapotának/képességének megfelelő helyen dolgozik, munkaköri leírásuknak megfelelő munkát várnak el tőlük. Egy diplomás szakmunkát végez, de sérülése miatt csak erre képes. Megkülönböztetik a közösségi (nem képes értéket termelni), illetve a rehabilitációs (értéket előállító folyamat) munkavégzést. A felvétel rendje az, hogy 90 napos próbaidő alatt közösségi munkát végez a jelentkező, utána a felügyelővel közösen döntenek arról, hogy a továbbiakban közösségi avagy rehabilitációs munkára osztják be.”* Egy mozgássérülteket segítő szervezetnél mindenki középfokú végzettségű tanácsadó, mozgáskorlátozott. A kulturális programokat szervező cég két értelmi fogyatékos kollégát foglalkoztat, akiket nagyon kedvelnek, 4 éve véglegesítették őket, a közös programokon részt vesznek. Csak olyan munkát bízhatnak rájuk, amit gond nélkül el tudnak végezni, de ezt el is várják tőlük. Teljes mértékben számítanak rájuk az adott munkakörben, és ugyanazokat a juttatásokat kapják (cafeteria), mint az „ép” kollégák. Intézményi felügyelőjük vigyáz rájuk, másrészt szorosan együttműködik a munkaadó cég vezetőivel. Szinte minden fogyatékossgal élő foglalkoztató szervezet külön hangsúlyozta, hogy a munkaköri leírásuknak megfelelően mindenben számítanak rájuk, de az abban leírtakat maximálisan el is várják tőlük.

A szervezetek alig több mint harmadánál nem foglalkoztatnak fogyatékos munkavállalót.

A vizsgált NGO-k fele nem rendelkezik a fogyatékos személyek foglalkoztatását ille-

tően hosszú távú elképzelésekkel. Vagy egyáltalán nem foglalkoztatnak ilyen embert, és ezt nem is tervezik, vagy úgy tartják, ezek a tervek nem speciálisan csak erre a célcsoportra vonatkoznak. A hosszú távú elképzelések tekintetében a foglalkoztató célszervezetek szintén speciális alcsoportot képeznek. Az egyik esetben 2010-ben jár le szervezet hároméves szerződése a SZMM-mel, és a várható további szigorítások miatt valószínűleg elbocsátások lesznek, nem lesz támogatás. Emellett a hároméves szerződési ciklusokat fejlesztések tekintetében túlságosan is rövid időnek ítélik. A másik esetben tréninget szerveztek, hogy a dolgozók átlássák a cég működését, a pénzügyeket. Erre azért volt szükség, mert a folyamatos fejlesztések hatására nőtt a dolgozók igény szintje, de a gazdasági válság és egyéb okok miatt a további fejlesztések elmaradása elégedetlenséget váltott ki sokakban.

Az állam által garantált speciális juttatásokat a nonprofit szervezetek fele igénybe veszi. *„Állami támogatás nélkül nem tudnának talpon maradni. Az egyik üzem pl. napi 1,5 millió forintba kerül, és termelt érték csak 150 ezer Ft. Nagyon súlyos gond az, hogy évről évre szigorodnak a feltételek, és kevesebb a pénz.”* Egy esetben beszámoltak arról, hogy két értelmi sérült munkatársukat annak ellenére megtartották, hogy a két évig utánuk járó támogatás már lejárt, azóta félállásban, „normál” státuszban alkalmazzák őket.

Elviekben a fogyatékosok (további) foglalkoztatásától egyik megkérdezett szervezet sem zárkózik el (*„nem volt még ilyen jelentkező, de nem zárkózunk el”*), de azért aggodalmaiknak hangot adtak többen is: csak gyógypedagógust tudnak alkalmazni, ott pedig szigorú egészségügyi előírások vannak. Ha lenne rá forrás, szívesen alkalmaznának mozgássérült adminisztrátort. Avagy az irodai munkákat elvileg elvégezhetné fogyatékosággal élő, a gyakorlatban azonban nehezen kivitelezhetőnek tartják ezt. Nehezen felmérhető, hogy egy fogyatékosággal élő alkalmazott milyen hatással lenne a néha agresszív, részeg stb. ügyfelekre. Máshol a szűkös anyagi lehetőségek miatt nem bővítik a létszámot, de mindenképpen mozgássérültet foglalkoztatnának.

Motivációként a nonprofit szervezetek esetében is legtöbbször a társadalmi felelősségvállalás merült fel, de az esetek negyedében a gazdasági tényezőket is megemlítették.

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

A szervezet méretétől természetesen nagyban függ a kommunikáció jellemző módja: kicsiknél és nagyoknál is legfőképpen a napi szintű személyes kapcsolattartás. Emellett a mobiltelefont, ritkábban az e-mailt említették. Emellett egy helyen heti rendszerességgel esetmegbeszélésre, burn-out tréningre is sor kerül.

A fogyatékos személyek felé speciális elemként említették a rehabilitációs csoport egyénre szabottan készített terveit, fejlesztéseket. Máshol a fogyatékosággal élő dolgozóknak: szóban részletesen elmagyarázzák a papír alapú leírt dolgokat is, és tájékoztatják intézményi felügyelőjüket is. A számos telephellyel rendelkező foglalkoztató célszervezetnél akadálymentesített a kommunikáció (jeltolmácsok, nagybetűs levelek). Road show jellegű értekezleteket tartanak az üzemvezetőkkel. Hatfős rehabilitációs csapat dolgozik 4-5 üze-

menként: ők szociális szakemberek, egyénre szabott rehabilitációs tervet készítenek minden alkalmazottra.

A nonprofit szervezetek külső kommunikációja a fogyatékos személyekkel kapcsolatban meglehetősen változó; az egyik szélsőség: a „tulajdonosok általában elzárkóznak a médiától, de van honlap, kommunikációs vezető, titkárság”, a másik: „a vezető Gordon-instruktor, APV tréner, szívesen fogadnak hallgatókat, egyéb látogatókat, hospitálásra is. Nagyon jó kapcsolat a szülőkkel, a célcsoporttal foglalkozó intézetekkel (pl. FENI). Pályázati pénzből tájékoztató szóróanyagot készítettek, amit az összes megyei orvosi rendelőbe elküldtek. Jó kapcsolat a klinikákkal, NIC centrummal, azaz főként egészségügyi intézményekkel és szakértői bizottságokkal állnak kapcsolatban.” A közintézményekhez hasonlóan speciális rendezvények, programok kapcsán néhány nonprofit szervezetnél is mint célcsoport szerepelnek a fogyatékossgal élők, ilyen rendezvények miatt több fogyatékosszervezettel is szoros kapcsolatban vannak. „Van fogyatékosbarát honlap, a kiállításokra ingyen jöhetnek, ezt szórólapokon, honlapon is hirdetik. Befogadás, elfogadás, segítés, kedvezmények.”

Megjelenik az a nagyon általános megközelítés is, miszerint a szervezet bárkinek segíti a fogyatékos személyek is megszólítottak érezhetik magukat.

A nonprofit szervezetek csekély hányadában jelenik meg hangsúlyosan a belső kommunikációban a fogyatékossg: vagy tényleg a mindennapok integráns része, vagy programok, speciális események kapcsán merül fel.

A vizsgálatba került nonprofit szervezetek közül csak egy jelezte, hogy semmiféle kapcsolatot nem tart más fogyatékos személyekkel kapcsolatos szervezetekkel. Néhányan sok szervezettel működnek együtt: „drogprevenció, ÁNTSZ-hajléktalanok, szenvedélybetegek, helyi iskolák és óvodák, felsőoktatási intézmények, gyermekjóléti szolgálat, Értelmi Sérült Gyerekek és Szüleik Egyesülete, Debrecen város Szociálpolitikai Kerekasztal”. „Gyermekprogramok, gyermekrehabilitáció szervezése – 1 hét nyári tábor, munkaképesség fejlesztése, munkába segítés, tagok életkörülményeinek javítása, szabadidős tevékenységek szervezése számukra. Egyesületi nap az idősebb korosztálynak, egészségügyi szolgáltatások, kiállítás szervezés, ünnepségek.” Emellett néhányuknak vannak együttműködéseik más szervezetekkel a fogyatékossgal élőkkel kapcsolatban. A korai fejlesztők kiterjedt kapcsolatrendszere például: „iskolák, szakértői bizottságok, FENI, oktatási bizottság, speciális bölcsődei és óvodai csoportok. A Gyermekrehabilitációs Központtal egy épületben van. Ők adják az egészségügyi jellegű szolgáltatásokat, szoros együttműködés, közös heti megbeszélések, az egyéni fejlődések rendszeres továbbkísérése.” A fogyatékosok szervezeti rendszeresen megkeresik a Kölcsény Központot az adott rendezvény, műsor kapcsán, pl. Virágkarnevalon külön utat és védett helyet biztosítottak az előre bejelentkezett fogyatékossgal élőknek, a Főnix Csarnokban a kerekesszékesek jó, ugyanakkor könnyen megközelíthető helyet kapnak a koncerteken, külön úton közlekedhetnek. Csoportos kéréseket egyedi elbírálással lehetőség szerint mindig teljesítik. Az állatkertnek szívégye a fogyatékos személyek felkarolása, ha előre jelzik érkezésüket, segítenek, árkedvezményt kapnak, külön kérésre pluszprogramot szerveznek. Az Értelmi Fogyatékosok Nevelőotthona rendszeres látogató náluk, kedvezményes belépőt és állatetetés lehetőséget

séget biztosítanak az otthon gondozottjainak. Az Állatkertben Illatkert is van, ahol Braille-írásos táblákon is bemutatják a növényeket. A hagyományos táblák készítéséhez kikérték a Vakok Egyesületének véleményét (betűtípus, méret). Az állatkerti látogatás kiegészülhet speciális foglalkozásokkal értelmi és látássérülteknek, amelynek tematikáját a csoport igényeihez igazítják, szakvezetést adnak, vetélkedőket szerveznek. Az Illatkert kialakításakor az Állatkert kezdeményezte a kapcsolatot a látássérültek egyesületével. Látásfogyatékosokkal élőknek „tapogató”: tollak, tojások, csontok, bőrök állnak rendelkezésre. Siketek és nagyothallók részére hanggyűjtemény készült. Rendszeresen jönnek vegyes csoportok is.

A Pro-Team Rehabilitációs Kht. Hajdú-Bihar megye harmadik legnagyobb foglalkoztatója. Véleményük szerint szükséges lenne a rehabilitációs szakma érdekképviseletére.

GAZDÁLKODÓ SZERVEZETEK

A vizsgált profitorientált cégek mérete viszonylag kicsi, 2 és 55 fő között mozog. Ez utóbbi ruhaipari vállalat kivételével a felsőfokú végzettségűek aránya a legnagyobb a vizsgált cégekben. Fogyatékos munkatársa csak egy cégnek van. Ugyan alapító okirattal minden cég rendelkezik, mint ezt a törvény is előírja, de a többi dokumentum igencsak szórványosan fordul elő, esélyegyenlőségi tervet például egyetlen vizsgált cégnél sem találunk.

3. táblázat. Észak-alföldi gazdasági szervezetek

	ÉA-G1	ÉA-G2	ÉA-G3	ÉA-G4	ÉA-G5
fenntartó	hazai	hazai	külföldi	hazai	hazai
tevékenység	webes szolgáltatások, programozás, hálózatépítés	könyvvizsgálat	férfikonfekciógyártás, kis- és nagykereskedelem	ajándéktárgykereskedelem, gravírozás, képkeretezés	mérnöki tevékenység
foglalkoztatottak száma	3	19	55	3	2
felsőfokú foglalkoztatottak	3	17	5	1	2
nők/férfiak	0/3	14/5	49/6	2/1	1/1
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	–	–	1 ²⁶	–	–
alapító okirat	+	+	+	+	+
szmsz	+	+	–	–	–
kollektív szerződés	–	–	–	–	–
stratégiai, fejlesztési terv	–	+	–	–	–

²⁶ Hallássérült, középfokú végzettséggel varrónőként dolgozik a gyártósoron.

esélyegyenlőségi program	-	-	-	-	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	kollektív szerződés szabályozza	-	+	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	+	-	-	+
etikai kódex	+	+	-	-	-

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

A profitorientált cégek fogyatékoság definícióiban vagy a különféle fogyatékoságok felsorolását, vagy a főként munkavégzés szempontjából megnyilvánuló akadályoztatottságot emelik ki: „látásgyengeség, hallássérülés, hiányzó végtagok”, avagy „testi és szellemi korlátok, esetleg mozgásában korlátozott vagy hallássérült”, „a munkavégzés szempontjából nem, vagy nem teljes mértékben tudja elvégezni a rá bízott feladatokat.” Egy meghatározásban felmerült a sérülés veleszületett, illetve szerzett jellege is.

A foglalkoztatással kapcsolatban kizáró okok nyilvánvalóan szoros kapcsolatban állnak a cég által végzett tevékenységgel, mindazonáltal e csekély minta alapján azt mondhatjuk, a mozgáskorlátozottság tűnik a leginkább elfogadható sérülésnek a legtöbb munkaadó számára. „Munkánkban nagyon fontos a látás, a szóbeli kommunikáció. Megfelelő végzettségű és tapasztalatú mozgássérült esetleg szóba jöhetne.” A látássérülés konkrét kizáró okként mind az öt vizsgált cégnél felmerült, míg két esetben a hallássérülés is.

„A varroda veszélyes üzem, nem dolgozhat látás- vagy mozgássérült, nem fér oda a varrógéphez, nem éri el a szabázasztalt. Az értékesítésen elképzelhető lenne kis mértékben hallássérült ember alkalmazása. Az adminisztrációban szívesen foglalkoztatnának fogyatékosággal élőt, de nagyon jól képzett, gyakorlott munkaerőre van szükségük.” „Mivel vevőkkel, megrendelőkkel kell foglalkozni, fontos, hogy jól lásson, könnyen mozogjon.”

A cég mérete is meghatározó lehet: „Ha nagyobb cég lennénk, tudnánk mozgáskorlátozottat alkalmazni, de pillanatnyilag erre nincs lehetőségünk, mivel jelenleg ketten végzünk mindenféle munkát (irodában, terepen, ügyfélnél).”

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés a megkérdezettek több mint fele számára kimondottan a közlekedés, ügyintézés lehetőségét jelenti, azaz főként a mozgáskorlátozottakra gondoltak: „önállóan, külső segítség nélkül megközelíthesse azt a helyet, ahová menni akar, normál erőfeszítéssel, külső segítség nélkül”. Egy cég kifejezetten a munkavégzésre vonatkoztatta az akadálymentesítést: „Lehetővé tesszük egy fogyatékosággal élő számára, hogy egy adott

tevékenységet elvégezhesen úgy, mint az »épek«, elérhetővé tesszük a munka tárgyát és eszközét.”

Az akadálymentesítés szinte sehol sem megoldott, illetve ha igen, ez is inkább a véletlennek köszönhető: az egyik cég bérelt irodában működik vadonatúj akadálymentesített épületben, de ez nem volt szempont, mivel minimális az ügyfélforgalmuk, inkább ők járnak ki másokhoz a terepre. Általában azonban pont ezért nem akadálymentesítenek: a bérelt irodát nincs lehetőségük átalakítani, legalábbis ezt állítják.

A fogyatékos munkatársak foglalkoztatása

A vizsgált 5 cég közül csak az egyik foglalkoztat egyetlenegy fogyatékossgal élő személyt, és hosszú távon sincsenek ilyen személyek foglalkoztatásával kapcsolatos távlati célkitűzéseik. Egyik vizsgált forprofit cég sem vesz így tehát igénybe semmiféle ilyen esetre államilag garantált juttatást. Valószínűleg általános lehet az egyik cég által megfogalmazott vélemény, miszerint a cégek nem ismerik a jogszabályokat, valószínűleg megérné egy fogyatékossgal élő foglalkoztatni, de eddig még nem kellett ezzel foglalkozniuk, nem kellett megnézniük a jogi szabályozást. Egy másik cég arra hivatkozott, *hogy régen volt rehabilitációs jegyzőkönyv, ez 67,5%-os sérültség esetén pontosította a vállalható munkaköröket. Jelenleg ilyen nincs, ami gond, mert az a szabályozás értelmű volt a munkaadónak és a munkavállalónak egyaránt.* Bizonyos százalékos arány felett a cég mentesült egyes befizetésektől. Találkoztunk olyan céggel, ahol kifejezetten úgy gondolják, hogy jobban megéri pályakezdőt vagy nyugdíj előtt állót felvenni.

Ennek ellenére a vizsgált cégek állításuk szerint „nem zárkoznak el” fogyatékossgal élők foglalkoztatása elől, habár hangsúlyozzák, ami végül is profitorientált cégek esetében érthető, hogy „csak a szakmai tudás és tapasztalat számít. Munkaerő-felvételnél nézik a végzettséget, referenciákat, és a személyes meggyőzés is fontos számukra”. Mivel a jelenlegi helyzetben a cégek zöme nemigen tud terjeszkedni, a fogyatékos személyeket csak jelenlegi munkatársaik helyett tudnák alkalmazni. Ezt pedig még a támogatások ellenére sem feltétlenül tartják kifizetendőnek. *„A jelenlegi munkatársak annyira megbízhatóak, hogy nem szeretnénk leváltani őket, nem biztos, hogy a kiközvetített munkanélküliek vagy fogyatékossgal élők után járó kedvezmények ellensúlyoznák a felmerülő problémákat. Csak hosszas próbálkozás után találtunk tisztességes, becsületes, munkájához értő eladókat, többszörösen bírságotlák a céget számlaadás elmulasztása miatt, ill. néhány alkalmazott megdézsmálta a kasszát”.*

A motivációt illetően a következő véleményt is hallottuk: *„Kicsi a cég, nem engedheti meg magának a bevételcsökkentő lazaságot, toleránsabb magatartást. A munkatársak kiválasztásánál a szakmai tapasztalat és tudás, a megfelelő kereskedői hozzáállás és a pénzkezelés miatt a megbízhatóság számít.”*

A vizsgált forprofit cégek esetén tehát a társalmi felelősségvállalás eszméje csekély mértékben nyoma a latban, amint az a fentiekből kiderült, alulinformáltak, így alapvető-

en a szakmai tudást, tapasztalatot, gazdaságossági szempontokat mérlegelik új munkaerő felvételekor.

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

A köz- és nonprofit szférához hasonlóak a kommunikáció módjai. A vizsgált körben az egyetlen alkalmazott hallássérült kollégával lassabban, artikuláltabban beszélnek, ő szájról olvas. A fogyatékoság tematikája a vizsgált cégek esetében sem azok külső, sem belső kommunikációjában nem merült fel. A fogyatékosággal élők segítésére, támogatására sem tudtak a vizsgált cégek jelenleg példákat hozni. Jellegzetes megjegyzés: *„jelenleg nincs karitatív tevékenységünk”*. Egyetlen cég említett üzleti kapcsolatot a megváltozott munkaképességűeket foglalkoztató Pirehabbal. Nagyon elégedettek a munkájukkal, jó minőségű árut szállítanak, teljesen megbízhatónak tartják őket.

A három szféra összehasonlítása, következtetések

A vizsgált régióban (is) megállapítható, hogy a nonprofit szféra és – kisebb mértékben ugyan, de a profitorientált szférához képest sokkal inkább – a közszféra a legnyitottabb a fogyatékosággal élő emberek munkaerő-piaci integrációját illetően. Ezt többek között a következő elemek jelzik:

- Mind a fogyatékoság, mind az akadálymentesítés meghatározásai sokkal árnyaltabbak, komplexebbek.
- Esélyegyenlőségi tervvel, valamint a dolgozókat védő egyéb dokumentumokkal leginkább a közszféra intézményei és a nonprofit szervezetek rendelkeznek.
- A közintézmények vagy már akadálymentesítettek, vagy ennek megvalósítására erősen törekednek, azonban jelenleg nincs fedezet a szükséges átalakításokra – ami a törvényi szabályozás fényében eléggé elkeserítő. De legalább tematizált a probléma, és van erre irányuló akarat.
- A fogyatékosággal élőket foglalkoztató nonprofit szervezetek érintett telephelyei akadálymentesítettek, ugyanígy a célcsoportot segítő szervezetek is megoldották ezt a problémát.
- Az állami támogatásokat a foglalkoztatáshoz leginkább a nonprofit szervezetek tartják fontosnak, de a közintézmények is igénybe veszik őket. A profitorientált szférára a vonatkozó ismeretek hiánya tűnik jellemzőnek. Tájékozatlanságuk, a munkaerő túlkínálata, valamint a fogyatékosággal élőkkel való kapcsolatok hiánya miatt nem is motiváltak az ilyen „problémásabb” munkavállalók alkalmazására. Tehát a fogyatékosággal élők foglalkoztatását legkevésbé a profitorientált szférában tudják elképzelni, az erre vonatkozó ismeretek szintje is itt tűnik a leg-

csekélyebbnek. Ez érthető is, hogy ez a szféra a leginkább izolált ilyen szempontból: a közintézmények és a vizsgált nonprofit szervezetek közül számos külön speciális célcsoportként dolgozik a fogyatékossgal élők különféle csoportjaival, és sokkal intenzívebb kapcsolatokat ápol, együttműködésekert tart fenn fogyatékossgal élők szervezeteivel, őket segítő, képző intézményekkel.

- Ugyan a vizsgált szervezetek mintája nem reprezentatív, de a jelenleg vizsgált körben mindenképp a nonprofit szervezetek foglalkoztatnak leginkább fogyatékossgal élőket, míg legkevésbé a profitorientáltak. A közintézményekben lehet, hogy csak „mutatóba” vannak fogyatékossgal élő személyek, de ennek szemléletformáló hatása is nagyon jelentősnek tekinthető.
- A társadalmi felelősségvállalás eszméje egyáltalán nem elterjedt a vizsgált profitorientált szervezetek körében, vagy legalábbis háttérbe szorul egyéb szempontok mögött.

AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ

Az alábbi tanulmány a FOGYAT77 kutatás részeként az Észak-Magyarországon végzett terepmunka eredményeit foglalja össze. A kutatók a régióban összesen huszonnégy intézményt, szervezetet és vállalatot kerestek fel: 8 állami szektorban működő intézményt, 7 nonprofit szervezetet és 7 profitorientált vállalkozást. A minta nem reprezentatív, de a kérdésekre adott válaszok mindenképpen betekintést engednek abba, hogy az egyes területeken hogyan gondolkodnak a különböző fogyatékossgal élők foglalkoztatásáról, illetve milyen arányban, milyen munkakörökben vannak jelen a fogyatékossgal élő munkavállalók az adott területeken.

Az elemzést először külön elvégezzük mindhárom szférában, majd az összefoglalásban összehasonlítjuk az egyes szférák területén szerzett tapasztalatokat.

Az Észak-Magyarországon felkeresett nyolc állami szervezet önkormányzati fenntartású, szociális, oktatási és kulturális feladatok ellátó intézmény. Nyilvánvalóan a tevékenységi jellegek miatt erős női dominancia figyelhető meg a foglalkoztatottak között, és legtöbb esetben a felsőfokú végzettségű alkalmazottak aránya is igen magas.

A különböző szervezeti dokumentumok közül a szervezeti és működési szabályzat mindenhol, az alapító okirat az Esélyek Házán kívül minden intézményben megtalálható. Esélyegyenlőségi program a hat intézményből háromban van, illetve az Esélyek Háza az önkormányzatét alkalmazza. Etikai kódex csak a családsegítőben és a könyvtárban van érvényben. Az előbbiben a Szociális Munkások Etikai Kódexe, az utóbbiban a Könyvtárosok Etikai Kódexe az irányadó, vagyis nem külön intézményi, hanem szakmai dokumentumok vannak érvényben.

Fogyatékossgal élő munkavállalót a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Múzeumi Igazgatóság, a miskolci Esélyek Háza és a Miskolc Városi Könyvtár foglalkoztat. Az előbbi intézményben a megváltozott munkaképességű alkalmazottak teremőri és éjjelőri feladatokat látnak el (az interjúalany nem tudta megmondani, pontosan hányan), míg az utóbbiban a mozgáskorlátozott alkalmazott szervezési munkákat végez. A könyvtárban öt fogyatékos alkalmazott van: egy hallássérült, három mozgássérült, és egy „leszállékolt” munkatárs. Emellett a szakképző iskolában is dolgozik egy mozgásában korlátozott pedagógus, aki azonban az interjúalany szerint nem tartja önmagát fogyatékos munkavállalót.

ÁLLAMI SEKTOR

1. táblázat. Észak-magyarországi állami/önkormányzati cégek adatai

	ÉM-Á1	ÉM-Á2	ÉM-Á3	ÉM-Á4
fenntartó	állam/önkormányzat	állam/önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat
tevékenység	családsegítés, gyermekjóléti feladatok ellátása	múzeumi tevékenység (19 múzeum felügyelete és működtetése)	hátrányos megkülönböztetések elleni tevékenység: civil kapcsolattartás, képzések, konferenciák	film- és videógyártás, műsorszolgáltatás
foglalkoztatottak száma	8 (főállás) + 2 (részmunkaidő)	185	3	4 (főállás) + 10 (külső munkatárs megbízással)
felsőfokú foglalkoztatottak	10	134	2	1
nők/férfiak	9/1	135/50	3/0	2/2
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	-	nincs pontos adat	1	-
alapító okirat	+	+	-	+
szmsz	+	+	+	+
kollektív szerződés	+	-	-	+
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	-	+
esélyegyenlőségi program	+	+	külön nincs, az önkormányzaté	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	+	-	+	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	+	+
etikai kódex	+	-	-	-

	ÉM-Á5	ÉM-Á6	ÉM-Á7	ÉM-Á8
fenntartó	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat	állam/önkormányzat
tevékenység	közművelődés	nyilvános könyvtári tevékenység	fiatal felnőttek segítése	fogyatékos és hátrányos helyzetű tanulók oktatása, nevelése, rehabilitációja
foglalkoztatottak száma	15	56	3	70
felsőfokú foglalkoztatottak	7	35	2	59
nők/férfiak	8/7	49/7	3/0	57/13
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	-	5	-	-
alapító okirat	+	+	+	+

szmsz	+	+	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	+
stratégiai, fejlesztési terv	+	-	-	+
esélyegyenlőségi program	-	-	-	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	-	-	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	-	+
etikai kódex	-	+	-	-

A fogyatékoság koncepciója

A fentiekből is látható, hogy egyáltalán nem egyértelmű, hogy a munkaadók/munkál-
tatók mit tekintenek fogyatékoságnak: a saját koncepción és a törvényi kereteken kívül
beesőzhat a megítélésbe a fogalmak keveredése (pl. rokkantnyugdíjas), vagy a saját beso-
rolás is. Ennek megfelelően a hat interjúalany meglehetősen szerteágazóan értelmezte a
fogalmat. Általában megkülönböztetik a fizikai és az értelmi fogyatékoságot. Az egészen
„puritán”, felsorolás jellegű definíciók („*aki ténylegesen nem hall, nem lát, aki kerekés szé-
kes, nem pedig aki bottal, mankóval jár*”, „*hallás/látás/mozgás és pszichés problémákkal küz-
dő emberek*”, „*első pillantásra is látszik, tapasztalható*”) mellett feltűnnek az életvitelre és
munkaképességre utaló megfogalmazások is („*aki el tudja látni a feladatát, az nem fogya-
tékos*”). Mindemellett az egészen bonyolult okfejtések is előfordulnak. Mindent összegezve
látszik, hogy az interjúalanyok érzik a „politikailag korrekt” megfogalmazás elvárását, de
kifejezetten a munkához kapcsolódó, a munkavégzés speciális igényeire kiterjedő definíci-
ót nem fogalmazzák meg.

Akadálymentesítés

Mint ahogy azt az egyik interjúalany is megjegyezte, akadálymentesítés alatt legtöbbször azt
értik, hogy az adott épületek mozgáskorlátozottak számára is megközelíthetőek, használ-
hatóak legyenek. Ez a válaszadók között is így alakult, és a legtöbbször elsőként a mozgás-
sérültek részére kialakított illemhelyeket, lifteket, rámpákat említették mint az akadály-
mentesítés legfontosabb eszközeit. A válaszadók fele ugyanakkor megemlítette a vakok
érdekében történő akadálymentesítést. Egy esetben történt kísérlet általánosabb megfo-
galmazásra: „*A fogyatékosággal élők is tudják intézni a mindennapi életüket, ügyeiket. Ne
szoruljanak mások segítségére, egyedül, önállóan tudjanak intézkedni és közlekedni.*”

A vizsgált intézmények nagy része valamilyen szinten akadálymentesítettnek tekint-
hető. Ezekben általában biztosított a mozgássérültek bejutása, belső mozgása, illetve
mindenhol van számukra kialakított mellékhelyiség is. Ezen túl csak a Mikszáth Kálmán

Művelődési Központban és a szakiskolában vannak a gyengénlátók helyzetét könnyítő elemek, pl. vezetőcsík is. A legnagyobb hiányosságok a Gyarmati Média Kht.-nál vannak, amelynek a székhelye bérelt, nem akadálymentesített épületben van. Az interjúalany elmondása szerint saját pénzből ugyan elvégezhetnék az akadálymentesítési munkálatokat, erre azonban nincs keretük. A Múzeumi Igazgatóság központi épületébe Miskolcon nehéz a bejutás, nem akadálymentesített.

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A fogyatékos személyek konkrét foglalkoztatási körülményeire vonatkozó kérdésre csupán az Esélyek Háza és a Miskolci Könyvtár esetében történt értékelhető válaszadás. Az Esélyek Házában egy középfokú végzettségű, mozgáskorlátozott alkalmazott van, aki koordinációs, szervezési és médiakapcsolati feladatokat lát el. Az intézmény nem vesz igénybe ehhez a foglalkoztatáshoz kapcsolódóan semmilyen külön juttatást, és az általános motívációkon kívül elsősorban a társadalmi felelősségvállalás vezérli.

A Miskolci Könyvtárban egy diplomás, leszázalékolt könyvtáros, egy érettségizett hallássérült titkárnő és három mozgáskorlátozott alkalmazott dolgozik, utóbbiak takarítói munkakörben. Támogatásokat, juttatásokat itt sem vesznek igénybe.

A többi hat intézményben nem számoltak be részletesen fogyatékos személyek foglalkoztatásáról, és konkrét erre irányuló tervekről sem történt említés. Szinte mindegyik esetben megjegyezték azonban, hogy egyáltalán nem zárkóznak el a fogyatékos munkavállalók felvételétől, hiszen a fő szempont a szakmai hozzáértés, a megfelelő szakmai háttér és munkavégzés. Ugyanakkor van, ahol külső okok (jellemzően forráshiány) miatt eleve nem tudják bővíteni a foglalkoztatást. Erősebb társadalmi felelősségvállalásból fakadó elkötelezettségről a szakképző iskolában számoltak be, ahol a fő motíváció annak a szomorú ténynek ismerete, hogy az oda járó fogyatékos gyerekeknek is mennyi problémát jelent az iskola utáni elhelyezkedés.

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció terén minden megkeresett intézményben dominálnak a hagyományos formák: az élőbeszéd és a telefonos érintkezés. Két intézményben említették az e-mailes, interneten keresztüli kommunikációt mint a kollégák egymás közti információcseréjének jellemző formáját, illetve egy helyen a Skype-on keresztüli beszélgetést, amit elsősorban költséghatékonysági szempontból vesznek igénybe.

A fogyatékos munkavállalókkal kapcsolatos belső és külső kommunikációról szóló kérdések gyakran zavarba ejtették a válaszadókat. Ahol dolgozik fogyatékos munkavállaló, ott a válasz általában az, hogy a belső kommunikáció nem különbözik a más munkavállalókkal kapcsolatos kommunikációtól, míg ahol nem dolgozik fogyatékos munkavállaló,

ott nem nagyon értik, hogy mire utal a kérdés. A külső kommunikációval kapcsolatban elkülöníthetők azok az intézmények, ahol ennek nagyon is gyakorlati relevanciája van: például azt kell kommunikálni, hogy az intézmény akadálymentesített, vagy jelezni kell a fogyatékos személyek számára szervezett speciális programot.

Szervezeti kereteken belül csak két intézményben, a szakképző iskolában és a családsegítőben vannak jelen külön egységek és programok ezen a téren: alapítvány és közhasznú egyesület formájában végeznek munkát a fogyatékos személyek érdekében.

A fogyatékoság témájában érintett szervezetekkel egy kivételével minden intézménynek van legalább informális kapcsolata, de többeknek akár formális is. Így például a Miskolci Könyvtárnak együttműködési szerződése van a helyi vakok intézetével, a szakképző iskolának más speciális iskolákkal, a családsegítő pedig többszintű kapcsolatot ápol a mozgáskorlátozottak egyesületével.

NONPROFIT SZERVEZETEK

2. táblázat. Észak-magyarországi nonprofit szervezetek adatai
Összefoglaló adatok: nem fogyatékosággal élőkkel foglalkozó szervezetek

	ÉM-N1	ÉM-N2	ÉM-N3	ÉM-N4	ÉM-N5	ÉM-N6	ÉM-N7
szervezeti forma	szövetkezet	közhasznú egyesület	kiemelten közhasznú alapítvány	kiemelten közhasznú alapítvány	egyesület	kiemelten közhasznú alapítvány	kiemelten közhasznú alapítvány
tevékenység	lakásfenntartás, karbantartás, társasházkezelés	hátrányos helyzetűek otthoni segítése, munkaerő-piaci szolgáltatások	erkölcsi nevelés, képzés, karitatív tevékenység	beteg gyermekek kezelése alatt a család lakhatásának, együttlétének biztosítása	érdekvédelem, kulturális tevékenység, segítségnyújtás akadálymentesítésben	fogyatékosággal élők gondozó-nevelő otthona	foglalkoztatás segítése, önálló életvitel támogatása, szabadidős tevékenységek
foglalkoztatottak száma	3	9 (főállású) + 3 (megbízásos)	25	1	1 (főállású) + 3 (alkalmi, megbízással, tiszteletdíjjal)	26	113
felsőfokú foglalkoztatottak	2	7	nincs adat	1	0	2	12
nők/férfiak	2/1	11/1	7/18	1/0	3/1	24/2	64/49
fogyatékosággal élő foglalkoztatottak	-	1	-	-	3	2	76
alapító okirat	+	+	+	+	+	+	+

szmsz	+	+	+	+	+	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	-	-	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	+	-	-	+	+	-	-
esélyegyenlőségi program	-	+	-	-	-	+	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	+	-	-	+	+	+
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	-	-	-	+	+
etikai kódex	-	+	-	-	+	+	+

Észak-Magyarországon hét nonprofit szervezet került be a kutatásba. Ezek közül három kifejezetten fogyatékos személyek segítségével foglalkozik, míg négy más területen fejt ki tevékenységét. Mivel az adatgyűjtés során rögzített válaszaik is markánsan eltérnek, az elemzés során is külön kerülnek vizsgálati górcső alá.

A fenti, két csoportba sorolt szervezetek legjellemzőbben egyesületi vagy alapítványi formában működnek. A nem fogyatékos munkavállalókra koncentráló szervezetek közül egy lakásfenntartással és -karbantartással, egy oktatással és neveléssel, egy hátrányos helyzetűek segítségével, egy pedig beteg gyermekek és hozzátartozóinak segítségével foglalkozik. A fogyatékos személyekkel foglalkozó szervezetek között találunk érdekvédelmi szövetséget, gondozó-nevelő otthont és segítőszervezetet. Ezek a szervezetek általában kis foglalkoztatók: alkalmazottaik száma 1 és 25 között mozog. Egy kivételt találunk, a Szimbiozisz Alapítványt, ahol több mint 100 ember dolgozik. A tevékenységek jellegéből fakadóan a legtöbb szervezetnél túlsúlyban vannak a női dolgozók: a karitatív, segítőszakmákban ez általános jelenség. Egyedül az erkölcsi neveléssel foglalkozó Logos Hungary Alapítványnál nagyobb a férfiak aránya. Fogyatékos munkavállalót a nem fogyatékos személyekre koncentráló szervezetek közül csak egy foglalkoztat, ám a másik csoportba tartozó szervezetek mindegyikében dolgozik ilyen alkalmazott. Alapító okirata, illetve szervezeti és működési szabályzata mindegyik szervezetnek van. Általánosságban elmondható, hogy a fogyatékos személyeket foglalkoztató szervezeteknél elterjedtebb az etikai kódex, az esélyegyenlőségi program és a minőségbiztosítási dokumentum is, mint a más szervezeteknél.

A fogyatékoság koncepciója

A szervezetek jellegéből fakadóan ezekben az esetekben általában összetettebb fogyatékoságdefiníciókkal találkozunk. A fogyatékos személyeket foglalkoztatók megfogalmazása természetszerűleg különösen alapos („*Négy alapvető csoport van: mozgás, látás, hallás*

és értelmi sérültség, de más betegségek is korlátozhatják az emberek mozgását és lehetőségeit, pl. dialízises vesebetegek. A fogyatékoság lehet veleszületett, vagy balesetből származó maradandó probléma.”), vagy épp magyarázó jellegű, vagyis mintegy saját missziót fejez ki. A nonprofit szervezetek körében gyakoribbak az általánosabb szinten megfogalmazott definíciók is: „Minden olyan személy, aki állapotából fakadóan valamilyen korlátozással él.” „Minden olyan mentális vagy testi elváltozás, ami bármilyen szinten akadályozza az embert ön- és fajfenntartásában, társadalmi integrálódásában.”

Akadálymentesítés

Az ebben a körben észlelhető összetettebb szemléletmód az akadálymentesítés definiálásában is tetten érhető. Sokkal ritkább az egyszerű eszközöket érintő felsorolás, és sokkal gyakrabban adnak a kérdezettek általános, nem csak a mozgáskorlátozottak igényeit érintő válaszokat. Ez így van még a Mozgáskorlátozottak Egyesülete esetében is: „A fogyatékossgal élő ember úgy tudja használni a környezetét, úgy tudjon élni, szolgáltatásokhoz hozzáférni, hogy ne szoruljon más segítségére”. Vagy más megfogalmazásokban: „Építési technikák, amelyek megkönnyítik a fogyatékos emberek társadalmi beilleszkedését, szolgáltatásokhoz való hozzájutását.” Ugyan a többi definíció általában a mozgáskorlátozottak fizikai akadályainak megszüntetésére utal, mégis szembeszökő, hogy ebben a körben jóval többször hangzott el a fizikai nehézségek megszüntetése mellett a társadalmi integráció és közösségi részvétel érdekében történő akadálymentesítésre való utalás.

A konkrét akadálymentesítési tevékenységek változóan alakulnak. A két olyan intézmény, ahol bentlakásos ellátás történik (Ronald McDonald Ház, Szeretet Alapítvány Otthona) teljesen akadálymentesített a mozgáskorlátozottak számára, a Szeretet Alapítvány otthonának belső kialakítása pedig alkalmazkodik az értelmi sérültek igényeihez is. A Szimbiózis Alapítvány telephelye is akadálymentesített nemcsak mozgáskorlátozottak, hanem vakok számára is. Ugyanakkor ironikus módon, bár a Mozgáskorlátozottak Balassagyarmati Egyesületének központja akadálymentesített, szécsényi, önkormányzati tulajdonban lévő irodájuk nem. A Gondoskodás Egyesületnél a bejutás biztosított, és igény szerint jeltolmács is rendelkezésre áll. A Logos Alapítvány irodája bérelt helyiségként nem akadálymentesített, csakúgy, mint a Lakásfenntartó Szövetkezet Központja, amely azonban a kezelésében lévő házakba (rám pával) biztosítja a mozgáskorlátozottak bejutását.

A fogyatékos személyek foglalkoztatása

A nem kifejezetten fogyatékos személyeket foglalkoztató szervezetek közül csak a Gondoskodás Egyesületnél található fogyatékos munkavállaló: itt egy megváltozott munkaképességű, középfokú végzettségű alkalmazott dolgozik nonprofit ügyintéző munkakörben. Az ő foglalkoztatását támogatja a Munkaügyi Hivatal.

A fogyatékos személyeket foglalkoztató szervezetek mindegyikénél dolgozik fogyatékos munkavállaló. A Szeretet Alapítványnál egy középfokú végzettségű mozgássérült adminisztrátor és egy látássérült gyógymasször áll alkalmazásban. Az Alapítvány igénybe vesz bértámogatásokat a foglalkoztatásukhoz. A Balassagyarmati Mozgáskorlátozottak Egyesületénél a négy alkalmazott közül három fogyatékos munkavállaló: a tiszteletbeli elnök, az irodavezető és az ügyintéző is mozgáskorlátozott. Foglalkoztatásukhoz jelenleg nem vesznek igénybe állami támogatást. A legtöbb fogyatékos személy az ebben a körben legnagyobb foglalkoztatónál, a Szimbíózis Alapítványnál dolgozik. Itt 12 autista, 10 mozgássérült, 41 értelmi sérült, 6 látássérült és 7 hallássérült alkalmazott van. A fogyatékos munkavállalók közül csupán egy hallássérült munkatársnak van felsőfokú végzettsége, aki tb-ügyintézőként dolgozik a szervezetnél. Egy fogyatékossgal élő munkavállalónak van szakmunkás-bizonyítványa, ám a legtöbben kisegítő és fizikai munkát végeznek. A fogyatékos munkavállalókat jellemzően háromféleképpen alkalmazzák: az intézményi foglalkoztatásúak, akik a különböző műhelyekben dolgoznak (szöveg, ajándékkészítés, térkögyártás stb.); az akkreditált képzésükben olyan munkahelyi gyakorlatot szerezhettek különböző kisegítő munkakörökben a sérült emberek, amelyek segítenek a függetlenség megerősítésében és a munkahelyi kompetenciák kifejlesztésében; végül a „Támogatott Foglalkoztatás” program keretében a nyílt munkaerőpiacra közvetítik ki fogyatékos ügyfeleiket, és helyben segítenek a betanításban, beilleszkedésben. Az alapítvány igénybe vesz állami támogatásokat, főképp a képzések megvalósításához.

A fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatban is főképp ennek a szervezetnek vannak hosszú távú elképzelései, hiszen itt lényegi profil ez a kérdéskör. Folyamatosan terveznek továbbképzéseket, fejlesztéseket és egyéb juttatásokat is (pl. speciális szállítási vagy szabadidős lehetőségeket). A jövőben hasonlóképp tervezik folytatni a fogyatékos személyek foglalkoztatását és foglalkoztatásának segítségét, amire az interjúalany szerint mind jogi, mind gazdasági, mind pedig társadalmi felelősségvállalásból fakadó motivációik is vannak. A Szeretet Alapítvány szintén tervezi a fogyatékos munkavállalók számának bővítését, ha erre lehetősége lesz. Elsődleges szempont a szakmai hozzáértés, de számításba veszik az így kalkulálható támogatásokkal járó gazdasági előnyöket is. Ezért is pályáztak meg kilenc csökkent munkaképességűnek/fogyatékosnak biztosított alkalmazotti helyet. A többi szervezetnél jelenleg nem tervezik, hogy fogyatékos munkavállalókat alkalmaznának, annak ellenére, hogy szinte mindenhol megemlítették, hogy ettől, elsősorban a társadalmi felelősségvállalás miatt egyáltalán nem zárkoznak el. Ugyanakkor a rossz gazdasági helyzet szinte mindegyik szervezetnél megakadályozza a létszámbővítést, és legfeljebb önkéntesek munkájára támaszkodhatnak.

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció mindegyik szervezetben a hagyományos módokon történik (telefon, élőszó, esetleg faliújság, internetes csatornák). A fogyatékos munkavállalókkal való

kommunikációra csak a Szimbiózisnál van egyedi eszköz is: a Szimbiózis-naptár a különböző programokat mutatja be. A fogyatékossgal kapcsolatos kommunikációt és a külső kapcsolatokat illetően ismét érdemes külön vizsgálni a kifejezetten fogyatékos személyeket foglalkoztató, illetve a más tevékenységet végző szervezeteket, hiszen előbbieket természetesen végzik ilyen tematikájú tájékoztatást, sőt egyes esetekben ez kifejezett céljaikhoz tartozik. Ilyen például a Balassagyarmati Mozgáskorlátozottak Egyesülete, ami főleg szóróanyagokon és a MEOSZ honlapján végzi külső kommunikációját. Az egyesület szoros együttműködik a többi Nógrád megyei mozgássérült-egyesülettel és a Gondoskodás Egyesülettel is.

A Szeretet Alapítványnak szintén alapvető kérdés a fogyatékos személyek elfogadásáról szóló kommunikáció, és részben ezt szolgálja tevékenységük is. Ennek keretében például együttműködnek a sajsózentpéteri Pattantyús Szakképző Iskolával, akik az otthonban végezhetik gyakorlatukat is. A szervezeten belül működik a Fogyatékosügyi Civil Műhely, és más szervezettel is ápolnak kapcsolatot (pl. vakok helyi egyesülete), de ahogy az interjúalany megjegyezte, viszonylag kevés idő marad a más szervezetekkel való kommunikációra. A Szimbiózis Alapítvány folyamatos külső kommunikációt végez szóróanyagokkal, lapmellékletekkel és saját havilapjával. Számos más szervezettel tartanak kapcsolatot. A nem kifejezetten a fogyatékos személyekre koncentráló szervezetek közül a Gondoskodás Egyesület kommunikál a fogyatékossgal kapcsolatban, és együttműködik a Mozgáskorlátozottak Egyesületével. A Ronald McDonald Ház állandó kapcsolatban áll a Pető Intézettel, ezenfelül minden olyan intézményt megkeresnek, ahol ápoltsaik gyógykezelése folyik.

GAZDÁLKODÓ SZERVEZETEK

3. táblázat. Észak-magyarországi gazdasági szervezetek adatai

	ÉM-G1	ÉM-G2	ÉM-G3	ÉM-G4	ÉM-G5	ÉM-G6	ÉM-G7
szervezeti forma	bt.	kft.	kft.	kft.	zrt.	bt.	kft.
tulajdonszerkezet	magyar	magyar	magyar	magyar	magyar	magyar	magyar
tevékenység		műanyag-feldolgozás, -értékesítés	számítás-technikai kereskedelem, szervizelés	kéményseprő-ipari szolgáltatás	személyszállítás	vendéglátás, szállásadás	tervezés
foglalkoztatottak száma	3	10	2	18	113	9	4
felsőfokú foglalkoztatottak	3	2	0	2	2	2	3

nők/férfiak	1/2	8/2	0/2	5/13	11/102	6/3	1/3
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	-	1	0	-	1	-	-
alapító okirat	+	+	+	+	+	+	+
szmsz	-	+	+	+	+	-	+
kollektív szerződés	-	-	-	+	+	-	+
stratégiai, fejlesztési terv	-	+	+	+	+	+	+
esélyegyenlőségi program	-	-	-	-	+	-	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	-	-	-	+	+	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	+	+	+	+	+	-
etikai kódex	-	-	-	+	+	-	-

A felkeresett cégek és vállalkozások tevékenysége meglehetősen szerteágazó. Egy társaság kivételével, ahol a foglalkoztatottak száma száz fölötti, az összes cég kisméretű, 2 és 20 fő közötti alkalmazottal. A sokféle tevékenységből kifolyólag a felsőfokú végzettséggel rendelkező alkalmazottak és a női alkalmazottak aránya is meglehetősen eltérő.

A dokumentumok közül, nyilván az eltérő törvényi szabályozás miatt, csupán egyetlen cég rendelkezik esélyegyenlőségi programmal (az egyébként állami fenntartású Nógrád Volán). Alapító okirata mindegyik cégnek van, és többnyire szmsz-szel és stratégiai, fejlesztési tervvel is rendelkezik. A többi dokumentumtípus azonban csak szórványosan fordul elő.

A fogyatékossg koncepciója

A gazdasági szervezeteknél válaszoló interjúalanyok általában felsorolás jellegű definíciókat adtak a fogyatékossg leírásakor, annak ellenére, hogy a nekik szóló kérdőív kifejezetten a munkaszempontú meghatározásra kérdezett rá: „*testi fogyatékossg, mozgásában korlátozott*”, „*szellemi és fizikai fogyatékossggal élők*”, „*testi, vagy szellemi hiányosságokkal élő személy*”.

Akadálymentesítés

Ebben a körben még inkább igaz, hogy az akadálymentesítésen főképp a mozgáskorlátozottak helyzetének könnyítését értik: „*rámpa, felvonó: mozgás megkönnyítése a mozgássérültek számára*”, „*épületbe jutás, feljutás, rámpa, lift*”, „*bárhová bejusson egy mozgássérült*”. A hétből két esetben adtak a kérdezettek valamivel komplexebb definíciót: „*megszüntetni azokat az akadályokat, amelyek megnehezítik a fogyatékosok munkavégzését*”, „*minden megközelíthető, elérhető legyen bármilyen fogyatékossgal élő számára*”.

Ami a tényleges akadálymentesítési lépéseket illeti, a definiáláshoz hasonlóan a konkrét lépések is csak a mozgáskorlátozottakat segítő akadálymentesítésre irányultak. Emellett is négy cégnél semmilyen akadálymentesítés nincs, és nem is terveznek ilyet. Egy cég esetében csak a legalapvetőbb akadálymentesítést oldották meg, azaz: rendelkezésre áll egy rámpa, amelynek segítségével az ezt igénylők bejuthatnak az épületbe. Két esetben az alapvető bejutási megoldások mellett az épületen belül is tettek lépéseket: mozgássérült-mellékhelyiség, sík padló kialakítása.

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált hét vállalat, cég közül mindössze két helyen foglalkoztatnak egy-egy fogyatékos alkalmazottat. A Nógrád Volánál egy hallássérült, szakmunkás végzettségű gépkocsivezető, az LZR Kft.-nél pedig egy mozgássérült betanított munkás dolgozik. De ebben a két esetben sem találunk külön előírást a fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatban, ahogy nincs ilyen jellegű dokumentum a többi cégnél sem. Az a két cég, ahol pedig dolgozik fogyatékos munkavállaló, teljes mértékben meg elégedett a munkavállalók teljesítményével. A velük kapcsolatos hosszú távú tervek mindkét esetben továbbképzéseket jelentenek, ám ezek olyan programok, amelyen minden (nem fogyatékos) alkalmazottnak részt kell vennie, tehát nem kötődnek kifejezetten a fogyatékossgához. A két cég közül egyik sem vesz igénybe semmilyen állam által garantált juttatást, vagy hozzájárulást, sőt az egyik helyen nem is tudtak arról, hogy ez lehetséges. Jellemző, hogy azoknál a cégeknél, ahol nem alkalmaznak fogyatékos személyt, nem ismerik ezeket a lehetőségeket, nem tudnak véleményt formálni a jelenlegi rendszerről. Egyetlen helyen említették, hogy amennyiben alkalmaznának fogyatékos személyeket, akkor igénybe vennék az állami támogatást.

Ami a jövőbeni alkalmazásokat illeti, a cégek nagy része nem készül arra, hogy fogyatékos munkavállalókat vegyen fel. Bár a legtöbb társaságnál kitértek arra, hogy ennek elvi akadályai nincsenek, hiszen a felvételnél az számít, hogy az adott feladathoz van-e a jelentkezőnek megfelelő képesítése, illetve jól végzi-e a munkáját. Két cégnél egyáltalán nincsenek elképzelések fogyatékos személyek foglalkoztatására, és erre különösebb motivációt sem éreznek. Több cégnél említették, hogy a nehéz gazdasági körülmények miatt nem gondolkoznak ezen a kérdéson, hiszen jelenleg nem tudnak létszámot bővíteni, de

amúgy, ha erre lenne anyagi lehetőség, nem zárkóznának el a fogyatékos személyek foglalkoztatásától. Végül két cégnél említették, hogy a munka jellege miatt objektív kötöttségek is vannak.

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció a legtöbb helyen a hagyományos módon zajlik: telefonon, személyesen és esetleg e-mailen. A munkatársak közötti viszonyt mindenhol jónak, barátságosnak és családiasnak jellemezték. Azoknál a cégeknél, ahol van fogyatékos munkavállaló a kapcsolatokat szintén jónak, sőt kiválóknak írták le.

A hét vizsgált gazdasági szervezet közül négy esetében semmilyen külső és belső kommunikáció nem történik a fogyatékossgal összefüggésben. A Next Kft. kiemelt figyelmet fordít fogyatékos vásárlóira, és évek óta üzleti kapcsolatban áll a nyírjesi speciális iskolával, amelynek kedvezményeket biztosít. A Nógrád Volán szintén támogatja az iskolát: kedvezményesen szállítják a tanulókat, és nagyon jó viszonyt alakítottak ki az iskola vezetésével és dolgozóival. A Nyírjes Bt. szintén szoros szálakkal kötődik az iskolához, részben személyes érintettség miatt.

Összefoglalás: a három szféra összehasonlítása

A három gazdasági szférában született eredményeket összehasonlítva azt állapíthatjuk meg, hogy:

- A régióban jelenleg a nonprofit szervezetek a leginkább aktívak és nyitottak a fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatban. Ez nem csak abban nyilvánul meg, hogy konkrétan ezeknél a szervezeteknél találjuk a legtöbb fogyatékos munkavállalót, hiszen egyes szervezetek kifejezetten erre alakultak, vagy ezt a folyamatot segítik.
- A legfontosabb különbség a problematika árnyaltabb felfogásában van. A nonprofit szervezetek képviselői, még ha nem is kifejezetten fogyatékos személyeket foglalkoztatnak, általában kiterjedtebb, érzékenyebb definíciókat adnak a fogyatékossg-ról és az akadálymentesítésről. Ez valószínűleg nagyrészt annak is köszönhető, hogy számukra ez nap mint nap megjelenő téma, és a többi civilvel való kommunikáció miatt az információáramlás is erőteljesebb.
- Ugyanakkor nem lehet azt mondani, hogy az állami szervezetek vagy a vállalkozások elzárkóznának a fogyatékos munkavállalók foglalkoztatása elől (ha csak a munka jellege nem zárja ki az ilyen jellegű foglalkoztatást: pl. a kéményseprők esetében), legalábbis ami a szavakat illeti. Mégis úgy tűnik, hogy a két szereplő nem találja meg egymáshoz az utat: a vállalkozások nem tudnak az állam nyújtotta kedvezmé-

nyekről, és még ha éreznek is társadalmi felelősséget az ügyben, nem tudják, hogyan lehetne ezt realizálni.

- Az akadálymentesítés szintén problémát jelenthet ebben a folyamatban: a drága átalakítások az állami szervezeteknél a törvényi kötelezettségek miatt még csak-csak megtörténnek, de a cégek, vállalkozások sokszor nem tudnak erre áldozni. Az is látszik azonban, hogy egy-egy helyi szervezet mennyit tehet az információátadásért és a kapcsolatok megteremtéséért: a régióban két-három olyan intézmény és szervezet is működik, akiket még a vállalkozások is nagy arányban ismertek, esetleg kapcsolatban is állnak velük. Ezek a szereplők kellő támogatással minden bizonytalanságot komoly munkát végezhetnének a lehetőségek megismertetése és az előítéletek további eloszlatása terén.

A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓ

ÁLLAMI SZERVEZETEK

1. táblázat. Dél-Alföldi állami/önkormányzati szervezetek adatai

Cégnév	DA-Á1	DA-Á2	DA-Á3	DA-Á4 ²⁷	DA-Á5	DA-Á7
tulajdonos	állami	önkormányzat	állami	állami	önkormányzat	önkormányzat
tevékenység	információs központ (könyvtár, hallgatói szolgáltatások, kongresszusi tevékenység)	lásd az Ön-kormányzat és Szervei Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 23/1995. rendelet 1. sz. melléklete és 1. sz. függeléke	európai uniós forrásközvetítés	oktatás, képzés	idősek, fogyatékosok bentlakásos ellátása, ápoló-gondozó otthoni és rehabilitációs intézményi ellátás, szociális foglalkoztatás	fogyatékos személyek otthona, ápoló-gondozó célú lakóotthona és rehabilitációs célú lakóotthona; szociális ellátás
foglalkoztatottak száma	320	8	136	140	306	21
ebből felsőfokú végzettségű	115 fő (JATIK: 1, SZTE: 114)	8	130	140	25	7
nő	192	2	76	78	238	19
fogyatékos munkatárs	–	–	–	nincs adat	1	78
alapító okirat	+	–	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+	+	+
kollektív szerződés	+	–	–	–	–	–
stratégiai, fejlesztési terv	+	–	+	–	–	+
esélyegyenlőségi program		–	+	+	+	–
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	+	+	+	–	+	–
minőségbiztosítási dokumentáció	+	–	+	–	–	+
etikai kódex	–	–	+	–	+	+

²⁷ A Központban regisztráltak száma: kb. 55 megismerés- és viselkedési fejlődési rendellenesség (leginkább diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia), 32 testi fogyatékossgal élő/mozgássérült, 22 érzékszervi fogyatékossgal élő, a többiek vagy egyéb kategória vagy nem tudni pontosan.

Cégnév	DA-Á8	DA-Á9	DA-Á10	DA-Á11	DA-Á12	DA-Á13
tulajdonos	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat	állami	állami	önkormányzat
tevékenység		idősek ápolása, otthoni gondozása, ellátása	szociális ellátás	foglalkoztatás	oktatás	fogyatékos ápoló-gondozó otthonban történő ellátás
foglalkoztatottak száma	70	99	226	590	190	83
ebből felsőfokú végzettségű	12	17	12	457	103	23
nő	65	83	206	370	157	70
fogyatékos munkatárs	1	–	9	4	5	–
alapító okirat	+	+	+	+	+	–
szmsz	+	+	+	+	+	–
kollektív szerződés	–	+	–	–	+	–
stratégiai, fejlesztési terv	+	–	–	+	–	–
esélyegyenlőségi program	–	–	+	+	+	–
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	–	+	–	+	+	–

Általános információk

A vizsgált intézmények általában önkormányzati tulajdonban vannak, a foglalkoztatottak száma 3 és 590 fő között alakul, minden intézményben a nők aránya magasabb, a diplomások száma azonban alatta marad az alacsonyabb iskolai végzettségűekének. Fogyatékos személyeket 7 intézmény foglalkoztat. A dokumentumok kapcsán az arányszámok a következőképpen alakulnak a vizsgált intézményekben: alapító okirat 77%, szmsz 85%, kollektív szerződés 23%, stratégiai fejlesztési terv 38%, esélyegyenlőségi program 54%, juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok 54%, minőségbiztosítási dokumentáció 61%, etikai kódex 23%.

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

A vizsgált szervezetek fogyatékoság definíciója minden szempontra kiterjed. A hiányállapot szempontja egyetlen esetben számottevő a fogyatékoság meghatározásánál. „A fogyatékoság károsodásból eredő funkcionális akadályozottság.”

Megjelenik a tanulói fogyatékoság, született fogyatékoság, szerzett fogyatékoság közötti különbségtétel. Említik továbbá az érzékszervi, mozgásszervi, értelmi vagy kommunikációs képességek elmaradását az átlagtól, amely a társadalmi életben való részvételt akadályozza. Két szervezet is hivatkozik törvényi háttérre. *„Fogyatékoságon és akadálymentesítésen a szociális szakmai által és az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról, az abban foglaltak szerinti meghatározást értjük.”* Külön elemként jelenik meg a munkaerő-piaci szempont. *„Megváltozott munkaképességű személyek, akik valamilyen fogyatékoságuk miatt nem képesek belépni a piacra, vagy kiszorulnak a piacról.”* Olyan meghatározás is tetten érhető, amely kifejezetten a munkavállalás felől közelíti meg a fogyatékoság mibenlétét. *„Minden olyan emberi tényezőt, mely a munka világában különös gondoskodást vagy eltérő szabályokat hordoz magában egy-egy munkavállaló kapcsán.”*

Kiemelésre érdemes az a felvetés, amely tovább szélesítené a fogalom határait. *„Érdekes kérdés, hogy hova tartozik az, aki valamilyen balesetet szenved és valami olyan károsodása lesz, ami korábban nem volt. Ezt a fogalmat, amit a törvény meghatároz, hogy ki tartozik ebbe bele és ki kaphat támogatást, kiterjeszteném lényegesen szélesebbre. Például azt gondolom, hogy egy lisztérzékeny vagy például valamilyen speciális pszichiátriai problémával küzdőt is nevezhetünk fogyatékosnak.”*

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés fogalma elvi és igényszinten egyaránt széles körű. *„Mondjuk akadálymentesítés az, hogy egy honlap elérhető olyan hallgatók számára is, akik valamilyen szer-
vi károsodást szenvedtek. Ugyanolyan esélyegyenlőséggel jusson hozzá minden hallgató az információhoz, a tudáshoz, a különféle munkalehetőségekkel való találkozáshoz. Én a magam részéről azt is akadálymentesítésnek tekintem, hogyha a tanárok értesülnek arról, hogy milyen jogaik vannak a fogyatékosággal élő hallgatóknak, mert akkor ők nem teremtenek akadályt egy vizsgán.”*

Az akadálymentesítés, fizikai értelemben, megoldott a szervezetek döntő hányadában. Értve ezen a következőket: akadálymentes bejárat, épület belső oldalának átalakítása, kapaszkodók, korlátrendszer, felvonó, speciális liftvezérlés, csúszásmentes padozat.

A kommunikáció szempontjából két esetben jelenik meg a jeltolmács, a számítógépes program vakoknak és gyengénlátóknak, egy esetben speciális weboldal.

A fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált szervezetek 50%-a foglalkoztat fogyatékos személyeket, szellemi és fizikai területen egyaránt. Munkakörök tekintetében: könyvtári és irodai munka, ügyintéző, szakács, portás, udvaros, mozgásterapeuta, gyógymasszőr, takarító, növénytermesztési szolgálta-

tással, műszaki és egyéb üvegtermékek készítésével foglalkozó alkalmazott. A szervezetek 60%-a rendelkezik előírással a fogyatékosok foglalkoztatására vonatkozóan.

A munkakörök betöltése kapcsán általános attitűd, hogy nincs hátrányos megkülönböztetés, a szakmaiság számít. „...minden pályázót egyenrangúan próbálunk kezelni, diszkriminációmentesen.” „A megmaradt munkaképességre helyezük a hangsúlyt.” Képzéseket több esetben rendszeresen tartanak a fogyatékos munkatársak számára. A felsőoktatási környezetben ezek kiegészülnek szituációs gyakorlatokkal, pszichológiai tréningekkel. Ugyanezen szintéren állásbörzéket tartanak. Az Esélyegyenlőségi Bizottságban különböző szakemberekből (orvos, jogász, szociális munkás, pszichológus, mentálhigiénikus) álló csoport ülésezik negyedévente, dönt a pályázatokról, rendezvényeket szervez.

Hallgatók esetében szakképzési támogatásokat és egyéb törvény szerinti támogatásokat vesznek igénybe a vizsgált szervezetek, illetve a csökkent munkaképességű dolgozók esetében a foglalkoztatásuk után járó kedvezményeket. Jogszabályi környezetben rögzített támogatásokat egy kivétellel minden cég igénybe vesz.

Általános tendencia, hogy van motiváció a további foglalkoztatásra, a fogyatékos személy állapota és a betöltendő munkakör függvényében. Ez esetben hangsúlyos a számítástechnikai, informatikai képzés. „Önállósági, aktivitásbeli és szociális funkciók képességének fejlesztésével a felelősségvállalás, kockázatvállalás erősödik, ezáltal az emberi méltóság is. Az anyagi önállóság, gyarapodás, hasznosságérzés jelentős motivációs erő.”

A fogyatékos munkavállalók foglalkoztatásának jövője kapcsán két fő probléma fogalmazódik meg: a munkáltatók további ösztönzése és a szociálpolitikai alapon szervezett státuszok fönntartása. „A jogi háttér a fogyatékosokkal élők foglalkoztatására kellőképpen kidolgozott, célszerűbb lenne kevesebb adminisztrációs kötelezettséget róni a fogyatékos személyeket foglalkoztató vállalkozásokra. Azonban a munkáltatók a fogyatékos emberek foglalkoztatásához kapcsolódó támogatási lehetőségekről kevés információval rendelkeznek. Gazdasági szempontból a vállalkozásokat jobban kellene ösztönözni különböző kedvezményekkel arra, hogy fogyatékosokkal élő személyeket alkalmazzanak. Nagybbr társadalmi megbecsülést kellene kapniuk a fogyatékos személyeket alkalmazó munkáltatóknak. A fogyatékosokkal élő emberek foglalkoztatásának számos előnye van: lojalitás, stabil munkavállalói keret, megbízhatóság, elkötelezettség, szervezeti kultúrára való pozitív hatás.” „A fogyatékosokkal élő részére a produktív szociálpolitikai eszközök alkalmazása teszi lehetővé a szociális és társadalmi integrációt. Mára megszűntek azok a klasszikusan fogyatékos emberek részére rendelkezésre álló munkakörök, pl. telefonközpont kezelése, portaszolgálat. Bár intézményünkben is van ilyen munkakör, de nem önállóan, hanem kapcsolt munkakörben...”

A szervezetek szinte mindegyikét rendszeres, kiterjedt és sikeres együttműködés jellemzi más szervezetekkel.

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

A kommunikáció minden szervezet esetében pozitív reflexió tárgya. Egyetlen esetben hangsúlyozódik az autoritás, de a legtöbb esetben kimondottan vagy implikáltan a demokratikus szemléletű, hatékonyságra törekvő viszony jelenik meg. A szervezetek 60%-a hangsúlyozza a kifejezetten segítőkész, rugalmas, a közvetlen emberi kapcsolatokra épülő belső kommunikációt.

A belső kapcsolati háló tekintetében a következő csatornák jellemzők: munkamegbeszélés, ezen belül esetmegbeszélés, csoportos e-mail, iratkezelési rendszer, hírlevél.

A külső kapcsolatok szempontjából a vizsgált szervezetek mindegyikét kiterjedt és intenzív kapcsolat jellemzi. Csatornák tekintetében a honlap, szórólap, plakát és a rendszeres médiamegjelenés az általános.

Külön szempontként jelenik meg a fogyatékos személyekhez fűződő viszony természetessége és magas minősége. „A fogyatékossgal élőket a társadalom egyenrangú tagjainak tekintjük.” „A fogyatékos emberek egymáshoz pozitívan viszonyulnak... egymást és a gyengébbet segítik a fogyatékossgal élők, elfogadják különbözőségüket.”

NONPROFIT SZERVEZETEK

2. táblázat. Dél-Alföldi nonprofit szervezetek adatai

Cégnév	DA-N1 ²⁸	DA-N2	DA-N3	DA-N4
tulajdonos	hazai	hazai, forrásküti mozgáskorlátozottak	hazai	hazai
tevékenység	rehabilitációs, karitatív tevékenység, konzorciumi tagság az önkormányzattal, akadálymentesítés, szakmai tanácsadás	érdekérvényesítés, esély-egyenlőség biztosítása, szociális ügyintézés, kulturális programok, információk biztosítása, szabadidős tevékenységek szervezése, fogadóóra, klubfoglalkozások, személyi segítség	lakásátalakítási támogatás ügyintézése, gépkocsi-szerzési támogatás intézése, hagyományörző programok szervezése, városlakítás, különböző rendezvények ²⁹	érdekvédelem, információadás, közösségi programok, lakás akadálymentesítése és ügyintézése, számítógép-kezelői tanfolyam tartása, közösségi utak szervezése
foglalkoztatottak száma/	14	1	15	30
ebből felsőfokú végzettségű	2	1	–	–
nő/férfi	7/7	1/0	10/5	18/12
fogyatékos munkatárs	5	100%	20 ³⁰	–

²⁸ Az adminisztráció nehézségei miatt az egyesület hamarosan átalakul alapítványi formába.

²⁹ Például anyák napja, főzőverseny, karácsonyi ünnepségek, gyermeknap mulatságok.

³⁰ 15 fő pártoló tag nem fogyatékossgal élő, egyébként mozgáskorlátozottak a tagok, súlyos fogyatékos 20 fő hozzávetőlegesen, a többiek hármás kategóriájúak

alapító okirat	+	+	+	-
szmsz	-	+	+	-
kollektív szerződés	-	-	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	- éves	+	-	-
esélyegyenlőségi program	-	+	+	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	-	+	+	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	-	-
etikai kódex	-	-	+	-

Cégnév	DA-N5	DA-N6	DA-N7
tulajdonos	hazai	hazai nonprofit szervezet, kiemelten közhasznú alapítvány	Hazai
tevékenység	érdekérvényesítésben való segítségnyújtás, a társadalomba való teljes beilleszkedés segítése, a megyében élő mozgáskorlátozott emberek helyi csoportokba való összefogása, tevékenységük irányítása, lakásakadály-mentesítési ügyintézés	táborszervezés, akkreditált foglalkoztató csökkent munkaképességűek számára, személyi segítőszolgálat, személyi segítő, önállóságra nevelő és kommunikációs tréningek, lakóhelyükkel ismerkedő séták szervezése, kézműves foglalkozások, irodalmi estek, filmklubok, bibliaismereti foglalkozások, élményprogramok, sportrendezvények, segélykoncertek, jótékonyági színdarabok	szociális
foglalkoztatottak száma/	25	18	50
ebből felsőfokú végzettségű	4	3	nincs adat
nő/férfi	20/5	10/8	32/18
fogyatékos munkatárs	18 ebből 1 fő hallássérült, 1 fő látássérült, 16 fő mozgássérült ³¹	18 ebből 17 fő 100%-os rokkantnyugdíjas, 1 fő látássérült	30
alapító okirat	+	+	+
szmsz	+	+	+

³¹ A fogyatékossgal élő munkatársak a következő munkakörökben dolgoznak: adatrögzítő, ügyintéző, pályázati, rehabilitációs munkatárs, személyi segítő, pénztáros, szociális szervező, hivatalsegéd, lakásakadály-mentesítési ügyintéző és elbíráló.

kollektív szerződés	-	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	-
esélyegyenlőségi program	+	+	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	+	+	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	+	+
etikai kódex	+	+	+

Általános információk

A vizsgált 7 nonprofit szervezet hazai tulajdonban van. A foglalkoztatottak száma 1 és 50 között mozog. A nők dominanciája tetten érhető, ugyanakkor felsőfokú végzettségűek csekély arányban dolgoznak az adott intézményekben. Fogyatékos munkatársat egy kivételtől eltekintve a cégek mindegyike foglalkoztat, 3 szervezet esetében 100%-os ez az arány. A dokumentumok tekintetében az arányszámok a következőképpen alakulnak a vizsgált intézményekben: alapító okirat 86%, szmsz 71%, kollektív szerződés 0%, stratégiai fejlesztési terv 43%, esélyegyenlőségi program 71%, juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok 71%, minőségbiztosítási dokumentáció 28%, etikai kódex 57%.

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

„Egy olyan hiányállapot, ami az átlagtól, a normától eltér. Arra próbáljuk irányítani azokat is az egyesületben, akik nem így gondolják, de a többség ezt gondolja... Ezzel az állapottal meg lehet és meg kell tanulni együtt élni... nem a fogyatékoság tudatot próbáljuk bennük erősíteni, hanem hogy a fogyatékoság ellenére hogyan válhatnak teljes jogú tagjává a társadalomnak.”

„Az értelmi, hallásszervi, látásszervi, mozgásszervi fogyatékosággal élőket, illetve vannak, akik halmozottan sérültek.”

„Valamilyen végtaghiányos. Orvosi papírral igazolt. Mi mozgáskorlátozott-szervezet vagyunk, tehát hozzánk csak mozgássérültek vagy halmozottan sérültek kerülhetnek be.”

„Az értelmi, hallás-látás vagy mozgásában akadályozott.”

„Látás-, hallás-, szellemi és mozgássérültet. Valami hiányt, ami a teljes funkció csökkenését okozza. Egyébként mindenkinek van fogyatékosága.”

„Minden olyan, ami hiányzik a teljességhez, és ez bármi lehet. Egy végtag, egy szellemi fo-

gyatékosság, egy jellembeli fogyatékoság... Mindenkinek megvan a saját hátránya, amivel meg kell tanulnia együtt élni.”

„54%-tól dolgozók, vagy nincsenek leszázalékolva, de súlyosan fogyatékosak, akár látás-sérült, akár mozgássérült, akár hallássérült.”

A vizsgált nonprofit szervezetek fogyatékoság definíciójában egyértelműen tetten érhető a jelenség teljes megragadása, azaz az érzékszervi, mozgásszervi, értelmi szempont. Másfelől kiemelésre érdemes a fogalom átfogó értelmezése, amely a személyiség bármely komponensére kiterjedő állapoteltérésként értelmezi a fogyatékoságot. Különösen fontos hangsúlyozni az attitűd visszatérő motívumát: miszerint bármely fogyatékosággal élő személy a társadalom tagja lehet, ez a szervezetek küldetésére is rámutat.

Akadálymentesítés

„A WC-től a Braille-írásig minden, mert ki kell alakítani, hogy a sérült minden nehézség nélkül tudjon közlekedni.”

„Ez egy nagyon tág dolog. Elsősorban a mozgássérültekre figyelő akadálymentesítésre gondol mindenki, de most már azért a látás-, hallássérültek, értelmi fogyatékosok életét megkönnyítő akadálymentesítésre is nagyobb hangsúlyt kell fektetni...”

„A fogyatékos személy önállóan, segítség nélkül tudja használni az adott dolgot, legyen az ügyintézés vagy utazás stb.”

„Mindenki eljuthasson mindenhova, hivatalokba, óvodákba, orvosi rendelőkbe.”

„A kerekesszékesek tudjanak minden intézményben ügyet intézni.”

„...nemcsak a mozgáskorlátozottaknak szóló akadálymentesítést értjük ez alatt, hanem éppúgy a siketek, vakok, vagy értelmileg akadályozottak részére való akadálymentesítést is.”

A vizsgált intézmények esetében az akadálymentesség legtágabb értelmezése jelenik meg, amely a fizikai mozgáslehetőségektől kezdve bármely fogyatékos személyek számára lehetővé teszi a társadalmi életet. Az akadálymentesítés gyakorlata ténylegesen is jónak mondható a vizsgált intézmények esetében, jóllehet elsősorban a mozgáskorlátozottak mozgásáról van szó. Az önkormányzat négy esetben gondoskodott az akadálymentesítésről.

A fogyatékos munkavállalók foglalkoztatása

Fogyatékos munkatársat egy kivételtől eltekintve a szervezetek mindegyike foglalkoztat. A betöltött munkakörök a következők: sofőr, adminisztrátor, diszpécser, szerelő, személyi segítő, bérszámfejtő, tanár, konduktor, ügyintéző, adatrögzítő, ügyintéző, pályázatíró, re-

habilitációs munkatárs, személyi segítő, pénztáros, szociális szervező, hivatalsegéd, lakásakadály-mentesítési ügyintéző és elbíráló.

A támogatások tekintetében a következő válaszok jelennek meg: magánszemélyként igénybe vett támogatás (egy esetben), lakásakadály-mentesítési támogatás, gépjárműszerzési és -átalakítási támogatás, fogyatékosági támogatás, gépkocsiszerzési támogatás, parkolás, rehabilitációs akkreditáció, súlyadó, az adó 1%-a.

A vizsgált szervezetek mindegyikének van jövőre irányuló elképzelése fogyatékosággal élők foglalkoztatásával kapcsolatban. *„Mindig azt mondom, vallom és hiszem, hogy az a jó, ha a fogyatékos ember integrált formában van foglalkoztatva... Én a foglalkoztatásra nagyon nagy hangsúlyt fektetnék, és hogy először nézzük meg, hogy mennyire foglalkoztatható, és ne az legyen az első helyen, hogy milyen támogatásokat, juttatásokat adjunk. Mert ez mindenkinek jobb, a társadalomnak is, mert nem mindegy, hogy eltartott vagy eltartó.”*

A jövőre irányuló manifeszt elképzelések között jelenik meg egy esetben a csökkentett munkaidő igénye, egy másik esetben fejlesztőiskola megváltozott munkaképességűekkel, valamint egy olyan konyha kialakítása, *„ahol a sérült megtanulhat főzni”*. Fontos szempontként említendő, hogy *„a támogatást igénybe vevő cégek valóban azokat foglalkoztassák, akik ténylegesen fogyatékosággal élők, valamint az állások ne ismeretségi alapon legyenek kiosztva”*.

A vizsgált hét szervezet közül három esetében nincs kifejezett motiváció a fogyatékos személyek foglalkoztatására. A többi szervezetnél a motiváció két fő komponense különböztethető meg. Az egyik, kisebb arányban, az állami támogatás ténye, a másik az elhivatottság eleme. *„Inkább belső motivációról van szó, esélyt kell adni a fogyatékosággal élőknek, hogy bizonyítsák, hogy képesek egy adott munkakört betölteni.”* *„Elsősorban az, hogy kimozdítsuk a fogyatékosággal élőket, hogy legyen munkája. Az első számú motiváció az, hogy én teljes értékű embereknek ismerem el őket.”* A képzésekre is jellemző ez a motiváció. *„Képzéseket a saját foglalkoztatottaknak szervezünk a megváltozott munkaképesség és a fogyatékoság kezelésére. Ezek rendszeresen működnek a szervezeten belül. Általában az esélyegyenlőség kérdéskörében többfajta képzés és kifejezetten a megváltozott munkaképességűekkel való foglalkoztatás keretében.”*

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

Általánosságban véve mindegyik szervezet pozitívnak és sikeresnek ítéli a kommunikációt. A vizsgált szervezetek közül 3 kifejezetten nagy hangsúlyt helyez a fogyatékosokkal folytatott kommunikáció mikéntjére.

„A gégeműtétessel ugyanúgy beszélek, csak nyilván nem várom el tőle, hogy előadást tartson, s sikettel szemben állva beszélek, az értelmileg sérültet kézen fogom és viszem...”

„A szervezeten belül nem teszünk különbséget a fogyatékosággal élők és az épek között,

ezért éppúgy beszélünk róluk, mint az évekről, illetve azt közvetítjük, hogy ők épp olyan egyenrangú tagjai a társadalomnak.”

A belső kommunikációnak fontos szerepe van a fogyatékos személyek attitűdformálásában is.

„Őrült pesszimisták, és nem tudják meglátni magában a lehetőségben a lehetőséget, a pozitív dolgot... Van egy olyan tagunk, aki szentesi, 52 éves, van felesége, a fia már felnőtt, és nagyon aktív, nagyon jó vele dolgozni, ő egyébként 5 hónapos korában kapott gyermekparalízist. Ő pl. van, hogy nagyon keményen beledöngöli a földbe a tagtársakat, és odamondja nekik, hogy miért nem próbáljátok tartalmasabbá tenni az életeteket.”

A szervezet munkatársai közötti és a szervezetet a társadalom felé reprezentáló kommunikáció intenzív, hatékony és több csatornán keresztül folyik, érve ezen a rendszeres értekezleteket, megbeszéléseket, az írott és az elektronikus médiumokat, telefont, skype-ot. A szervezetek többsége beszámolt a helyi újságokban, televízióban való rendszeres megjelenésről. A szervezett programokkal kapcsolatban pozitívak a visszajelzések. Az együttműködés más szervezetekkel aktív és rendszeres, mind térségi, mind országos viszonylatban.

GAZDASÁGI SZERVEZETEK

3. táblázat. Dél-alföldi gazdasági szféra adatai

Cégnév	DA-G1
tulajdonos	hazai
tevékenység	szolgáltatás (sport, fürdő)
foglalkoztatott száma/	155
ebből felsőfokú végzettségű	30
nő/férfi	65/90
fogyatékos munkatárs	3 fő, ebből: 2 fő mozgáskorlátozott (adatrögzítő), 1 fő vak (masször)
alapító okirat	+
szmsz	+
kollektív szerződés	-
stratégiai, fejlesztési terv	+
esélyegyenlőségi program	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	+
minőségbiztosítási dokumentáció	+
etikai kódex	+

Általános információk

A vizsgált cég 155 főt foglalkoztat, ebből 30 felsőfokú végzettségű, 65 személy nő. Három fogyatékos munkatárs is dolgozik a cégnél. A cég kollektív szerződéssel és esélyegyenlőségi programmal nem rendelkezik. Nincs a cégre vonatkozó előírás a fogyatékosággal élők foglalkoztatásával kapcsolatban, és más szabályozó dokumentumok sincsenek, amelyek érintenék a foglalkoztatás kérdéseit.

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

A vizsgált cég fogyatékoságdefiníciójában a fizikai szempont a domináns, ez összefüggésben áll azzal, hogy látás- és mozgássérült személyeket foglalkoztat, azaz közvetlen tapasztalat ezen a téren van.

Akadálymentesítés

A cég végzett akadálymentesítést: az Anna-fürdőben 5 éve volt rekonstrukció, amelynek eredményeképpen nincs küszöb, vannak azonban emelőszerkezetek és rámpa.

A fogyatékos munkatársak foglalkoztatása

A vizsgált cég három középfokú végzettségű fogyatékos személyt foglalkoztat. Ebből kettő fő mozgássérült, akik adminisztratív munkakörben dolgoznak, 1 fő látássérült, akit masszörként foglalkoztatnak. A három munkatárs maradéktalanul képes ellátni a munkaköréhez tartozó feladatokat.

A cég álláspontja a fogyatékosággal élők foglalkoztatásával kapcsolatban a következő: amennyiben a pályázó alkalmas a munkakör betöltésére, továbbra is foglalkoztat fogyatékosággal élőket, jóllehet nincs kifejezett motivációja és hosszú távú elképzelése erre vonatkozóan. A cég igénybe veszi az állami támogatásokat.

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

A vizsgált cég intenzív kommunikációt folytat, mind a belső, mind a külső kapcsolati háló tekintetében. Az elsőhöz tartozik a szóbeli kommunikáció, a belső e-mail-rendszer, valamint a munkafolyamatok naplóban való rögzítése. A külső oldalt illetően: a páciensek reumatológus szakorvos beutalója révén érkeznek, de a cég hirdetési szolgáltatásait interneten, újságokban, szórólapokon és plakátokon is.

A cég szolgáltatásait kb. 200 fogyatékos személy veszi igénybe havonta. Az Aranyág Alapítvány értelmi fogyatékosokkal szokott rendszeresen látogatást tenni. Ezen túlmenően a cég évi 6-8 alkalommal fogad fogyatékos személyeket térítési díj nélkül, nemcsak Szegedről.

A három szféra összehasonlítása, következtetések

A dél-alföldi régióban vizsgált három szervezettípus nem tesz lehetővé érdemi összehasonlítást, hiszen a gazdasági szférából mindössze egy szervezet megkérdezésére került sor. A vizsgált forprofit cég nyitott a fogyatékos személyek munkaerő-piaci integrációját illetően, van tapasztalata és konstruktív jövőképe a foglalkoztatásukkal kapcsolatban. Mindenesetre az említett ok miatt az összehasonlítás a nonprofit és az állami szektor vonatkozásában végezhető el, amelynek eredményeképpen a következő megállapítások megfogalmazására nyílik mód a vizsgált szervezetek tükrében.

- Az állami szektor és a nonprofit szféra nyitott a fogyatékos személyek társadalmi integrációjára.
- A fogyatékoság meghatározása mindkét szinten komplex. Az állami szektor definíciói esetében valamelyest dominánsabb a munkalehetőség, a munkaképesség felőli megközelítés.
- Nincs lényeges eltérés a dolgozókat védő dokumentumok, illetve a fogyatékos munkatársak foglalkoztatását előíró dokumentumok tekintetében a két szféra között.
- Az akadálymentesítés meghatározásai mindkét esetben komplexek, a fizikai akadálymentesítés mellett megfogalmazódik a társadalmi élet és kommunikáció teljes körét lefedő akadálymentesség igénye.
- A közintézmények vagy már akadálymentesítettek, vagy ennek megvalósítására komoly erőfeszítésekre készülnek.
- A fogyatékos személyeket foglalkoztató nonprofit szervezetek érintett telephelyei akadálymentesítettek, ugyanígy a célcsoportot segítő szervezetek is megoldották ezt a problémát.
- Az állami támogatásokat mindkét szféra szervezetei igénybe veszik.
- Mindkét szféra belső és külső kommunikációja konstruktív és eredményes, a más szervezetekkel való kapcsolattartás kiterjedt és intenzív.
- A társadalmi felelősségvállalás elve mindkét szinten megfogalmazódik. Fontos kritikaként és jövőre irányuló igényként, szociálpolitikai kritériumként jelenik meg a munkáltatók érdekeltebbé tétele a fogyatékos személyek foglalkoztatásában.

A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

ÁLLAMI SZERVEZETEK

1. táblázat. Dél-Dunántúli állami/önkormányzati szervezetek adatai

Cégnév	DD-Á1	DD-Á2	DD-Á3	DD-Á4	DD-Á5	DD-Á6
tulajdonos	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat
tevékenység	étkezés, házi segítségnyújtás, nappali ellátás, pszichiátriai betegek közösségi ellátása	tévémsorok készítése, szolgáltatása	közgyűteményi tevékenység	közgyűteményi tevékenység	családsegítés, gyerekjólét, módszertani tevékenység, közcélú szolgáltatás	óvodai nevelés
foglalkoztatottak száma/	39	31	93	65	90	48
ebből felsőfokú végzettségű	8	23	26	40	76	26
nő/férfi	38/1	13/18	51/42	53/12	78/12	45/3
fogyatékos munkatárs	–	–	5 megváltozott munkaképességű ³²	1 megváltozott munkaképességű ³³	2 ³⁴	1 ³⁵
alapító okirat	+	+	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+	+	+
kollektív szerződés	+	–	+	–	+	–
stratégiai, fejlesztési terv	– városi önk.-nál	–	+	–	–	+
esélyegyenlőségi program	+	–	+	+	+	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	koll. szerz. szabályozza	+	közalkalmazotti szabályzatban szabályozták	+	+	+

³² Daganatos betegség, mozgásszervi panasz. 3 nő, középfokú végzettség, számítógépes adatrögzítők, 1 férfi gondnok, 1 férfi postás.

³³ Nő, felsőfokú végzettségű informatikus könyvtáros.

³⁴ Középfokú végzettségű, férfi, mozgásproblémák miatt rokkantnyugdíjasok.

³⁵ Leszállékolt férfi, udvari munkás 6 órában, kis mértékben diabétesz miatt látássérült.

minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	-	+	-	+
etikai kódex	+ szoc. munkások etikai kódexe	-	-	-	+ szoc. munkások etikai kódexe	+

A vizsgált intézmények mind önkormányzati fenntartásúak, a foglalkoztatottak száma 31 és 90 fő között alakul, a legtöbb intézményben a dolgozók nagyobb hányada felsőfokú végzettséggel rendelkezik, és a női dominancia is tetten érhető kétharmadukban. Fogyatékos személyeket – általában egy-egy személyt – a vizsgált közintézmények kétharmada foglalkoztat, a múzeum viszont öt főt. Az összes fogyatékos foglalkoztatott közül egyetlenegy rendelkezik felsőfokú végzettséggel (informatikus-könyvtáros). Alapító okirata, szmsz-e, valamint a juttatásokra vonatkozó szabályozása mindegyik intézménynek van, a többi dokumentum nem teljes körűen található meg. Minőségbiztosítási dokumentációval az intézmények harmada, etikai kódexszel fele rendelkezik, éde ez utóbbi zöme nem az intézmény, hanem a szakma etikai kódexe. Esélyegyenlőségi programmal csak a Kapos TV nem rendelkezik.

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

A vizsgált körben a fogyatékoság definíciójának központi eleme a korlátozottság: „látás-, hallás-, mozgás- és értelmi, korlátozottság”, „csökkent (avagy hiányzó) testi és lelki képességek”. Érdekes, hogy a daganatos betegek, sőt az autisták is megjelentek a válaszokban, volt, aki a lelki betegségekben szenvedőket általában is ide sorolná. A daganatos beteget említő egyik szervezet azonban hangsúlyozza, hogy ezeket az embereket nem fogyatékosnak, hanem csökkent munkaképességűnek tekintik. Egy válaszban megjelenik a speciális bánásmódra való igény, egy másikban pedig a fogyatékoság kifejezés eleve negatív konnotációja, mely az érintett csoporthoz tartozókat eleve hátrányos helyzetbe hozza.

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítésbe minden megkérdezett önkormányzati intézmény beleértette a fizikai mozgáslehetőségek szabadságát, de csak egy szervezet értelmezte ennyire szűken az akadálymentesítést: hatból öt esetben felmerült a kommunikációs akadálymentesítés, illetve a hallás- és látásérültek speciális helyzete. Az akadálymentesítés egy megkérdezett szerint: „hozzáférés, megközelítés, elérés”, illetve egy másiknál a teljes élet éléséhez szükséges feltételekhez a „hiányosságok kompenzálása”. Általánosnak tűnik a vizsgált körben az alábbi vélemény: „csak a teljes körű akadálymentesítés fogadható el, nemcsak a kerekesszékesekre kell gondolni”.

Sajnos a gyakorlatban a helyzet nem ilyen pozitív. A vizsgált intézmények egyike sem teljes körűen akadálymentesített. Úgy tűnik, mindenhol próbáltak már foglalkozni ezzel a kérdéssel, többen többször is pályáztak, nemcsak az általában emlegetett dolgokra, úgymint mozgássérült-WC vagy rámpák, hanem speciálisabbakra is, pl. indukciós hurok hallássérülteknek, vagy hangoskönyvek, internet, PC-k beszerzése szöveget hanggá alakító szoftverrel, de ezek a pályázatok a legtöbb esetben nem nyertek támogatást. Azaz, ha lenne elég forrás erre, a közintézmények jó része nagyon szívesen haladt volna már tovább az akadálymentesítés folyamatában.

A szerencsésebb intézmények legalább részben, vagy inkább „nyomokban” akadálymentesek: első vagy hátsó kijárat, rámpa, de például az intézmények harmada kifejezetten megemlítette, hogy ennek ellenére például mozgássérült-WC nincs. A hatból két esetben is említésre kerülnek 15-20 éve, rosszul kialakított, a mai előírásoknak nem megfelelő rámpák, de van, ahol egyáltalán semmilyen akadálymentesítés sem történt ez idáig. A múzeumban éppen folyamatban van infopontok kialakítása látássérültek számára.

A fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált 6 közintézményből 4 alkalmaz 1-1 fogyatékos munkatársat, de elvileg nyitottnak mutatkoznak a többiek is. A jövőre nézve konkrét tervvel fogyatékos munkatárs további alkalmazására az intézmények általában nem rendelkeznek, egy esetben merült fel egyértelműen, hogy a rehabilitációs járulék motiváló erő. A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, ahol viszonylag magas létszámban foglalkoztatnak megváltozott munkaképességű személyeket (5 fő), ezt a TÁMOP 1.1.1. program keretén belül teszik. Sajnos azonban a támogatás 6 hónapos időtartamán túl, noha szívesen megtartanák a munkatársakat, a további foglalkoztatásra nem lesz mód, mivel erre nincs forrás, hiába lenne szüksége a múzeumnak az 5 fő munkájára, de itt is, mint a többi vizsgált intézményben, létszámstop van. Az összes fogyatékos munkatársat foglalkoztató intézmény kiemelte, hogy az érintett munkatárstól a beosztásának megfelelően mindent elvárnak, tehát a dolgozó teljesen alkalmas, rátermett, képzésben, támogatásban ugyanúgy részesül, mint a többi munkavállaló. A törvényben garantált állami támogatásokat, juttatásokat egy intézmény veszi igénybe. Noha a megkérdezett közintézmények mindegyike elvileg nyitottnak bizonyult a fogyatékosok foglalkoztatására, ennek feltételei egyrészt nem adóttak az általános munkaerő-piaci helyzet miatt, amit jól illusztrál az alábbi idézet: *„Létszámstop van ... jelenleg nincs lehetőség létszám bővítésre, nincs fluktuáció, mindenki igyekszik megtartani a munkahelyét”*. Nincs státusz, forrás. Emellett két intézmény is kiemelte (óvoda, családsegítő), hogy fő tevékenységük ellátását elég nehéz fogyatékos munkatársakat elképzelni: *„Bizonyos munkafázisokra elképzelhető fogyatékossgal élő felvétele, de az alkalmazásnál alapvető szempont a szaktudás és a tapasztalat.”* *„A gondozónői munka komoly fizikai erőt igényel, csak a kiváló egészségi állapotúak bírják.”* *„Az esélyegyenlőségi programban megjelenik, hogy fogyatékossgal élő leginkább gyermekekkel nem kapcsolatos*

munkát végezhet az óvodában.” A fogyatékos személyek foglalkoztatásának motivációja leginkább a társadalmi felelősségvállalás.

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

Az összes vizsgált közintézményben főképpen a napi szintű személyes kapcsolattartást, egy esetben flottás mobiltelefonokat, esetleg ritkábban az e-mailt említették. A vizsgálatba került Szociális Gondozási Központnak 4 telephelye van, ezek leginkább telefonon, interneten keresztül kommunikálnak egymással, havonta egyszer a klubvezetőkkel, hetente egyszer a házi gondozókkal van megbeszélés. A vizsgált közintézmények kisebb hányada külső kommunikációjában nem tartotta relevánsnak a fogyatékoság témáját. A többség azonban igen: a Kapos Tv és Rádió rendszeresen foglalkozik a fogyatékoság témájával, tájékoztatnak a fogyatékosággal élő fiatalok sporteseményeiről, eredményeiről, a helyi gyógypedagógiai iskolák tevékenységéről, a mozgáskorlátozottak és más típusú fogyatékosággal élők helyi egyesületének programjairól, a támogatószolgáltatokról. A vizsgált óvoda nyilatkozata szerint minden kaposvári óvoda az alapító okiratában foglaltak szerint enyhe fokú testi és szellemi fogyatékosággal élő gyermeket fogadhat, e kör állítólag bővül majd az autistákkal. A Szociális Gondozási Központ mindenhol, minden formában jelzi, hogy munkája kiterjed a fogyatékosággal élők segítésére, támogatására. Az érintett könyvtárban igyekeznek minél szélesebb körben propagálni a szolgáltatásait, honlapjukon a hangoskönyv-lista is elérhető, a könyvtár termében rendszeresen tartott előadások mozgássérültek számára is megközelíthetők. A fogyatékoság témaköre a vizsgált dél-dunántúli közintézmények belső kommunikációjában csak az esetek kisebb hányadában jelenik meg egyáltalán: a televízió és rádió esetében akkor, ha a munka során felmerül témaként. A Szociális Gondozási Központ szerint a fogyatékosággal élőkkel való foglalkozás munkájuk szerves része, mivel több fogyatékosággal élő idős gondozottjuk van. A közintézmények esetében a szervezetek keretein belül megjelenő, kimondottan a fogyatékos személyeket segítő egységek, programok, szervezetek a vizsgált intézmények zömében nem voltak. Az érintett óvodába jelenleg egy enyhén mozgáskorlátozott kisgyerek jár, hozzá helybe jön a gyógytornász, de az óvoda viszi úszásra és gyógyúszásra, illetve az óvodában van speciális gyógytestnevelés. A Szociális Gondozási Központ esetében a CARP Diákszervezet rendszeresen látogatja az idősklubokat, műsorokat, előadásokat tartanak. A vizsgált intézmények többségének vannak kapcsolatai, együttműködései más fogyatékos személyekkel kapcsolatos szervezetekkel. A vizsgálatba került óvoda szakmailag együttműködik a Bárczi Gusztáv Módszertani Központtal (utazó gyógypedagógusok, szakmai tanácsadás biztosítása). A múzeum írásos együttműködési megállapodást ugyan nem kötött más intézményekkel vagy szervezetekkel, de informális módon több kapcsolatuk is él és működik: óvodák, iskolák csoportjainak fogadása, „tapogatóórák” látássérülteknek, konkrét kérések lehetőség szerinti teljesítése. A Szociális Gondozási Központ: a fogyatékos fiatalokat gondozó Gyöngyfa Napközi Otthonnal tart kapcsolatot, együttmű-

ködési megállapodása van a Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesületével, valamint a helyi támogatószolgálattal, mivel ez pályázatoknál előnyt jelent számukra. A CSSK a Pécsi Esélyek Házával és több más szervezettel tart fenn napi kapcsolatot (Kerek Világ Alapítvány: mozgássérültek iskolája foglalkoztatási programja, az Integrált nappali szociális intézet – mozgássérülteket gondozó intézet pszichiátriai betegek nappali ellátására). A fogyatékos szervezetekkel is folyamatosan tartják a kapcsolatot (Fogd a kezem Alapítvány, MMSZ Pécsi csoportja, Csilla Gondviselőház). A kutatásba került könyvtár együttműködik a mozgássérültek helyi szervezetével, akik adtak a könyvtárnak ajándékba egy tolokocsit a látogatók segítésére. A siketek iskolájából járnak a gyerekek a gyerekkönyvtári foglalkozásokra. Együttműködést tartanak fenn a vakok és gyengénlátók egyesületével, ennek formái a kölcsönös pályázati támogatás, ajánlólevél. A vizsgált közintézmények saját bevallásuk szerint nem rendelkeztek semmiféle kifejezett szereppel a fogyatékosok foglalkoztatását, érdekképviseletét illetően.

NONPROFIT SZERVEZETEK

2. táblázat. Dél-Dunántúli nonprofit szervezetek adatai

Cégnév	DD-N1	DD-N2	DD-N3	DD-N4	DD-N5	DD-N6	DD-N7
tulajdonos	egyesület	egyesület	közalapítvány	alapítvány	egyesület	alapítvány	egyesület
tevékenység	fogyatékos gyerekek nappali ellátó intézménye, fejlesztő iskola, pedagógiai szakszolgálat	érdekvédelem, érdekképviselet, oktatásszervezés, programszervezés	gimnáziumi oktatás, kollégiumi oktatás-nevelés	látássérültek elemi és foglalkozási rehabilitációja	önkéntes szolgálat, nyelvtanítás	támogatószolgálat, fogyatékos-sággal élők nappali szoc. intézete, gyógyped. ált. isk., szociális oktatás és fogl.	érdekvédelem, programszervezés, átmeneti otthon, szociális foglalkoztató, korai fejlesztő, fogyatékos gyerekeknek ovi
foglalkoztatottak száma/	57	3	88	25	15	62	237
ebből felsőfokú végzettségű	20	1	56	22	6	35	52
nő/férfi	47/10	3/0	57/31	18/7	11/4	37/25	110/127
fogyatékos munkatárs	3 ³⁶	2 ³⁷	3 ³⁸	2 ³⁹	4 ⁴⁰	21 ⁴¹	fele ⁴²
alapító okirat	+	+	+	+	+	+	+
szmsz	+	-	+	+	+	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	-	+	-	-

stratégiai, fejlesztési terv	-	-	+	+	+	+	+
esélyegyenlőségi program	+	-	+	+	+	+	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	-	+	+	+	+	-	-
minőségbiztosítási dokumentáció	+	-	+	-	+	-	+
etikai kódex	+	-	-	-	+	+	+

A vizsgált 7 nonprofit szervezeten belül nagyon eltérő szerveződések találhatunk, erre a foglalkoztatottak létszáma is utal, melynek két szélső értéke 3 és 237 fő. Ez utóbbi az egyetlen szervezet, ahol a felsőfokú végzettségük aránya nem éri el a foglalkoztatottak legalább harmadát. A nők túlsúlya is jellemzi a legtöbb vizsgált nonprofit szervezetet. A 7 szervezeten belül csupán egyetlen működik közalapítványi formában, a többi egyesület vagy alapítvány. Több szervezet is viszonylag magas arányban foglalkoztat fogyatékos munkatársat: nincs olyan vizsgált NGO, ahol legalább két ilyen embert ne foglalkoztatnának. Megemlítendő, hogy a foglalkoztatott fogyatékos munkatársak jelentős része magasan kvalifikált, sokan közülük felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Kollektív szerződéssel csak egy vizsgált szervezet rendelkezik, viszont esélyegyenlőségi programmal, stratégiai fejlesztési tervvel, szmsz-szel sokuk.

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

A vizsgált nonprofit szervezetek körében általában meglehetősen komplex, és néhány esetben egészen egyedi meghatározásaival is találkozhattunk a fogyatékoságnak. Némi ellentmondást figyelhettünk meg a daganatos betegek besorolását illetően, az egyik szervezet külön hangsúlyozta, hogy „*megkülönböztetendő a betegség (pl. daganatos betegségek) és az állapot (fogyatékosággal élők)*”, míg egy másik szervezet szerint a fogyatékoság

³⁶ 1 látássérült férfi, informatikus, gyógymasszőr, felsőfokú végzettségű, januártól tanár, 1 mozgássérült nő, főiskolai végzettség, fejlesztő pedagógus, 1 mozgássérült férfi, középfokú végzettségű, ügyviteli dolgozó.

³⁷ 1 látássérült nő, felsőfokú végzettségű, elnök, 1 rehabilitációs járadékos nő, gyógyult daganatos beteg, középfokú végzettséggel.

³⁸ 2 középfokú végzettségű portás, 1 félállású takarítónő, 8 általánost végzett.

³⁹ 1 látássérült nő, felsőfokú végzettségű, projektkoordinátor, 1 látássérült férfi, felsőfokú végzettségű, informatikaoktató.

⁴⁰ 2 portás férfi, középfokú végzettséggel, 1 takarítónő mozgásszervi és szívproblémával, 1 nő felsőfokú végzettséggel, látássérült, irodai dolgozó.

⁴¹ Megváltozott munkaképességűek, 7 férfi, 5 diplomás mozgáskorlátozott a munkaügyi központ bértámogatásával.

⁴² Felsőfokú végzettséggel 2 férfi, vezetői irodai munkakörben.

„olyan állapot, ami a társadalmi beilleszkedést korlátozza (részképeességzavar, cukorbetegség, daganatos betegség is)”. Egy szervezet meglehetősen normatív definíciót alkalmaz: „az egészségkárosodás mértéke eléri a jogszabályban leírt szintet.”, és idesorolják a látás-, hallás-, mozgás- és értelmi sérülteket, autistákat is. Az autisták csoportja több definícióban is külön említésre került: „Fogyatékossgal élő az az ember, aki nem fér hozzá a társadalmi környezetéhez érzékszervi és mozgásszervi problémái miatt; fogyatékossgal élők az autisták is”.

Egy szervezet pedig kifejezetten elutasítja a fogyatékos kifejezést, mivel azt eleve negatívnak tekintik, helyette inkább a csökkent munkaképességű kifejezés használatát preferálják.

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés tekintetében a vizsgált nonprofit szervezeteknél a hozzáférhetőség dimenziója volt a legdominánsabb, de ezt kifejezetten és hangsúlyosan nemcsak a fizikai mozgáslehetőségek biztosítására, hanem teljes, többek között kommunikációs akadálymentesítésre is értették, és többen hangsúlyozták a megfelelő minőségű és mennyiségű szolgáltatásokhoz, lehetőségekhez való hozzájutást is. „Fizikai + infokommunikációs akadálymentesítés. A számítógépeken van Jaws felolvasó program, nincs küszöb, lépcső.” Egy szinte lírai meghatározás szerint „a társadalom befogadóképességének fizikai és mentális akadálymentesítése” az, amire szükség lenne.

A vizsgált szervezetek közül egy jelezte, hogy náluk nincs akadálymentesítés, noha a saját erő biztosítása miatt jelenleg az önkormányzattal pályáznak lift létesítésére, a bejárat akadálymentesítésére. A Gandhi Gimnázium részlegesen akadálymentes, a kollégiumban van rámpa, lift, rokkant-WC, fürdőszoba, emiatt a paralimpiás rendezvények alatt náluk szállnak meg évek óta a versenyzők, és ez a lehetőség egyébként is köztudott a mozgássérült szervezetek körében.

A fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált nonprofit szervezetek mindegyike legalább két fogyatékos személyt alkalmaz, de van, ahol kimondottan magas létszámban kerül erre sor. Az általános szemlélet az, hogy igyekeznek a fogyatékos munkavállalóknak végzettségüknek megfelelő munkakört adni, és nagy az egyetértés abban, hogy ezek a munkatársak teljes értékű munkát végeznek, mindenki a legjobb tudása szerint dolgozik. Legtöbbször (4 alkalom) továbbképzéseket említettek a szervezetek, mint a fogyatékos személyek jövőbeni foglalkoztatására vonatkozó terveiket. Konkrét, további létszámokat érintő alkalmazásokat 2 szervezet tervez: az egyik esetben 5-6 gyengénlátó utazó szociális gondozó-ápolót szeretnének, akik otthonukban keresnek fel a rászorultakat, egy másik szervezet irodai munkára venne fel valakit. Általá-

ban is pozitív a hozzáállás: „szívesen foglalkoztatnánk több fogyatékossgal élőt is, mindez a pályázatoktól, ill. a megvalósítható projektjeinktől függ”. Sajnos általában azonban jelenleg nem tűnik reálisnak semmiféle létszámbővítés, források hiányában, noha többen is emlegették, hogy akkreditált munkahelyként lehetőségük van állami juttatások igénybevételére, lehetőségük lenne fogyatékos emberek alkalmazására, ha kapnának ehhez támogatást, de erre jelenleg nincs pénz. Emiatt reális, hogy „*munkahely megőrzése a cél, bővítésre állami támogatás hiányában nincs lehetőségük*”.

Az állam által garantált speciális juttatásokat a nonprofit szervezetek körülbelül fele igénybe veszi. (bértámogatás – rehabilitációs célú foglalkoztatottak –, orvosi kedvezmények: fogyatékossgai támogatás, adókedvezmény orvosi vélemény alapján). A Gandhi Gimnáziumban pár hónapig dolgozott idegrendszeri megbetegedéssel küzdő nő, akit a munkaügyi központ fizetett. Egy másik szervezetenél a munkaügyi központtól kapnak támogatást mind a négy munkavállalójuk után, akik határozatlan időre vannak foglalkoztatva. Elviekben tehát a fogyatékossgal élők (további) foglalkoztatásától egyik megkérdezett szervezet sem zárkózik el, s motivációként a nonprofit szervezetek esetében is legtöbbször a társadalmi felelősségvállalás merült fel, de egy esetben a gazdasági szempontokat is hangsúlyozták. Elsődlegesnek azonban a szakmai tudást, a minőségi munkavégzést tartják. Egyetlen szervezet fogalmazta meg szinte küldetesként ezt a feladatot: „*20 éve foglalkozunk sérültekkel, elkötelezettek vagyunk az esélynyújtásban*”.

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

A szervezet méretétől természetesen nagyban függ a kommunikáció jellemző módja: ez legfőképpen a napi szintű személyes kapcsolattartás. Emellett a mobiltelefonokat, ritkábban az e-mailt említették. A nagy taglétszámú szervezeteknél, mint például a Mozgáskorlátozottak Somogy Megyei Egyesülete, ahol 4000 fő feletti a tagság és sok az idősebb ember, van hírlevél, egyesületi honlap, és persze telefonon, interneten, személyesen és postai úton is kommunikálnak. Az egyik szervezet említette, hogy noha teljes náluk az akadálymentesítés, nincs indukciós hurok, mert 2 kollégának van jeltolmácsi végzettsége. Csaknem a megkérdezettek fele rendelkezik a Jaws felolvasóprogrammal, illetve az egyik szervezet elnökének napi két órában segítő olvas fel. A nonprofit szervezetek külső kommunikációjára vonatkozó kérdést több szervezet is azzal ütötte el, hogy „*ez a munkájuk*”. Mások hangsúlyozták, hogy kiadványaikban, szórólapokon kommunikálnak és jó kapcsolatot ápolnak a médiával. Az iskolában, ha van fogyatékos gyerek vagy alkalmazott, a vele kapcsolatos problémákról beszélnek. Egy másik szervezet kiemelte, hogy szóróanyagukon kifejezetten hangsúlyozzák, hogy programjaikra mindenki jöhet, jó a kapcsolatuk a mozgáskorlátozottakkal, közös programokat, továbbképzéseket, tájékoztatókat szerveznek.

A nonprofit szervezetek csekély hányadában jelenik meg hangsúlyosan a belső kommunikációban a fogyatékossg: vagy tényleg a mindennapok integráns része, vagy prog-

ramok, speciális események kapcsán merül fel. *„Ez a munkánk!”* *„A mindennapi munka szerves része a fogyatékossgal élőkkel való foglalkozás, segítség.”* A vizsgálatba került nonprofit szervezetek közül egy sincs, aki semmiféle kapcsolatot ne tartana fenn más fogyatékos személyekkel kapcsolatos szervezetekkel, sőt szembetűnő, hogy milyen sokrétű és összetett kapcsolatrendszere van a legtöbb megszólított nonprofit szerveződésnek. A nagy többség arról számolt be, hogy együttműködik más fogyatékos szervezetekkel, többen említették az Esélyek Házát. *„Komoly kapcsolatrendszer van a városon és megyén belül egyaránt: vakok és gyengénlátók szervezetei, siketek egyesülete, Duráczky Módszertani Központ, Esélyek Háza, Fővárosi Mozgásjavító Iskola, Bárczi, Kézzen Fogva.”* Avagy *„komoly kapcsolatrendszer a városon és megyén belül egyaránt, Ki-Látás, Kaposvári Lions Klub, Munkaügyi Központ, megyei fogyatékossgal élők szervezeteivel együttműködési megállapodás (SINOSZ, mozgássérültek, Vadvirág Alapítvány (értelmi sérültek): közös rendezvények, képzések, kerekasztal-beszélgetések az Esélyek Házában.”* *„Komoly kapcsolatrendszer a régió érdekvédelmi egyesületeivel (kliensfelkutatás, ismertté tétel), a régió szemészeti osztályaival, klinikáival, régiós ORSZI és OOSZI, rehabilitációs alapítványok, régiós munkaügyi központok, fogyatékossgal élőket foglalkoztató munkahelyek. PTE 10 látássérült hallgatójának nyomon követése, rehabilitációba vonása. Közintézményeknek akadálymentesítési tanácsadás.”* Két szervezet is említette, hogy akadálymentesítés miatt a megyei polgármesteri hivatalokkal, közintézményekkel is kapcsolatot tart fenn, mivel tanácsadást nyújtanak számukra. Egy szervezet jó kapcsolatról számolt be például a kaposvári rendőrkapitánysággal, külön kapcsolattartóhoz fordulhatnak problémáikkal (lopás, kátyús járda). A Gandhi Gimnázium szintén szerteágazó kapcsolatokat tart fenn, de nem meglepő módon leginkább roma-szervezetekkel és oktatási intézményekkel. Emellett megjegyezték, hogy egyre több a „disz”-es gyerek, de ez nincs benne az alapító okiratukban, így nem kapnak rá finanszírozást, noha egyre több ilyen tanulójuk van. Látássérült már járt hozzájuk, vannak fejlesztőpedagógusaik, ők foglalkoznak az SNI-s gyerekekkel.

GAZDASÁGI SZERVEZETEK

3. táblázat. Dél-Dunántúli gazdasági szféra adatai

Cégnév	DD-G1	DD-G2	DD-G3	DD-G4	DD-G5	DD-G6	DD-G7
tulajdonos	külföldi	magyar	magyar	magyar	magyar	magyar	magyar
tevékenység	fafeldolgozás és értékesítés, tároló fatermek gyártás	számítás-technikai cikkek kis- és nagykereskedelme	távközlés	kereskedelem, szolgáltatás, reklám, hirdetés	üveg-és porcelánárúk nagykereskedelme	fogyatékos-sággal élők üdültetése, gyógyászati segédeszközök forgalmazása	nyomdaipari szolgáltatások
foglalkoztatottak száma/	80	26	3	4	33	2	4
ebből felsőfokú végzettségű	6	8	2	0	4	0	0
nő/férfi	12/68	4/22	1/2	1/3	13/20	0/2	1/3
fogyatékos munkatárs	-	-	1 ⁴³	-	-	-	- ⁴⁴
alapító okirat	+	+	+	+	+	+	+
szmsz	-	-	-	+	-	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	-	-	-	+
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	-	-	-	+	-
esélyegyenlőségi program	+	-	-	-	+	-	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok	+	+	-	+	-	-	-
minőségbiztosítási dokumentáció	+	+	-	+	+	-	-
etikai kódex	-	-	-	-	-	+	-

A vizsgált profitorientált cégek mérete viszonylag kicsi, 2 és 80 fő között mozog, de fele részben maximum 4 embert foglalkoztatnak. Valójában egyiknek sincs fogyatékos alkalmazottja, és a cégek munkatársai között alacsony a nők, illetve a diplomások aránya, azaz a

⁴³ Baleset miatt hallássérült férfi, de hivatalos papírja nincs fogyatékoságáról.

⁴⁴ 2000–2002 között 6 rehabost foglalkoztattak, mert félmillió Ft/fő támogatás járt utánuk, ebből a pénzből vették a gépek egy részét. 6 főből csak 1 tudott dolgozni, ő süketnéma volt, a többi 5 olyan mértékben volt gyenge, sérült, hogy érdemi munkát nem tudtak végezni. Amikor a minimálbért a duplájára emelték, nem tudták kitermelni a bérüket.

foglalkoztatottak összetétele meglehetősen eltér a másik két vizsgált szektorban tapasztalttól. A kis méret indokolja valószínűleg, hogy a vizsgált dokumentumok közül meglehetősen kevéssel rendelkeznek a cégek általában, kivételt képez a 80 főt foglalkoztató zrt., ahol a nyolcból legalább öt szabályozással rendelkeznek.

Mit tekintenek fogyatékoságnak?

A profitorientált cégek fogyatékoság definíciói valószínűleg sajnos jól megközelítik a társadalomban legáltalánosabban tapasztalható, sokszor előítéletektől sem mentes megközelítést. Az átlagostól való eltérést emelik ki, mindemellett a százszázalékos, normálisnak tekintett munkavégzésre való képtelenséget is. *„Mindent, ami az átlagembertől eltér (szemmel látható/nem látható), mozgásban megnyilvánul, de leginkább a szellemi fogyatékoságot.”* *„Nincs 100%-os hallása, látása, mozgása vagy szellemi képessége.”* *„Nem képes el látni önmagát, nem tud dolgozni, nem nyújt 100%-os teljesítményt.”* *„Olyan mértékű egészségkárosodás, ami lehetetlenné teszi a normális munkavégzést.”*

A foglalkoztatással kapcsolatban kizáró okok nyilvánvalóan szoros kapcsolatban állnak a cég által végzett tevékenységgel, mindazonáltal e csekély minta alapján azt mondhatjuk, a mozgáskorlátozottság tűnik a leginkább elfogadható sérülésnek a legtöbb munkaadó számára, de meglehetősen limitált munkakörben. A jelenlegi gazdasági környezet egyáltalán nem kedvez a fogyatékos személyek foglalkoztatásának, ezt egy prosperáló időszakban inkább el tudnák némelyek képzelni. *„Ha jól megy az üzlet, csak végezze el a feladatát. Régebben cigány származású és szellemi fogyatékos is volt nálunk alkalmazásban.”* Mindenesetre ez utóbbi mondat párhuzama megdöbbentő, és plasztikusan kifejezi azt, hogy a roma származás is egyértelműen egyfajta „csökkentett értékkel” egyenlő a munkaerőpiacon. A más régióban is megfigyeltekhez hasonlóan a munka jellegét, veszélyességét hozzák fel többen magyarázatul arra, miért nem lehetne a cégnél fogyatékos munkavállalót alkalmazni. *„A nyomdai munka jó fizikai állóképességet igényel, mozgássérültek nem képesek ellátni ezt.”* *„A termelőrésztleg nagyon veszélyes üzem, ahol nagyon nehéz fizikai munkát végeznek a dolgozók, ott pl. fogyatékosággal élő nem dolgozhat, nem tudja kezelni a gépeket, fizikálisan nem bírná a terhelést. Irodában elképzelhető lenne fogyatékosággal élő alkalmazása, amennyiben a munkaköréhez tartozó tevékenységeket el tudná látni.”*

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés a megkérdezettek számára kimondottan a közlekedés, ügyintézés lehetőségét jelenti, azaz dominánsan csak a mozgáskorlátozottakra gondoltak: *„A mozgáskorlátozott személynek a cél viszonylag könnyű megközelítése.”* *„Mozgássérültek életvitelszerűen tudnak létezni.”* Az akadálymentesítés sehol sem megoldott, kivéve az egyik cég egyik telephelyén, ami szintén érdekes, mivel: *„Az egyik telephelyükön akadálymentes*

a bejutás, egy 2007-es pályázatban vállalták az akadálymentesítést. De ott nincs mozgásérült-WC. A telep veszélyes üzemnek számít, nincs ott olyan munkakör, amit mozgásérült elláthatna.” Ezek után kérdéses, vajon minek támogatták egy ilyen munkahely akadálymentesítését közpénzből. Van, aki szükségtelennek is tartaná az akadálymentesítést, mivel mindent telefonon keresztül intéznek, mások szerint az akadálymentesítés nem a cégek, hanem az állam feladata kellene hogy legyen. Ugyan szórványosan, de felmerült ebben a régióban is az iroda bérelt volta mint akadály az esetleges akadálymentesítés szempontjából.

A fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált cégek közül valójában egyik sem foglalkoztat fogyatékos személyt, és hosszú távon sincsenek ilyen személyek foglalkoztatásával kapcsolatos távlati célkitűzéseik: *„Nem merült még fel, a tulajdonos dönt”, „ha pozitív piaci változások jönnek, elképzelhető”.* Egy cégnek volt korábbi tapasztalata fogyatékosággal élők alkalmazásáról: az „értük járó” támogatásból alapozták meg részben a cég gépparkját, de az 5 fogyatékos munkatárs közül csak egyet tartottak valóban alkalmasnak a munkavégzésre. A támogatás lejártával nem tudták tovább folytatni ezeknek az embereknek az alkalmazását. Az állam felelősségére utalt ez ügyben az egyik cég: *„a jelenlegi rendszer rossz, az államnak hosszú távú kiszámítható döntésekkel, tervekkel kellene segítenie a szervezeteket e téren. Pontosán tudni kellene, ki milyen munkára alkalmas, mit tud elvégezni, nem kellene erőltetni a lehetetlent.”* Egyik vizsgált forprofit cég sem vesz így tehát igénybe jelenleg semmiféle ilyen esetre államilag garantált juttatást.

Többen kiemelték, hogy a szakmai tudás számít, és főként a kis cégeknél a nagyon sokféle változatos feladat ellátására vonatkozó képesség. *„Kis cégről van szó, ahol a fizikai munka dominál, ez eléggé behatárolja a felvehető körét, ill. meghatározó szempont a gazdaságosság, nincs miből jótékonykodni.” „Kis cég, mindenkinek többféle munkát kell végeznie.” „Foglalkoztatásnál elsődleges és meghatározó a szakmai tapasztalat és hozzáértés. Látássérült és teljesen siket nem képes elvégezni ezt a fajta munkát.”*

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció

A köz- és nonprofit szférához hasonló, bár nem annyira sokszínűek a kommunikáció módjai: leginkább személyesen, telefonon és az interneten kommunikálnak.

A fogyatékoság tematikája a vizsgált cégek esetében sem azok külső, sem belső kommunikációjában nem merült fel. A fogyatékos munkavállalók segítségére, támogatására hoztak fel példákat, de minden esetben úgy, hogy adománykérő megkeresésekre reagálnak. *„Tárgyadományokat szoktunk adni megkereséskor. Fogyatékos szervezetek nem kerestek még minket, jellemzően gyerekprogramok, gyerekétkeztetés.”*

Egy másik cég elmondása szerint az ilyen kéréseket „érkezési sorrendben” teljesítik, természetesen egy adott összeghatárig. A cégek válaszaiból úgy tűnik, leginkább nem ezt a célcsoportot preferálják, hanem azokat, amelyekben gyerekek érintettek vagy betegség, vagy szociális helyzet okán. Egy cég említette, hogy mozgássérültek alapítványaival volt kapcsolatuk, például a Kerek Világ Alapítvány road showjához szállítanak. Egy másik esetben egy cég rendszeresen támogat hozzájuk forduló alapítványokat és egyesületeket, többek között a Vakok és Gyengénlátók Alapítványát, emellett ügyfeleik közt több fogyatékos szervezet is található, a támogatottak és ügyfelek hívják a céget a rendezvényeikre.

Teljesen elutasító magatartással is találkozhattunk: a cégtulajdonos koncepciója miatt (az egészségügy az állam feladata) inkább eseményeket, rendezvényeket támogatnak, ilyen szervezeteket nem.

A három szféra összehasonlítása, következtetések

A vizsgált régióban (is) megállapítható, hogy a nonprofit szféra és – kisebb mértékben ugyan, de – a profitorientált szférához képest sokkal inkább a közsféra a nyitottabb a fogyatékossgal élő emberek munkaerő-piaci integrációját illetően. Ezt többek között a következő elemek jelzik:

- Mind a fogyatékossg, mind az akadálymentesítés meghatározásai sokkal komplexebbek, több csoportra és tevékenységre kiterjednek.
- Mind esélyegyenlőségi tervvel, mind a dolgozókat védő egyéb dokumentumokkal leginkább a közsféra intézményei, valamint a nonprofit szervezetek rendelkeznek, a forprofit cégek között alig találunk ilyesmit, még a nagyobb cégek esetében sem feltétlenül.
- A közintézmények sajnos csak kis részben/korlátozottan akadálymentesítettek, de legalább erre erős törekvés lenne, csak a fedezet nincs meg, amit leginkább pályázati pénzekből remélnek.
- A fogyatékossgal élőket foglalkoztató nonprofit szervezetek érintett telephelyei akadálymentesítettek, ugyanígy a célcsoportot segítő szervezetek is megoldották ezt a problémát.
- A vizsgálatba került nonprofit cégek alapján a régióban a nonprofit szervezetek kapcsolathálózata meglehetősen komplex és kiterjedt, mind az egyéb fogyatékos személyek szervezeteivel való együttműködést, mind más szektorokat tekintve.
- A kapcsolatok formalizálásának fő motivációja – úgy tűnik – a különféle pályázatokban való közös részvétel.
- Az állami támogatásokat a foglalkoztatáshoz leginkább a nonprofit szervezetek tartják fontosnak, de a közintézmények is szórványosan igénybe veszik őket. A profitorientált szférában azonban ez nem érhető tetten, valószínűleg nem is tudnak sok ilyen támogatásról. A vizsgálatba került cégek a fogyatékossgal élőkkel való kap-

csalatok hiánya miatt nem is motiváltak az ilyen, egyértelműen „problémásabbnak” tekintett munkavállalók alkalmazására. Még a szavak szintjén is meglehetősen csekély nyitottságot tapasztalhattunk ez irányban.

- Ugyan a vizsgált szervezetek mintája nem reprezentatív, de a jelenleg vizsgált körben mindenképp a nonprofit szervezetek foglalkoztatnak leginkább fogyatékos-sággal élőket, míg legkevésbé a profitorientáltak – ez utóbbiban valószínűleg fehér holló az ilyen munkavállaló. A közintézményekben lehet, hogy csak „mutatóban” vannak fogyatékos-sággal élő személyek, de ennek szemléletformáló hatása is nagyon jelentősnek tekinthető.
- A társadalmi felelősségvállalás eszméje egyáltalán nem elterjedt a vizsgált profitorientált szervezetek körében, vagy legalábbis egyértelműen háttérbe szorul egyéb szempontok mögött.

A KÖZÉP-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

ÁLLAMI SZERVEZETEK

1. táblázat. Közép-Dunántúl állami szervezeteinek adatai

	KD-Á1	KD-Á2	KD-Á3	KD-Á4	KD-Á5
fenntartó	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat	önkormányzat	Veszprém MJV Önkormányzata
tevékenység	kommunális szolgáltatás, közszolgáltatás	szociális alapellátás, gyermekjóléti alapellátás	kulturális tevékenység, múzeumi szolgáltatás	könyvtári tevékenység, levéltári tevékenység	műsorszervezés, könyvtári tevékenység
foglalkoztatottak száma	311 (94 szellemi és 217 fizikai)	45 (44 szellemi és 1 fizikai)	68 (62 szellemi és 6 fizikai)	52 (42 szellemi és 10 fizikai)	58 (36 szellemi és 22 fizikai)
felsőfokú foglalkoztatottak	16 %	45/36%	28 fő	38 fő	24
nők/férfiak	118/192	39/6	43/25	46/6	42/16
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	1	–	2	1	2
alapító okirat	+	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+	+
kollektív szerződés	+	–	+	–	+
stratégiai, fejlesztési terv	–	–	+	+	+
esélyegyenlőségi program	+	+	+	készülőben	készülőben
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	+	–	+	–	+
minőségbiztosítási dokumentáció	+	–	–	–	–
etikai kódex	+	–	–	+	–

A Közép-Dunántúli régióban felkeresett hat állami szervezet önkormányzati fenntartású, elsősorban oktatási és kulturális, másodsorban szociális és társadalmi feladatokat ellátó intézmény.

A tevékenységek jellegének következtében a foglalkoztatottak körében erős női dominanciáról beszélhetünk, és legtöbb esetben a felsőfokú végzettségű alkalmazottak aránya is igen magas.

A különböző szervezeti dokumentumok közül az alapító okirat és a szervezeti és munkaügyi szabályzat mindenhol, a kollektív szerződés, valamint esélyegyenlőségi program csak hat szervezetből három szervezet esetében van, ezzel szemben stratégiai fejlesztési terv négy szervezet esetében olvasható. A juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat csak a „VKSZ” Veszprémi Közüzemi Szolgáltató Zrt.-nél, minőségbiztosítási dokumentáció pedig egyik szervezet esetében sem található.

A fogyatékoság koncepciója

A fogyatékoságot a szervezetek többnyire azonos módon értelmezték, ellenben pontos meghatározásokat arra vonatkozóan, hogy kit tekintenek fogyatékosággal élőknek nem tudtak pontos választ adni. *„Vagy szellemi, vagy fizikai probléma, a normálistól eltérő.”* *„Valamely érzékelés hiánya vagy fogyatékoság megléte.”*

A szervezetek nem különböztetik meg a fizikai és az értelmi fogyatékoságot. Viszont szinte minden esetben a mindennapi élet és a munkavégzés területén akadállyal küzdeket azonosítják a fogyatékosággal élők kategóriájával. Kivételt képez az a megállapítás, amelyben a válaszadó úgy fogalmazott, hogy *„kevés dolog tekinthető fogyatékoságnak, a művelődési ház rendezvényein tapasztalható, mennyire teljes életet tudnak élni az úgynevezett fogyatékosággal élő emberek is”*. A szervezetek egy kivétellel jól értelmezték a fogalmat, de úgy tűnt nem tudták konkrét tartalommal megtölteni. Ezért leginkább a munkavégzésre *(„a fogyatékosággal élők más, kisebb teljesítményre képesek...”)*, a latens és manifeszt megkülönböztetésre *(„valamilyen hátrányos helyzetben van testi fogyatékosága miatt – mozgás, hallás, látás, szellemi”)* és a betegségekre *(„valamely észlelés hiánya vagy fogyatékos megléte”)* utaltak.

Akadálymentesítés

Akadálymentesítésen a szervezetek egyfelől az épületek akadálymentesítését, másfelől az információhoz való hozzájutást említették. További hiányosságként említhető a szervezetek honlapjainak akadálymentesítése, vakbarát és egyéb könnyen használható felületek alkalmazása nem volt bevett gyakorlata. Az intézmények egyértelműen a fizikai akadálymentesítésen az épületekbe való bejutást, a liftekhez, illemhelyekhez való hozzáférést, a rámpák hiányát említették. A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, valamint a Városi Művelődési Központ és Könyvtár az információkhoz való hozzájutás esélyét és lehetőségét is említette, melyet csak az ehhez kapcsolódó eszkö-

zők, programok, vakbarát verzióval rendelkező szoftverek beszerzésével tart megvalósíthatónak.

A vizsgált intézmények közül öt esetében akadálymentesítettek az épületek, egy esetben nem. Ezekben az épületekbe biztosított mozgássérültek bejutása, a különböző helyiségek használata, található rámpa, küszöbmentesek vagy alacsony küszöbvel rendelkeznek, és mindenhol található számukra kialakított mellékhelység.

Két intézmény esetében – Eötvös Károly Megyei Könyvtár és a Városi Művelődési Központ és Könyvtár – található felolvasókészülék, beszélő szoftver, speciális monitor. A későbbiekben tovább kívánják fejleszteni mindezen eszközöket, melyet pályázatok útján tudnak megvalósítani.

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatos kérdésre minden szervezet vagy semleges választ vagy egyáltalán nem adott választ.

Fogyatékos munkavállalót öt szervezet alkalmaz, ez hét főt jelent, egyedül a Veszprém MJV Családsegítő Szolgálat, Gyermekjóléti Szolgálat Gyermekjóléti Szolgálat és Családok Átmeneti Otthona esetében nem találunk az érintett csoportból munkavállalót. A fogyatékosokat foglalkoztató intézmények esetében két fő látássérült, két fő hallássérült és két fő pedig mozgássérült. A hallássérültek restauratori és könyvtárvezetői feladatokat látnak el, a látássérültek kezelői munkakörben foglalkoztatottak, a mozgássérültek pedig fotó- és könyvtárosként dolgoznak.

Támogatásokat, juttatásokat a szervezetek nem vesznek igénybe, annak ellenére, hogy ismert előttük a lehetőség. Az intézmények a fogyatékos személyek foglalkoztatásával összefüggően nem nyilatkoztak, a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság esetében a szakmai felkészültség alapján való döntést említették, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár pedig egy mozgáskorlátozott fiatalember foglalkoztatására tett történő pozitív utalást. A Városi Művelődési Központ és Könyvtár esetében a munkaerő-kiválasztásnál, illetve a létszámbővítésnél a szakmai szempontokat említették. A társadalmi felelősségvállalás területén nem került említésre a fogyatékosügy.

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció terén minden megkeresett intézményben egyrészt a hagyományos formák: az élőbeszéd és a telefonos érintkezés, másrészt az e-mailes valamint az ún. üzenőfalon keresztüli kapcsolattartás a jellemző.

A fogyatékos személyekkel kapcsolatos belső és külső kommunikációról szóló kérdések itt is zavarba hozták a válaszadókat. A szervezetek nem tesznek különbséget a fogyatékos-sággal élők és a más munkavállalók között. Ennek gyakorlati megvalósítását inkább az ud-

variassági formulákban teszik teljessé. A külső kommunikációban a hangsúly leginkább az intézmények feladatainak, szerepének, társadalmi felelősségvállalásának megismertetésére irányul, mely olykor torzíthatja a szervezetekről eredetileg kialakított képet (akadálymentes épület, mely nem felel meg az előírásoknak).

Az intézményekben nem különülnek el a fogyatékos munkavállalók a többségi munkavállalóktól, ezáltal nem beszélhetünk a szervezeten belüli nyilvános diszkriminációról. Ennek okait azonban valószínűleg másban kell keresni.

A hat vizsgált szervezet egyike sem rendelkezik hathatós, megalapozott és jól szervezett együttműködésekkel. Egy intézmény esetében – Jósza András Megyei Múzeum – beszélhetünk a helyi Vakok- és Gyengénlátók Szövetségének szervezetével való kooperációról, amely nemrég kezdődött, két kulturális intézmény szervez kisebb-nagyobb programokat a fogyatékossgal élő gyerekek számára; a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság drámapedagógia órái a Down-kóros gyerekeknek és a Városi Művelődési Központ és Könyvtár foglalkozásai a hátrányos helyzetű fiataloknak.

NONPROFIT SZERVEZETEK

2. táblázat. Közép-Dunántúl nonprofit szervezeteinek adatai

Összefoglaló adatok: nem fogyatékos személyekkel foglalkozó szervezetek

	KD-N1	KD-N2	KD-N3	KD-N4
szervezeti forma	közhasznú egyesület	társadalmi szervezet	egyesület	nonprofit kft.
tevékenység	tanácsadás, közösségi, technológiai környezet működtetése, Civil ház program, Esélyek Háza program	lakóotthoni szolgáltatás felnőttképzés	munkaerő-piaci tanácsadás jogsegély	szociális étkeztetés, bentlakásos nem kórházi ápolás, idősek és fogyatékossgal élők bentlakásos ápolása
foglalkoztatottak száma	7	13	50	46
felsőfokú foglalkoztatottak	5	10	10	8
nők/férfiak	4/3	12/1	46/4	40-6
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	1	-	-	4
alapító okirat	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	-

stratégiai, fejlesztési terv	-	+	+ (üzleti terv)	-
esélyegyenlőségi program	+	+	-	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	+	+	-	-
minőségbiztosítási dokumentáció	+	-	-	+
etikai kódex	-	+	+ (titoktartási kódex)	-

Összefoglaló adatok: fogyatékos személyekkel foglalkozó szervezetek

	KD-N5	KD-N6	KD-N7	KD-N8
szervezeti forma	alapítvány	egyesület	egyesület	egyesület
tevékenység	fogyatékossgal élő emberek életminőségének javítása, foglalkoztatásának elősegítése	Szociális szolgáltatás	kulturális tevékenység, rehabilitációs foglalkoztatás, esélyegyenlőség elősegítése, fogyatékossgal élő embereket megillető állami juttatásokhoz való hozzáférés elősegítése	programok szervezése, turisztika mozgássérülteknek, baleset-megelőzési projekt, esélyórák
foglalkoztatottak száma	11 (főállású) + 3 (alkalmi, megbízással, tiszteletdíjjal)	3	1	2
felsőfokú foglalkoztatottak	13	1	0	2
nők/férfiak	3/11	3/0	1/0	0/2
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	1	-	1	2
alapító okirat	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	-	készülőben
esélyegyenlőségi program	-	+	-	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	-	-	+

minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	-	-
etikai kódex	-	+	-	+ Szociális Munkás Etikai Kódex, Jogászok Etikai Kódexe

A Közép-Dunántúlról nyolc nonprofit szervezet került be a kutatásba. Ezek közül négy szervezet kifejezetten a fogyatékos személyek támogatásával foglalkozik, míg a további négy szervezet más területen fejt ki tevékenységét.

Mindkét csoportba tartozó szervezetek formája és tevékenysége igen különböző, megtalálhatóak az egyesületi, alapítványi és a nonprofit kft. formák is. A nem fogyatékos személyekre koncentráló szervezetek közül egy tanácsadással, közösségi programok szervezésével, egy lakóotthoni szolgáltatással, egy munkaerő-piaci tanácsadással, jogsegélyszolgálatral és egy szervezet pedig szociális étkeztetéssel, bentlakásos nem kórházi ápolással foglalkozik. A fogyatékos személyekkel foglalkozó szervezetek között elsősorban a szolgáltató szervezetek (programok szervezése, kulturális tevékenység, rehabilitációs foglalkoztatással), illetve életminőség-javítással foglalkozó szervezet.

A szervezetek többnyire kis foglalkoztatóknak számítanak: alkalmazottaik száma 1 és 13 fő között mozog. Melyek közül két kivétel található, a Munkanélküliek, Álláskeresők és Segítők Egyesülete és az Életöröm Időotthon Szociális Ellátó Kiemelkedően Közhasznú Nonprofit Kft. A tevékenységek – hasonlóan a más régiók nonprofit szervezeteihez – jellegéből adódóan a legtöbb szervezetnél túlsúlyban vannak a női dolgozók: ez a karitatív, segítő vagy szociális szakmákban jellemző. Mindebből kivételt csak a Mozgássérültek Aktív Egyesülete jelent.

Fogyatékosággal élő munkavállalót három szervezet kivételével mindenki foglalkoztat, igen alacsony létszámban. Ez további kérdéseket és kételyeket vet fel a fogyatékosok foglalkoztatási politikájában.

Alapító okirata és szervezeti és működési szabályzata mindegyik szervezetnek van. Kollektív szerződéssel egyik szervezet sem rendelkezik, Minőségügyi dokumentációval pedig csak két szervezet rendelkezik. Esélyegyenlőségi program és etikai kódex a szervezetek felében található, amely arra enged következtetni, hogy a szervezeteknek van még feladata e területen fejlődni.

A fogyatékoság koncepciója

A szervezetek a fogyatékoság fogalmát leginkább az általuk felvállalt feladatok és az érintettekkel kapcsolatos viszonyuk alapján határozzák meg. „*Aki nem egészséges; fogyatékosága van (látás, hallás, értelmi sérülés).*” „*Olyan állapot, amely az élet végéig fennmarad.*”

rad, befolyásolja (rontja) a társadalmi beilleszkedést, komoly korlátokat jelent a mindennapi életben.”

Volt azonban olyan szervezet is, amelyik a szakszerűséget és a törvényi szabályozást helyezte előtérbe. *„Az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet szakvéleményében foglaltak alapján, törvényi keretek között.”*

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés kérdésköre többféleképpen is tetten érhető a szervezetek vonatkozásában. A nonprofit szervezetek mindegyike alapvető feladatának tekinti a fogyatékos személyek részére az egyenlő hozzáférés esélyének biztosítását. Ezt biztosítja egyfelől az épületek akadálymentessé tételével, másfelől a társadalmi elfogadás elősegítésével.

„Olyan helyzet megteremtése, kialakítása, amelyben a fogyatékos személyek megkapják azt a segítséget, amely számukra a társadalmi beilleszkedési korlátokat felszabadítja fizikálisan, társadalmi beilleszkedésében, és ha szükséges az információk szintjén is.”

„Egyenlő hozzáférés fizikai és kommunikációs szinten (nemcsak mozgássérültek, hanem hallás- és látássérültek is).”

A valódi akadálymentesítési törekvések különbözőképpen alakulnak. A Munkanélküliek, Álláskereső és Segítők Egyesülete bérelt irodával rendelkezik, ahol főleg a mozgáskorlátozottak részére sok minden megoldott: lift, küszöb, széles bejárat.

Egy szervezet esetében talákoztunk a teljes akadálymentesített épülettel; csúszásmentes burkolat, kapaszkodók, kerekesszékekkel könnyen megközelíthető helységek. A SINOSZ Veszprém Megyei Jelnyelvi Tolmácsszolgálatának értelmezésében az akadálymentesítés nem csak egy feladatot jelent. Az ő megfogalmazásukban *„Csak a komplex akadálymentesítés tekinthető akadálymentesítésnek. A részleges akadálymentesítés csak kipipálás, nem megoldás.”*

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált szervezetek közül négy szervezetnél dolgozik fogyatékos munkavállaló. A Mozgássérültek Veszprémi Megyei Egyesületénél 1 fő mozgássérült adminisztrátor alkalmaznak, akitől a szervezet teljes értékű munkavégzést vár el. A Mozgássérültek Aktív Egyesületénél két fogyatékos férfit foglalkoztatnak, egyik jogászként, a másik pedig szociális munkásként tevékenykedik. Az Életöröm Idősotthon Szociális Ellátó Kiemelten Közhasznú Nonprofit Kft.-nél pedig 3 fő fogyatékos munkatárs dolgozik, akik közül 2 középső és 1 felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A Veszprém Megyei Civil Hálózatért Közhasznú

Egyesület esetében egy (mozgássérült) programozó dolgozik. A szervezet jelenleg nem vesz igénybe semmiféle támogatást, valamint létszámbővítést sem terveznek.

A fogyatékosok foglalkoztatásával kapcsolatban a szervezetek nyitottak, ellenben a változó munkaerő-piaci folyamatok jelentősen befolyásolják a szervezetek rövid, illetve hosszú távú működését. A szervezet esetében viszont kiemelt fontosságú az új munkaerő felvételekor, hogy megfelelő képzettséggel/végzettséggel rendelkezzen, továbbá a szakmai és személyiségbeli szempontokat sem hanyagolják el.

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció mindegyik szervezetben a hagyományos módon történik (telefon, élőszó, esetleg faliújság, internetes csatornák). A külső kapcsolatokban jellemző a folyamatos megjelenés, a szakmai és érdekvédő csoportokkal való együttműködések köre. A Veszprém Megyei Civil Hálózatért Közhasznú Egyesület aktív részt vevője a Veszprém Megyei Esélyek Napja rendezvény című programsorozatnak, jó kapcsolatot ápol a Mozgássérültek Aktív Egyesületével, valamint közreműködik komplex esélyórák megtartásában. A régió nagyobb civilszervezetei a helyi médiával való viszonyt helyezik előtérbe, az Életet Segítő Alapítvány esetében a *Veszprémi Napló* a Veszprémi TV-vel közösen rendszeresen beszámol a munkájukról, pályázati sikerekről és eredményekről. A szervezetek többsége inkább az Esélyek Házával működik együtt, ez arra is lehetőséget ad, hogy az érdekvédő szervezetek, a különféle foglalkoztatók, gazdasági egységek is bekapcsolódjanak a közös munkába, elképzelésbe.

A Munkanélküli Álláskereső és Segítők Egyesülete talán az egyik legkiterjedtebb kapcsolati hálóval rendelkezik. Szerződéses együttműködésben áll az Ajka Térsége Civilekkel, a Veszprémi Esélyek Házával, a 4M Alapítvánnyal, akik megváltozott munkaképességűeket segítenek. Az Esőemberért Egyesület hasonlóan mozgékonyan mutatkozik a régióban. Nagyobb projektmunkák esetében konzorciumi megállapodást kötnek, amellyel az erős szakmai együttműködést is biztosítják a szervezet számára. Kiváló együttműködésük van a Kézenfogva Alapítvánnyal, a Mécses és a Szimbiózis Alapítvánnyal, valamint az Autisták Országos Szövetségével. Szoros kapcsolatot ápolnak a helyi civilszervezetekkel, részt vesznek a megváltozott munkaképességűek mérésében, vizsgálatában.

Az egyesület egyik alapelve *„nem kérnek könyöradományokat, kemény munkával előteremtik a működésükhöz szükséges pénzt. Tehát nem kérik a helyi cégeket, intézményeket támogatásra, segítségre. Ez alól kivétel a DOTTÓ nevű helyi városnéző kisvasút, akik a vendégeiket kedvező tarifával viszik körbe.”*

GAZDASÁGI SZERVEZETEK

3. táblázat. Közép-Dunántúl gazdasági szervezeteinek adatai

	KD-G1	KD-G2	KD-G3	KD-G4	KD-G5
szervezeti forma	kft.	kft.	zrt.	kft.	zrt.
tulajdonszerkezet	magyar magánszemély	magyar magánszemély	magyar – állami	Magyar (Veszprém MJV Önkormányzat)	Mozgássérültek Veszprém Megyei Egyesülete
tevékenység	informatikai területen kereskedelem és szolgáltatás	termék- és szolgáltatásforgalmazás interneten keresztül	közúti közlekedés	televíziós tevékenység	faipari játékok készítése
foglalkoztatottak száma	6	1+1	560	16	405
felsőfokú foglalkoztatottak	2	1	35	5	nincs adat
nők/férfiak	0/6	0/2	84/476	7/9	223/182
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	–	1	–	–	352
alapító okirat	+	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+	+
kollektív szerződés	–	–	+	–	+
stratégiai, fejlesztési terv	–	–	+	+	+
esélyegyenlőségi program	–	–	–	–	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	–	–	+	+	–
minőségbiztosítási dokumentáció	+	–	+	–	–
etikai kódex	–	–	–	+	–

A felkeresett cégek és vállalkozások tevékenysége igen eltérő. A vállalkozások mindegyike magyar érdekeltségű, kft.-ként illetve zrt.-ként működik. Két cég kivételével, ahol a foglalkoztatottak száma egyik esetben 560, a másik esetben 405 fő, az összes cég esetében 1–16 fő között mozog a foglalkoztatottak száma. A tevékenységek széles körének köszönhetően

2 szervezet kivételével magas a női munkavégzők száma, ellenben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők, valamint a fogyatékos munkavállalók száma megdöbbentően alacsony. (Az 5 szervezetnél 989 fő dolgozik, ennek 32%-a nő és 36%-a fogyatékos személy. Ez utóbbi számarány a MOVE Nonprofit Közhasznú Zrt.-nek köszönhető, amely szervezet megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatásában érdekelt.

A dokumentumok közül, alapító okirattal, szmsz-szel minden cég rendelkezik, esélyegyenlőségi program és etikai kódex viszont csak egy-egy (MOVE Nonprofit Közhasznú Zrt. – Veszprém Városi Televízió és Lapkiadó Kft.) vállalkozás birtokában van. A többi dokumentumtípus azonban csak elvétve fordul elő.

A fogyatékoság koncepciója

A gazdasági szervezeteknél a válaszadók, általában a személyes tapasztalatok függvényében fogalmazták meg definícióikat a fogyatékoság témakörében. *„Születési/szerzett (betegség, baleset) fogyatékoság, amelyek mind munkájában akadályozza a fogyatékosággal élőt.”* *„Mozgásában, látásában, hallásában akadályozott”.* Azok a cégek, amelyek viszont magas számarányban alkalmaznak fogyatékosokat, illetve feladataikat e területen fejtik ki, szigorúan a jogszabályi meghatározásokhoz ragaszkodnak. *„Az ORSZOSZI véleménye a mérvadó szabályozás, a fogyatékoság definíciójának kialakításában.”* A szervezetek válaszaiból egyértelműen a túlzott nagyvonalúság, illetve a szabályokhoz való erőteljes kötődés derült ki.

Akadálymentesítés

A szervezetek akadálymentesítésen legfőképp az egészséges társakhoz hasonló életvitel megteremtése mellett az épületek akadálymentesítését, valamint a mozgáskorlátozottak helyzetének megkönnyítését értették. Ellenben találunk olyan gazdasági egységeket is, amelyek nem foglalkoztatnak fogyatékos személyeket, de jövőbeli törekvéseik sincsenek erre vonatkozóan, így akadálymentesítési kérdésekre sem kívántak megfelelően válaszolni.

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált öt vállalat, cég közül mindössze két helyen foglalkoztatnak fogyatékos munkavállalót. Az Ökoport-Online Kft. keretében egy mozgáskoordinációs problémával rendelkező adatbázis-kezelőt alkalmaznak távmunkában, a MOVE Nonprofit Közhasznú Zrt. keretében pedig 352 fogyatékos munkavállalónak biztosítanak széles körben munkát. Ez utóbbi szervezet esetében minden munkavállaló a képességeinek megfelelően végzi munkáját. De ebben a két esetben sem találunk külön előírást a fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatban, hacsak nem tekintjük az esélyegyenlőségi programot idetar-

tozónak, ahogy nincs ilyen jellegű dokumentum a többi cégnél sem. Azok a cégek, ahol foglalkoztatnak fogyatékos munkavállalót, ott teljes mértékben elégedettek a teljesítményükkel. Sajnos ezek közül csak az egyik szervezet esetében találhatóak hosszú távú tervek a fogyatékosok foglalkoztatásának kérdésében. A két cég közül egyik sem vesz igénybe semmilyen állam által garantált juttatást vagy hozzájárulást. Itt is jellemző, hogy azoknál a cégeknél, ahol nem alkalmaznak fogyatékos személyt, nemigen ismerik ezeket a lehetőségeket, nem tudnak véleményt mondani a jelenlegi rendszerről.

A jövőbeni alkalmazások tekintetében az öt szervezetenél három nem adott egyértelmű választ arra, hogy alkalmazna-e fogyatékos személyeket. Az öt cégből négy esetében ugyan kitértek arra, hogy ennek elvi akadályai nincsenek, hiszen az a legfontosabb elv, hogy jól végzi-e a munkáját. Két cégnél egyáltalán nincsenek elképzelések az érintettek foglalkoztatására, és erre különösebb motivációt sem éreznek. Egy szervezetenél tettek említést arról, hogy a nehéz gazdasági körülmények miatt jelenleg nem tudnak létszámot növelni, de amennyiben ennek meglesznek a feltételei – mind az anyagi, mind pedig az épületek és egyéb területek akadálymentesítései –, akkor nem zárkoznak el előle. Egy szervezet esetében pedig úgy fogalmaztak: *„a munka jellegéből adódóan a munkatársak helyszínre járnak (mozgás), kommunikálnak (hallás, látás), így a fogyatékoság komoly akadályozó tényező a teljes értékű munkavégzésben. Ugyanakkor a fogyatékosokról szóló műsorokban elképzelhető a fogyatékos munkatársak alkalmazása.”*

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció minden helyen a hagyományos módon zajlik: telefonon, személyesen, értekezletek keretében, illetve e-mailen. A munkatársak közötti viszont mindenhol jónak mondható. Azoknál a szervezeteknél pedig ahol van fogyatékos munkatárs, leginkább szóban történik a kommunikáció.

Az öt vizsgált gazdasági szervezet közül kettő esetében semmilyen külső és belső kommunikáció nem történik fogyatékos témában. A MOVE Nonprofit Közhasznú Zrt.-nél a fogyatékos személyek segítésére, támogatására üzemi tanácsot, rehabilitációs bizottságot állítottak fel, illetve rehabilitációs munkatársat alkalmaznak. Ugyanakkor személyi segítők, munkavédelmi megbízottak segítik a megváltozott munkaképességű dolgozók munkavégzését. Szoros együttműködésük van a Védett Szervezetek Országos Szövetségével, valamint a Mozgáskorlátozottak Országos Szövetségével. A szervezetek közül az Ökoport-Online Kft. is fontos feladatokat lát el a fogyatékosok segítésében. Partnereik, ügyfeleik körében terjesztik az „elvet”. (A fogyatékos személyek alkalmazása fontos, megmutatja a cég gondolkodását!) A vállalkozás élő kapcsolatot tart fenn a 4M programirodával. Személyi jövedelemadójuk 1%-át mindig a fogyatékos szervezeteknek ajánlják fel. Egyéb együttműködéseik nincsenek, melynek magyarázata, hogy sem idejük, sem pedig kapacitásunk nincs erre.

Összefoglalás: a három szféra összehasonlítása

A három gazdasági szférában született eredményeket összehasonlítva megállapítható, hogy a régióban a nonprofit szervezetek a leginkább nyitottak a fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatban.

- Az állami és gazdasági szereplők többnyire nem érdekeltek, de leginkább közömbösek a fogyatékos személyek foglalkoztatásában, amennyiben igen, ott a profeszionális tudás számít. Vagyis ha a munkát jól elvégzik, akkor igazából nem fontos, hogy ki végzi el. A nonprofit cégek esetében a fogyatékosok foglalkoztatása kedvezőbb képet mutat. Egyrészt mindez adódik a szervezetek érzékenységből, másrészt a feladatvállalásukból. Különbséget kell tenni azok között a szervezetek között, akik fogyatékosokkal foglalkoznak, és azok között, akik viszont fogyatékosokat foglalkoztatnak.
- A foglalkoztatók általában sokkal érzékenyebb definíciókat adnak a fogyatékos-ságról és az akadálymentesítésről. Ezt befolyásolja az érintettek mélyebb, egyben alaposabb megismerése. Ugyanakkor itt sem lehet azt mondani, hogy az állami szervezetek, vagy a vállalkozások elzárkóznának a fogyatékosok foglalkoztatása elől (hacsak nem a munka jellege nem zárja ki az ilyen jellegű foglalkoztatást: pl. gépkezelő) legalábbis, ami a válaszokat illeti. Azonban láthatóvá vált, hogy a két munkaadói terület nem kezeli megfelelően a fogyatékosok körét, sőt gyakran az állami és piaci szféra sem kapcsolódik össze még a társadalmi felelősségvállalás szintjein sem.
- További problémát az akadálymentesítés kérdése jelenti: az épületek akadálymentesítése az állami szervezetek esetében a törvényi kötelezettségek következtében többnyire megvalósultak, de a magáncégek esetében erre csak elvétve láthattunk példát.
- A szervezetek többsége alapító okirattal és kollektív szerződéssel egyaránt rendelkezik, viszont esélyegyenlőségi tervvel, valamint a dolgozókat védő egyéb dokumentumokkal a közsféra intézményei és a nonprofit szervezetek rendelkeznek, a gazdasági cégek esetében kevésbé megtalálható.
- A vizsgált szervezetek mintája ugyan nem reprezentatív, de az viszont nyilvánvaló, hogy mindenképp a nonprofit szervezetek foglalkoztatnak leginkább fogyatékos személyeket, míg az állami/közsféra intézményeinél csak egy-egy ilyen munkavállaló van jelen.
- A társadalmi felelősségvállalás gondolata, a megvalósítására irányuló törekvések egyáltalán nem elterjedtek a vizsgált gazdasági szervezetek körében, vagy legalábbis úgy tűnik háttérbe szorulnak egyéb szempontok mögött.

A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

ÁLLAMI SZERVEZETEK

1. táblázat. Nyugat-Dunántúl állami szervezeteinek adatai

	NYD-Á1	NYD-Á2	NYD-Á3	NYD-Á4	NYD-Á5
fenntartó	megyei önkormányzat	önkormányzat	állam	megyei önkormányzat	önkormányzat
tevékenység	általános gyűjtőkörű megyei könyvtár, helyismereti gyűjtemény	családsegítés, gyermekjóléti szolgálat, családok átmeneti otthona	társadalmi tudat formálása, diszkriminációt elszüntetők és ennek kitett személyek érdekképviselete	általános iskolai oktatás, beszédjavító általános iskolai oktatás, fiú és lány gyermek-, illetve utógondozó	kulturális szolgáltatás, kiállítás
foglalkoztatottak száma	60 (53 szellemi és 7 fizikai)	51 (45 szellemi és 6 fizikai)	4 (4 szellemi)	189 (151 szellemi és 38 fizikai)	35 (34 szellemi és 1 fizikai)
felsőfokú foglalkoztatottak	25	45	3	104	17
nők/férfiak	54/6	43/8	3/1	132/57	25/10
fogyatékoossággal élő foglalkoztatottak	0	1	1	5	1
alapító okirat	+	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+	+
kollektív szerződés	+	-	-	-	+
stratégiai, fejlesztési terv	+	+	+	-	+
esélyegyenlőségi program	+	+	+	+	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	+	+	+	-	+
minőségbiztosítási dokumentáció	+	+	+	+	-
etikai kódex	+	+	+	+	-

A Nyugat-Dunántúli régióban az öt állami szervezet önkormányzati fenntartású oktatási és kulturális, és társadalmi feladatokat ellátó intézmény.

A tevékenységek jellegének következtében a foglalkoztatottak körében erős női dominanciáról beszélhetünk, és a szervezetek mindegyikében a felsőfokú végzettségű alkalmazottak aránya is igen magas. Ezzel szemben a fogyatékos személyek kevésbé képviselik magukat.

A különböző szervezeti dokumentumok közül az alapító okirat és a szervezeti és munkaügyi szabályzat mindenhol, a kollektív szerződés két intézményben, esélyegyenlőségi program pedig öt intézményből négyben található. A juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat egy szervezet kivételével mindegyiknél megtalálható. Egy intézmény, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár esetében beszélhetünk a dokumentumok teljes körének elérhetőségéről.

A fogyatékoság koncepciója

A fogyatékoságot a szervezetek többnyire hasonló módon értelmezték, pontos megfogalmazásokat arra vonatkozóan, hogy kit tekintenek fogyatékos személynek, nem tudtak adni. *„Általánosságban akadályozza a munkavállalót a munkaerőpiacon való boldogulásban”. „Szervi rendellenesség, az átlagból negatív irányban eltérés, pszichés és lelki eltérés is.”*

A szervezetek valószínűleg nem tudatosan, de különbséget tesznek a fogyatékoság kifejezés és tartalom között, mindezek alapján a mindennapi élet és a munkavégzés során akadályokkal szembe nézőket azonosítják a fogyatékosággal élés kategóriájával.

Sajnos általánossá vált a nem teljes érték kategória meghatározás is. *„Fizikai értelemben (mozgás, látás, hallás) nem teljes értékű, szellemi téren is.” „Főleg mozgásában vagy érzékszerveiben sérült, a hétköznapi megszokottól, elfogadottól eltérő.”*

Akadálymentesítés

Akadálymentesítésen a szervezetek kivétel nélkül az épületek akadálymentesítését említették. Sajnos a szervezetek honlapjainak akadálymentesítése, vakbarát és vagy egyéb könnyen használható felületek alkalmazása nem került említésre. Az intézmények fizikai akadálymentesítésen az épületekbe való bejutást, a könyvespolcokhoz, kiállításokhoz való odaférést említették. A megkérdezett szervezetek közül a Xantus János Megyei Múzeum esetében találkozhattunk pozitív kezdeményezésekkel, melyeket a fogyatékosok széles körét érintetik. Az intézmény megközelíthető kerekesszéssel, a vakokat és gyengénlátókat fehér vezetősáv segíti a tájékozódásban, valamint a kiállított tárgyakból a másolat biztosítja a tapinthatóságot. Az intézmények azonban csak részben akadálymentesek, van ahol az épületbe való bejutás nem akadálymentes, de a mosdók és a lift igen, egy-egy intézményben

a rámpa, a széles ajtó biztosítása mellett jeltolmács is rendelkezésre áll a siketek és nagyot-hallók számára.

A Sopron és Környéke Gyermekjóléti és Családsegítő Szolgáltató Központ esetében 11 telephely vár részben vagy egészében az akadálymentesítésre. Ebből 3 intézmény nincs akadálymentesítve, egy pedig minden szempontból megfelelő. A gyermekek átmeneti otthonában nincs küszöb, van rámpa, lift, mozgássérült mosdó, indukciós hurok a siketeknek, vezetőcsík a vakoknak.

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatos kérdésre minden szervezet nemleges választ adott. Bár fogyatékos munkavállaló egy szervezet kivételével mindenhol található, ennek ellenére nem helyezik előtérbe a foglalkoztatásukat.

Két szervezet esetében a tökéletes munkavégzés eszménye merült fel, ezáltal pedig megfogalmazódott az elutasítás, a kirekesztődés kérdésköre. *„Teljes értékű munkát végezzen. Nem baj, ha lassabban ér oda, de szakmai munkájában tökéletes legyen.”*

Támogatásokat, juttatásokat a szervezetek nem vesznek igénybe, s gyakran nem is ismert előttük a lehetőség. Az viszont ismert előttük, hogy 2010-től kötelező megváltozott munkaképességű munkavállalót foglalkoztatniuk, ellenkező esetben igen magas pénzösszeget kell az állam részére befizetni. Egy szervezet esetében került közvetlen kinyilvánításra az is, *„hogy a segítő szakmákban nem igazán elfogadott a fogyatékos személyek alkalmazása”*. S volt olyan szervezet is, aki a fogyatékosok jövőbeni foglalkoztatására vonatkozóan nyilatkozott: *„Nincs lehetőség létszámbővítésre, folyamatos leépítések vannak.”*

A társadalmi felelősségvállalás területén itt sem került említésre a fogyatékosügy.

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció terén minden megkeresett intézményben a hagyományos és az újszerű formák egyaránt működnek: az élőbeszéd és a telefonos érintkezés, az e-mail, valamint az ún. üzenőfalon keresztüli kapcsolattartás.

A szervezetek nem tesznek különbséget a fogyatékos munkavállaló és a más munkavállalók között, már csak azért sem, mert igen kevesen dolgoznak egy-egy szervezetnél az érintettek. A külső kommunikációban a hangsúly leginkább az intézmények kapcsolataira, együttműködéseire helyeződik. A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár szorosan kötődik a Vakok és Gyengénlátók helyi egyesületéhez, közös munkákban, pályázatokban dolgoznak együtt, valamint ha szükséges megkérik a szervezet szakmai véleményét. Más szervezetek a SINOSZ helyi képviselőivel, illetve szervezetével tartják a szakmai kapcsolatot, valamint nagy rendezvényeket, összejöveteleket tartanak. A Dr. Nagy László Egységes Gyógype-

dagógiai Módszertani Intézmény a hazai szakmai és módszertani programok mellett, a nemzetközi – a Mosbachi Fogyatékosiskola – kooperációkra is erőteljes hangsúlyt helyez.

NONPROFIT SZERVEZETEK

2. táblázat. Nyugat-Dunántúl nonprofit szervezeteinek adatai

	NYD-N1	NYD-N2	NYD-N3	NYD-N4
szervezeti forma	nonprofit egyesület	közalapítvány	magánalapítvány	alapítvány
tevékenység	ügyintézés, kulturális programok szervezése	gyermektáborok hátrányos helyzetű gyermekek támogatása	kulturális szolgáltatás regionális civilszektor-fejlesztés	szociális és egészségügyi területen: képzések, szolgáltatások, adománygyűjtés
foglalkoztatottak száma	5	5 (szezonal)	4	13
felsőfokú foglalkoztatottak	1	1	3	11
nők/férfiak	3/2	4/1	3/1	12/1
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	4	1	0	1
alapító okirat	+	+	+	+
szmsz	+	+	+	+
kollektív szerződés	-	-	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	-	+	-	+
esélyegyenlőségi program	+	-	+	+
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	-	-	+
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	+	+
etikai kódex	-	-	-	+

	NYD-N5	NYD-N6	NYD-N7
szervezeti forma	egyesület	alapítvány	egyesület
tevékenység	szociális képzések, szolgáltatások, adománygyűjtés	kulturális és esélyteremtő programok, kapcsolatteremtés, határok nélküli fesztivál, folyamatos adománygyűjtés	kulturális és esélyteremtő programok
foglalkoztatottak száma	15+50 önkéntes	3	6
felsőfokú foglalkoztatottak	5	2	6

nők/férfiak	14/1	1/2	3/3
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	0	3	0
alapító okirat	+	+	+
szmsz	+	-	+
kollektív szerződés	-	-	-
stratégiai, fejlesztési terv	-	+	-
esélyegyenlőségi program	-	-	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	-	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	-	-
etikai kódex	-	-	-

A Nyugat-Dunántúlról öt nonprofit szervezet került be a kutatásba. Ezek közül szinte mindegyik szervezet kifejezetten a fogyatékos személyek támogatásával foglalkozik. A szervezetek alapítványként (4) és egyesületként (3) működnek. Egy részük kulturális és oktatási szolgáltatással, más részük pedig szociális területen tevékenykedik.

A szervezetek többnyire kis foglalkoztatóknak számítanak: alkalmazottaik száma 1 és 15 fő között mozog. A tevékenységeik végzésében – hasonlóan a más régiók nonprofit szervezeteihez – a női dolgozók vannak túlsúlyban. Fogyatékos munkavállalót a szervezetek fele foglalkoztat, nagyon alacsony létszámban.

Alapító okirata és szervezeti és működési szabályzata mindegyik szervezetnek van. Kollektív szerződéssel viszont egyik szervezet sem rendelkezik, minőségügyi dokumentációval pedig csak két szervezet büszkélkedhet. Esélyegyenlőségi program három, etikai kódex egy szervezetben található.

A fogyatékossgal koncepciója

A szervezetek fogyatékossgal összefüggő fogalmát leginkább az általuk felvállalt feladatok és az érintettekkel kapcsolatos viszonyuk alapján határozzák meg. „*Aki nem egészséges; fogyatékossga van (látás, hallás, értelmi sérülés.*” „*Olyan állapot, amely az élet végéig fennmarad, befolyásolja (rontja) a társadalmi beilleszkedést, komoly korlátokat jelent a mindennapi életben.*”

Volt azonban olyan szervezet is, amelyik a szakszerűséget és a törvényi szabályozást helyezte előtérbe. „*Az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet szakvéleményében foglaltak alapján, törvényi keretek között.*”

Akadálymentesítés

Az akadálymentesítés kérdésköre többféleképpen is tetten érhető a szervezetek vonatkozásában. A nonprofit szervezetek mindegyike alapvető feladatának tekinti a fogyatékos személyek részére az egyenlő hozzáférés esélyének biztosítását. Ezt biztosítja egyfelől az épületek akadálymentessé tételével, másfelől a társadalmi elfogadás elősegítésével. *„Olyan helyzet megteremtése, kialakítása, amelyben a fogyatékos személyek megkapják azt a segítséget, amely számukra a társadalmi beilleszkedési korlátokat felszabadítja fizikálisan, társadalmi beilleszkedésében, és ha szükséges az információk szintjén is.”*

„Egyenlő hozzáférés fizikai és kommunikációs szinten (nemcsak mozgássérültek, hanem hallás- és látássérültek is)”.

A valósi akadálymentesítési törekvések különbözőképpen alakulnak. A Munkanélküliek, Álláskeresők és Segítők Egyesülete bérelt irodával rendelkezik, ahol főleg a mozgáskorlátozottak részére sok minden megoldott: lift, küszöb, széles bejárat.

Egy szervezet esetében találkoztunk a teljes akadálymentesített épülettel; csúszásmentes burkolat, kapaszkodók, kerekesszékekkel könnyen megközelíthető helységek. A SINOSZ Veszprém Megyei Jelnyelvi Tolmácsszolgálatának értelmezésében az akadálymentesítés nem csak egy feladatot jelent. Az ő megfogalmazásukban *„Csak a komplex akadálymentesítés tekinthető akadálymentesítésnek. A részleges akadálymentesítés csak kipipálás, nem megoldás.”*

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált szervezetek közül négy szervezetnél dolgozik fogyatékos munkavállaló. A Mozgássérültek Veszprémi Megyei Egyesületénél 1 fő mozgássérült adminisztrátor alkalmaznak, akitől a szervezet teljes értékű munkavégzést vár el. A Mozgássérültek Aktív Egyesületénél két fogyatékos férfit foglalkoztatnak, egyik jogászként, a másik pedig szociális munkásként tevékenykedik. Az Életöröm Idősothon Szociális Ellátó Kiemelten Közhasznú Nonprofit Kft.-nél 3 fő fogyatékos munkatárs dolgozik, akik közül 2 közép és 1 felsőfokú végzettséggel rendelkezik, a Kapcsolat Plusz Alapítvány esetében pedig a szervezet elnöke és két munkatársa fogyatékos munkavállaló. A szervezetek közül mindössze csak kettő vesz igénybe valamiféle támogatást, a többi fogyatékos munkavállalót alkalmazó nonprofit ezzel nem él. Ehhez hasonlóan alakulnak a létszámbővítésre irányuló törekvések is.

A fogyatékosok foglalkoztatásával kapcsolatban a szervezetek nyitottak, viszont a napi szintű létfenntartás gondjainak árnyékában nem kimondottan a foglalkoztatási kérdéseket helyezik előtérbe. Amennyiben rendelkezésükre állnának megfelelő források, úgy szívesen bővítenék létszámukat fogyatékos munkavállalóval.

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció mindegyik szervezetben a hagyományos módon történik (telefon, élőszó, hirdetőújság, internetes csatornák). A külső kapcsolatokban ellenben jellemző a helyi szintű folyamatos megjelenés, a szakmai és érdekvédő csoportokkal való együttműködések köre. A külső kapcsolatok kiépítésének tekintetében 3 szervezet is különösen aktívnak bizonyult. A Győr-Moson-Sopron Megyei Mozgáskorlátozottak Egyesülete kiváló kapcsolatot tart fenn a siketek és nagyothallók helyi szervezetével, a REhab Rába Kft.-vel, ahol gyógyászati segédeszközöket javító technikusok és műszerészek dolgoznak. A Landorhegy Alapítvány a megyei fogyatékos szervezetekkel ápol kiváló szakmai együttműködést, továbbá a Máltai Szeretetszolgálat is erőteljesen mobilnak mutatkozik, hiszen rendszeres ünnepi összejöveteleket, nyári táborozást, kézműves foglalkozást szervez a nappali intézmények gyermekeinek, fogyatékos fiataloknak és az idősebb korosztálynak egyaránt.

Ugyanakkor a többi szervezet tetteiben, feladatainak ellátásában szintén megjelenik a fogyatékosokkal történő foglalkozás, vagy az erre való törekvés. A Győr-Moson-Sopron Megyei Mozgáskorlátozottak Egyesülete sikeres kapcsolatai mellett ugyanolyan sikeresnek bizonyul a tettek szintjén is. *„Minden évben megrendezzük a 10 napos balatoni tábor, amelynek költsége nagyjából 40 ezer Ft/fő. A Pünkösdi Fesztivál pedig egy kulturális fesztivál, ahol mozgássérült előadóművészek és kiállítók anyagait mutatjuk be.”*

GAZDASÁGI SZERVEZETEK

3. táblázat. Nyugat-Dunántúl gazdasági szervezeteinek adatai

	NYD-G1	NYD-G2	NYD-G3	NYD-G4
szervezeti forma	nonprofit kft.	kft.	rt.	nonprofit kft.
tulajdonszerkezet	magyar	magyar	magyar	magyar
tevékenység	ismeretterjesztés, programszervezés, kutatás, gyógyítás	informatikai szolgáltatás	férfi és női felsőruházati termékek gyártása	környezetvédelmi szolgáltatás, hulladékhasznosítás koordinálása
foglalkoztatottak száma	30	7	624	4
felsőfokú foglalkoztatottak	7	4	31	2
nők/férfiak	7/23	2/5	512/112	1/3
fogyatékossgal élő foglalkoztatottak	0	0	5	0
alapító okirat	+	+	+	+

szmsz	+	+	+	-
kollektív szerződés	-	+	+	-
stratégiai, fejlesztési terv	+	-	-	-
esélyegyenlőségi program	-	+	-	-
juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzat	-	+	+	-
minőségbiztosítási dokumentáció	-	+	+	-
etikai kódex	-	+	-	-

A nyugat-dunántúli gazdasági szervezetek és nonprofit vállalkozások köre jelentősen eltér egymástól. A vállalkozások mindegyike magyar érdekeltségű, kft.-ként illetve nonprofit közhasznú kft.-ként működik. A szervezetek foglalkoztatottainak körében magas a női munkavégzők száma, ellenben csak egy szervezet foglalkoztat fogyatékos munkavállalót (5 fő), jellemzően alapfokú iskolai végzettséggel. A dokumentumok közül, alapító okirattal, minden cég rendelkezik, szmsz-szel, kollektív szerződéssel, valamint esélyegyenlőségi programmal és etikai kódexszel viszont csak egy (Abakusz Számítástechnikai Szolgáltató Kft.) vállalkozás rendelkezik.

A fogyatékoság koncepciója

A gazdasági szervezeteknél a válaszadók, hasonlóan más régiókhoz, általában a személyes tapasztalatok függvényében fogalmazták vagy éppen nem fogalmazták meg definícióikat a fogyatékoság témakörében. „*Testi és szellemi hiányosság korlátozza az élet bizonyos területein, máshogy tud élni*”. „*Normálistól való eltérés, nem teljes körű alkalmazhatóság, korlátozottság a testen.*” A vizsgált szervezetek esetében azonban inkább úgy tűnt nem ismertek a fogalmak, de az is elképzelhető, hogy nem kívántak magukkal az érintettekkel sem foglalkozni.

Akadálymentesítés

A szervezetek akadálymentesítésen legfőképp az egészséges társakhoz hasonló életvitel megteremtése mellett az épületek akadálymentesítését, valamint a mozgáskorlátozottak helyzetének megkönnyítését értették. Két szervezet esetében az akadálymentesítésre való

törekvés teljes egészében elutasításra került, mivel az épületekben lift nem található, az irodák pedig az emeleten helyezkednek el.

Egy szervezet esetében részletesen, nem szakszerűen került megfogalmazásra, hogy mit is értenek akadálymentesítésen. Egyrésztől már meglévő programok, rendezvények jellemzik a szervezetet, másrésztől azok a megvalósított tervek, amelyekkel a szervezet kiemelkedett a többi vizsgált gazdasági cégtől.

„A bejáratnál tolószékesek, járókeretek, mozgássérült ajtó, rámpák a kifutóknál, a wc-ben korlát. A látássérültek részére terv, hogy megfoghatnak bizonyos állatokat, májusban van egy fogyatékosnap, bemutatók, interaktív tapogatózó játék.”

Fogyatékos személyek foglalkoztatása

A vizsgált négy vállalat, cég közül mindössze egy helyen foglalkoztatnak fogyatékos munkavállalót. A Styl Ruhagyár Rt. (amely a vizsgálat ideje alatt került felszámolásra) 5 fogyatékos munkavállalónak biztosít alapfokú iskolai végzettséghez kapcsolódó munkát. A szervezet esetében sajnos sem írott vagy íratlan etikai kódex, sem pedig esélyegyenlőségi terv nem található. A többi szervezet fogyatékos személyeket nem foglalkoztat, s mint ahogy az kiderült, nem is kíván a jövőben sem foglalkoztatni.

Ehhez kapcsolódóan még alternatív válaszok sem hangzottak el. Egy piaci szereplő arra a kérdésre, hogy ők kit tartanának potenciális munkavállalónak, az alábbi választ adta:

„Mozgássérült nem igazán lehet üzletkötő, de bárki, aki rendelkezik megfelelő végzettséggel és tud számítógépes munkát végezni, lehet munkavállaló.”

Belső és külső kommunikáció, társadalmi kapcsolatok

A belső kommunikáció minden helyen a hagyományos módon zajlik: telefonon, személyesen, értekezletek keretében, illetve e-mailen. A munkatársak közötti viszont mindenhol jónak mondható. A felszámolás alatt álló gazdasági szervezet esetében a fogyatékos munkatársak megfelelően tudnak kommunikálni, hiszen mozgáskorlátozott munkavállalókról van szó minden esetben.

Összefoglalás: a három szféra összehasonlítása

A három gazdasági szférában született eredményeket összehasonlítva megállapítható, hogy ebben a régióban is a nonprofit szervezetek a leginkább nyitottak a fogyatékos személyek foglalkoztatásával kapcsolatban.

- Az állami és gazdasági szereplők egyáltalán nem érdekeltek, ráadásul még közömbösek is a fogyatékos személyek foglalkoztatásában. A nonprofitok esetében a fogyatékosok foglalkoztatása kedvezőbb képet mutat, a szervezetek mindegyikében találunk fogyatékos személyt, viszont igen alacsony létszámban. A nonprofitokhoz hasonlóan az állami szervezetek esetében is nagyon alacsony a fogyatékos személyek alkalmazása.
- A foglalkoztatók a fogyatékosokra vonatkozó és az akadálymentesítéssel összefüggő kérdésekre egyáltalán nem, vagy nagy vonalakban adtak választ. Egyértelműen nem állítható az a tény, hogy a szervezetek elutasítóak lennének, inkább a közömbösség, valamint a területtől történő távoldartás jellemzi mind a három csoportot. További negatívumként tartható számon a szervezetek közötti inaktív kapcsolatok, együttműködések köre is, valamint a társadalmi felelősségvállalás fogalmának ismeretlensége.
- További problémát az akadálymentesítés kérdése jelenti: az épületek akadálymentesítése az állami szervezetek esetében a törvényi kötelezettségek következtében többnyire megvalósult, de a magán- és civilszervezetek esetében erre ritka esetben találunk példát.
- A szervezetek többsége alapító okirattal és kollektív szerződéssel egyaránt rendelkezik, viszont esélyegyenlőségi tervvel, valamint a dolgozókat védő egyéb dokumentumokkal a közsféra intézményei, elvételre a nonprofit szervezetek rendelkeznek, a gazdasági cégek esetében csak egy szervezetnek van ilyen dokumentuma.
- A vizsgált szervezetek mintája ugyan nem reprezentatív, de az nyilvánvaló, hogy mindenképp a nonprofit szervezetek foglalkoztatnak leginkább fogyatékos személyeket, és az ő esetükben jelennek meg a legerőteljesebb törekvések a fogyatékosok iránt.
- A társadalmi felelősségvállalás gondolata, a megvalósítására irányuló törekvések a nonprofitok, valamint az állami szervezetek esetében ismertek, a vizsgált gazdasági szervezetek körében viszont egyáltalán nem ismertek.
- A régióban, hasonlóan a többi vizsgált régióhoz, a szervezetek egyéni törekvései között a fogyatékosügy háttérbe szorul, ez alól kivételt képeznek a nonprofitok. Ennek több oka lehetséges, úgymint az anyagi források és a szakemberek hiánya, vagy maga a fogyatékosügy iránti elkötelezettség mellőzése.

A KÖZÉP-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓ
EGY SZERVEZETÉNEK BEMUTATÁSA

MAGYAR POSTA ZRT.

*Általánosságban a Magyar Postánál megvalósuló esélyegyenlőségről,
a fogyatékosok foglalkoztatásáról*

A Magyar Posta Zrt. esetében az Esélyegyenlőségi Tervben fogalmazódik meg a fogyatékos személyek alkalmazásával kapcsolatos stratégia, konkrét eljárás. *Sokszínűség, befogadás, egyenlő bánásmód – ezek az alapvető fogalmak és célkitűzések.*

A vállalaton belül több részleg foglalkozik a fogyatékosokhoz kapcsolódó ügyekkel. A személyzeti (HR) osztály mellett a vállalati CSR-t például a Kommunikációs Igazgatóság irányítja. Ők koordinálják többek között a Postások a Postásokért Alapítvány tevékenységét is, amely az egészségi állapotuk vagy szociális helyzetük miatt rossz helyzetben lévő postásokon próbál meg segíteni.

Megváltozott képességű embereket a Posta sokféle területen foglalkoztat. Jelenleg (2009 novemberében) 348 fő megváltozott munkaképességű ember dolgozott a vállalatnál. Ez az összlétszámhoz képest természetesen elenyésző (1 ezrelék körüli). A szervezet megváltozott munkaképességű foglalkoztatott munkatársainak 59%-a nő, 41%-a férfi.

A vállalat a mindennapos tevékenysége során a hivatalos definíciókat használja – pl. a megváltozott képességűek meghatározására. *„Ha valaki el tud látni egy adott munkakört, akkor onnantól kezdve már nem számít, hogy van-e valamilyen problémája. Itt már teljes az esélyegyenlőség. Ezt az Esélyegyenlőségi Terv is tartalmazza. A valóságban ez igaz a felvételtre, a munkabérrre és a foglalkoztatás egyéb részleteire. Természetesen jó néhány olyan pozíció van a vállalatnál, amelyet megváltozott munkaképességű ember nem tud ellátni (pl. mozgássérült nyilván nem lehet kézbesítő), ugyanakkor a több tízezer fős állományban sok olyan terület is akad, amelyet el tudnak látni ilyen emberek.”*

KONKRÉT LÉPÉSEK, KEZDEMÉNYEZÉSEK A FOGYATÉKOSOK FOGLALKOZTATÁSÁRA

A Posta évente meghirdeti a belső esélyegyenlőségi pályázatot. *„Próbáljuk gyűjteni a jó gyakorlatokat, a helyi kis közösségekben megvalósuló pozitív példákat.”* Olyan egyének, célcsoportok foglalkoztatása a cél, akik megváltozott munkaképességűek. Tavaly pl. a pályázatok 60%-a ebből a csoportból származott. A belső kommunikációban (intranet) hangsúlyosan van jelen ez a téma.

Ezenkívül két olyan programot is indítanak, amely segíti a hátrányos helyzetűeket, és többek között megoldást jelenthet fogyatékos személyek foglalkoztatására is:

„Szigetvárra letelepítjük a budaörsi logisztikai központból a videokódolást. Ez 100 családnak fog megélhetést nyújtani. Ennek lényege, hogy a gép által fel nem ismert címzéseket emberek korrigálják. A levelek fizikailag a budaörsi központban maradnak, videón azonban minden látható, és így más településről is végezhető a munka.”

„Ügysegédszolgálat. Idén 250 postán indul el. A szolgáltatás lényege, hogy elérhetővé válik az e-ügyintézés, az online közigazgatási szolgáltatások használata. Ennek során az emberek segítséget is kaphatnak a postán dolgozó ügysegédőtől. Ennek a munkának az elvégzésére megváltozott munkaképességű embereket fogunk alkalmazni. Jelenleg zajlik a program pilotja, de hamarosan indul »élesben« is. Hatórás munkaidőt tervezünk a megváltozott munkaképességűek számára.”

A Posta élenjár az akadálymentesítés megvalósításában is. Folyamatosan alakítják át a hivatalokat, illetve új posta már csak akadálymentesített formában nyílhat meg. 2009. december végéig már 1012 postát lehetett akadálymentesen megközelíteni. A fővárosi központban több olyan munkahelyet is kialakítottak, ahol kerekés székes munkatárs foglalkoztatására lesz lehetőség.

„A postákon tervezzük, hogy az ügyfélhívón Braille-írás is legyen, vagy legyen egy olyan oldalsó nyomógomb, amivel segítséget hívhatnak a posta dolgozóitól. A pécsi postán önkéntes alapon jelbeszédtanfolyamot tartanak a munkatársainknak.”

ÁLTALÁNOS TAPASZTALATOK, EREDMÉNYEK A FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK FOGLALKOZTATÁSÁVAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

„Egyszerre próbálunk meg a foglalkoztatottjaink, illetve az ügyfeleink számára pozitív változásokat hozni. A megváltozott munkaképességű munkatársaink az »átlagnál« jóval erősebb motivációval rendelkeznek. Sokkal jobban megbecsülik a munkájukat. A szervezeti kultúrát nagyon pozitívan befolyásolják. A betanítási idő hosszabb, az asszimiláció is bonyolultabb, de nagyon jó, nagyon pozitív közösségek jönnek létre helyben.”

A Posta a fogyatékos személyek foglalkoztatásában Magyarország egyik vezető állami vállalata. Törekvéseiben – a foglalkoztatás mellett – kiemelt figyelmet fordít az akadálymentesítés legkülönbözőbb formáinak megvalósítására (fizikai akadálymentesítés, hívószámok digitális megjelenítése, Braille-írás alkalmazása), mellyel az egyenlő hozzáférés esélyét teremti meg. Azonban elemzéseink során szomorúan tapasztaltuk, hogy a manapság leggyakrabban használt egyik fórum, a szervezet honlapja nem érhető el akadálymentesen. Belátható tehát, hogy minden szervezet esetében vannak még hiányosságok, melyek előbb vagy utóbb megoldásra kerülnek.

BIZALOM EGY EGÉSZSÉGES ÉS
EGY MOZGÁSKORLÁTOZOTT PÁRKAPCSOLATÁBAN

Életem harminc éve során nem telt el olyan nap, amikor ne szerepelt volna benne az érzés, bízni valakiben, amely az évek teltével egyre nehezebben ment. Bízni a szüleimben, bízni a barátaimban, bízni a boltos néniben, hogy valóban a friss felvágottat ajánlja, illetve bízni a páromban, hogy önmagamért szeret. Én annyira próbáltam bízni mindenkiben, mégis sokszor kérdő tekintetek vettek körül, hogy olykor miért vagyok bizalmatlan. Mozgáskorlátozottként élem az életem, és leginkább azok nem értettek meg, akik fizikailag egészségesek. Állandóan az járt a fejemben, hogy miért más az én bizalmam, mint mondjuk az egészséges páromé? Mindig szerettem közösségben lenni, ismerkedni, élethelyzeteket tapasztalni, melyre leginkább a Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központjában töltött nyolc évem alatt volt is lehetőségem. Ebben az intézményben mozgáskorlátozottak élnek, rehabilitálódnak, tehát napi szinten tapasztalhattam a párkapcsolatukban lévő bizalmi kérdéseket, konfliktusokat is. Beszélgetéseink során meglepően tapasztaltam, hogy hasonló gondolatok fogalmazódtak meg bennük is, mint bennem. Ha egy mozgáskorlátozott egészséges gondolkodással, elmével rendelkezik, akkor mégis miért nem érti meg sokszor magát egy fizikailag és mentálisan is egészségesessel? Miért más a véleményük akár egy ilyen alapvető kérdésben is, mint a *bizalom*?

Nagy örömmel láttam meg a szakdolgozati témakörök között a „Bizalom és bizalmatlanság” témajavaslatot. Egyből tudtam, hogy nekem ezt kell választanom, hiszen ezáltal alkalmam nyílik egy kicsit tudományosan és alaposan is körbejárni a témát, illetve olyan szemszögből is megvilágítani, ami nem átlagos, azaz ahogyan egy mozgáskorlátozott látja. Az érdeklődésemet csak fokozta, amikor rájöttem, hogy a mozgáskorlátozottak érzelmi világával még nem sokan foglalkoztak ennyire mélyrehatóan, a párkapcsolati részével meg főként.

Munkámmal szeretném egy kicsit jobban megértetni az emberekkel, hogy a boldogság mennyire relatív, és olykor mennyire sok apró nehézségből tevődik össze annak elérése, legyen szó egészségesről vagy mozgáskorlátozottról. Szeretném, ha egy mozgáskorlátozottal való találkozáskor nem a sajnálatot lehetne látni a szemekben, hanem azt, hogy „*Igen, ő más, de fedezzük fel az ő értékeit is, az ő egyéniségét is!*” Minden ember különbözik, csak tudnunk kell elfogadni önmagunk, és ezáltal másokat is.

A BIZALOM

„A bizalom egyike azoknak a viszonyoknak, amelyeket minden emberi együttélési és társulási formában megtalálunk.”⁴⁵ Igen, a bizalom olyan, mint a levegő, emberi kapcsolatok nem léteznek nélküle, és az élet minden területén alkalmazzuk, legyen az üzleti, politikai vagy személyes kapcsolat. A különböző kultúrákban talán lehetnek eltérések az értelmezésében és használatában, de az biztos, hogy rákényszeríteni nem lehet senkire. Bármennyire is szeretne valaki a másik bizalmába férkőzni, az csakis önkényesen történhet. Konkrét szabály azonban nincsen rá, hogy a bizalom érzése miként is alakul ki az emberben.

Fontos tényezője a bizalom kialakulásának a hitelesség, hogy valóban azt nyújtja valaki, amit mondott vagy ígért. Ha ez a feltétel nem teljesül, akkor csalódunk. Csalódunk, mert valaki a saját élete dolgainak a kimenetelét másra bízta, azaz átengedte a döntés jogát, bizalommal volt iránta, és az a másik illető nem megfelelően alakította a helyzetet, mondhatni visszaélt vele. A sok csalódás bizalmatlansághoz vezet, azaz a bizalom kialakulásának az esélyei lecsökkennek, visszaállítani pedig hosszú idő, vagy olykor lehetetlen is. A bizalmatlanság bizonyos alkalmakkor, bizonyos mértékig még jó is, mert korlátlanul megbízni valakiben veszélyes. Kifejezetten bizalmatlanok azok az emberek, akik nem szeretnek függeni másoktól, ugyanis a bizalommal együtt jár az, hogy függ valaki a másik döntésétől. Tehát a bizalom nagy érték, melyet csak akkor érdemelhet ki valaki, ha önmaga is megbízható. Ha mindkét fél teljesíti ezt a feltételt a kapcsolat folyamán, akkor a bizalom erősödni fog, és „minél fontosabb egy kapcsolat, annál alapvetőbb szerepet játszik benne a bizalom, és minél intimebb, annál fontosabb benne a bizalom, és annál magasabb lesz a valódi bizalom elkötelezettségének ára.”⁴⁶

KVALITATÍV TEREPKUTATÁS

Dolgozatom kezdetekor számba vettem az esetleges lehetőségeket, mivel is tudnám a leginkább felderíteni a témával kapcsolatos kérdéseket és attitűdöket úgy, hogy mindeközben hasznosítani is tudjam a már meglévő ismereteimet. Azokat az ismereteimet, amelyeket egész életem folyamán szereztem a körülöttem lévő emberek megfigyelésével. Számos olyan helyen jártam már, ahol a mozgássérült és egészséges közötti kapcsolatokat természetes környezetükben figyelhettem meg, részben közvetlen résztvevőként is, hiszen én magam is mozgáskorlátozott vagyok. Körülbelül egy éve, amióta a dolgozatom témája adott volt, azóta még inkább célorientáltan szemlélem az aktuális személyeket, azok magatartásait és

⁴⁵ Balázs Zoltán (2005). Bizalom és bizalmatlanság. Letöltés ideje: 2010.04.05. <http://www.vigilia.hu/2008/10/balazs.htm>.

⁴⁶ Tom Marshall (2008). A bizalom. Letöltés ideje: 2010.04.05. http://maya50.freeblog.hu/archives/2008/01/27/Tom_Marshall_konyvebol_-_Bizalom_fogalma/.

érzéseit, hogy valódi élethelyzetekből merítsem tudásom. Erre a kvalitatív terepkutatást tartottam a legalkalmasabb társadalomkutatási módszernek.⁴⁷

A kutatásom folyamán interjúkat készítettem olyan emberekkel, akik valamilyen formában érdekeltek voltak a témában. Így sikerült beszélgetnem nyolc olyan párral, akik jelenleg is együtt vannak, ebből három csak egyszerű párkapcsolatban, öt pedig házasságban él, és természetesen az egyik fél mozgáskorlátozott, a másik egészséges. A mozgáskorlátozottak közül hat személy veleszületett betegségben szenved, kettő balesetben sérült meg. Rajtuk kívül még legalább nyolc olyan személlyel beszélgettem, akik már voltak ilyen kapcsolatban, de jelenleg egyedülállók. Őket kevésbé említem meg a dolgozatomban.

Az interjúk nagy részét személyesen sikerült kivitelezni, de volt néhány pár, akikkel interneten keresztül tudtam csak beszélgetni a nagy távolságok miatt. A személyes interjú készítése során nem okozott gondot a bizalom kialakítása, a párok minden kérdésemre válaszoltak, bár azért próbáltam nem sérteni az intim szférájukat. A bizalom erősítése érdekében saját példáimmal is igyekeztem bemutatni, hogy éppen mire is vagyok kíváncsi. Ennek hatására volt, aki több információt is közölt, mint amennyire én éppen számítottam volna, mert nem érezték annyira csak egyoldalú kitérülésként a beszélgetést. Az internetes kapcsolatfelvétel során kicsit nehezebb volt a dolgom, mert nem alakult ki olyan bizalom köztük és az interjúalanyok között, és itt már nem is válaszoltak minden kérdésemre. Mindenesetre tanulságos volt, hogy az emberek szívesebben nyílnak meg hasonló helyzetű embernek. Az interjúalanyok minden esetben névtelenséget kértek, melynek következtében a dolgozat további részében csak kezdőbetűvel említem őket, illetve rövid részletekkel idézem a mondottakat. Iskolázottság terén nem voltak kiemelkedő eltérések, bár a mozgáskorlátozottak között kevesebb volt a felsőfokú végzettségű. A mozgássérült nemiségében sem volt jelentős eltérés, tehát legalább annyi férfi sérülttel beszélgettem, mint lánnyal, és nem tapasztaltam olyan tényezőt, mely szerint a férfiak előnyben részesítenék, ha a hölgy párjuk nagymértékben „mutatós”. Sőt, a leginkább önállósra képtelen mozgássérültek a kapcsolatban a nőneműek.

A függelékben felsorolt kérdések csak témavezetőek, amellyel igyekeztem minden területet érinteni a témával kapcsolatosan, de ennél természetesen részletesebben sikerült elbeszélgetnünk akár az interjú alatt, akár utána.

A MOZGÁSSÉRÜLTEK

Társadalmi egyenlőtlenségek minden országban, minden kultúrában előfordulnak, kisebb-nagyobb különbségekkel, azaz olyan emberek, akik a társadalmi életben nem azonos lehetőségekkel vesznek részt jövedelem, munkakörülmény, lakásviszonyok, műveltség, egészségi állapot stb. terén. A különböző társadalmi pozíciók, rétegek kialakulására szük-

⁴⁷ Earl Babbie: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó. Hatodik, átdolgozott kiadás.

ség van, hiszen ez a társadalmi fejlődés alapfeltétele, de az esélyt, hogy erre mindenkinek lehetősége legyen, azt azonos mértékben meg kellene adni. Jelen esetben a fent említett hátrányos helyzetűek egy csoportjával, a mozgásban korlátozott emberek helyzetével foglalkozom, azon belül is a súlyos fogyatékosokkal rendelkezőkkel, az úgymond egészségesekkel összefüggésben. Számomra nehéz ennyire elkülönülten beszélni a két csoportról, hiszen a mozgáskorlátozottak is egyenrangú tagjai a társadalomnak. Annak érdekében, hogy ez az egyenrangúság valóban érvényesüljön, törvényekkel segítik elő a hátrányos helyzetűek életmódját hazánkban⁴⁸ és más országokban egyaránt. A törvények viszont nem minden esetben elegendőek, leginkább a társadalom nézeteinek változására lenne szükség, melynek elősegítésére még számos dolognak kellene történnie. Azonban mielőtt bármit is cselekszünk, azelőtt érdemes alaposan megismernünk, milyen problémával, milyen igényekkel is állunk szemben.

A társadalomban előforduló diszkriminatív nézeteken nem lehet pár nap alatt változtatni. Sok évvel ezelőtt még például a mozgáskorlátozottak nagymértékben kiszorultak a társadalmi életből, társították állapotukat az értelmi fogyatékosokkal is, és akkori megnevezésük (pl.: béna, nyomorék stb.) ezt még inkább elősegítette. Ez azóta szerencsére pozitív irányba változott, ezért mai megnevezésük, a mozgássérült, mozgáskorlátozott, mozgásszervi fogyatékos igyekszik már szó szerint tükrözni valódi jelentését, hogy viselője mindössze fiziológiai fogyatékossgal rendelkezik. Ez azonban rendkívül hosszú idő és sok munka eredménye.

A központi idegrendszer sérülése okozza a mozgás, az érzékelés, az észlelés, a beszéd-készség valamint a tanuláshoz és a társadalmi beilleszkedéshez szükséges számos más készség és funkció zavarát, melynek kiterjedtsége és súlyossága is nagymértékben különbözhet, és segédeszköz használatára kényszerül az állapotától függően. Ez azonban nem feltétlenül köthető össze az értelmi fogyatékossgal. Viselkedésbeli különbségeket sok esetben lehet tapasztalni a mozgáskorlátozottak körében, és leginkább ez okozza a társadalmi interakcióban jelentkező akadályozottságukat.⁴⁹ Ez szintén eltérő mértékű lehet, a társadalom egészségesnek mondott rétege azonban a legtöbbször általánosságot von, azaz előítéletekkel,⁵⁰ sajnálattal rendelkezik. A sajnálat főként annak szól, hogy azt gondolják, egy mozgáskorlátozott a helyzetében nem lehet boldog. A szubjektív életminőséget pedig nem az határozza meg, hogy valaki éppen sántikál vagy tud szaladni is. A kutatások szerint jó eséllyel élheti boldogan az életét hiányosságával együtt is.⁵¹

A mozgássérültek esélyegyenlőségének megteremtésére számos program és jogszabály alakul nap mint nap. Ilyen például a DAP (Disability Action Plan) is, amely egy fogyatékkal élőkkel kapcsolatos cselekvési terv a 2003–2010-es évekre, és érintett benne minden

⁴⁸ 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról.

⁴⁹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Mozgássérült>.

⁵⁰ Előítélet: „valamely csoport tagjaival szembeni negatív érzelmi viszonyulás, amely azon alapul, hogy ezek az emberek a csoport tagjai.” Andoka Rudolf (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó. 375. p.

⁵¹ Szabó Laura (2003/3). A boldogság relatív – Fogyatékossg és szubjektív életminőség. *Szociológiai Szemle*, 86–105. p.

EU-tagállam.⁵² Eme tervnek fontos részét képezi a fogyatékosok munkaerőpiacon való aktív részvétele, mellyel jelentősen nőne a társadalomban lévő minőségi részvételük is. Ezenkívül a tervezet része, hogy a fogyatékosok hátrányosságában minőségi segítségnyújtás valósuljon meg, illetve a környezetük akadálymentesítése, hogy a gazdasági életben se legyen elmaradásuk, azaz a termékek és szolgáltatások fogyasztását is korlátok nélkül tudják igénybe venni. Ebből is látszik, hogy nem elég az anyagi és egészségügyi ellátást biztosítani egy mozgáskorlátozottak, mert az életminőségnek nem csak ilyen alapú feltételei vannak. Mindezt azért tartottam fontosnak megemlíteni, hogy a szakpolitikában az esélyegyenlőség kérdése nagyon is jelen van, és folyamatosan fejlesztés alatt áll. Hogy a mindennapi „kisemberek” gondolkodásán, a berögzült negatív sztereotípiákon⁵³ változtatni lehessen – az viszont nem csak jogszabályokon múlik. Nem elég annyi, hogy akadálymentesítjük az épületeket, és közben ugyanúgy gondolkodunk egymásról, csak éppen építettünk néhány rámpát, mert ezt írta elő a jogszabály. Azonban nem csak az egészségesek gondolkodásmódjáról beszélek, hanem legalább annyit kellene érte tennie a mozgáskorlátozottak is, mint egy egészségesnek, hogy változzon valami a világunkban. Le kellene küzdenie a hátrányából keletkező önértékelési problémáit, és szembenézni a világban adódó nehézségekkel. Ennek érdekében a rendelkezésére álló rehabilitációs foglalkozásokon részt venni, segédeszközöket alkalmazni, lakóotthonokba költözni, és önálló életvitelét minél előbb kialakítani, működtetni. A jelenleg adott lehetőségeket is kevesen használják ki, mert tele vannak félelemmel, és mindössze az állam által nyújtott méltányossági alapon járó pénzügyi juttatásokra építik az életüket. Ilyen alapvető támogatás például a fogyatékosági támogatás, melyre a felnőtt korú, súlyosan fogyatékos személy jogosult.⁵⁴ Ennek összege azonban nem elegendő egy alapvető életvitel fenntartásához sem, mindössze némileg elősegíti azt.

EGY PÁRKAPCSOLAT KIALAKULÁSA

Van, aki a „szerelem első látásra”-ban hisz, van, aki a jól megfontolt, hosszú barátság után kialakult szerelemben. De bármelyiket is nézzük, egyik sem a teljes véletlen műve. Sok-sok tényező játszik közre, ami eldönti, hogy kinek a láttán dobban meg a szívünk. Az elmúlt századokban még nem a szerelem megléte volt a fontos a párválasztásban, hanem például, hogy a férfi el tudja tartani a családot, a nő pedig gondoskodó feleség legyen. A szerelmet akkoriban gyarlóságként definiálták, rosszabb esetben akár betegséggént is,⁵⁵ és nem egy párkapcsolat alapjaként. Ez azóta sokat változott, ma már a nőknek nem

⁵² A fogyatékkal élők helyzete az Európai Unióban: a 2008–2009-es európai cselekvési terv, Brüsszel, 26. 11. 2007.

⁵³ Sztereotípiák: „torzításon, túlzáson és leegyszerűsítésen alapuló negatív elképzelések, előítéletek együttese valamely csoporttal szemben.” Andorka Rudolf (2006). Bevezetés a szociológiába. Budapest, Osiris Kiadó. 375. p.

⁵⁴ <http://www.allamkincstar.gov.hu/rovat/140>.

⁵⁵ Anthony Giddens (1995). *Szociológia*. Budapest, Osiris Kiadó.

kell eltartatniuk magukat a megélhetésük érdekében,⁵⁶ így sokkal lényegesebbé vált az érzelmi alap, és az egyéni szabadságok megőrzése a kapcsolatokban. Ennek ellenére mégis valami alapján keres az ember, még ha nem is mindig tudatosan, de akkor is keresi a hozzá megfelelő egyént, kortól, kultúrától függetlenül, mert hát az ember társas lény, és teljesebbnek érzi az életét, ha van kivel megosztania. Ellenben ha nincs, akkor azt az élettől kapott büntetésként éli meg.

A párok közötti kapcsolat elsősorban a társadalmi jellemzők – vallás, származás, iskolázottság, foglalkozás – mentén alakul ki. Ebből a közegből aztán tovább szelektál a szingli párkereső, az egyéni elvárások alapján.⁵⁷ Ilyen elvárás lehet például a nagy társadalomgazdasági erőforrás, azaz miként is tud a társam hozzájárulni a család „jóllétéhez”, amely még napjainkban is elég releváns tényező. Ha magas a párom gazdasági státusza, akkor máris vonzóbb a számomra, hiszen ő általa én is magasabb társadalmi pozícióba kerülhetek, illetve jobban hozzá tud járulni a család anyagi biztonságához. Tehát például a jó gazdasági erőforrásokkal rendelkező emberek könnyebben találnak párt.

Kulturális jellemzők alapján azonban homogám környezetből „válogatnak” az egyének, szóval ebben az értelmezésben már a hasonló a jó. Mindemellett még a környezet is befolyásolja a partnerválasztásokat, hiszen a család, a vallási gyülekezet stb., mind-mind hatással van a szingli házasulandókra. Nem elhanyagolandó tényező az sem, hogy mennyit kell befektetni a kapcsolatba, és ezért én mennyit kapok vissza. Tehát minél több „jutalom” látok a társamtól, annál meggyőzőbb a számomra. Jutalomnak számít például az olyan tulajdonság, mint a megbízhatóság, nagylelkűség, lelkesedés, segítségnyújtás stb. Minden ember számára azonban más és más a meggyőző, de a lényeg, hogy kevés befektetés árán sokat nyerjen a kapcsolatban résztvevő. Majd ha ezeken a rétegeken túljutott az egyén, akkor már csak a fizikai vonzerőnek kell életre kelnie, amely nem csak a külsőségeken alapszik. Ha örömet szerez az egyik fél a másiknak, az máris vonzóbbá teszi a számára.⁵⁸ Ezt sokan „szerelem első látásra”-ként azonosítják feltéve, ha valóban komoly kapcsolati szándékkal rendelkezik az illető, és nem csak orgazmushajhász, mint korunkban nem elvetendő megnyilvánulás. Napjainkban a szexualitásnak főként örömszerzési célja van, ellenben a régmúlt kultúrákkal, amikor is a gyermeknemzés volt az elsődleges cél.⁵⁹ Ezt az örömet akár számos partner váltogatásával is, de előszeretettel keresik az emberek.

A kapcsolat azonban nem lesz hosszú távú még erős fizikai vonzerővel sem, ha nincs meg a fent említett kölcsönösség, mely szerint ha adok, akkor kapok is. Egyfajta üzletiesség működik a kapcsolatokban, mint például: „Te gyereket nevelsz, én eltartalak!”⁶⁰ Mindkét

⁵⁶ Cseh-Szombathy László (1991). A családi értékek változása és ennek hatása a családi funkciók alakulására. Gondolat Kiadó. In *Társas kapcsolatok*. 7–19. p.

⁵⁷ Bukodi Erzsébet (2002/2). Ki kivel (nem) házasodik? A partnerszelekciós minták változása az egyéni életútban és a történeti időben. *Szociológiai Szemle*, 28–58. p.

⁵⁸ Lőrincz László (2006/2). A vonzás szabályai – Hogyan választanak társat az emberek? *Szociológiai Szemle*, 96–110. p.

⁵⁹ Andorka Rudolf (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó. (A szerelem és a szexualitás történeti változásai. 400. p.

⁶⁰ Desmond Morris (2003) *Bensőséges kötelekek*. Háttér Kiadó, Lélek kontroll sorozat.

fél elvárja, hogy azonos mértékben járuljanak hozzá a kapcsolat léteéhez, de nem veszik figyelembe, hogy az alapvető különbségek miatt, mely szerint nő és férfi alkotja a párt, ez nem lehetséges. Szinte napi licitben élnek sokan, hogy ki mennyivel járult hozzá a másik boldogságához. Ez a merev tárgyilagosság pedig a bizalomhiányból fakad. Gyermekeinkben még feltétel nélkül bízunk a szülő ölelő karjában, felnőttkorunkra azonban számos feltételhez kötjük bizalmunkat, melyet nem kis feladat teljesítenie a választott párunknak. A bizalom azonban megértéshez vezetne, megértésre viszont mindenki vágyik. Akkor mégis miért zárjuk szerelmi életünket olyan sok korlát közé, és miért várjuk el a másiktól azt, ami nem az „szerepe” lenne?

Ha ilyen egy átlagos párkapcsolat kialakulásának a módja, akkor ebben hol helyezkedik el egy mozgáskorlátozott, amikor is egészséges párt választ? A legtöbb hátrányos helyzetű jó gazdasági erőforrással rendelkezik? Férfi létére el tudná tartani nő párját? Nő létére tudna gondoskodni párjáról, családjáról? Kulturális téren könnyű azonos dolgokat találni egy egészségesrel? Fizikálisan könnyen kelti fel a vágyakat például a végtaghiányával? Érzelmileg könnyen bízik a másokban, miközben a társadalom nagy része előítéletekkel rendelkezik irányában? Szexuális téren tud úgy teljesíteni, mint az a párkapcsolatokban megszokott? Nem.

Dolgozatom hátralévő részében ezen megállapítások cáfolatára próbálok bizonyítékokat találni, mely szerint egy hátrányos helyzetben lévő ember is rendelkezhet olyan jellemzőkkel, mint például a magas érzelmi intelligencia (EQ),⁶¹ melynek köszönhetően nem számottevő a gazdasági erőforrás mértéke, a kulturális tőke stb., és a tárgyilagosság jelentősen a háttérbe szorul az érzelmeknek köszönhetően, mivel ezek a kapcsolatok leginkább érzelmekből táplálkoznak. Ha nem lenne közöttük szerelem, akkor az ilyen egészséges és mozgáskorlátozott közötti kapcsolatok sem léteznének, mert a fent említett párválasztási feltételek, tényezők csak minimálisan jelennek meg az ő esetükben.

ISMERKEDÉS

A kutatásom alapján kiderült, hogy a legtöbb pár ismerkedési színtere egy olyan közeg, ahol magas a mozgáskorlátozottak előfordulási aránya, például kórházak, rehabilitációs intézetek stb. Ha egy mozgáskorlátozott megjelenik egy átlagos szórakozóhelyen, kávézóban vagy csak egyszerűen az utcán, ahol nem rendszeresen és sűrűn találkozhatunk hasonló helyzetű emberekkel, akkor az egészségesek különként tekintenek rá. Kitűnik a tömegből, így máris nem tekintik őt a tömeg részének, ezért megjelennek a gondolatok, melyek legtöbbször negatív irányúak, legalábbis egy kapcsolatépítés szempontjából. A gondolatok, hogy *hú, de fura*, vagy *szegény, úgy sajnálom*, ezek nem azt eredményezik, hogy *Hmm..., jó lenne vele megismerkedni*. Mindenki, aki más, mint az átlag, aki kicsit is eltér a megszokottól és nem a tömeg egységes része, az már valamiért „hibás”. A „hibás” alanyokra pedig

⁶¹ Emotional Quotient Daniel Goleman (2008). *Érzelmi intelligencia*. Budapest, Háttér Kiadó.

csakis a valamilyen szempontból szintén „hibás” egyének figyelnek fel párválasztás szempontjából, bízván abban, hogy sorstársuk megérti és elfogadja őket olyannak, amilyen. Az átlagemberek, amíg nem tapasztalják meg az ellenkezőjét, addig szívesen gondolkodnak úgy, hogy önmagukhoz hasonló embert keressenek maguknak, nem pedig egy ilyen nagymértékben eltérőt, mint egy mozgássérült és egészséges közötti különbség.

Mint azt már említettem, mindenki szeretne önmagánál magasabb státuszú párt találni, a mozgássérültről pedig nem feltételezik, hogy jobb tulajdonságokkal rendelkezne, mint egy egészséges, hiszen még a buszra sem minden esetben tud felszállni. Persze mindez csak az átlag, azért szerencsére akad olyan is, aki nem ezt látja a sérült emberben, és főként nem az iskolázottsága, vagy bármilyen a társadalomban betöltött pozíciója alapján keresi a boldogságot a párjánál. Ellenben van mégis egy dolog, ami motiváló egy sérült emberben, méghozzá az, hogy az ilyen nehéz helyzetben élő emberek erősebbnek tűnnek lelkileg, mert mosolyogva tűrik fogyatékságukat, és hatalmas akarattal néznek szembe a másoknak taszító életvitellel. De erről még később.

Tehát szükség van arra, hogy az egészségesnek legyen előzetesen már bármiféle kapcsolata, tapasztalata egy mozgáskorlátozottal. Ha egyszer is szót vált a két fél egymással, a legtöbb emberben átalakul a látásmód és nem a „hibás” alanyt látja a mozgássérültben, hanem az embert. Azért is tekinti olyan „hibásnak”, mert nem tudja milyen is az a nagyon más, nem ismeri, ezért fél tőle. A félelem pedig az ismeretlentől, az újtól, sokakban rémületet kelt. Ellenben ha megértjük miért is olyan ő, akkor már könnyebb elfogadni, és könnyedén válik a mindennapok részévé. Félelem azonban nem csak az egészséges félben van, legalább annyi található a mozgáskorlátozottban is, elsősorban a kiszolgáltatottságából adódó mindennapi félelme. Ezt a kölcsönös félelemérzetet egymással szemben tolerálni kellene és nem fokozni, ami csak sok tapasztalat és idő után működik. Tehát szükség van erre az „első” benyomásra, szóváltásra egy mozgássérülttel, legyen az egy idegen az utcán, egy ellátott az intézetben, vagy akár egy közeli hozzátartozónk.

Az interjúban kérdezett mozgáskorlátozott emberek közül csak „Zf”⁶² volt, akit interneten választott egészséges társa, és előtte ez a nő soha nem találkozott még hasonló helyzetű emberrel. Fontos azonban megemlíteni, hogy „Zf” nagyon megnyerő és erős jellemmel rendelkezik, tisztában van saját képességeivel, lehetőségeivel, ezáltal kiegyensúlyozott egyéniség. Értelmesen felvilágosította az egészséges egyént a sérüléséből adódó nehézségekre, így a hölgynek nem voltak illúziói, nem várt többet, mint amit a fiú valóban teljesíteni tudott. Megnyerő tulajdonságaival nem volt nehéz párt találnia, annak ellenére sem, hogy van egy erősebb negatívuma is, a fizikai korlátozottsága, azaz ő a párkapcsolatok piacterén értékesnek minősíthető.⁶³ Ennek is köszönhetően az első találkozás után rögtön jární kezdtek egymással. Ez nagyon fontos részét képezné az egymás iránti elfogadásnak, hogy felvilágosítsa két ember egymást a helyzetéről, problémáiról, hiányosságairól és máris nagyobb bizalommal tudják folytatni a további kommunikációt, illúziók

⁶² „Zf” Mozgáskorlátozott, huszoneves fiú, szingli. A beszélgetés 2009. 10. 30-án történt.

⁶³ Lőrincz László (2006/2). A vonzás szabályai – Hogyan választanak társat az emberek? *Szociológiai Szemle*, 96–110. p.

kergetése nélkül. Viszont bármennyire szépen és meglepően kezdődött is a kapcsolat, pár hét után véget is ért. Különös volt azt hallani, hogy a mozgáskorlátozott fiú szakított, mert az egészséges lány túlságosan zárkózott volt, kicsit depresszív hangulatú, tehát nem biztosított a fiú számára elég értékes tulajdonságokat, jellemzőket. A legtöbb esetben ez fordítva szokott lenni, mert a mozgáskorlátozottat általában megviselik a sérülésével járó problémák, és a köztudatban is ez él, hogy egy „beteg” ember csakis szomorú lehet. Ellenben ha sikerül állapotát feldolgoznia, elfogadnia, saját képességeivel tisztában lennie, együtt élni velük, akkor rettenetesen nehéz elhítenie a környezetével, hogy ő valóban boldog, és szeretne hasonló gondolkodású párt találnia magának.

Sokan gondolják azt, hogy ha valakinek mindene megvan, akkor boldog. Ez a megállapítás azonban nagyon szubjektív. Ez a „minden”, egyénekenként változó. Boldogság alapja lehet akár csak annyi is, hogy reális célokat tűz ki az ember maga elé, azaz lehetőségeihez mérten próbál élni. Mindemellet azonban sok múlik a környezet visszajelzésein is. Ha társadalmi kirekesztettségben érzi valaki magát, vagy akár csak néhány negatív visszajelzést kap, akkor máris romlik az önbizalma, mely számos következménnyel jár, ilyen a boldogtalanság érzése is. Befolyásoló tényező lehet akár az is, hogy milyen neveltetésben részesült valaki. Például, ha nem tanították meg neki, hogy miként tudja értékelni az élet apró örömeit, akkor elég nehéz lesz észrevennie, hogy mitől szép egy átlagos hétköznapi is. Az sem elhanyagolható, hogy mennyire jó valakinek a megélhetési lehetősége. Ha nem tudja valaki eltartani például a családját, akkor sem valószínű, hogy nagyon elégedett és vidám lesz. Ilyen meghatározó tényező még az egészségi állapot is, tehát ha valaki beteg, akkor valószínűleg a hangulata sem lesz valami felemelkedő. Ezek a befolyásolási tényezők azonban nem feltétlenül döntenek el, hogy valaki boldog, vagy sem. Ezért nem lehet általánosítani abban sem, hogy egy mozgássérült milyen szubjektív életminőséggel rendelkezik. „A fogyatékos személyek szubjektív életminőségét elemző kutatók közül egyesek arra az eredményre jutottak, hogy a fogyatékos emberek szubjektív életminősége szignifikánsan alacsonyabb, mint a nem fogyatékos személyeké, míg mások éppen ellenkezőleg, más kutatási adatokat felhasználva, nem találtak statisztikailag szignifikáns különbséget a fogyatékos és nem fogyatékos emberek szubjektív életminőségében.”⁶⁴ Ezért nem hiteles az az előítélet, mely szerint egy mozgáskorlátozottat sajnálni kellene, mert neki biztosan olyan rossz.

Az esetek 80%-ában azonban a mozgáskorlátozottak nem kezdeményeznek az egészséges felé, nem teszik meg azt a bizonyos első lépést. Tehát, ha az egészséges fél nem megy oda és nem érezteti, hogy „*Igen, én szívesen nyitok feléd*”, akkor nagyon kevés az esély arra, hogy ezt pont egy mozgássérült fogja megtenni. A legtöbbször elveszett az önbizalma, hiszen ha lelkiileg nem dolgozza fel betegségét, akkor nem hisz abban, hogy őt ilyen állapotban bárki is elfogadja. Mindemellet a társadalomban tapasztalt számos előítélet már szinte teljesen kioltotta benne a remény sugarát, hogy van, aki első látásra bele tudna szeretni, és életformájához tudna alkalmazkodni. Ha próbál is önbizalmat meríteni, akkor is sokszor elhítené vele a környezete, hogy egy mozgáskorlátozottnak így rossz.

⁶⁴ Szabó Laura (2003/3). A boldogság relatív – Fogyatékoság és szubjektív életminőség. *Szociológiai Szemle*, 86. p.

Aki kapcsolatot keres, az általában a fentebb említett nézetek alapján keres, azaz mié-
ként jár a párjával a legjobban, és nem egy olyan társat, akinél nagy befektetés árán kicsi a
nyereség. Legalábbis azt hiszik, hogy kicsi a nyereség. De miért is választanának egy „nem
túl tökéletes” párt maguknak az egészségesek, mikor az az elfogadott, azt látjuk a média
által is, hogy a tökéletes a jó. Ami eltér a megszokottól, a média szerinti ideálistól, azon
mindenképpen javítani, változtatni kell. Pedig ha jobban megnézzük, mindenkinek van
valamilyen jellegű hibája, „fogyatékosága”. Van, aki molett, van, aki diszlexiás, van, aki
nehezen ismerkedik, van, aki bizonyos helyzetekben túl agresszív, van, akinek szemölcs
van az orrán stb. Teljesen mindegy mi, de senki sem tökéletes, bármennyire is ezt akarja
velünk elhiteni a média.

A legtöbb mozgássérült már teljesen kiszakadt a társadalmi környezetéből, ezért csak
vár, és energia befektetése nélkül szeretné, hogy ugyanolyan boldog párkapcsolatban éljen,
mint sok más embertársuk. Ők azok, akik főként alapjául szolgálnak a környezet által al-
kotott negatív sztereotípiáknak. Ellenben, ha az egészséges egyén már levetette ezeket a
negatív nézeteket, akkor meglátja, hogy egy mozgássérült is vicces, aranyos, szép és hasonló
problémákkal is rendelkezik, mint bárki más, tehát van benne mégis valami megnyerő,
értékes. Sokan mondogatják azt, hogy azért, mert ugyanolyan dolgokra vágyik egy moz-
gássérült is, és ugyanolyan érzésekkel küzd, mint egy egészséges, akkor nem is más. De még
mennyire, hogy más! Éppen az a legnagyobb probléma, hogy mindenki azt várna, hogy
teljesen olyan legyen ő is, mint bárki más. Pedig nem! El kellene fogadni, hogy a mozgás-
sérült élete más problémákból is áll. Egy szingli nőnek reggel a „legnagyobb” problémája,
hogy mit is vegyen fel aznap, míg a mozgássérült szingli nőnek, hogy miként is kel ki az
ágyból, hogyan jut el a fürdőig, mennyire csúszik a padló, megtud-e kapaszkodni a vécére
üléskor, majd eléri-e a konyhában a kávéját, befér-e a kamra ajtaján stb., és csak mindezek
után jut el talán odáig, hogy fel is öltözzön, ha van, aki segítsen. Tehát ha végignézzük az
esélyeit csak az ismerkedés szintjéig, hogy pl.: legyen egy ember, aki hajlandó leküzdeni
előítéleteit és segíteni neki, mert leejtette a táskáját, majd hajlandó szóba elegyedni vele
és nézetei pozitív irányba fejlődjenek, azután el is fogadja a mozgássérült férfi meghívását
egy kávéra, akinek sikerült gátlásait leküzdenie, és szimpatikusnak találják egymást, majd
még az a férfi legyen nyitott és szintén kezdeményező, egészséges önfogadással... hát elég
kevés az esélye. Lényegében már idáig sokkal több akadályt kell leküzdenie, mint egy át-
lag, egészséges embernek. Ha nem elég előrelátó, empatikus, és nincs elég önbizalma, élni
akarása, emberismerete, akkor már le is mondhat a reményről, hogy egészséges, boldog
párkapcsolatban fog élni, egy fizikailag egészséges emberrel.

De vegyük a pozitív példát, hogy mégis fellobban az a pici szerelmi lángocska, amelyet
szerencsére én magam is számos esetben tapasztalhattam. Túl kell jutniuk minél előbb a
külsőségeken, és az udvarlási „rítus” első szakaszába lépve felvenni a szemkontaktust. Szin-
tén sokszor tapasztalható, hogy már ez is mennyire nem egyszerű, hiszen egy mozgáskorlá-
tozott sok esetben ül, nem esik úgymond egy kényelmes látószögbe. Vagy ha az álló ember
lenéz egy üllőre, már nem biztos, hogy azonos félként tekint rá. Ritka pillanatok egyikében
azonban egy pohár ital mellett, kellemes légkörben mindkét fél el tudja feledni kis ideig

azt, hogy miként is éltek eddig, milyen szerepeket kell betölteniük a mindennapokban. A pillanatnyi mosolyokban tényleg úgy tűnik, hogy nincs is közöttük semmi különbség, és minden olyan tökéletes. Másnap azonban mindkét fél elgondolkodik, legyen az új ismeretségből kialakult szerelem, vagy akár hosszabb ismeretségből átalakult, de mindketten felteszik a kérdést: *„Jó lesz ez így?”* Ebben nincs is semmi különös, hiszen egy friss kapcsolat elején mindenki felteszi ezt a kérdést, de a válaszok viszont már nagyon eltérőek. Az egészséges úgy gondolja, hogy *„Olyan szép volt az a pillanat veled, mi rossz történhetne, én elfogadom az ő másságát, hiszen nem olyan nagy dolog, néha segíteni kell neki ebben vagy abban”*. Esetleg még nem vetette le teljesen azt a nézetet, mely szerint a mozgássérült egy szerencsétlen, kevésbé jó életminőségű ember, és az is eszébe jut, hogy *„Ha esetleg rossz vége lesz ennek a kapcsolatnak, akkor talán jobb lenne most abbahagyni, hogy ne csalódjon még miattam is szegény”*. De a legtöbb esetben az az első gondolat, hogy *„Ugyan mások mit fognak ehhez szólni?”* „Ni”⁶⁵ például bevallotta, hogy eleinte elég naiv volt, és nem látta mennyi nehézséggel jár egy ilyen kapcsolat, azt gondolta, nincsen legyőzhetetlen akadály. Tévedett. Később jött csak rá, hogy vannak dolgok, amikbe bele kell törődnie, mert nem tud mindent megoldani, áthidalni. Ez a felismerés azonban nem volt könnyű.

A mozgássérült, ha negatívan áll a dologhoz, akkor még mindig az önbizalomhiányából fakadóan azt gondolja, hogy *„Ez biztos csak véletlen volt és nem is gondolta komolyan”*. Ha pozitívan gondolkodik, akkor pedig, hogy *„Végre esélyem lesz bizonyítani, hogy én is boldoggá tudok tenni valakit!”* Találkoztam viszont olyan párral („SZv” és „Gr”)⁶⁶ is, amikor mindkét fél még kapcsolatban volt, és így alakult ki közöttük a vonzalom, a közöttük lévő szerelmi kapcsolat reménye. Ebben az esetben a mozgássérült volt az, aki nehezebben lépett, míg az egészséges könnyedén váltott az új mozgássérült párra, az egészséges helyett. Tehát már a kezdetekkor megtapasztalható, hogy az önbizalom és az önelfogadás megléte mennyire fontos lenne egy kapcsolatban, bármelyik félről is legyen szó.

A KAPCSOLAT

Környezeti elfogadás

Két ember eldöntötte, hogy megpróbálják egymást feltételek nélkül elfogadni és szeretni. Mosolyt csálnak egymás arcára, izgalommal tölti el őket egymás megismerése, leküzdötték az első nehézségeket és próbálnak együtt boldogok lenni. Ott van azonban egy olyan probléma, ami sok fejtörést okoz mindkettőjüknek, mégpedig a környezetük, ezen belül is leginkább a család, a barátok, az ismerősök. Az átlag előítéletes gondolkodás miatt egy

⁶⁵ „Ni” Egészséges, huszoneves lány, boldog házasságban él „Ge”-vel, aki huszoneves mozgáskorlátozott fiú. A beszélgetés 2010. 02. 19-én történt.

⁶⁶ „SZv” egészséges, harmincas éveit élő nő, „Gr” mozgáskorlátozott, ötvenes éveiben járó férfi. A beszélgetés 2009. 11. 20-án történt.

mozgáskorlátozottak nem csak a párját kell „meghódítania”, hanem annak ismerőseit is. Azonban azzal a különbséggel, hogy náluk nem veheti be „csábításait”.

Mint már említettem, az egészséges jobban tart attól, hogy mit szólnak a barátok, mint attól, hogy hogyan tudják áthidalni a párja sérüléséből adódó nehézségeket, pl.: közlekedés stb. Ez bizonyos szinten normális is, hiszen eddig azokkal az emberekkel élt, ők szerették, róluk szólt az élete, és most mi van, ha mindezt egy ember miatt el kell veszítenie? Forduljon szembe például a saját szüleivel, csakis azért az egy emberért? És mi van, ha nem jól dönt, és később, amikor a párjával esetleg szakítanak, akkor ki marad neki? Az emberekben egyébként is nagy a környezetnek való megfelelés vágya, és ebben az esetben kinek is feleljen meg? Ki meri azt vállalni, hogy „Igen, én csakis önmagamnak akarok megfelelni!”? Sajnos elég kevesen. Ellenben azt sem lehet megtenni, hogy csakis önmagunknak feleljünk meg, hiszen valamilyen szinten kénytelenek vagyunk a környezethez alkalmazkodni. De hol van ennek az optimális határa? Például ha az egészséges egyénnek a szülei nem fogadják el az ő mozgáskorlátozott párját, és ha nem szakít vele, akkor el kell otthonról költöznie. Sajnos találkoztam ilyen esettel, a szülők választás elé kényszerítették egészséges gyermeküket, aki a párja mellett döntött, még ha ezt követően nagyon nehezen is tudott megélni szerelmével. Ez egy aránylag pozitív történet, de azért azt is be kell látni, hogy a szerelem nem minden esetben győz le mindent. Főként a szülőkkel szemben, hiszen a szülő felnevelti gyermekét, ezáltal rá fog hasonlítani, az ő adottságait örökli, így reakciói is nagyban megegyeznek a szüleiével.⁶⁷ Ők gondoskodtak róla hosszú évekig, melyért ha mást nem is, de hálát várnak. Akkor miként is mondjon ellent a szüleinek? Nehéz feladat ez minden gyermek számára.

Tehát jönnek a nagy találkozások az ismerősökkel. A mozgáskorlátozott tele van félelemmel, hogy ha nem felel meg valakinek, akkor nehogy a párja választás elé kerüljön, és akkor a szerelmük elég erős lesz-e hozzá, hogy összetartsa őket. Ugyanennyire fél ettől az egészséges is, hogy választás elé kerülhet. A környezet pedig természetesen mindig csak a jót akarja neki, hogy ne ilyen „nehéz életű” embert válasszon maga mellé. Az interjúkban a válaszadók között szinte mindenki úgy döntött, hogy a párja a legfontosabb, és nem az, amit az ismerősök mondanak. Ez csakis így lehet, hiszen ha a környezet nézete lenne a számottevő, akkor már régen nem lennének együtt, ugyanis kevés az őszintén pozitív hozzáállás egy ilyen párkapcsolathoz. Ahogyan „Ni”⁶⁸ is mondta, a kapcsolatukhoz való hozzáállásról: „Természetesen mindenki ellenzte.”. A szimpla távolabbi ismerősök még a fáradságot sem veszik, hogy megismerjék azt a bizonyos „furcsa” embert, minimális érdeklődést mutatnak irányába. A barátok közül van a legtöbb, aki elfogadó, de ebből is kb. az 50-80%-a. A szülők pedig különösen ellenségesek tudnak lenni ilyen helyzetben. A szülők tényleg csak a jót akarják, de leginkább azt a jót, amit ők elképzelték. „Ni”-ék

⁶⁷ Cseh-Szombathy László (1991). A családi értékek változása és ennek hatása a családi funkciók alakulására, Gondolat Kiadó. In *Társas kapcsolatok*. 7–19. p.

⁶⁸ „Ni” Egészséges, huszoneves lány, boldog házasságban él „Ge”-vel, aki huszoneves mozgáskorlátozott fiú. A beszélgetés 2010. 02. 19-én történt.

helyzetében is így volt: „Sokszor a család nehezítette meg a dolgunkat. Segítség helyett, bántottak minket”.

Az ilyen szülő sokszor sajnos önzésből nevel gyermekeket. Azért hoz egy életet a világra, hogy az önmaga elrontott életét valósítsa meg pozitívan a gyermeke által. Az pedig hogyan férne a képbe, hogy az ő mindene egy fogyatékkal élje le az életét? A szülők sok esetben még hosszú idő után sem változtatják meg nézeteiket, akár megismerték gyermekük párját akár nem, maximum kénytelenek beletörődni, hogy vagy elfogadják látszólagosan „a nemkívánatos személyt”, vagy elveszíthetik gyermeküket.

A másik oldalról sem olyan könnyű a környezettel megbirkózni. A mozgáskorlátozott barátai, ismerősei azért fogadják olykor fenntartásokkal a párját, mert ők sem bíznak az egészséges hűségében, igaz szerelmében, tehát féltik érzékeny lelkületű barátjukat. Erre vonatkozóan semmi rendellenességgel nem találkoztam, az egészséges baráti féltés mindenkiben ott van. Különös volt azonban az, hogy bizonyos barátok túlzottan is féltékennyé váltak. Azok a mozgáskorlátozottak, akik erős jellemmel rendelkeznek, sok olyan embert vonzanak maguk köré, akik úgymond támaszkodnak rájuk, érzelmileg függenek tőlük. Ezek az emberek függetlenül attól, hogy egészségesek vagy sem, de „üldözési hadjáratba” kezdenek a „konkurencia” ellen. Azért idézőjelesen konkurencia, mert közel sem azonos kategória, hiszen barátról és szerelemtől van szó külön-külön. Ezek az állítólagos barátok azonban olyan mértékű féltékenységgel lépnek fel, mintha azonos kategória lenne. Természetes viszont az, ha valakinek párja lesz, akkor a barátok némiképp hátrább kerülnek a fontossági sorrendben. Ebben a helyzetben azonban a mozgássérült életerejé egyfajta mentőöv, és sokan ezt képtelenek elengedni konfliktus nélkül.

Hasonló, ámbar sokkal nagyobb mértékű elengedési nehézségekkel küzdenek sokszor a mozgáskorlátozott szülei is. Egy átlagos gyermek az idő előrehaladtával függetlenedik szüleitől. Egy mozgássérült gyermek ezt sokszor nem tudja megtenni, mivel fizikailag nap mint nap szüksége van segítségre, és ezt a szüleitől kapja meg az esetek 90%-ában. Ha már fizikailag rájuk szorul, akkor szellemileg miként tudna függetlenedni? Például elér a lázadó kamasz korába, amikor is ellene van a szülei nézeteinek, talán még össze is vesznek, majd kérje meg őket, hogy „Anyá, segíts már kérlek kimenni fürdeni!”? Tehát amikor eljön az a bizonyos szerelem, az egészséges társ, aki ettől kezdve gondoskodik a „gyermekről”, akkor a szülőknek egyik pillanatról a másikra kellene elengedniük és felnőttként kezelniük az életkora szerint már régen felnőtt gyermeküket. Nem találkoztam még olyan szülővel, akinek ez ment volna. Volt nem egy olyan szülő pár, aki végig önállóságra nevelte fogyatékos gyermekét, mindenben igyekeztek egészségesként kezelni őt, különféle iskolákba, táborkba küldték, hogy még inkább fejlődjön az önállósodása. Majd amikor megjelent gyermekük életében a szerelem, „foggal-körömmel” kapaszkodtak volna belé, és tudat alatt mindent megtettek, hogy elüldözzék a párját, pedig örülniük kellett volna, hogy még egy önállósra sem képes sérült ember is boldog párkapcsolatra lelt.

Az utcán való közlekedéskor a párok már nagyon rugalmasan veszik az akadályokat, van, aki észre sem veszi, hogy megbámulják, vagy legalábbis nem érdekli, egyformán tekintenek mindenkire. A többi ember azonban előszeretettel nézegeti az olyan „furcsa”

egyéneket, mint a mozgáskorlátozottak. Hát még ha kézen fogva megy egy egészségesse! Sok esetben nem egyértelmű viszont, hogy az a két ember valóban egy pár, mert ha tolni kell például a mozgássérültet, akkor nem tudja fogni a kezét. Ilyenkor a kívülálló embereknek csak az utolsó gondolatuk lehet az, hogy ők egy párként élik az életüket, hiszen az olyan „rendellenes”, hogy egy sérültet valaki szerelemmel szeret. Ha mégis sikerül kézen fogva sétálniuk, vagy esetleg egyéb módon jelezni, hogy ők egy pár, a környezetük akkor is meglepő tekintettel nézi őket. Talán ezért is van, hogy az ilyen párok elég nagymértékben kizárják a külvilágot. Ezáltal kevesebb negatív hatás éri őket, de kevesebb pozitív is. Nem találkoztam olyan párral, akik nagy társasági életet éltek volna, inkább mintha egy szűk burokból létezne csak az ő világuk.

Nem mindennapi nehézségek

Amikor arról kérdeztem a párokat, hogy milyen problémáik vannak, amelyek nem mindennaposak, illetve amelyek egy átlagos egészséges párnál nem fordulnak elő, akkor hirtelen nem tudtak mit mondani. Esetleg a közlekedési nehézségekre hivatkoztak, de a legtöbbször azt mondták, hogy nincs. Az interjú alatti időben legalábbis nem mondtak többet. Az volt az érzésem, hogy még ha vannak is gondjaik, de azt a látszatot akarják kelteni, hogy minden szép és jó, minden úgy történik velük is, mint egy átlagos párnál. Ezt talán el is hinném, de miután vége lett a hivatalos résznek és spontán beszélgetésbe kezdtünk, akkor az esetek 70%-ában jöttek azok a részek, amelyek már csak egy átlagembernek szóltak, nem pedig az interjúernek, és ilyenkor jöttek az igazán, szívből jövő érzések és gondok.

Az egyik leggyakrabban előforduló probléma volt a fiatal pároknál (maximum pár hónapja vannak együtt), a bizalom kialakulása. A mozgáskorlátozott fél nagyon nehezen fogadja társát a bizalmába, legalábbis a partnere szerint. És valóban, egy sérült embernek sokkal több idő kell ahhoz, hogy levetközzön párja előtt, vagy engedje magát karba venni stb. Ennek oka lehet az is, hogy kicsit több veszélye is lehet egy emelésnek, karba vételnek, mivel egy egészséges meg tud kapaszkodni, ha véletlenül le is ejtik. Oka lehet az is, hogy túl sok embert kellett már a bizalmába fogadnia a segítség elfogadásának kényszere miatt, ezért ezt már nehéz újra megtenni. Vagy éppen ellenkezőleg, az is ok lehet, ha eddig túl kevés ember volt a közvetlen bizalmi körében, és most erről nehéz átállni. De a legnagyobb ok az, hogy neki olyan dolgokba kell beengednie párját a bizalmába, amelyet egy egészséges rutinszerűen áthidal nap mint nap. Sőt, mindezt sokkal korábban, mint azt az egészséges átlagemberek szokták. Ilyen például az, hogy a másik szennyesét kimosni, megfürdetni tetőtől talpig. Elpakolni utána a dolgait, ami sokszor többet elárul cselekedeteinkről, mint amennyit szeretnénk. Együtt menni vele vécére, és még a fenekét is megtörölni. Lány esetében tampon is cserélni. Egy egészséges ember ezt mikor engedi meg a párjának? Talán hosszú idő után egy-két dolgot, de vannak olyanok, akik még külön vécét is használnak, mert az annyira intim. Azonban az önellátásra nem képes mozgáskorlátozott napjaiban ez mindig ott van. Talán már az első randin ott a helyzet, hogy el kell menni vécére. Ha

engedi segíteni a párját egyből, akkor milyen az, hogy egyből kitárulkozik előtte? Ha nem engedi, akkor egyből ott a kérdés: „Nem bízol bennem?” Az egészséges egyén ezekhez a szituációkhoz a legtöbbször könnyedén áll, sőt sokszor ő veti fel, hogy hadd segítsen. De belegondol abba, hogy a mozgáskorlátozott intim szférájába lép be a segítséssel? Hol marad ilyenkor a sérült büszkesége? Mindenki érezte már az érzést, hogy csak úgy levetkőzni valaki előtt, ami nem intimitásból ered, az egy kicsit mindig megalázó érzés. De nem is kell levetkőzni, csak tegyük fel, be kell ülni egy autóba. Egy súlyosabb mozgáskorlátozottat olyan figyelemmel kell beültetni oda, mint egy kisbabát. Ha már kisbabaként kezelnek valakit, akkor onnan miként mutassa meg férfias vagy nőies mivoltát? Szóval az, hogy egy mozgássérült szeretné megőrizni a valódi felnőtt emberi képét, az tényleg csak bizalomhiány lenne? Senki sem szereti a gyengeségeivel kezdeni az ismerkedést. Persze van olyan eset, amikor a gyengeségek, hibák nem számítanak az egészséges félnek, hiszen már őszintén beleszeretett a párjába, és ilyenkor tényleg probléma az, ha a szeretett fél ezt nem hiszi el, és még hosszú ideig csak a hibái elrejtésével van elfoglalva. Azonban a bizalomhoz mindenképpen idő kell, kinek több, kinek kevesebb.

Az idősebb pároknál, akik már legalább egy éve vannak együtt, az egyik leggyakoribb probléma a gyermekvállalás kérdése volt. Egy kerekcsővel közlekedő ember nagyon kevés eséllyel tud vállalni gyermeket, legtöbbször a betegségéből eredően. A veleszületett mozgáskorlátozott sok esetben továbbadhatja a betegsége génjeit. A baleseti sérültek pedig olyan mértékben sérülnek, hogy nem képesek a gyermek biztos kihordására, nemzésére. Ez a férfiaknál erősebb problémaként jelentkezik, mivel a gyermeknemzés képtelensége a férfiúi büszkeséget nagymértékben csökkenti, illetve evolúciós probléma is, hiszen a génjeinkben az van, hogy utódot kell nemzeni. Mindemellett a férfiak nehezebben fejezik ki érzéseiket, fájdalmaikat, mert azt nevelték beléjük, hogy a férfiak maradjanak erősek, és ezáltal nehezebben is dolgozzák fel, inkább csak elnyomják, elrejtik magukban. A nők könnyebben elfogadják akár más gyermekét is, számukra inkább az a fontos, hogy gondoskodhassanak valakiről, az pedig gyermek hiányában lehet a párjuk is. Egy olyan párral találkoztam eddig („Id” és „M1”),⁶⁹ akik túl tudtak lépni a problémán, hogy nem lehet saját, vér szerinti gyermekük, és örökre fogadtak több gyermeket is. Számomra rendkívül nagy öröm volt azt látni, amint az anyuka („Id”) gondozza a gyerekeket, amíg az apuka („M1”) munkában van. Az anyuka nem tudja úgy felemelni a kicsit, mint az megszokott egy egészségestől, de a gyerek megtanulta, hogy minden probléma nélkül felmászik az ölébe. Ezek a gyerekek ösztönösen érzik, hogy édesanyjuk nem tud bizonyos dolgokat megtenni, ezért nem is sírnak érte. Ez a család sok év után is harmonikusan és boldogan él gyermekeikkel együtt.

A másik gyakori probléma még, melyet 2-3 főként hosszabb ideje együtt lévő párnál figyeltem meg, az egymástól való túlzott függés. Ezt szintén kevesen vallják be problémaként, inkább csak tényként közlik, amelybe kénytelenek voltak mindketten beleszokni.

⁶⁹ „Id” mozgáskorlátozott, huszoneves lány, aki „M1”-vel él boldog házasságban, aki egészséges. A beszélgetés 2010.02.25-én történt.

Azáltal, hogy nagymértékben kiegészítik egymás életét, nehezzé válik valami új és ismeretlen beengedése. Ennek a jelentősebb oka a mozgáskorlátozott fél fizikai függése, hogy párjának mindig ott kell lennie segíteni őt. Idegen segítőt nem fogadnak, mert anyagi vonzata is van, illetve nehéz megtanítani egy idegennel, mit és hogyan kell csinálni, hogy az a mozgássérültnek jó legyen, és ne okozzon véletlenül sem fájdalmat. Persze nem lehetetlen, csak könnyebb a megszokott jóban élni. Ha csak szórakozásról van szó, akkor is kell az a segítő, és akkor már főként egyértelmű, hogy a párját viszi magával, mert egy buliban például kit kérjen meg a segítségre? Eleinte ragaszkodnak egymás társaságához a „friss” szerelmesek, majd annál nehezebb utána ebből visszalépni. Elmaradnak a barátok, barátnők, szülők fizikai segítségei, majd bizonyos idő után, amikor már jólesne a párja nélkül is kikapcsolódní picit, akkor már kit is kérjen meg a segítségre szoruló fél? Ebben az esetben az is látható, hogy a bizalom túlzottan szorosá válása csak egy ember irányába, szintén probléma lehet.

A másik oldalról is tapasztalható a függés, hiszen bizonyos esetekben az egészségesnek is szüksége van rá, hogy párja mindig ott legyen és biztosítsa az érzelmi támaszt, illetve hogy érezze, fontos a jelenléte a fizikai gondoskodása miatt, bár ez könnyebben változtatható lenne. Vannak azonban olyan emberek, akik tudat alatt választanak olyan párt maguknak, akivel mindig ott kell lenni, mivel képtelenek egyedül maradni. A nagymértékű kölcsönös függés, illetve egymásba kapaszkodás azonban gátolja a párt a szociális hálójuk kialakításában. Kizárják a külvilágot és szinte csak egymásnak élnek. Ez nem is lenne baj, ha egy idő után nem kezdene el hiányozni a társadalmi szféra, és nem kezdene úgymond az „egymás agyára menni” a két szorosan együtt lévő ember. Ezáltal kimaradhat az az érzés az életükből, hogy milyen jó is hazavárni a párunkat néhány nap után, vagy milyen jó egyedül megküzdeni egy nehézséggel, amit később boldogan mesélhetünk kedvesünknek, hogy „Sikerült!”. Kellene olykor egy kicsi egyedüllét, „magány”, hogy azután ismét értékelni tudjuk a kapcsolat örömeit. Ezt „Ni”⁷⁰ is belátta már, változtatni azonban nem tudnak még rajta: „Nem tudunk egymás nélkül szórakozni, pihenni. Szerintem ez is fontos lenne. Nem tehetem meg, hogy elmegyek szüleimhez vagy máshova hosszabb időre. Biztosan jót tenne.”

Egymás segítése

Érdekes, hogy sokak szerint nehéz lehet az a helyzet, hogy miként is segítsen az egészséges fél a mozgássérült párjának. Ez a kérdés sokszor el sem hangzik a két fél között, mivel aki mozgáskorlátozott párt választ, annak általában ott a már meglévő tapasztalata, így maximum csak annyit kérdez, hogy neki hogy a jobb, vagy éppen most kell-e segíteni. Sokkal inkább furcsa ez a mozgássérültnek. Nem egy olyan példával találkozni, amikor a mozgáskorlátozott nem engedi a segítséget. Hiába ismerik már egymást testileg-lelkileg, a segítés

⁷⁰ „Ni” Egészséges, huszonéves lány, boldog házasságban él „Ge”-vel, aki huszonéves mozgáskorlátozott fiú. A beszélgetés 2010. 02. 19-én történt.

a hiányosságokban mégsem működik. Van olyan pár, akik már fél éve vannak együtt, de mégsem engedi megfürdetni magát a sérült a párjának. Ez másoknál egy hétköznapi dolog, hogy egy pár együtt fürdik, náluk azonban mégis nehézség, hiszen joggal teheti fel a kérdést az egészséges, hogy *Nem bízik bennem?* Ha egy picit is beleképzeljük magunkat a sérült helyzetébe, hogy ott ül a fürdetőszéken, mivel a kádba nem lehet beletenni, mert nincs mivel kiemelni a tehetetlen súlyt, akkor talán máris könnyebb megérteni a helyzetet. Az a fürdetőszék, mint valami rideg kórházi kellék, teljesen láthatóvá teszi mindenét, ellenben ha egy nagy kádban ülhetne tele habokkal, az máris vinne bele némi izgalmat, csintalanságot. Majd jön az egészséges párja, aki szép és kívánatos, gyengéden mosdatja, de a mozgáskorlátozott szinte még a kezét sem tudja felemelni, hogy megsimogassa, hiszen a fürdetőszékébe kell kapaszkodnia.

Talán egy ideig fel lehet ezt is úgy fogni, hogy ez csak egy fürdés és milyen rendes tőle, hogy megmossa a hátam, de meddig? Mindenki szeret kapni, de ismerjük azt az érzést is, hogy milyen jó adni. Egy kiegyensúlyozott kapcsolat része pedig, hogy kölcsönösen adjunk és kapjunk. Ha a mozgássérült folyton azt érzi, hogy ő csak kap a párjától, és nem tudja ezt viszonzni, az rettenetesen lerombolja az önbecsülését. Tehát valószínűleg nem az a probléma, hogy nem bízik az egészséges párjában, hanem éppen ellenkezőleg, önmagában nem bízik, hogy ezt viszonzni tudná valamivel. Ezért van olyan, hogy a mozgássérült inkább egy idegent kér meg a segítségre, mint a saját párját, hiszen annak nem olyan fontos viszonzni. Vagy talán az egészséges párjától túl sokat kér, és kíméletből arra gondol, mást terheljen a problémákkal.

Van azonban olyan is, amikor valóban nem könnyű az egészségesnek ezt a „segítés” dolgot feldolgoznia, bár eleinte nem is gondolta, hogy ez ennyire megmutatkozik majd. Nehéz azt egy tényezőként kezelnie, hogy a kedvese, de egyben egy feladat is, amire napi szinten figyelnie kell. Ez fokozódhat olyan szintig is, hogy az egészséges fél nem tud addig érzelmet vinni a cselekedeteibe, amíg a segítendő feladatot el nem végezte. Nem sok ilyen példával találkoztam, mert ezt a helyzetet a párok előbb-utóbb feloldják, és akár játékosan is tudják kivitelezni, de szintén nagy bizalom kell ahhoz, hogy ezt meg tudják beszélni, és megoldani.

Találkoztam egy olyan párral is, hogy a mozgáskorlátozott annyi mindenben kérte a párja segítségét, hogy az számomra már kellemetlen volt. Véleményem szerint az már a teljes kiszolgáltatás. Amikor a mozgássérült mindenre hivatkozik, ezen belül is leginkább arra, hogy neki ezt milyen nehéz, mert ő sérült, csak hogy ne neki kelljen például beágyazni, vagy elrakni a hűtőbe valamit. Különös volt megfigyelni, hogy az egészséges fél mindent szó nélkül megtette. Sőt, egy idő után kialakult, hogy ezt kérés nélkül tette. Kérdés azonban, hogy ennek a két végletnek hol van a megfelelő közép mértéke? Például: meg tudok fészkelődni, de azért jólesik, és kedves a páromtól, ha megfésül. Ez addig a pontig jó, amíg a mozgássérülttől ez nem állandó elvárás. Itt pont az tapasztalható, amikor az egészséges csak ad és ad, de keveset kap. Sajnos ennek a kapcsolatnak nem is lett jó vége, éppen a kutatásom ideje alatt szakítottak két év után. Nagyon nehéz azonban eldönteni, hogy valóban hol a határ, hiszen minden ember más. Más igényekkel, más teljesítőképességgel

rendelkezik, és különböző dolgokat vár a kapcsolattól. A mozgáskorlátozottak azonban a legtöbb esetben boldogok attól, ha maguk csinálhatnak meg valamit, és el is ítélik azt, ha valaki azért választ társat magának, hogy legyen az állandó segítője. Ezt „At”⁷¹ is jól kihangsúlyozta: „Egy mozgássérültnek nem szabad azért maga mellett tartania a párját, hogy az segítsen neki. A betegség nem jogosítja fel erre.”

A legtöbb párnál azt tapasztaltam, hogy a *segítés* valóban tud kölcsönös lenni, még ha nem is ugyanabban. Általában az egészséges fél segíti a mozgássérültet fizikailag, a mozgássérült pedig az egészségest mentálisan. Ez közöttük egyfajta informális szerződés, melyet talán még egymásnak sem vallanak be. Ezért van az, hogy a mozgáskorlátozottak erős egyéniséggel, és erős lelkülettel kell élnie ahhoz, hogy tudja támogatni a párját, aki pont ezt szereti meg benne. Talán két egészséges között is tapasztalható, hogy az egyik fél mindig erősebb egyéniség, és „irányítja” a másik felet, de ebben az esetben kell, hogy a mozgássérült legyen a támogató fél, mivel akkor nem lesz egyensúlyban a kapcsolat. Ez az egyensúlyhiány pedig abban jelentkezik, hogy a mozgáskorlátozott félre gyerekként tekintenek. Gyerekként lesz kezelve, mert a gyermek is olyan, hogy segítjük őt, öltöztetjük, etetjük, de mást nem kaphatunk cserébe, mint a szeretetét.

A kérdésekre, hogy bármelyikük is egyoldalúnak érzi-e a kapcsolatot, illetve egyenrangúnak érzi-e magát a párjával, néhányan bevállalták, hogy kimondják az igent, de azok is csak nagy sajnálattal. Sajnálattal, hiszen az egyoldalúság nem akarattal történik. Az, hogy egy mozgáskorlátozott nem tud fizikálisan teljesíteni, az szinte dupla munkát jelent az egészségesnek. „Id”⁷² például vágya rá, hogy többet tudjon teljesíteni a párjával szemben: „Mindkettőnknek könnyebb lenne, hogy ha úgy láthatnánk el saját feladatkörünket, ahogy a többség, nem lennének plusz feladataink egymás miatt, illetve miattam.”

Tudja még két ember segíteni egymást anyagiakban is, amely egy tartósabb kapcsolatnál nem elengedhető szempont. A mozgássérült fél nem minden esetben tud elmenni dolgozni, emiatt sokan úgy vélik, hogy csak eltartottak. Szerencsére nem a párok gondolják így, mert ők a tapasztalataim szerint nagyon nem ezt a szempontot figyelik egymás életében. Bízna abban, hogy valamilyen szinten mindketten hozzá tudnak járulni a közös költségeikhez, és nem ezek arányival törődnek. A kapcsolat elején talán még kilátástalanabb a megélhetése egy ilyen párnak, de ez idővel kialakul. „Ml” például eleinte kevésbé hitte, hogy párja tud neki majd segíteni a családfenntartásban: „Egyáltalán nem bíztam benne, de jelenleg az ő jövedelme vetekszik az enyémmel.” Ez azért nem minden párra jellemző, hogy a mozgássérült fél jobb jövedelemmel rendelkezik, de szerencsére, van rá példa.

Viszont a hétköznapi rohanásában sokszor hajlamosak vagyunk csak a felszínes dolgokra figyelni, és afelett meg elsiklani, hogy lelkileg mit is adott a másik. A mozgássérült ezt rettenetes kudarcként éli meg. Bármennyire is tudja, hogy ő is ad a maga módján,

⁷¹ „At” mozgáskorlátozott huszonéves lány, boldog házasságban „Kl”-lel. A beszélgetés 2010. 02. 04-én történt.

⁷² „Id” mozgáskorlátozott, huszonéves lány, aki „Ml”-vel él boldog házasságban, aki egészséges. A beszélgetés 2010. 02. 25-én történt.

mégis azt érzi, a fizikai hiányossága mindent elsöpör. Mikor megkérdeztem „Ág”⁷³-t, hogy mi az, amit a leginkább szeretne megtenni azon dolgok közül, amire jelenleg nem képes, akkor azt válaszolta: „Szeretnék főzni a páromnak”. Azt fontos tudni, hogy „Ág” olyan súlyosan korlátozott, hogy önellátásra nem képes, és még kommunikálni sem tud, csak ha leírja amit mondani szeretne. Akkor mégis, milyen lelki teher lehet benne, ha az lenne a legfontosabb neki, hogy a párjának főzhessen és nem pedig az, hogy például beszéljen? És mégis azt gondolja, hogy csak a párja olyan mérhetetlenül önzetlen, mert éjjel-nappal fizikailag segíti? Véleményem szerint még két egészséges között is nagyon ritka az olyan, hogy észrevegyék egymás valódi értékeit, és reálisan lássák a kapcsolatba fektetett energiát, cselekedetet.

Intimitás

Az intimitás témája sokunknak valóban intim és bevallom nem akartam elveszíteni a kérdezettek bizalmát azzal, hogy túl indiszkrét vagyok a témát illetően. Az azonban ebben a kérdéskörben is jelentősen érzékelhető volt, hogy a mozgáskorlátozottaknak az önbizalma nem túl stabil. Amikor feltettem a kérdést, hogy „A testi intimitás jól működik köztetek?” az egészségesek többsége határozott igennel válaszolt, míg a mozgássérültek zöme azt, hogy „Remélem”. Tehát nem abban volt a hiányosság, amit ők, a mozgássérültek kapnak, hanem abban nem voltak biztosak, amit nyújtani tudnak. A fizikai mozgás hiányosságait a jó fantáziával ellensúlyozni tudják, bár erős gátlásokat eredményez, hogy az ilyen helyzetben is kiszolgáltatottságot érez a fizikailag túlzottan gyenge egyén. A mozgássérült férfiak ezt fokozottabb nehézségként élik meg, mint a nők, mert a szexuális együttlétük során sem tudják megmutatni a férfiaságukat, ami egy férfinál érzelmi töréssel jár.

Azt gondolom, ebben a helyzetben van a leginkább szükség az egymás iránti bizalomra, hiszen a szexuális együttlét során teljesen kitarulkozik két ember egymásnak, és csak akkor lesz igazán jó az a szerelmes „óra”, ha mindketten ki tudnak kapcsolódni. Sokkal több idő szükséges egy mozgáskorlátozottnak ahhoz, hogy gátlásait áthidalva kiismerje intim életének minden részletét, majd azt párjának is megmutassa. Az egészséges félnek pedig sokkal több türelemre van szüksége e téren, hiszen sokszor a párja fizikai állapotára is nagyon kell figyelnie az intim együttlét közben, nehogy fájdalmat okozzon bármivel is. Például egy csonttörékeny egyén nem valószínű, hogy heves szeretkezésbe kezdhet egy egészséges, erős alkatú emberrel. Szinte minden esetben türelmesek és megértőek az egészségesek a mozgáskorlátozott párjukkal szemben, mindössze időnként veszíti el türelmét néhány markánsabb alkatú férfi, amikor párja kicsit lassú valamiben, de ez nem szignifikáns.

A mai világban, ahol a szexualitást elég szabadon kezelik, és szexközpontú a gondolkodás, elég nehéz elhítenni azzal a férfival vagy nővel, aki nem tud maximálisan teljesíteni

⁷³ „Ág” mozgássérült, huszoneves éves lány, „Jf”-fel él boldog házasságban, aki harmincas éveiben jár és egészséges. A beszélgetés 2010. 01. 29-én történt.

intim együttlétükkor, hogy ez nem is számít. Pedig mennyire nem a köztudatban ismert szexre vágyik egy szerelmes! Számos olyan esettel találkoztam, amikor az egészséges bizonygatta, hogy nagyon jó neki, amit a párja nyújt, az azonban mégsem hitte el. A mozgáskorlátozottakban akkor is ott az erős bizonyítási vágy, olyan mértékben, hogy náluk gyakrabban előkerült a megcsalás veszélye is, bár nem jelentősen, körülbelül a kérdezettek 20%-ában. Az interjú alanyai közül a legtöbben nem tartották jelentős ténynek, hogy párjuk mozgáskorlátozott-e vagy egészséges, szinte mindenki úgy vélekedett, hogy nem tart párja hűtlenségétől. Pedig azt gondolná az ember, hogy az egészséges könnyebben félrelép, de nem, még „At”⁷⁴ is úgy gondolja, hogy: „Nekem volt mozgássérült párom is, aki többször is megcsalt! Ez nem attól függ, hogy valaki egészséges vagy sem. Szerintem néha a mozgássérültek ezen a területen rosszabbak mint az egészségesek.” Ez a megállapítás a férfiakra gyakrabban jellemző, és „...csak akkor indulnak be ezek a csajozások, ha egy pasi elégedetlen az életével, vagy az életének egy nagyon fontos szeletével, amelyen nem mer változtatni”.⁷⁵ Mindemellett két mozgássérült lánnyal beszélgettem, akik az ellentétes véleményt képviselték, akikben ott van az a kicsi rossz gondolat, hogy mi van, ha mégsem vagyok olyan jó az egészséges páromnak, és szeretné kipróbálni, hogy van-e jobb? „Id” így fogalmazta meg gondolatait a kérdésemre, hogy tart-e párja hűtlenségétől azért, mert szerelme egészséges: „Igen. Jobban, mert szerintem neki sokkal szabadabb és nagyobb a mozgástere, mint nekem, vagy mintha ő is mozgássérült lenne. Könnyebben adódhatnak »lehetőségek« és ő könnyebben is élhet vele. Valamint ott van bennem az a gondolat is, hogy hátha ki akarja próbálni egy »normális nővel«.”

Ha egy mozgáskorlátozottak vannak olykor eltorzult, nem hétköznapi módon alakult testrészei, attól még fontos ebben a helyzetben is kiemelni a vonzó tulajdonságokat, például a szép, ápolt haját, egészséges fogakat stb. mert ezzel ellensúlyozni tudja a hibáit, sérüléseiből adódó negatívumait.⁷⁶ A tapasztalataim alapján ezt a párt kereső mozgáskorlátozottak jól hasznosítják, és olykor jobban is felfigyelnek rájuk fizikai vonzerejük miatt, mint egy egészségesre.

Szerepek

Kik is vagyunk valójában? Másként viselkedünk a munkahelyen, másként az utcán, másként, amikor beszélgetünk a szomszédokkal stb. Minden egyes helyzetben, szituációban más és más viselkedést kell tanúsítanunk. „A társadalomban való interakcióink során szerepeket töltünk be, és viselkedésünket úgy alakítjuk, hogy az leginkább megfeleljen azoknak az elképzeléseknek, amelyek e szerepekről a társadalomban kialakultak, és amelyeket mi

⁷⁴ „At” mozgáskorlátozott huszonéves lány, boldog házasságban „Kl”-l. A beszélgetés 2010. 02. 04-én történt.

⁷⁵ Dr. Csernus Imre (2009). *A férfi*. Budapest, Jaffa Kiadó. 167. p.

⁷⁶ Lőrincz László (2006/2). A vonzás szabályai – Hogyan választanak társat az emberek? *Szociológiai Szemle*, 96–110. p.

is megtanultunk.”⁷⁷ Mégis akkor melyik a valódi arcunk? Azt gondoljuk, hogy leginkább a közeli hozzátartozóinkkal, például a párunkkal lehetünk önmagunk, mert ő elfogad minket minden hibánkkal együtt. Azt azonban nem vesszük észre, hogy még szerelmünk mellett, aki tényleg szereti az utolsó szemölcsöt is rajtunk, még mellette is egy bizonyos szerepben élünk. Ez pedig a férfi vagy a nő szerepe.

Születésüinktől kezdődően belekerül mindenki a maga szerepébe. A kisfiú színe a kék, a kislányé a rózsaszín. A kisfiú nem sírhat, ha elesik, a kislány nem verekedhet, ha megbántják. A kisfiú nadrágot hordjon, a kislány szoknyát, és még sorolhatnám nagyon sok tényezőt keresztül. Ezek a szerepek a régmúlt kultúrákhoz képest enyhültek, mert régen az volt a férfi, aki eltartotta nejét, családját, és az volt a nő, aki biztosította az otthon kellemességét. Ez napjainkra sokat változott, mert például a nőnek már nem kell férjhez mennie, hogy megélhetése biztosítva legyen. A férfi azonban némiképp nehezen viseli a nem családfenntartó szerepét.

A mozgáskorlátozott és egészséges párok esetében azonban a klasszikus nemi szerepek teljesen összekeverednek, sokkal jobban, mint az egy átlagos párnál tapasztalható. A sérült nő sokszor nem tudja a lakást rendben tartani, nem tudja meleg étellel várni a párját, nem tud külsőre elég csinos lenni, és olykor jellemében sem tudja a gyengébb szerepét biztosítani stb. Illetve a sérült férfi sem tud olyan domináns lenni, mint azt általános esetben elvárnánk. Így az ideális férj-feleség minta összekeveredik, mert talán a férj mos, takarít, de a feleség tervezi meg, milyen szerszámok kellenek még a lakásfelújításhoz. Ezek a szerepcserék nem minden esetben rosszak, de azért bizonyos helyzetekben okoznak némi fejtörést. Érzelmi elvárásoknál például kifejezetten kellemetlen is lehet. „Ha a házastársak közül az erősebbnek – az erősebb jelenthet társadalmi presztízsből, jövedelemből, javakból stb. kedvezőbb pozíciót – például több örömet, szeretetet, szórakozást, bőségesebb javak jutnak, akkor ez a kedvezőbb helyzet a gyengébb féllel szemben számára a hatalom érzetét keltheti, míg a másik félben a gyengeség érzésével az engedelmesség kötelességét.”⁷⁸ Tehát, ha nem beszélük meg, hogy kinek mi a dolga, feladata, hatásköre, akkor csak az általános elvárás marad, hogy *te vagy a férfi/nő, tedd a dolgod*. Márpedig az esetekben taglalt párkapcsolatoknál ezek az elvárások nehezen teljesíthetőek, és ez a közöttük lévő legtöbb probléma alapját képezi.

Az is előfordulhat, hogy a szerepekből olyan szinten kilépnek az egyének, hogy az már nem egy párkapcsolat szintjének felel meg. Az egyik párnál ez jelentősen érezhető volt, mivel az egészséges férfi gyermekként kezelte súlyosan mozgáskorlátozott párját. Nem csak a mozdulataiból, mimikájából, hanglejtéséből, hozzáállásából éreztem ezt, de egyszer véletlenül ő maga is kimondta ezt, amikor arról beszélgettünk, hogy mennyire nehéz egy nyilvános vécére kimenni egy mozgáskorlátozottal: „Ha ki kell menni a gyerekeknek, hát ki kell menni!” Abból tudtam, hogy ezt ő sem tartja valami helyesnek és valóban csak véletlenül csúszott ki a száján, mert a „gyerekeknek” szót elharapta, alig érthetően ejtette ki. Azt azon-

⁷⁷ Cseh-Szombathy László (1991). A családi értékek változása és ennek hatása a családi funkciók alakulására. In *Társas kapcsolatok*. Budapest, Gondolat Kiadó. 14. p.

⁷⁸ Utasi Ágnes (1989). *Családok és életstílusok*. Budapest, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete.

ban őszintén bevallotta, hogy neki szüksége van arra, hogy a kedveséről gondoskodhasson. Mindez kapcsolati téren nem tudom mennyire egészséges, de nincs is jogom eldönteni, mindenesetre látszódot a párján, hogy ő szeretne felnőtt nő lenni, annak ellenére, hogy a párja így szereti és kitart mellette jóban, rosszban.

Nagyon sok vívódás megy végbe az emberek fejében azzal kapcsolatban, hogy nem felelnek meg az elvárásoknak. Azoknak az elvárásoknak, amelyeket beléjük neveltek, és amit a társadalmi etikett kíván. Pedig ha a párjának akar valaki megfelelni, akkor nem biztos, hogy a megszokott férfi/nő szerepét kell teljesíteni. Ha mindkét fél nyíltan közli, mit tud nyújtani, akkor a legtöbbször az is elég, és nem illúziókat kergetnek.

Összegzés

A bizalom: „Valakinek az olyan személyre irányuló érzése, akinek becsületességéről, helytállásáról, jó képességeiről, szándékainak helyességéről, segítőkészségéről meg van győződve.”⁷⁹

Amikor két ember megismerkedik, nem tudhatják előre, hogy mennyire bízhatnak egymásban. Különbőféle „próbák” elé állítják egymást, melyből kiderül mennyire szavahihehető az egyén. Olykor nem is szükséges nehézségek elé állítani valakit, elég, ha számára megnyerő jellemmel rendelkezik, és máris elindul a bizalom útján. Akkor azonban, ha tele van valaki előítéletekkel, sztereotípiákkal, csalódásokkal, olyankor nagyon nehéz megtalálni a valódi bizalom útját. A dolgozatomban említett párok ezzel az esettel állnak szemben, számos tényező zavarja őket a tisztánlátásban, és ennek köszönhetően nem mindig megfelelően reagálnak az életükben adódó szituációkra. Azt azonban nem lehet leszögezni, hogy mi a jobb, a bizalom megléte vagy hiánya? Becsapónak lenni vagy becsapottnak?

Azért remélem dolgozatomban sikerült rávetítenem arra, hogy az emberekből nem a bizalom hiányzik, hanem túlzottan beléjük sulykolta a társadalom a megfelelés vágyát. Annyira szeretnének megfelelni a párjuknak, a környezetüknek, hogy mindeközben megfelelnek arról, hogy meg kellene nyílniuk társuk, és a világ felé. Mindemellett fontos, hogy higgyenek önmagukban, mert ha nem, akkor örök kérdés marad életükben a bizalom (nem) léte. Ezzel szemben az is fontos, hogy valakiben csak annyira bízunk, hogy közben önmagunk elveit, értékeit megtartsuk. Ennek egyensúlyát megtartani szerintem képtelenség, de ha csalódnia is kell, akkor azt úgy élje meg az ember, hogy tanuljon belőle, ne pedig kudarcként, amely által önértékelése sérül.

A dolgozatom írása közben megtanultam azt, hogy az érzéseket nem lehet szigorúan besorolni kategóriákba. Ha két ember együtt akar élni, akkor teljesen mindegy, hogy egészséges vagy mozgáskorlátozott. Választottak egy utat, egy embert, egy társat, és ha valódi érzéseket követnek, akkor boldogok lesznek.

⁷⁹ Hankiss Ágnes (1997): A bizalom anatómiája. In *Szociálpszichológia*. Szerk. Lengyel Zsuzsanna. Osiris Kiadó. www.tankonyvtar.hu/szociologia/szociálpszichologia-ii-080906-3. Letöltés ideje: 2010. 03. 18.

A DOLGOZATHOZ FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Andorka Rudolf (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Anthony Giddens (1995). *Szociológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Balázs Zoltán (2005). *Bizalom és bizalmatlanság*. Letöltés ideje: 2010. 04. 05.
HYPERLINK <http://www.vigilia.hu/2008/10/balazs.htm>.
- Bukodi Erzsébet (2002/2). Ki kivel (nem) házasodik? A partnerszelektációs minták változása az egyéni életútban és a történelmi időben. *Szociológiai Szemle*, 28–58. p.
- Cseh-Szombathy László (1991). A családi értékek változása és ennek hatása a családi funkciók alakulására. Gondolat Kiadó. In *Társas kapcsolatok*. 7–19. p.
- Daniel Goleman (2008). *Érzelmi intelligencia*. Budapest, Háttér Kiadó.
- Desmond Morris (2003). *Bensőséges kötelekek*. Budapest, Háttér Kiadó.
- Dr. Csernus Imre (2009). *A férfi*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Earl Babbie (2003). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó.
- Hankiss Ágnes (1997): A bizalom anatómiája: In *Szociálpszichológia*. Szerk. Lengyel Zsuzsanna. Budapest, Osiris Kiadó. HYPERLINK <http://www.tankonyvtar.hu/szociologia/szocialpszichologia-ii-080906-3>. Letöltés ideje: 2010. 03. 18.
- Lőrincz László (2006/2). A vonzás szabályai – Hogyan választanak társat az emberek? *Szociológiai Szemle*, 96–110. p.
- Mozgássérült meghatározás*. (2010. január 8). Letöltés dátuma: 2010. február 16., forrás: Wikipedia. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Mozgássérült>.
- Nagy Veronika (2005). *Mozgássérült emberek rehabilitációja egy eset tükrében* (szakdolgozat). Wesley János Lelkészképző Főiskola.
- Szabó Laura (2003/3). A boldogság relatív – Fogyatékoság és szubjektív életminőség. *Szociológiai Szemle*, 86–105. p.
- Tom Marshall (2008). *A bizalom*. Letöltés ideje: 2010. 04. 05. HYPERLINK http://maya50.freeblog.hu/archives/2008/01/27/Tom_Marshall_konyvebol_-_Bizalom_fogalma/.
- Utasi Ágnes (1989). *Családok és életstílusok*. Budapest, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete.

HONLAPOK A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐKRŐL,
A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐKÉRT

(honlapok tartalomelemzése)

Kutatásunk egyik fő területévé nőtte ki magát a szervezetek honlapjainak elemzése, elsődlegesen a fogyatékos személyek szemszögéből, az érintettek oldaláról. Alapvető kérdésünk az volt, vajon a hazai internetes portálok megfelelően használhatóak-e a látás- és hallássérültek számára, mennyire felhasználóbarátok, milyen hasznos vagy kevésbé hasznos információt szolgáltatnak abban az esetben, ha valaki fogyatékos személy, valamint azt is megnéztük, hogy azok a szervezetek, amelyek éppen a fogyatékos személyek érdekében, érdekeinek védelmében működnek közre, miként tudják honlapjaikon keresztül megismertetni magukat, mennyire elérhetőek.

A jelen fejezetben néhány honlap értékelését, kritikáját foglaljuk össze, azzal a nem titkolt céllal, hogy sok esetben van még mit javítani a honlapok tartalmi és formai elemeiben, legyen a használó fogyatékos vagy nem fogyatékos személy. Az összefoglaló további sajátosságát az adja az a tény, hogy a honlapok elemzője – Kis Adrienn – maga is akadályozott (kerekes székes), ugyanakkor gyakori honlaphasználó, -elemző és -szerkesztő. Ezzel is szeretnénk volna megszakítani azt a manapság gyakran előforduló jelenséget, hogy az érintettek bevonása nélkül formálunk véleményt.

A HONLAPOK ELEMZÉSÉNEK MÓDSZERTANA

A honlapok kiválasztása alapvetően három szempont szerint történt; egyrészt a kutatásban meghatározott és vizsgált fogyatékos csoportoknak (látás-, hallás- és mozgássérültek) szóló portálok áttekintésével, másrészt a gyakran használt internetes honlapok elemzésével, valamint az oktatásban és kultúrában használatos, illetve szükséges portálok megismerésével.

Az elemzés során alkalmazott szempontrendszer az alábbiak szerint tevődött össze:

- A honlap felépítése, tájékoztató funkciója, küldetése, frissítésének gyakorisága, valamint a honlapok célcsoporttal és az érdeklődőkkel való kapcsolattartása. Ugyanakkor különös hangsúly helyeződött az akadálymentes, használható portál kategóriájának alkalmazására.
- Az elemzés korántsem teljes körű, de mindenféleképpen úgy gondoljuk, tükröz tarthat azon szervezetek elé, akik akadálymentes honlappal hirdetik magukat.

Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány (http://www.fszk.hu/)

The screenshot shows the top navigation bar with the FSK logo and five menu items: Akadémizálás, Magyar Jeltyelv, Oktatás és Képzés, Rehabilitáció, and Dobbantó. Below the navigation bar is a main content area with a blue sidebar on the left containing a list of menu items: Hírek, Pályázatok, Kuratórium, Felyelő Bizottság, Tájérság, Gazdasági Csoport, Felhőképzés és Minőségirányítás, Tudástár, Elérhetőségek, Nyilvánosság, and Belpés az Intranetre. The main content area features the title 'A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány szakmai szerepvállalása' and a sub-header 'Közalapítvány a fogyatékos emberekért'. The text explains the organization's mission, its role as a public utility, and its commitment to providing equal opportunities for people with disabilities. It also lists various services and programs offered, such as academic preparation, sign language, education, rehabilitation, and training. The text is in Hungarian.

A Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány (alapító: Magyar Köztársaság Kormánya) által üzemeltetett honlap célja, hogy segítséget nyújtson minden fogyatékossgal élő ember számára, és segítse, erősítse az érintettek társadalmi elfogadottságát.

A site-ról általánosságban elmondható, hogy rendkívül informatív, jól szerkesztett, átlátható, és figyelemfelkeltő. Felépítése, kezelése egyszerű, könnyen rá lehet találni a keresett anyagra.

A főoldalon a szervezet ars poeticáját olvashatjuk, mely pontosan meghatározza, hogy milyen esetekben és milyen segítségért fordulhatunk a FSZK-hoz. Az oldal számos információt tartalmaz, ami kissé nehézkessé teszi a befogadást, ha viszont valaki tudja, hogy pontosan mit keres, akkor azt könnyedén megtalálja. Összességében a honlap professzionálisan szerkesztett, alapvetően felhasználóbarát.

Az oldaltérképen minden, ami a szervezettel kapcsolatos, így az elérhetőségek, dokumentumok, linkek megtalálhatóak, így – ha szükséges – a kapcsolattartótól azonnali segítséget kaphat az érdeklődő.

This screenshot shows the contact information page of the FSK website. It features the same navigation bar as the previous screenshot. The main content area is titled 'Elérhetőségek' and provides the following information:

- Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány**
- Székhely:** 1134 Budapest, Tüzér u. 33-35.
- Telphely és levelezési cím:** 1130 Budapest, Pap Károly u. 4-6.
- E-mail cím:** titkarsag@fszk.hu
- Telphely:** (+36 1) 450 32 30
- Telphely:** (+36 1) 450 32 40
- Telphely:** (+36 1) 450 32 35
- Felhőképzési nyilvántartási szám:** 01-0849-04
- Azószám:** 18127492-1-41
- Bankszámlaszám (Főszámlaszám):**

This screenshot shows the services page of the FSK website. It features the same navigation bar. The main content area is titled 'Tudástár' and lists the following services:

- Netvezetki dokumentumok**
- Jogszaítási környezet**
  - hazai
  - uniós
- kiutások, publikációk**
  - hazai
  - nemzetközi
- hasznos linkek**
  - hazai
  - nemzetközi

 At the bottom, there is a footer with the following information:

Minden jog fenntartva © Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány
 Székhely: 1134 Budapest, Tüzér u. 33-35. | Telphely és levelezési cím: 1130 Budapest, Pap Károly u. 4-6.
 E-mail: titkarsag@fszk.hu | Központi telefonszámok: (+36 1) 450 3230, 450 3240 | Központi fax: (+36 1) 450 3235
 Felhőképzési nyilvántartási szám: 01-0849-04 | Azószám: 18127492-1-41 | Bankszámlaszám: 10032000-20220531-90000017

A főoldalon feltüntetett Tudástár fontos eleme a honlapnak, olyan alapidokumentumokat tartalmaz, amelyeket minden fogyatékossgal élőnek érdemes rendszeresen tanulmányozni:

A felső menük színesek, látványosak, informatívak, valamennyi területen igyekeznek segítséget nyújtani a rászorulóknak.

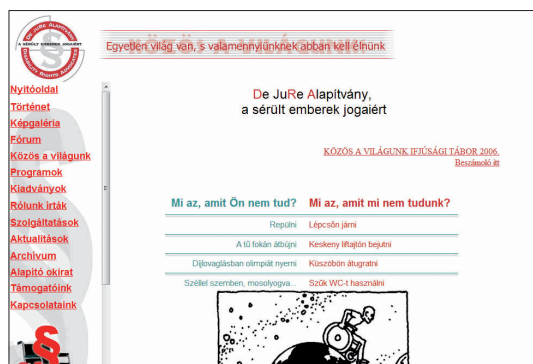
A kutatás szempontjából is nagyon fontos Oktatás és Képzés menüpontban gazdag anyagot találunk, amely segít megismerni azt az oktatási rendszert, amely a fogyatékosokat szolgálja.

A honlap frissítésével kapcsolatban nem sikerült információkat gyűjteni, így csak a tapasztalatokra hagyatkozhatunk, amely azt igazolja, hogy folyamatosan frissítik. Ezt a pályázatfigyelésből is megállapíthatjuk, ahol követelmény, hogy napra készen jelenjenek meg az éppen aktuális információk. Azt viszont meg kell jegyezni, hogy a tevékenységek közt szerepel a felsőoktatás, a tudományos tevékenység, a kutatás, döntően az alapképzésre helyezik a hangsúlyt. Nem tesz különbséget az oldal diplomások és nem diplomások közt, nincs a weblapon olyan tartalom, ami kimondottan vagy egyiknek, vagy másiknak szólna. A site nem határozta meg a célcsoportját sem korban, sem végzettségben, ezért nemcsak az érintettekhez, hanem mindenkihez szól. Ez inkább a honlapszerkesztők felfogását dicséri, mivel hitelesen informálnak a fogyatékosok aktuális esélyegyenlőségi kérdéseiről.

A Fórum oldal fontos eleme a honlapnak, ahol egymás segítségére lehetnek a látogatók. Nagy segítséget nyújt a felhasználóknak a Hasznos linkek oldal is, amin számos, valóban friss hír és információ jelenik meg.

Az összességében pozitívan érzékelhető honlapnak jelenleg az a hiányossága, hogy a gyengénlátók számára nincsenek speciális elérhetőségek.

De JuRe Alapítvány (http://www.drahu.org.hu/)

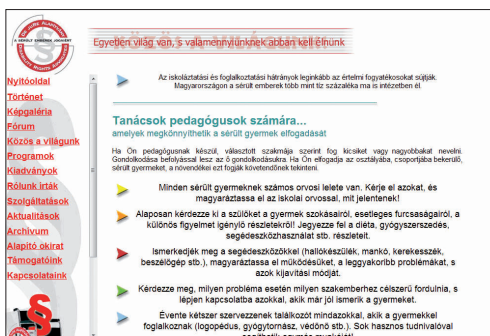
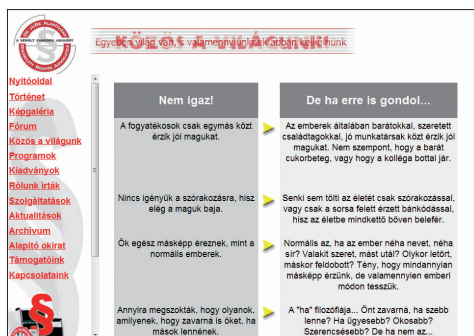

A De Jure Alapítvány célja, hogy minden sérült embernek segítsen jogai érvényesítésében, és megteremtse a civilszervezetek közötti együttműködést.

A site-ról általánosságban elmondható, hogy rendkívül informatív, jól szerkesztett, átlátható, és figyelemfelkeltő. Felépítését, kezelését tekintve egyszerű, könnyen rá lehet találni a keresett anyagra.

A főoldalon a szervezet ars poeticájával, valamint az Alapítvány küldetésével, hatókörével összefüggő ismeretekkel találkozhatunk, mindez humoros párbeszédekkel, karikatúrával fűszerezve.

Az oldal legfőbb feladata, hogy szemléletváltásban segítse látogatóit. Ezt szolgálja azzal is, hogy a különböző fogyatékossgokról tényszerű magyarázatot ad, azzal a céllal, hogy a felhasználók megközelítően pontos definíciók birtokában végezhesék munkájukat. A honlap különösen támogatja a pedagógusokat és más, az oktatásban részt vevő személyeket azzal, hogy hozzájárul a fogyatékossgok értelmezéséhez, egyben a sérült gyermekek kezeléséhez, az integráció elősegítéséhez.

Az oldaltérképen található a menüpontok, de közülük csupán egy tárja föl pontosan, hogy miben tud segíteni az Alapítvány.

Jó ötlet és figyelemfelkeltő, hogy egy olyan felületet is biztosítanak a látogatók számára, ahol jelentkezhetnek előzetes bejelentkezés nélkül az Alapítvány munkatársainál, akik aztán felveszik velük a kapcsolatot. Fontos eleme ez a bizalomépítésnek.

A honlap frissítésével kapcsolatban nem sikerült információkat begyűjtenünk, így csak a tapasztalatainkra hagyatkozhatunk. Az aktuális hírek, információk viszonylag gyorsan cserélődnek a honlapon. A honlap nem differenciál diplomások és nem diplomások között, és nem határozta meg speciális célcsoportját sem. Éppen ezért fontos, hogy az oldalon van Fórum rovat is, ahol kapcsolatteremtésre és kölcsönös segítségre van lehetőségük a honlap látogatóinak. Szerencsésen a honlap nem korlátozódik jogi tanácsadásra, hanem tágabban értelmezi a tájékoztatást. Ezt szolgálja a képgaléria is, amely dinamikussá teszi a látogatók közötti kapcsolatot.

Összességében egy nagyon hasznos, professzionálisan szerkesztett és kivitelezett honlapot láthatunk, amelyet gyakran frissítenek. Tartalmi szempontból erősíteni kellene az oktatásról, ezen belül a felsőoktatásról, a munkavállalásról, a tudományos életéről és kutatásról szóló részeket. Hiányossága viszont a honlapnak, hogy nincs a gyengénlátók számára olyan felület, amelyet akadálymentesen használhatnának.

Egyenlő Bánásmód Hatóság
 http://www.egyenlobanasmod.hu/

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság – nevéből adódóan – honlapján is arra törekszik, hogy a jog eszközeivel csökkentse a diszkriminációt, védje az emberi méltóságot. A Hatóságot a mindenkori szociális és munkaügyi miniszter irányítja.

A site-ról általánosságban elmondható, hogy rendkívül informatív. Alapszerkezetében jól struktúrált, de helyenként, a részletekben bonyolult, és képileg nem túl látványos. A felhasználó a kisebb hibák ellenére könnyen kezelheti az oldalakat.

A főoldalon a szervezet ars poeticáját olvashatjuk, valamint a legfontosabb, éppen aktuális határozatokat, tájékoztatókat. Mivel rendkívül sokrétű az oldal, és nem csak a fogyatékosok érdekeit képviseli a szervezet, ezért zsúfolt, a befogadót egy időben sok információ éri, a keresésben elbizonytalanodhat. Ha viszont valaki tudja, hogy pontosan mit keres, akkor azt könnyedén megtalálja. Összességében az oldal szerkesztése megfelel az elvárásoknak.

Az oldaltérképen főhelyen találhatóak a szervezet elérhetőségei, alatta pedig minden olyan segédlet, tanulmány, felhívás stb., amelyre a látogatónak szüksége lehet. Külön menüpontban szerepelnek a diszkriminációval kapcsolatos tanulmányok, ezzel is hangsúlyozva az Egyenlő Bánásmód Hatóság funkcióját.

Szintén bal oldalon találhatóak még azoknak a szervezeteknek az emblémái, akikkel közösen együttműködik a Hatóság. Alatta egy olyan link van, amelyben összegyűjtötték mindazokat az ismereteket, amelyek hozzájárulnak az emberi jogok szakszerű kezeléséhez. A felső menüsor inkább a szakembereket segíti, különösen azzal, hogy több jogesetet is bemutat. Az érdeklődők számára ez kevésbé használható.

A honlap színei különösebben nem vonzzák a szemet, ami a tartalommal van inkább összefüggésben, és a mondanivalót hangsúlyozza. A honlapot rendszeresen frissítik, aktualizálják a híreket, jogszabályokat, rendelkezéseket. A site nem határozta meg célcsoportját, sem korban, sem végzettségben, tehát minden érdeklődőnek szól.

Fontos, hogy a felső menüsorban English Contents néven olvasható a site rövidített angol verziója.

Fórumlehetőség nincsen, de hírlevélre fel lehet iratkozni, és számos más módon is személyes kapcsolatba lehet lépni a Hatósággal.

A bal felső sarokban megjelenik a vakbarát felület linkje is, melyre kattintva a szokásos sémához érkezünk:

Összességében nagyon hasznos honlapról van szó, amely azt szolgálja, hogy segítsen felismerni a hátrányos megkülönböztetést, és hozzájáruljon a kirekesztés csökkentéséhez, illetve a probléma kezeléséhez. Szükséges volna egy képzési rovatot indítani, ahol olyan antidiszkriminációs „jó gyakorlatokat” lehetne megjeleníteni, amelyeket a köz- és felsőoktatásban, valamint a munkahelyeken eredményes lehetne alkalmazni.

MELLÉKLETEK

A kutatásunk során használt kérdőívek, kérdéssorok.

SORSZÁM: .....

EGYETEM/HELYSZÍN: .....

A fogyatékossgal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei
és lehetőségei a mai Magyarországon.

A kutatás az NKTH támogatásával valósul meg.

I.

K1. A válaszadó neme:

1. férfi
2. nő

K2. Mikor született? (Év)

19.....

K3. Mi az Ön jelenlegi családi állapota?

1. házas
2. nőtlen, hajadon
3. elvált
4. özvegy

K4. Kivel él ön együtt?

Több válasz is lehetséges

1. egyedül élek

2. élettárssal, házastárssal
3. édesapa
4. édesanya
5. nevelőapa
6. nevelőanya
7. testvér(ek)
8. nagyszülő(k)
9. más rokonok
10. nem rokon személyek (pl. barát)
11. kollégiumban élek

Amennyiben házastárssal, élettárssal él:

K5. Az Ön házastársa/élettársa jelenleg:

1. tanul
2. dolgozik
3. munkanélküli (nem dolgozik, de szeretne)
4. inaktív (nyugdíjas vagy nem dolgozik és nem is szeretne, eltartott stb.)

K6. Van-e Önnek gyermeke?

1. van
2. nincs

K7. Milyen szakra jár?

1. természettudomány
2. bölcsészettudomány
3. jog
4. közgazdaságtan, nemzetközi kapcsolatok
5. műszaki
6. informatika
7. élettudomány (pl. orvosi)
8. társadalomtudomány
9. egyéb, éspedig: .....

II.

K8. Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz? Kérjük minden sorban jelölje X-szel a választás szerint, hogy az adott csoport az Ön számára nagyon rokonszenves vagy nagyon ellenszenves. A köztes kategóriákkal természetesen árnyalhatja véleményét!

	5 Nagyon rokonszenves	4 Inkább rokonszenves	3 Közömbös	2 Inkább ellenszenves	1 Nagyon ellenszenves
Határon túli magyarok					
Menekültek, bevándorlók					
Zsidók					
Romák					
Homoszexuálisok					
AIDS-esek					
Fogyatékossgal élők					
Alkoholisták					
Kábítószeresek					

K9. A fenti csoportok közül kit/kiket tudna leginkább elfogadni .....? Kérjük a válaszadásnál használja az előző kérdésnél található sorszámokat, tehát ezeket írja bele az alábbi táblázatba!

szomszédjának	barátjának	munkatársának	családtagjának

K10. A fentiek közül kit nem tudna leginkább elfogadni .....? Kérjük a válaszadásnál használja az előző kérdésnél található sorszámokat, tehát ezeket írja bele az alábbi táblázatba!

szomszédjának	barátjának	munkatársának	családtagjának

III.

K11. Van-e valamilyen fogyatékossgal élő személy az Ön ..... ? Kérjük minden sorban jelölje X-szel a választát!

	1- igen	2- nem
Családjában (szűkebb)?		
Családjában (rokonság)?		
Barátai között?		
Csoporttársai között?		
Szomszédai között?		
Egyéb ismerősei között?		

K12. Véleménye szerint a mai társadalom hány százaléka él valamilyen fogyatékossgal?

..... %

K13. Volt-e valamilyen fogyatékossgal élő osztálytársa/csoporttársa az eddigi tanulmányai során? Kérjük minden sorban jelölje X-szel a választát!

	igen	nem
Az általános iskolában		
A középiskolában		
A főiskolán, egyetemen		
Egyéb közösségekben (pl. tanfolyamok, sportfoglalkozások)		

K14. Ön szerint kit tekinthetünk fogyatékosnak? Kérjük, írja le röviden a választát!

.....

.....

.....

.....

.....

K15. Ön az alábbi fogyatékoságok közül melyiket tekinti nagyon, közepesen vagy kevésbé súlyosnak? Kérjük jelölje választát X-szel!

	1. Kevésbé	2. Közepesen	3. Nagyon
Látássérült vagy vak			
Siket vagy nagyothalló			
Mozgássérült			

K16. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Kérem, értékelje egy négyfokú skálán, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nem ért vele egyet, míg a 4-es, hogy teljes mértékben egyetért. A köztes válaszokkal természetesen árnyalhatja a véleményét! A válaszait jelölje X-szel!

	1. Egyáltalán nem értek vele egyet	2. Inkább nem értek vele egyet	3. Inkább egyet értek vele	4. Teljesen egyet értek vele	5. Nem tudom
A társadalomnak minden eszközzel támogatni kell a fogyatékosokat, még akkor is, ha ez nagyon sok pénzbe kerül.					
A főiskolákra és egyetemekre jelentkezőknek plusz pontokat kell kapniuk a fogyatékoságuk miatt.					
Az államnak minden eszközzel (pl. szociális juttatások) támogatni kell a fogyatékosokat, még akkor is, ha ez nagyon sok pénzbe kerül.					
A fogyatékosággal élők szüleinek nem kötelességük gondoskodni gyermekeikről.					
A fogyatékosággal élők ne élvezzenek ugyanolyan jogokat (oktatás, kultúra), mint a többségi (egészséges társadalom) tagjai.					

K17. Az alábbi foglalkozások közül, melyek esetében gondolja úgy, hogy a fogyatékossgal élők egészséges társaikhoz hasonlóan képesek ellátni a feladataikat?

	1 – igen	2 – nem	3 – nem tudom
szobafestő és mázoló			
bolti eladó			
villanyszerelő			
középiskolai tanár			
biológus			
pszichológus			
orvos			
mérnök			
politikus			

K18. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Kérem, értékelje egy négyfokú skálán, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nem ért vele egyet, míg a 4-es, hogy teljes mértékben egyetért. A köztes válaszokkal természetesen árnyalhatja a véleményét! A válaszait jelölje X-szel!

	1. Egyáltalán nem értek vele egyet	2. Inkább nem értek vele egyet	3. Inkább egyet értek vele	4. Teljesen egyetértek vele	5. Nem tudom
A kerekes székes fogyatékosok számára Magyarországon nem megoldott a tömegközlekedés. (alacsony padlózatú járművek, a járművekre történő átszállás, vagy a megállóba való eljutás).					
A fogyatékosok személygépkocsival történő parkolása sok helyen nem megoldott.					
A látássérülteknek és vakoknak a közlekedési lámpán való átjutás legtöbb esetben komoly gondot okoz.					
A kerekes székes fogyatékosok oktatási és kulturális intézményekbe való eljutását befolyásolja az intézmények nem megfelelő akadálymentesítése.					

K18. Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? Kérem, értékelje egy négyfokú skálán, ahol az 1-es jelenti, hogy egyáltalán nem ért vele egyet, míg a 4-es, hogy teljes mértékben egyetért. A köztes válaszokkal természetesen árnyalhatja a véleményét! A válaszait jelölje X-szel!

	1. Egyáltalán nem érték vele egyet	2. Inkább nem érték vele egyet	3. Inkább egyet érték vele	4. Teljesen egyetérték vele	5. Nem tudom
Az érzékszervi fogyatékosokkal (látás-, hallás- és mozgássérült fiatalok) élő fiatalok főiskolai és egyetemi képzéséhez nem megfelelőek az intézményi feltételek (intézmények ellátása, intézménybe történő bejutás).					
A fogyatékosok számára biztosítani kellene, hogy könnyített formában szerezhessenek diplomát.					
A fogyatékos személyek számára a személyi segítség az oktatási intézményekben nem megoldott.					
A siketek és nagyothallók számára nem biztosítanak jeltolmácsot, így az oktatásban való részvételük is hátrányos helyzetbe kerül.					
A vakok részére nem biztosítottak a tananyagok, illetve az ehhez szükséges gépek, valamint a gyengénlátók részére a Braille-írással készült dokumentumok.					
A fogyatékosokkal élők oktatási intézményekbe való jelentkezését befolyásolja a fogyatékoság típusa (a látás-, hallás- vagy mozgássérült-e)					
A fogyatékosokkal élők többnyire félnek az oktatási intézmények követelményrendszerétől.					
A látás-, hallás- és mozgássérült fiatal felnőttek közül nagyon kevesen szereznek diplomát.					

A látás-, hallás- és mozgássérült fiatal felnőttek közül nagyon kevesen tudnak elhelyezkedni jól kvalifikált állásban.					
A munkáltatók nem szívesen foglalkoztatnak látás-, hallás- és mozgássérült fogyatékosokat.					
A munkáltatók szívesen foglalkoztatnak látás-, hallás- és mozgássérült diplomás fogyatékosokat.					

STRUKTURÁLT KÉRDŐÍV – állami szereplők/nonprofit/gazdasági
„Fogyatéko ssággal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon”

ADATLAP – A szervezet általános jellemzői:

ÁLTALÁNOS INFORMÁCIÓK	
A cég/vállalkozás pontos neve:	
A szervezet formája (zrt., nyrt., kft., bt. stb.)	
Tulajdonszerkezet (hazai vs. külföldi tulajdonosok stb.)	
A szervezet tevékenysége(i):	
FOGLALKOZTATÁSI INFORMÁCIÓK	
Foglalkoztatottak száma, egységek száma/típus szerint	Szellemi dolgozó: Fizikai dolgozó:
A szervezeten belül az iskolai végzettségek, szakképzettség megoszlása	
A szervezeten belül a nemek aránya (%-ban)	Férfiak: Nők:
A szervezeten belül a fogyatékos személyek száma/ fogyatéko ssági típus szerint, nemek aránya, az általuk betöltött munkakörök	
DOKUMENTUMOK	
Rendelkezik-e a szervezet az alábbi dokumentumokkal?	
Alapító okirat ☐	Esélyegyenlőségi program ☐
Szmsz ☐	Juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok ☐
Kollektív szerződés ☐	Minőségbiztosítási dokumentáció ☐
Stratégiai, fejlesztési terv ☐	Etikai kódex ☐

STRUKTURÁLT KÉRDŐÍV A HÁROM SZERVEZETI FORMÁRA A
*Fogyatékossgal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának
esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon*
című vizsgálathoz

Dokumentumok:

- *Van-e az intézményre vonatkozó előírás a fogyatékos személyek foglalkoztatásával összefüggésben?*
- *Milyen szabályozó dokumentumok vannak?*
  - Alapító okirat
  - Szmsz
  - Esélyegyenlőségi program
  - Kollektív szerződés
  - Juttatásokra és támogatásokra vonatkozó szabályzatok
  - Minőségbiztosítási dokumentáció
  - Etikai kódex
  - Stratégiai, fejlesztési terve, intézményfejlesztési terv

Működés elemzése:

- *Mit tekintenek fogyatékossgnak?*
- *Mit értnek akadálymentesítésen?*
- *Milyen akadálymentesítéseket oldottak meg?*
- *Ha foglalkoztatnak fogyatékos személyeket,*
  - mennyire, miben számítanak rájuk?
  - milyen kvalifikációjúak a fogyatékkal élők (a cégen belüli kvalifikációkhoz képest)?
  - milyen munkaköröket töltenek be fogyatékos személyek?

Vannak-e a fogyatékos személyek foglalkoztatásával szemben hosszú távú elképzeléseik:

- továbbképzések?
- támogatások?
- fejlesztések?
- speciális juttatások?

- *Igénybe vesznek-e olyan támogatásokat, juttatásokat, amelyeket az állam törvény szerint garantál (szakképzési hozzájárulás, szociális támogatások, adó- és egyéb kedvezmények)?*
- *Milyen elképzeléseik vannak a fogyatékosok foglalkoztatására?*
- *Van-e motivációja a fogyatékosok foglalkoztatására (jogi, gazdasági és társadalmi felelősségvállalás területén)?*

Belső viszonyok, kapcsolatok, kapcsolati háló, kommunikáció:

- *Milyen az intézményen belüli kommunikációs rendszer?*
  - vezetők és beosztottak között?
  - dolgozók között?
  - fogyatékosokkal élők felé?
  - fogyatékosok és fogyatékosok között?
- *Milyen az intézmény külső kommunikációja a fogyatékos személyekkel? (Előzetesen információkat gyűjteni és azokra rákérdezni!)*
- *Milyen az intézmény belső kommunikációja a fogyatékos személyekkel? (Mennyire foglalkozik ezzel a helyzettel, és miként közvetíti ez a belső egységekben?)*
- *Milyen szervezetek, egységek, programok jelennek meg a szervezet keretein belül a fogyatékos személyek segítésére, támogatására (kultúra, szabadidő, sport, tudományos, stb.).*
- *Vannak-e együttműködések más szervezetekkel a fogyatékos személyekkel kapcsolatban?*

FONTOS TUDNIVALÓK:

A vizsgálni kívánt szervezethez való ellátogatás előtt, kérek mindenkit, hogy nézze meg, illetve tájékozódjon a szervezet felől!

A kérdések segítőkészökök, így mindenkinek be kell vetnie a kreativitását. Mint tudjuk, mindig akkor jut eszünkbe valami, ha ott vagyunk az adott szervezetnél.